

ЦОНЧО РОДЕВ
МЕЧЪТ НА
НЕПРИМИРИМИТЕ

chitanka.info

I

СВИЛЕНАТА КЪРПИЧКА

Тъкмо бе допълзъл до ръба на Белия камък и бе хвърлил поглед към пътеката под него, от която очакваше да се появят елените, когато някъде вляво се разнесоха първите шумове на гълчавата — цвилене на коне, стенания, ругатни, клетви, звън на оръжия. Той се наведе понапред, докато тялото му увисна почти до кръста над пропастта, и се загледа нататък. Колкото и да му пречеха кривините на скалата и раззеленените корони на дърветата, все пак видя най-важното — няколко конника, облечени в невъобразима шарения от дрипи и воински доспехи от всякакъв произход, бяха догонили тук една закрыта колесница и спешени, сега сломяваха с неочаквана сръчност последната съпротива на охраната. С опитно око разгледа колесницата: беше византийска, със строги линии и без излишни труфила, но познаваше се, че е със скъпа изработка, каквато може да си позволи само изтънчен във вкусовете си знатен ромеец. Това последно откритие го накара да си каже: „Получава си каквото заслужава...“ Но безразличието му продължи само няколко секунди. После откъм мястото на схватката се разнесе провлечен женски писък, изпълнен едновременно с ужас и отчаяние. Тогава той се изправи и както беше с лък и стрела в ръцете, скочи от скалата.

В областта Подунавие^[1] — или тема^[2] Паристрион^[3], както я зовяха ромеите — навярно можеха да се съберат стотина момци, способни да скочат от двадесет и пет стъпки височина, без да си счупят краката. Може би още толкова бяха онези, които биха съумели с първа стрела да улучат от петдесет крачки подвижна цел. Но да скочи от Белия камък, по време на летежа да зърне смъртоносното движение на една въоръжена с меч ръка, да пусне безпогрешна стрела, която с неумолима точност да прониже китката на нападателя, и на края меко, като котка, да тупне на земята — това вероятно беше във възможностите единствено на Бранислав. Защото никой друг, освен Бранислав не бе преминал онази невероятна школа при баща му Драгшан, в която човек, ако не си строши врата при някой от хилядата

предложени му случая, става воин и ловец, какъвто няма равен на себе си.

Едва стъпил на краката си, Бранислав захвърли лъка, измъкна меч и полетя към развихрилата се около колесницата битка. Коларят вече висеше безжизнено от капрата, от слепоочието му се стичаше тъмноалена вадичка кръв. Нападателят, улучен от Бранислав, бе приклеknал настрана и с лице, на което се четеше повече досада, отколкото страдание, се мъчеше да изтръгне стрелата от китката си. Друг от неговите люде лежеше по очи до колесницата, раната от меч, която започваше от лявото му рамо и свършваше някъде докъм десния хълбок, показваше, че той изобщо никога повече няма да се изправи. Останалите трима обаче тъкмо довършваха стража, който досега бе отблъснал дружните им напади.

Повторен вик на жена се сля със заповедното предупреждение на ранения:

— Обърнете се към скалата!... Ето още един...

Послушаха го. И като видяха, че приближаващият тичешком Бранислав е сам, единият от тях отговори самонадеяно от името на тримата:

— Нямай грижа, Гневота. Завчас ще видим и неговата сметка.

Но като обещаваха да видят неговата сметка, те погрешно правеха своята собствена. Защото, ако имаха себе си за опитни в борбата е меч, те скоро щяха да започнат да мислят, че срещу тях е самият бог на войната. Бранислав не загуби време да заема бранна стойка, а врълхлетя като хала върху тях, нападна и тримата едновременно и така завъртя меч, че на самонадеяните до преди малко нападатели им се привидя не оръжие, а железен облак. Съвсем скоро те разбраха и друго — че този облак не само беше непробиваем, но и нанасяше удари. Това стана, когато единият получи рана в бедрото, а вторият, смаян, усети някаква непреодолима сила да изтръгва меч из ръката му... Тогава третият не прояви охота да изпита Браниславовото умение и върху себе си, а се завъртя на пета и хукна презглава към конете, които стояха на петдесетина крачки настрана. Другите двама го последваха според силите си, като се правеха на глухи за молбите на Гневота, който ги кълнеше да не го оставят в ръцете на врага.

Когато избягаха, Бранислав се огледа за нови противници и като не забеляза, приближи до колесницата. Отвътре, изглежда, го бяха

наблюдавали, защото вратичката се отвори, преди още той да е посегнал към нея. Както беше още с меч в ръка, Бранислав спря и се загледа с любопитство. С живи и чевръсти движения от колесницата изскочи един мъж, някъде по средата между възрастен и стар. Имаше дълги и прави, почти напълно бели коси, които се спущаха свободно върху раменете. Лицето му, продълговато бръснато и, покрито с не много, но дълбоки като пресни бразди бръчки, излъчваше покойна мъдрост, воля и неувехнали сили. Виолетовата му тога отговаряше на колесницата — от скъп плат и с майсторска кройка, но чужда на всякакви излишни труфила.

Непознатият приближи пъргаво и заговори на такъв съвършен гръцки език, какъвто в представите на Бранислав можеше да владее само човек, младостта на когото е преминала в Магнаурската школа^[4] сред свитъците и фолиантите^[5] на Мириобиблиона^[6].

— Говориш гръцки, нали? — Очите му, сапфиреносини, грееха възторжено. — Дявол да го вземе, не съм виждал боец, равен на тебе, момко. — После, без да дочака отговор, все така леко и подвижно се върна до колесницата. — Слез, мила — каза нежно, като говореше нататък. — Ела да се запознаеш с нашия спасител.

В следващата секунда неясна завист, насочена към обаятелния старец, сви в костеливите си пръсти сърцето на Бранислав. Той несъзнателно бе очаквал съпругата на византийския велможа да бъде на неговата напреднала възраст, а от колесницата слезе млада жена, почти девойка, най-чаровното същество, което бе виждал през целия си живот. Изгледът ѝ бе такъв, че просто накара дъхът му да спре: висока и стройна, красива като утринната зора, очите ѝ имаха цвета на бистрите планински езера, когато в тях се отразява пролетното небе, а косите ѝ — истински водопад от течно злато.

Бранислав още не беше се свързал от вцепеняването си, когато тя дойде до него с гъвкава походка на сърна, подаде му ръка и рече просто:

— Аз съм Мартина.

Той, който само преди няколко минути направи невероятен за човешките възможности шеметен скок, а после като на шега натръшка четирима противници, сега едва намери сили да поеме ръката ѝ и да изговори на пресекулки:

— Бранислав, син на Драгшан.

— Бранислав? — повтори старият човек, който неусетно бе приближил до тях. — Значи, българин? — Сетне отново не изчака отговора на своя въпрос и продължи: — Аз пък съм Нестор. Кълна се в земята под краката си, ти никога няма да съжаляваш за подвига, който извърши преди малко, млади човече. Нито беловласият Нестор ще го забрави, нито нашият светъл император ще остави невъзнаградено спасяването на неговия пръв вестарх^[7].

Бранислав най-после намери сили да откъсне очи от очите на Мартина.

— Ако мислех за награди, никога нямаше да си мръдна и пръста, благороднико — процеди през зъби. Щеше да произнесе същите думи и ако Нестор беше сам, завистта му за Мартина обаче вложи в тях сухота, острота, че и малко неприязън.

Осъзна грубостта си, но не се опита да я поправи, а обърна гръб на двамата ромеи и отиде към все още гърчещия се на земята ранен разбойник. Едва сега успя да го огледа. Беше едър мъж на тридесетина години, лицето му, със златистокафяв загар от постоянното излагане на вятъра и слънцето, имаше сурови, непреклонни черти, а тесните му устни, скрити сред небръснатата от две недели брада, бяха с решителна, почти жестока извивка, черна лента покриваше едното му око, а в другото със стоманен блясък грееха презрение и безсилна ярост.

— Чух те, че се назова с българско име — рече той на приближаващия Бранислав. — Но ти си позор за българския род, щом нападна своите, за да защитиш презрените поробители...

— А аз пък чух, че те зоват Гневота — отговори му Бранислав. — Няма що, името отговаря на нрава...

— Гневота Едноокия — каза падналият. — Ако живееше нататък — той посочи с поглед на юг, — щеше да знаеш какво значи това име. Ти щеше да го разбереш и сега, стига да не беше ме нападнал из засада със стрела, а с меч както подобава на мъж. Но ти предпочете онези страхливци...

Без да продължи тази размяна, на остроти, Бранислав приклепна до него, пречупи стрелата и освободи китката от нея, после извади от торбичката, която висеше на кръста му, онзи мехлем, приготвен от меча мас и отвара от невен и чер корен, тайната на който бе научил от

баща си, намаза с него кървящата рана и на края овърза всичко с парче ленено платно.

— Ти го превързваш?! — разнесе се над рамото му изуменият глас на Нестор. — Вместо да нарежеш на късчета този разбойник и убиец, ти го...

— Иди си в колесницата, благороднико! — рязко го прекъсна младият човек, без да извърне глава. — Преди малко ти се кълнеше в земята под краката си. Знай, че тази земя е моя земя и върху нея аз мога да върша всичко, каквото пожелаю, без да давам сметка нито на тебе, нито на светлия ти господар в Константинопол.^[8]

Старецът се отдалечи мълчаливо. Когато завърши превръзката, Бранислав рече:

— Ти си мой пленник, Гневота. Даваш ли дума, че няма да избягаш, или да вържа ръцете ти?

— Ако не бях ранен, щях да офейкам колкото и тържествени думи да ти дадох. Сега обаче ще ти кажа само: нямам сили да избягам.

Тънка усмивка сви устните на Бранислав при този отговор, но той го прие и не посегна да връзва пленника. Отиде да прибере захвърления си лък, после полека приближи до изправените край колесницата Нестор и Мартина.

— Не зная къде сте искали да стигнете до довечера — каза им, — но все едно, днес не можете да продължите. Нито хора имате, пък и след тези тревоги... Казано накъсо, предлагам ви гостоприемството си. Замъкът ми е тук наблизо, е, навярно няма да получите разкоша, на който сте свикнали, но затова пък ще намерите спокойствие, блюдо здрава храна и удобно легло. Аз пък ще проводя люде и поп да погребат загиналите ви придружници и ще потърся други, сигурни и надеждни, които да ви съпроводят утре до най-близката крепост.

Старецът разпери с благодарност ръце.

— Какво ще кажеш, Мартина? След като спаси душите ни, този млад човек предлага да извърши същото и за нашите тела. Трябва да сме безумци, за да откажем, нали?

След малко колесницата с весел звън потегли към равнината. Заел мястото на коларя, с юзди и камшик в ръце я водеше Бранислав. Гневота Едноокия седеше до него.

[1] *Подунавие* — българското название на Паристрион (виж там).

↑

[2] *Тема* — голяма административна област във Византия; покорените български земи били разделени в четири теми. ↑

[3] *Паристрион* — днешна Северна България с цяла Добруджа. ↑

[4] *Магнаурска школа* — прочуто средновековно училище в Цариград, основано от император Варда. В него са учили и българи: Симеон, Кирил (Константин — братът на Методий), Йоан Екзарх и др.

↑

[5] *Фолиант* — голямоформатна книга с размер половин печатарски лист. ↑

[6] *Мириобиблион* (буквално: „безбройно число книги“) — огромна библиотека в Цариград, събрана от патриарх Фотий. ↑

[7] *Вестарх* — висша длъжност във Византия с функции в администрацията и войската, на осмо място в йерархията на империята (като първите четири са се давали само на членове на императорското семейство). ↑

[8] *Константинопол* (*Константиновград*) — Цариград (Истанбул). ↑

Нестор проследи с поглед излизания прислужник и каза:

— Странно. Ако го бях видял другаде, бих си заложил едното око, че може да е всичко друго, но не и слуга...

— Братан ли? — вдигна очи от чинията си Бранислав. — Щеше да си опазиш окото, благороднико. Братан наистина не е слуга. И ако сега прислужва, то е, защото един твой сънародник се погрижи да остави това имение без слуги, без земя, без всичко.

— Разкажи малко повече, любезни домакине — примоли се Мартина и, както винаги през този ден, гласът ѝ припомни на Бранислав хор на хиляда птички.

— Всъщност няма нищо особено за разказване — започна той. — Братан е войник, такова е истинското му занятие. И майстор на меча. Вие преди малко похвалихте умението, с което съм се справил с вашите нападатели. Това умение дължа изцяло на Братан.

— Нали говореше за баща си? — отново се обади младата жена.

— Баща ми ме научи на всичко друго — на ловкост, издръжливост, пъргавина, езда, стрелба с лък и копие, — но владееенето на меча е заслуга на Братан. И нищо чудно — от баща ми зная, че когато е бил на моите години, той е бил майстор на меча, какъвто втори е нямало на целия полуостров. Аз съм само негов ученик. Той е вече позастарял и в учебните ни боеве лесно се уморява, но в майсторството все още е учителят, а аз — ученикът.

— И защо такъв славен боец прислужва на масата?

Този път Бранислав поразмисли върху отговора си.

— Войната му е отнела всичко: дом, жена, челяд, скътана парица. Баща ми го приюти у нас. И с годините той стана нещо като член на нашето семейство.

Новото появяване на Братан прекъсна разказа му, та не се разбра дали той изобщо бе имал намерение да го продължи, или щеше да го свърши дотук. Бившият войник поправи пламъка на свещите, доля вино в стаканите, после попита с поглед своя млад господар за нужда

от нещо друго и като получи отрицателен отговор, все така тихо се оттегли.

— Всъщност аз помислих, че ще разкажеш друго — след кратко мълчание поде отново Нестор. — За този мой сънародник, който ограбил именията ти.

— Кефалията^[1] на Вратица^[2] — мрачно произнесе Бранислав. — Един разбойник в тогата на държавен служител, пред делата на когото днешните ваши нападатели са момченца, които получават първото си кръщение.

Сянка от усмивка се хлъзна по устните на Нестор и веднага изчезна отново.

— И какво е сторил този забележителен служител на императора?

— Нещастieto ни е, че като минаваше по тези места, хареса нашия имот. А да хареса имот и да протегне лапа към него е равнозначно за кефалията. Първо, разбира се, предложи да го купи. Но парите, които даваше, бяха горе-долу колкото цената на едни сандали. Баща ми естествено отказа. Тогавата той обърна другия край. Захвана се една въртележка — измислени данъци, съд за някакви неплатени даждии, заваляха глоби като градушка... И преди месец всичко, без този покрив над главите ни, стана собственост на кефалията. Пък, както е думата, нещастieto води нещастие. Баща ми...

— Изкажи се — подкани го Мартина. — Какво стана с баща ти?

— Не издържа — глухо продължи Бранислав. — Сърцето му не устоя на неправдите. И сега е там, горе...

Тежко мълчание изпрати тези думи на младия човек. Можеше да се помисли, че сянката на Драгшан бе заела място между тях и присъствието ѝ сковаваше умовете и езиците на тримата. Най-сетне Мартина се размърда на стола си и бавно се изправи.

— Продължете да си приказвате по мъжки — рече. — Премеждията и умората ми дойдоха твърде много като за един ден.

Бранислав я изпрати до стаята ѝ. Кой знае защо, краката му леко се преплитаха. Пред вратата бързо и сдържано ѝ пожела лека нощ, после се върна в трапезарията. В негово отсъствие Нестор се бе преместил в ъгъла до незапалената камина, като бе взел двата стакана — неговия и на домакина — със себе си. Бранислав се настани срещу него.

— Ако не е мъчително за тебе — заговори старецът на своя плавен и напевен гръцки, — бих те помолил да продължим разговора.

— Мъчително беше преди три недели — сви рамене Бранислав. — Да видиш баща си, мъж — планина, да се улавя за сърцето и да се поваля в краката ти. И защо? Заради една пуста алчност и неправда...

— Разкажи ми нещо повече за баща си.

За втори път днес Бранислав внимателно прецени думите си, преди да отговори.

— Няма много за разказване. Имотен човек, макар и не от най-имотните. Не е тукашен, но и аз не знам откъде е дошъл да се засели по тези места. Силен за десетмина, с име на справедлив и честен. Това е.

Този пресят през най-гъсто сито разказ беше верен, но прекалено беден, за останалото Бранислав реши да се покаже благоразумен и да го запази за себе си. Защото прецени, че то няма да породи особен възторг в един византиец и при това не какъв да е византиец, а от най-близкия кръг около императора.

Родът на Бранислав се помнеше от працядо му Драгшан. Онзи Драгшан, който наред с Ивац, Никулица, Кракра и Димитър Полемарх беше от най-верните войводи на цар Самуил. Същият Драгшан, който на два пъти бе пленяван от византийците, женил се бе за техни благородни девици, приемал бе да бъде обсипван с богатства и милости и въпреки това и двата пъти бе бягал от позлатеното си пленничество в Солун, за да се връща при своите и при Самуила, и на края — някъде към 1010-та година от Христа — да загине под неговия пряпорец. Бранислав, синът на стария Драгшан, бе минавал за дясна ръка на Петър Делян и бе загубил живота си за свободата на България едновременно с него. Вторият Драгшан, когото Бранислав така пестеливо описа, беше преценил, че сега за сега българското племе трябва да съхрани силите си, за да е готово за следващата схватка с поробителя. Той се пресели по тези места в северните предпланини на Веригава^[3], в полето, през което Средец^[4] се свързваше с Бдин^[5] на север и с Ловеч и Велики Преслав на изток, където никой не го познаваше, закупи земя, вдигна дом и се отдаде на мирен труд и на възпитанието на сина си. Но щом като преди единадесет години Константин Бодин развя отново знамето на въстанието^[6], той беше един от първите, които се наредиха под него. Случи се, че ромеите не

научиха за участието му, та след неуспешния край на бунта той можа да се върне при земята и сина си, за разлика от верния му Братан, който именно в това въстание бе загубил всичко. Вижда се — не беше Бранислав от такъв корен издънка, че да се похвали с него пред един византийски велможа.

— Странно е — замислено произнесе Нестор, — че такъв мъж се е оставил да бъде надвит и погубен от изрод някакъв като този кефалия. — После поясни думите си: — Защо не е потърсил закрила и справедливост от държавата?

— Шегуваш ли се, благороднико? — разсмя се Бранислав. — Та нали за нас, тукашните, кефалията на Вратица е олицетворение на държавата?

— Не може да е олицетворение, щом в същата държава има люде с по-висок сан от него, които биха се разтревожили много, че един служител на императора се е пооблагодетелствувал за сметка на някакъв си поробен българин? — продължи да се присмива младежът.

— И все пак в тази страна има закон! — не се предаваше Нестор.

Смехът застина върху Браниславовото лице. Той изгледа продължително госта си и каза тъжно — укорно:

— Благороднико, благороднико, стар си и вероятно мъдър, но има една мъдрост, която все пак ти е убегнала.

— Любопитен съм да я чуя.

— Ето я. Ако си грабен от разбойник или шайка разбойници, тогава държавата може да те закриля със своето оръжие — закона. Но ако шайката разбойници държи в ръцете си самата държава, тогава законът е само едно оръдие на тази шайка, за да смъкне и кожата от гърба ти.

Византиецът взе стакана си, но не отпи от виното, а само го повъртя из ръцете си. Личеше, че печели време за размисъл върху чутото.

— Би трябвало да те попитам дали не те е страх да говориш така пред първия вестарх на императора, но няма да го сторя — то би означавало аз сам да смятам себе си един от шайката разбойници. И тъй като не се имам за такъв, ще те попитам съвсем друго. Знаеш, че съм ти задължен. Смяташ ли, че с властта, която притежавам, мога да направя нещо за поправяне на несправедливостта, която семейството

ти е изпитало? Излишно е да ти напомням, че по власт кефалията на Вратица не е нищо повече от един червей в сравнение с мене.

— Само ако имаш силата да върнеш и баща ми от гроба — каза Бранислав. — Иначе не желая нищо.

— Позволено ли е аз, пришълецът, да ти задам един последен въпрос? Да? Ти си без земя, без средства, без работници, изобщо без нищо. Какво смяташ да правиш занапред?

— Имам меча си, благороднико, а ти се увери, че в моята ръка той значи нещо. Ще напусна този злочест за мене край и ще се отправя на запад. Чувал съм, че там за хората на меча има поле за преуспяване — ще потърся щастieto си и аз. — И след малко допълни: — Е, не веднага, разбира се. Имам да разчистя някои сметки, преди да изоставя родния край.

И двамата знаеха, че намекуваше за кефалията на Вратица, но Бранислав не го спомена, а старият човек не зададе излишен въпрос.

— Пожелавам ти успех! — каза Нестор и вдигна чашата си.

— Пожелавам си го и аз — вдигна своята и Бранислав.

---

[1] *Кефалия* — управител на голям град, който имал функциите и на управител на околността, обединяващ в себе си административната, съдебната и военната власт. ↑

[2] *Вратица* — Враца. ↑

[3] *Веригава* — старославянското име на Стара планина. ↑

[4] *Средец* — София. ↑

[5] *Бдин (Бъдин)* — Видин. ↑

[6] Въстанието на Георги Войтех и Константин Бодин е избухнало в 1072 година. Следователно началните събития от книгата следва да се отнесат към 1083 година. ↑

Когато и вторият от гостите се оттегли в стаята си, Бранислав и Братан се срещнаха — всеки със свещ в ръка — в един от ходниците на замъка.

— Днеска си имал дълъг ден, господарю — едновременно почтително и свойски, както изобщо му говореше, започна Братан. — И за тебе е време за сън.

— А за тебе?

Старият войник направи неопределено движение.

— По-рано имахме много стражи, та ми беше лесно. Сега обаче трябва да бдя над гостите. Представяш ли си какво ще стане, ако им се случи нещо? За такъв свой големец проклетите ромеи ще ни вдигнат на вили и мотовили.

На Бранислав му се искаше да каже, че други ще сменят верния служител в нощното му бдение, но нямаше кого да посочи. И затова само гузно промени разговора.

— И аз няма да лягам още. Трябва да реша какво ще правя с оня долу. — Имаше пред вид пленения разбойник, когото бяха заключили в подземиято. — Дявол да го вземе, не ми е приятно, че на мен се пада да решавам съдбата му.

— Сигурен ли си, че е безопасно да заставащ сам, на четири очи, с него, господарю?

Младият човек махна пренебрежително с ръка и пое надолу.

Когато тежката врата на килията със скърцане се отвори, от отсрещния ъгъл се надигна Гневота Едноокия.

— Какво — засмя се със смес от подигравка и презрение, — идваш да си довършиш работата ли?

— Позна — отговори му Бранислав, докато залепяше воценицата на един камък. — Точно за това съм дошъл.

И с тези думи приклекна до него и пое ранената му ръка. Малко петно кръв бе избило през лененото платно. Бранислав махна превръзката, смени мехлема, сетне отново върза ръката е парче плат.

— Имаш чудесно месо — каза. — Докато мигне човек и залепва.

Гневота дълго го оглежда с единственото си око, после проточи разколебано:

— Не мога да те разбера. Полагаш толкоз грижи, а за кого — за човек, когото утре ще предадеш на палача, за да бъде скъсен с една глава.

— И аз не мога да те разбера — рече на свой ред Бранислав, като заобиколи въпроса, който се съдържаше в думите на другия. — Здравеняк си, пращиш от сили, пък си тръгнал да обираш мирни пътници по друмищата.

— Не мирни пътници изобщо, а само ромеи. И не държа да са мирни. Даже когато са въоръжени до зъби, ги предпочитам.

Като свърши превръзката, Бранислав придърпа малко слама, седна на нея и облегна гръб на стената.

— И за какъв дявол го правиш?

— И да ти го кажа, няма да ме разбереш.

— Защо? Толкова ли глупав ти се виждам?

— Не е въпросът до глупост. Но човек, който с гърдите си защитава един от главатарите на тези кръвопийци, не е много подобър от тях. И трудно ще проумее как друг е тръгнал да ги трепе, та, дай боже, да ги свърши до корен.

— Затова ли си хванал този занаят? — учудено го изглежда младият човек. — Наистина ли смяташ, че ти сам или с още неколцина като тебе, ще свършите цялото ромейско племе?

— Че няма да го свършим, няма. Но поне исках да докарам работата дотам, докъдето ми стигнат силите. — Гневота помълча малко. — Жалко, благодарение на тебе силите не ми стигнаха кой знае колко. — Ново мълчание. — Щом питаш, ето, затова съм хванал гората. Затова и за още нещо. Че днес, когато проклетият ромеец господарува над земята българска, българинът може да се почувствува свободен само ако живее като орлите — да се крие из чукарите и да преживява от плячка.

— А сърцето ти не се ли страхува, Гневота, че избраният от тебе път може да те въвлече в грях? Византийците са зли, коварни, безжалостни и алчни, това е вярно. Но значи ли туй, че всички византийци, всички до един, са все такива жестоки поробители? Няма ли между тях и свестни, и добри, и отзивчиви? Когато ги трепеш наред, съдейки ги не по делата им, а заради самата им кръв, не

рисуваш ли покрай деветте злодеи да погубиш и някой истински праведник?

— По-добре тук-там да загине и някой праведник, отколкото злодеите да останат ненаказани — отговори разбойникът, но личеше, че в гласа му има леко разколебаване, прилично на едва забележима пукнатина в наглед неразрушим зид.

— Не съм съгласен с тебе — поклати глава Бранислав. — Има да се отмъщава, това аз го знам не по-зле от тебе и също като тебе няма да оставя сметките си неразплатени. Но има да се отмъщава не на всеки, който по волята на провидението се е родил ромеец, а само на онзи, който с делата си е заслужил разплатата.

— И аз не съм съгласен с тебе — буйно възрази разбойникът. — Ти си млад, як и със сръчна ръка — е, ще съумееш да разплатиш собствените си сметки. Но ако ромеец е извършил злина срещу съседа ти, а той е немошен да потърси възмездие, ти ще останеш ли настрана като бездеен зрител.

— То се знае — не. Нали току-що ти рекох, че щом се разбере за някого, че е заслужил разплатата...

— Добре — прекъсна го Гневота. — Ала преди да я завладее ромеецът, българската земя още е ширила, кажи го, навред от Черното море до Синьото и от Карпатската планина до Бялото. Кажи сега, ако в тозчас ромеец някакъв безчести девойка някъде към Охрид, друг граби беззащитна вдовица във Варна, а трети съсипва от бой клети сираци в Солун, ти, който си тук, в подножието на Веригава, как ще узнаеш за техните безчинства, че да им отмъстиш? Не, младежо, не! Ромеец ли е — хряс! — и толкоз.

Умълчаха се. Стана толкова тихо, че пращането на пламъка звучеше като трясък на чупещи се сухи дървета.

— Не те убедих, нали? — попита разбойникът.

— Не. Разбрах те, но не се съгласих с тебе. И в мое лице няма да видиш следовник.

— Тогаз ще сториш добре да си отидеш. Уморен съм и ми се спи. Нямам желание утре да се представя пред светия ключар с подпухнали от безсъние очи.

Бранислав помисли върху думите му, после бавно се надигна.

— Няма да спиш — каза му в отговор. — Път те чака и то дълъг път.

— Какво? — изправи се и Гневота. — Да не си определил моята казън още за тази?...

— Не, чака те път, но не към небето. Ще отидеш там, където живеят орлите, да се криеш из чукарите и да преживяваш от плячка.

— Мигар... мигар ме освобождаваш?...

Бранислав отиде до вратата, отвори я и с широко движение показва навън:

— Върви си, Гневота.

Разбойникът направи няколко несигурни крачки, сякаш се страхуваше да не е разбрал грешно или в тъмното отвъд вратата да не го чака секирата на палача. Но като разбра, че не го мамат, хукна навън през тесния, полуосветен ходник на подземие. Бранислав остана на мястото си, замислено обронил глава. Дълго стоя така неподвижно, после въздъхна, отлепи воценицата от стената и също закрачи нагоре. Ала не беше извървял целия ходник, когато с изумление видя Гневота Едноокия бавно да се връща назад...

— Луд ли си? — скара му се. — Предпочете тъмницата ли?

— Слушай — каза с продран глас раненият. — Не проумявам защо най-напред ме прониза и плени, а после ме излекува и ми върна свободата. Но каквото и да те е подтикнало, помни, че Гневота не е човекът, който да забрави стореното му добро.

— Добре. Щом не искаш да го забравиш, помни го...

— Стой, не се присмивай! — махна със здравата си ръка разбойникът. — Ти ми връщаш живота, но той остава да ти принадлежи. Случиш ли се в беда, повикай ме — и накрай света да ме зовеш, ще дойда.

— По орлите ли да ти пратя вест?

— Затова се върнах — да ти кажа къде е свърталището ми. Планината на юг прекосявал ли си! Средецкото поле знаеш ли? — Бранислав кимна утвърдително. — Още щом слезеш в полето, тръгни веднага надясно. След час-два бърз ход ще видиш две селца, Бухово и Кремиковци по име. Приблизително точно по средата между тях, на едно съвсем пусто място, от планината изтичат две бистри рекички, никой не се е погрижил да ги назове някак си.^[1] На това място влез отново в планината, като следваш рекичката, която ще ти бъде от дясната страна. Извървиш ли стотина крачки, надай три писъка на

орел, после почукай три пъти камък о камък. След този знак Гневота Едноокия или негов верен човек ще бъде при тебе.

— Приемам, Гневота — просто каза Бранислав. — Дано да не се случи повод, но случи ли се...

— Ела! Пък и без повод ела. Нека само за ден да почувствуващ свободата на орлите, пък тогаз ще разбереш какво сме изгубили, когато гърците са поробили татковината ни.

— Приемам — повтори младият човек и му протегна ръка.
Разбойникът я стисна мъжки.

---

[1] Днес местните хора наричат тези рекички Беровица и Велепунка. ↑

Когато излезе в двора на замъка, слънцето блиска толкова блясък в очите му, че Нестор примижа и закри с ръка лицето си. Щом посвикна със светлината и се огледа, той възкликна:

— Тези пък какви са?

Говореше за една дузина конници в пълно въоръжение, които, неразседлали конете си, чакаха в отсрещния край на двора.

— За вас — обясни Бранислав. — Като не сте пристигнали според уговорката, кефалията на Средец се разтревожил и пратил тези момчета да ви търсят. Те ще ви съпроводят. — И след кратко мълчание добави: — Не е лошо, тъй мисля аз. Каквото и да е, ще прекосявате планината...

— Какво стана с онзи злодей? — попита Нестор. — Как беше по име? А, да, Гневота Едноокия.

— Съдих го по съвест и му дадох заслуженото — рече другият неопределено.

— И то е?...

— На твое място не бих задал този въпрос, благороднико — затворено произнесе младежът. — С него ти едновременно се разпореждаш и с дома ми, и с моята съвест.

Нестор усети: разговорът изоставяше сърдечния тон на снощната вечер, прекарана на чаша вино, и се връщаше към необяснимите за него остроти в подножието на Белия камък. Ловък в словесността и богат на житейски опит, той съумя бързо да му даде нова насока.

— Ето и колесницата ни! — възкликна. — Слугите ти така са я стегнали и почистили, че никой не би познал, дето само преди един ден, беше в самата среда на ожесточена и кървава битка.

— Дължиш го все на Братан, благороднико. Казах ти вече, че слуги нямам, отне ми ги...

— Помня, помня — избърза да го прекъсне старият човек. — Ти не приемаш никаква отплата за онова, което извърши за мене. Но ще позволиш ли да оставя някакъв дар поне на този незаменим Братан?

— Не. Снощи ти казах, че той е все едно член на семейството.

Отсреща алагаторът^[1], който оглавяваше конниците, пооправи доспехите си и с тържествена стъпка се отправи към тях. Отдавна станал безразличен към всякакъв вид официалности и почести, Нестор с едно махване на ръката го спря още по средата на пътя му.

— Разбирам те и няма да търся никаква отплата повече — каза с топлота в гласа. — Искане ми се само преди заминаване да ти кажа две неща. Никога няма да забравя онова, което стори за нас. И затова помни, че случи ли се съдбата да те постави на изпитание, името, санът, домът и кесията на вестарха Нестор са на твое разположение.

Той с изненада видя, че думите му, които биха изпълнили с радост и надежда всеки от милионите поданици на императора, у Бранислав предизвикаха само странна усмивка. Той не би могъл да предположи, че зад нея беше тази мисъл на младия човек: Ама че ми провървя! Само в няколко часа двама души ми обещаваат помощта си: нощес един разбойник, сега — първият вестарх на императора.

— А второто, благороднико? — попита в отговор.

— Второто е нещо, което обикновено решително избягвам — да давам непоискан съвет. — Старецът забеляза, че на мястото на усмивката се появи пробуден интерес. — Ти ми каза снощи, че имаш намерение да потърсиш щастие на запад. Послушай съвета ми, Браниславе. Не на запад, а на изток е мястото, където млади, силни и сърчни мъже като тебе могат бързо да преуспеят.

— На изток? Какво значи на изток? Хазария? Персия? Индия?

— Към качества ти прибавям и ума — с уважение произнесе Нестор. — Ума и познанията ти. Днес не са много младежите, които са чували за Персия и Индия... А иначе говоря за много по-близък край, Браниславе. Например за... Дръстър^[2]...

— При печенегите?

— При печенегите — потвърди старият човек. — Сигурен съм, че за решителен и даровит младеж като тебе там скоро ще се открият отлични възможности за бляскаво поприще. — Той очевидно не желаше да каже нищо повече, защото след тези думи подаде ръка: — А сега остани със здраве, Браниславе. Сбогом и благодаря ти за всичко. — И когато се отправи към колесницата, подвижна в другата посока: — Мартина, мила, трябва да тръгваме. Сбогувай се с нашия спасител.

Със своята походка на газела младата жена се отправи към Бранислав, като отдалече протягаше ръка.

— Искаш ли да ти кажа нещо вместо сбогом? — тихо и напевно произнесе тя, като потопа очите си в неговите. — То е едно предчувствие, Браниславе, син на Драгшан. От вчера не мога да се освободя от убеждението, че ние не се виждаме за последен път и че пътищата ни пак ще се срещнат...

Преди той да отговори нещо, Мартина изтръгна ръката си от неговата и припна към колесницата. Качи се, двамата с Нестор помахаха за прощаване, коларят изплющя камшика и малкият кортеж напусна замъка. Тъжна гримаса сви лицето на Бранислав.

— „Пътищата ни пак ще се срещнат...“ — повтори си той на глас думите ѝ. — И какво от това? Дори и да се сбъдне предчувствието, какво може да се случи, ако бедният Бранислав се срещне повторно със съпругата на вестарха Нестор?

Едва сега той усети, че държи нещо в шепата си. Разтвори пръсти. Мартина му бе оставила за спомен една свилена кърпичка — теменуженосия на цвят и тънка като паяжина, толкова тънка, че събрана на кълбо, не беше по-голяма от орех.

Бранислав дочу стъпките на приближаващия към него Братан и ревниво затвори ръка — не желаше друг да види богатството му.

---

[1] *Алагатор* — началник на военен конен отряд; офицер от кавалерията. ↑

[2] *Дръстър* — Силистра. ↑

— Сякаш искаш да ми кажеш нещо, господарю? — попита Братан.

— Не да ти кажа, а да те попитам. — Двамата едновременно отблъснаха блюдата си и се облегнаха в столовете. — Чувал си за печенегите, които вилнеят в Малка Скития, нали?

— Как не, господарю. Мигар ти не си чувал?

— Онова, което съм чувал, не ми е достатъчно. Искам да зная за тях всичко... или поне всичко, което може да се узнае отдалече.

Братан помълча съсредоточено, сякаш подреждаше мислите си, после започна. Доколкото знаел той, печенегите се появили по тези места за пръв път нейде около преди четиридесет години, кажи го — по времето, когато Петър Делян се опитал да възкреси погиналата България. Нахлули те като безчислен мравуняк, разлели се из Подунавие и на няколко пъти хубаво опердашили Византия. А вождът им, някой си Селте, се разположил в Ловчанската крепост и оттам управлявал и подвластните си, и враговете.

— Що за хора са били? — прекъсна разказа му Бранислав. — Бели или черни? Умни или тъпаци? Храбри или страхливи?

— Диво племе, тъй се говори за тях, господарю. Неуседнали хора, чергари, разправя се, че дори на бранен поход като се вдигнат, водят със себе си каруци с жените, децата и цялото си имущество. Или не знаели да обработват земята, или ги мързяло.

— И какво ядат тогава?

— Прехранват се от скотовъдство и плячка. Да пасе добитък и да граби всеки знае...

— Продължавай, Братане.

— Изтеглили се печенегите отвъд Дунава и уж се запилели някъде по дивите си степи на изток, но след време, притиснати от хазарите, повторно застанали пред голямата река. Този път го нямало Селте да ги води, нито пък друг равен нему, та те не се опитали отново да премерят сили с Византия, а подвили опашки и кротки като агънца проводили пратеници в Цариград: така и така, господарю императоре,

дай ни земя да се поселим. За император Константин Дука молбата им дошла като мана небесна — по онова време той водел тежка и несполучлива война с арабите на юг, та в предложението на печенегите видял път за спасение. Настанил ги той в Малка Скития^[1] и в източната половина на Подунавие, обещал им и хубава плата, но срещу задължението от тяхна страна да станат граничари на империята и да пазят северната ѝ граница от разните други още по-диви племена, които от векове на вълни идват откъм Голяма Скития^[2].

— Дотук не виждам никакви бъркотии — обади се отново Бранислав. — Дори всичко звучи много по-любовно...

— Работите си вървели добре и може би щели да вървят и до днес, ако не е била пак една гръцка измама. Закъсали във войната с арабите, непрекъснато в недоимък на злато, ромеите решили да излъжат своите граничари и не им платили онова, което им се дължало по договор.

— И печенегите?

— Малко след времето, когато ние с баща ти, царство му небесно, тръгнахме под пряпореца на Бодин, ще рече — преди девет-десет години^[3], те също се вдигнаха, отхвърлиха зависимостта си от империята и каквито са многобройни, като облак гладни скакалци полетяха на юг, към Цариград, към плячката.

— Добре де — попита отново Бранислав, — щом те са били и по-многобройни, и по-силни, защо вие с тате не се присъединихте към тях, а предпочетохте Константин Бодин?

— Защото Константин искаше да възкреси България из пепелта, подобно на онази приказна птица^[4], и битките водеше в името на свободата, докато печенегите...

— Разбрах, Братане. Продължи!

— Поради същата разлика в целите Византия стоварила цялата си сила срещу въстаналите българи, докато на печенегите почти не обърнала внимание. И тактиката ѝ се оказала права, защото онези се награбили и се върнали по своите места. И оттогава, та до днес положението било ей такова, никакво — Византия нямала власт над печенегите и над земите, владени от тях, пък заедно с това се и страхувала да си премери силите с тях, та да ги прогони отвъд Дунава.

— Е добре — прекъсна го отново Бранислав, — какво в края на краищата направиха печенегите върху... О, боже мой, чувай само

каква бъркотия: печенежко царство върху българска земя, заграбена от Византия!...

— Не, господарю, печенежко царство не съществува. Те просто живеят по тези места, но са се показали неспособни да създадат царство. И нямат цар, а разни вождове, които властвуват над отделни части на племето. Чувал съм името на един от тези вождове, който комай е пръв и най-личен от останалите. Някои му казват Хали, но повече е известен като Татуш. Избрал е той за своя престолнина Дръстър и от там, както е думата, коли и беси.

— Усещам противоречие в думите ти: уж няма печенежко царство, пък на — и цар си имат, и престолнина, навярно и закон...

— Там е работата, че няма нищо от това. Царство без закони, тъй баща ти наричаше източното Подунавие. Както се говори, там едничък закон е мечът — знаеш ли да го въртиш по-майсторски от другите, ти си и прав, и властен, и богат, и тачен. Татуш и другите като него са само по-сръчни в правдата на меча, това е царуването им над другите печенеги. Но какво говоря? Там не са само печенеги, сборище е то на нехранимайковци, луди глави и търсачи на приключения от четирите краища на земята. Който се смята способен да забогатее от меча — в Дръстър го търси. Имало там, разправят, също българи, алани, узи, руси, византийци, франки и какви ли още не. — Братан помълча, сякаш очакваше младият му господар да го прекъсне отново, но друг въпрос не последва. Тогава старият войник произнесе тихо: — Може ли и аз на свой ред да запитам нещо, господарю? — Бранислав кимна утвърдително. — Защо толкова те интересува Страната без закони?

— Защото приключим ли работата си тук, отправяме се нататък, Братане.

---

[1] *Малка Скития* — Добруджа. ↑

[2] *Голяма Скития* — днешна Южна Украйна (СССР). ↑

[3] Началото на печенежките вълнения е било в 1074 година. ↑

[4] Думата е за баснословната птица Феникс, която се самоизгаряла преди смъртта си, а после се възкресявала от пепелта си.

↑

II РАЗПЛАТАТА

Вече втори ден Бранислав гостуваше на Гневота Едноокия и на „планинските орли“ (както сами се зовяха) от неговата чета.

Да ги намери се оказа детска играчка — така точно беше описанието, което Бранислав бе запомнил. Гневота го посрещна като най-близък другар. Не му позволи да каже веднага онова, което го бе довело при него в планината, а го задържа да му погостува. Двамата ловуваха из дебрите на Веригава, любуваха се на неземните ѝ красоти, наблюдаваха отдалече ширналия се сред равнината Средец и Бранислав скоро започна да разбира думите на разбойника за единственото място, където българинът може да се чувства свободен.

— Тук наистина съм волен като орел — каза на няколко пъти младежът. — Дявол да го вземе, от днес нататък избирам орела за мой знак. И посъбера ли пари, ще поръчам да ми изковат броня с гравирани орел на гърдите... — Или още: — Вълшебно място! Бих искал след години тук да изкарам старините си и в тази земя да ме положат след смъртта ми...

На втората привечер двамата се прибраха при четата и скоро убитите от тях зайци цвърнаха на жаравата. Последните лъчи на слънцето багреха върховете на планината в пурпурно и златно. Разклатени от недоловимия в подножието вятър, листата на дърветата шумяха като едва разлюлени сребърни звънчета. В долчинката реката напевно редеше своята вечна приказка и я отнасяше някъде надолу, към равнината. Бранислав лежеше по гръб на полянката, играеше си със стрък трева и гледаше как най-нетърпеливите звездици бързаха да трепнат на небето, което едва-едва събираше мастилената си тъмнота.

— Хайде, Браниславе — повика го Гневота Едноокия. — Нали знаеш, петима Петка не чакат...

След като се навечеряха, Гневота направи незабележим знак на своите „планински орли“ да се оттеглят настрана и прикани госта:

— Искаше да ми говориш, нали? Ето, нощта е пред нас...

— Беше ми обещал помощта си — започна Бранислав. — Дойдох да те помоля за нея.

— Говори, говори!

— Имам да отмъщавам на един човек, Гневота...

— Византиец ли е? — деловито се осведоми разбойникът.

— Византиец, и то от най-върлите кръвопийци.

— Говори тогава. Каквото е в човешките възможности, Гневота Едноокия ще ти го даде. Кой е твоят враг?

— Кефалията на Вратица.

Разбойникът се обърна към него и в единственото му око трепна любопитство.

— Стронгил?

— Същият — потвърди Бранислав. После с къси, но разбираеми изрази описа делата на кефалията Стронгил, които доведоха до разоряването и смъртта на баща му Драгшан. И завърши: — Намислил съм да се махна от тези места, но преди това да се разплатя с този... с този... — Той не намери достатъчно обидна дума, за да назове с нея кефалията. — Така и баща ми ще намери мир в гроба. Жената прощава, мъжът отмъщава, това беше една от любимите му поговорки.

— Какво смяташ да сториш на Стронгил?

— Същото, което той стори на баща ми — да го доведе до просяшка тояга, най-многого и да му хвърля един такъв пердах, какъвто по закон и обичай се полага на крадец. — Той забеляза гримасата, която сви лицето на разбойника, та добави: — Бъди спокоен, не е малко. Залагам едната си ръка, че този алчен злодей няма да понесе разорението си и ще пукне от мъка и злъч.

Преди да продължи разговора, Гневота скъта огъня и хвърли нови съчки в него.

— За друго мислех — каза после. — Стронгил по-лесно можем да убием, нежели да разорим. Разбираш ли ме, Браниславе? Ние можем да проучим обичаите му, да го проследим и някъде — я на лов, я на разходка — да пуснем една стрела в ненаситното му сърце. Но за да го разорим, трябва да преодолеем крепостната стена, многобройната стража на Вратица, че и десетките слуги и пазачи, които пъплят като хлебарки из просторното жилище на кефалията. Накратко — работата, както я виждаш ти, ще бъде сигурна гибел, не и разплата.

— Говориш, като че ли си много сигурен — засегна се Бранислав.

— И наистина съм сигурен. Това, което си намислил ти, миналата година бях решил да извърша аз... С двама от моите хора се преоблякохме като купци^[1] и отидохме на разузнаване. Цяла неделя се въртахме във Вратица, не оставихме нито ъгълче неогледано.

— И на края?

— И на края се отказахме — многозначително натърти Гневота. — Просто разбрахме, че Вратица и съкровищата на Стронгил не са за нашата уста лъжица. Гледай!

Той отъпка пепелта край огъня и като чертаеше с пръчка по нея, описа и крепостта, и града, и двореца на кефалията, запозна събеседника си с постове на стражите, с наблюдателниците им, с охраната на всички входи, изобщо с цялата поредица от прегради, които правеха достъпа до съкровищата на Стронгил немислим. И колкото повече разказваше, толкова по-мрачно ставаше лицето на Бранислав.

— Разбираш ли? — завърши. — Във Вратица всичко е построено и уредено така, че да има път само отвътре навън, а отвън навътре да срещаш само стена пред носа си.

Като чу тези последни думи, неговият млад слушател в миг се оживи, някаква необикновена мисъл го накара да трепне.

— Я повтори, я повтори! — каза.

Гневота Едноокия повтори, но явно не разбираше какво в разказа му е могло да събуди надеждата на другия.

— Не виждаш ли, Гневота — заговори припряно, — че ти сам подсказа разковничето на задачата? Щом отвън човек среща само стена, ние трябва да тръгнем от самата среда на Вратица. Че и на двореца.

— Хей, момче — загрижено рече разбойникът, — ти сигурен ли си, че тук — той се почука по челото — си съвсем наред?

Бранислав дори и не помисли да му отговаря. Той се наведе над простия чертеж върху пепелта и се залови да го изучава внимателно, като си мърмореше нещо под носа. Най-сетне изговори през зъби:

— Цялата работа се свежда до едно — ще намеря или няма да намеря ветеран от арабската война...

— Какво ти трябва, какво? — с предишната тревожна недоверчивост попита разбойнишкият главатар.

— Трябва ми човек, който да говори гръцки като чистокръвен ромеец, Гневота. Намеря ли го, разплатата със Стронгил може да се смята вече зад гърба ми.

— Тогава тя наистина е зад гърба ти, Браниславе. Защото пък човекът, когото търсиш, е пред очите ти.

— Как? — възкликна младежът. — Ти говориш гръцки?

— И то свършено, уверявам те — каза самоуверено другият, а после продължи на гръцки: — Изучил съм го в най-добрата школа, която можеш да си представиш: година и половина съм лъскал със задника си дъските в тъмницата на Адрианопол^[2], а после за доусвършенствуване изкарах и осем месеца в остров Самос, в килиите на който дървениците са големи колкото биволско око. — Гневота се засмя. — Не си наблюдателен, приятелю. Ако не знаех гръцки, как щях да разбирам разговора ти с оня ромейски дъртак?

Обзет от възбуда, Бранислав се изправи и нервно се разходи наоколо. Виждаше се — обмисляше още веднъж плана си. Най-сетне седна отново край огъня и отсече късо:

— С твоя гръцки език и с облеклата, надиплени в раклите у дома, Вратица може да се смята наша...

---

[1] *Купец* — търговец. ↑

[2] *Адрианопол* — днес Одрин (в Турция). ↑

В един слънчев следобед на месец чревен^[1] в годината от Христа 1083-а двама конника приближиха до главната порта на Вратица. Стражите от кулата нито ги разпитаха, нито им подвигнаха онези нелепи закачки, с които посрещаха селяните. Защото ездачите и конете бяха потънали в прах, обаче под прахта опитното око различаваше ред тънки подробности — скъпо облекло, богато въоръжение, посребрена украса на конското снаряжение, — които издаваха, че новодошлите не са от онези, дето ще търпят задявки или ненужен разпит.

Едва влезли в крепостта, по-младият от двамата, който по външен вид не беше по-малко от алагатор, се осведоми за най-близката странноприемница и щом получи отговор, пришпориха конете нататък. Собственикът, веднага открил в тях знатни гости, забърза насреща им и се разчевръсти в раболепни поклони и многословни покани, докато в същото време правеше знаци на слугите си да се погрижат за конете.

— Хей, стопанино — каза му младият човек, докато уморено слизаше от седлото, — покажи ми най-доброто, което се намира под тези керемиди!

Първоначалното наблюдение на стопанина се потвърди — гостът говореше с онази естествена заповедност в гласа, която се придобива само в наследство от много поколения предци, които са заповядвали.

— Ей сега, ей сега, благороднико — разбърза се пред него другият. — Ще ти покажа стаите, в които са отсядали само най-знатни служители на светлия ни господар. Ще останеш доволен, кълна се в бога.

— Какво? — рече новодошлият, като вдигна хубавите си вежди. — Ти да не помисли, че за себе си търся подслон? Не, човече, не. На четири часа зад мене върви началникът ми и нему трябва аз да осигурия жилище, каквото подобава на сана му.

Тези думи изпълниха собственика със смес от надежда и смут. Без да се опитва да хитрува, той показа действително най-доброто, с което разполагаше странноприемницата.

— Ето, благороднико. Тези стаи положително ще задоволят твоя началник.

Бранислав — защото пратеника на знатния началник беше той — огледа стаите и устните му се свиха недоволно.

— Тези ли са ти най-добрите стаи?

— Мигар не ги харесваш! — с изкуствена недоверчивост възкликна стопанинът. — Че това са...

— Виждам какво са — безцеремонно пресече словесния му поток Бранислав. — Отговори ми с „да“ или „не“. Ако получиш от мене двадесет перпери^[2], можеш ли в продължение на четири, не, на три часа да направиш тези стаи достойни за великия пълководец Калигопул?

Другият закърши отчаяно ръце и завъртя очи. Че не можеше за три часа да внесе кой знае какви промени, това му беше известно отнапред. И всъщност в него се боричкаха представата за двадесетте перпери — цената едва ли не на цялата странноприемница! — и мисълта за боя с пръчки, отсичането на уши или даже нещо повече, когато този Калигопул остане разочарован. Пребориха се така алчността и страхът и на края страхът взе връх.

— Няма защо да те лъжа, благороднико, за три часа...

— Ясно! — отново го прекъсна „благородникът“. — Каж ми само още една дума. Вярно ли е, че твоята странноприемница била най-добрата във Вратица?

— Другите не могат да се опрат и на малкия ѝ пръст.

Бранислав се обърна към спътника си Братан, облечен също във византийско бранно снаряжение, и произнесе достатъчно високо, за да бъде чуто не само от стопанина, но и от неколцината зяпачи, които междувременно се бяха струпали наоколо:

— Остава ни само едно — за трите часа, които остават, да наедем или да купим най-добрата къща на града.

... Един след друг идваха шпиони при кефалията Стронгил и, му донасяха стъпка по стъпка и дума по дума действията на необикновените посетители. И всяка вест внасяше все по-голяма тревога в сърцето му. Защо ли важният военачалник, който се очаква — питаше се той, — не потърсва подслон и съдействие при него, кефалията? И когато най-сетне научи, че предходниците на този Калигопул са тръгнали да закупуват къща за престоя му от ден или

два, Стронгил не издържа и прати лично кастрофилакса^[3] да доведе при него с почести новодошлите. Половин час по-късно Бранислав вече седеше срещу кефалията и с външна учтивост, но и с вътрешно ликуване следеше гърченето на същия този Стронгил, който беше безмилостен към хората, зависещи от властта му.

— Как? — с престолено удивление се провикна той. — Не си чувал за Калигопул?

— Не се учудвай на невежеството ми, любезни — изчерви се кефалията. — След месец ще станат пълни четири години от последното ми отиване в столицата. Пък знаеш как сме ние тук, провинциалистите, непрекъснато улисани в дребни разправи...

„И грабежи“ — допълни в мисълта си Бранислав, но гласно рече:

— Мигар не е стигнало до ушите ти името на онзи, който в името на императора срази гнусните араби и върна блясъка на империята?

Беше хитро измислено: Стронгил не се отличавахе с каквато и да е храброст, та, използвайки разни връзки, бе успял да остане далеч настрана от поредната война с арабите — бе предпочел да се перчи със силата си над безправните българи от Паристрион и да се обогатява за тяхна сметка.

— О! — изпъшка той. — Как се чувствам виновен...

— Стратегът Калигопул е племенник на логотета^[4] Никифор — помогна му гостът, — и в арабската война беше пръв началник на нашата войска. В тежките битки той загуби едното си око, но извоюва победата и оттогава върху него се излива цялото благоволение на господаря ни.

— И сега?...

— Сега е на път за Бъдин. Светлият наш господар между всички други милости го направи и катепан^[5] на тази крепост с власт над целия западен Паристрион. — Бранислав направи такъв жест, сякаш бе озарен от внезапно откритие. — Чакай! То ще излезе — допълни, — че утре той ще бъде не само мой, но и твой началник...

— Толкоз по-добре, толкоз по-добре — опита се да покаже спокойствие кефалията. — Щастлив съм, че ще имам такъв славен пълководец за началник.

— А сега прощай! — Гостът се понадигна. — Времето тече, а аз още не съм осигурил жилище за...

— Как може да говориш такова нещо! — възкликна обидено домакинята. — От само себе си се разбира, че стратегът Калигопул ще отседне тук, у мене.

— Извини ме — престори се на смутен Бранислав, — но преди да реша, трябва да видя...

— Заповядай! Твоят началник ще получи стаите, които лично аз обитавам. Последвай ме, любезни благороднико.

„Любезният благородник“ се постара да скрие доволната си усмивка и тръгна подир него.

---

[1] *Чрвен* (*червен*) — месец юли по старославянския календар. ↑

[2] *Перпера* — византийска златна монета с тегло 4,48 грама. ↑

[3] *Кастрофилакс* — началник на крепост (на крепостната стража). ↑

[4] *Логотет* — висша длъжност, отговаряща на пръв министър или канцлер. ↑

[5] *Катепан* — управител на област. ↑

Групата на мнимия стратег Калигопул и неговата свита направи поразително впечатление на жителите на Вратица. Бяха все яки и жилести мъже, със суров воински изглед. Обрулените им от вятъра лица подсказваха за хора, които не са се щадили в походите. А одеждите и скъпото им въоръжение свидетелствуваха, че не са сбирщина случайни наемници, а представители на цвета на войската.

Разбира се, най-силно впечатление правеше самият Гневота. Решителният му изглед на човек, преминал през не една битка, и особено черната лента през окото бяха свидетелство за зяпачите, че този едва тридесетинагодишен мъж неслучайно бе стигнал върховете на войската. А кадифените дрехи и посребрените доспехи върху тях показваха, че щедростта на императора не е отстъпвала на заслугите на воина...

Въпреки цялата подготовка Бранислав бе очаквал с известна тревога появянето на Гневота-Калигопул. Тя обаче продължи само докато го видя да язди сред множеството зяпачи, съпроводен от своите „планински орли“, преоблечени като ромейски воители — видът на главатаря бе толкова внушителен, че в друг случай би измамил и самия Бранислав. Пък и държането му — студено и с белег на съзнание за превъзходство — допълваше образа на един млад и покрит със слава и милости военачалник.

Когато малкият кортеж приближи двореца на кефалията, Бранислав и Стронгил почти изтичаха срещу знатния гост; единият с тон на извинение докладва, че не е намерил нищо по-добро за настаняване от жилището на кефалията, от устата на другия заваляха раболепни засвидетелствувания на почит и обещания за какви ли не райски блаженства под покрива му. Гневота-Калигопул ги изслуша с досада, на края се задоволи да кимне като човек, който отдавна е привикнал и приема вече за естествени и престараването в изпълнителността, и безмерната уродливост.

— Надявам се, че си огледал всичко — каза на Бранислав. — А за хората?

Бранислав се постара да изрази смут и уплаха:

— Нямах време, господарю. Вие избързахте... та ние... едва...

— За какво е думата, господарю? — попита на свой ред Стронгил.

— Господарят не изразява недоверие към тебе — отговори вместо запитания Бранислав, — но редът е такъв, че хората от свитата трябва да спят под същия покрив като началника ни. Но защо ти го казвам — навярно сам знаеш...

— Това ли било! — разкланя се отново кефалията. — Нямайте грижа за нищо, скъпи гости. Ще пратя в града неколцина от моята лична охрана и на местата им ще настаним вашите хора. Смятайте въпроса за уреден!

Няколко часа по-късно, когато нощта отдавна бе обвила Вратица в черното си було, Бранислав, като се позоваваше все на „редът е такъв“, отстрани прислужниците на кефалията и пое върху себе си грижата за трапезата на домакина и на знатния му гост. Личеше си, че не е истински слуга, но това беше част от плановете му — нека мислят, че стратегът е толкова високопоставен, та нему прислужват младежи от знатни фамилии. „Стратегът“ също играеше великолепно своята роля. Естествената нетърпимост на Гневота към ромеите и всичко ромейско тук се проявяваше като сподавено отвращение на военачалника Калигопул, което кефалията тълкуваше като отегчение на големец, когото обстоятелствата са принудили да понасят твърде дълго обществото на далеч неравностоен нему сътрапезник.

Впрочем гостът повече слушаше и по-малко говореше. Все пак веднъж именно той даде насока на разговора:

— Харесва ми всичко, каквото си направил тук — каза, — и ще го съобщя, където трябва. — Ръката му посочи някъде нагоре. — Само ми се струва, че някак си прекалено свободно държиш българите.

— Аз? — постресна се Стронгил. — Аз държа прекалена свободно българите?

— Такова е впечатлението ми. Пък всички знаем, че тези неблагодарни кучета, вместо да се радват, дето са под христоролюбивото крило на императора, непрекъснато пълнят главите си с кроежи за въстания. И даде ли им човек в ръцете свобода...

— Не съм аз този човек, който им дава свобода — прекъсна го кефалията. — Не, не, не-е-е, излъгал си се, светли. Когато държи

българите, Стронгил първо си слага железни ръкавици. Защо, мислиш, до източната порта построих нова тъмница? Че старата съм я сметнал за неприветлива ли? Не, тя се оказа вече тясна за непокорните славянски плебеи. А май че скоро и трета ще трябва да издигам.

— Похвално — неопределено произнесе Гневота-Калигопул. — Обещавам, че ще получиш заслужена награда за твоето старание.

— Аз имам и други способности да лиша по-опасните кучета от зъбите им — продължи да се самоизтъква домакинът. — Когато някой от тях се замогне повече, отколкото се полага на един роб, аз владея хиляда начина да го избавя от излишъците му...

— Аха, разбирам — кимна мнимият стратег. — Така хем връзваш ръцете на по-издигналите се, хем кесията ти от час на час натежава повече. И за това следва да получиш награда!

Докато сменяше блюдата пред двамата и внимаваше стаканите им — особено Стронгиловия — да не остават празни, Бранислав не забравяше и хората в помещенията на прислугата, които също се угощаваха по случай важното и почетено събитие за дома — гостуването на племенника на логотета. Той не щадеше бъчвите на домакина и непрекъснато нареждаше на помощника си Братан да носи все нови и нови кърчази вино, като поръчваше да се вдигат наздравици за славния пълководец Калигопул. И така продължиха нещата докъм полунощ, когато Гневота-Калигопул, който следеше поведението на стопанина, даде определения знак, като попита невинно:

— Как е времето тази нощ?

А Бранислав, също според уговорката, му отговори чинно:

— Обещава да бъде добро, господарю.

След тези нищо незначещи думи младежът слезе в избата на двореца да напълни още два кърчага вино, но единия щедро допълни с някакъв жълтеникав пращец, който Братан преди години бе донесъл от воинските си странствувания. После се качи пак при пируващите стражи и слуги и като си отваряше очите на четири да не сбърка кърчазите, наля на преоблечените планински орли от чистото вино, а на Стронгиловите хора — от подправеното. Половин час по-късно жълтият прах прояви действието си и те вече кротко спяха, наредени един до друг на пода като пашкули. Тогава Братан, опитен воин, поведе людете на Гневота и само за няколко минути стражите в и около двореца бяха обезвредени и е вързани ръце и с по един парцал в устата

лежаха до своите упоени събратя в трапезарията за прислугата. Местата им обаче не останаха празни — там под лунната светлина важно крачеха мнимите ветерани от арабската война.

Като се увери, че планът е успял напълно, Бранислав отиде горе и сякаш в продължение на разговора за времето, каза на Гневота-Калигопул:

— Небето се проясни и грее чудесна луна.

Гневота остави стакана си и се обърна към домакина:

— Тук стените са дебели и не се чува навън, нали?

— Нищичко — похвали се Стронгил. — Не човешки глас, а бойна тръба да ечи, пак не се чува извън стените на двореца.

— Тогава бих рекъл, че е съвсем излишно да крещиш.

— Не разбирам — учуди се кефалията. — Защо трябва да крещя?

От ръкава на разкошната си дреха „стратегът“ измъкна един бич от усукани волски жили.

— Обикновено хората крещят, когато ги милват с подобно нещо. Но има ли смисъл да се вдига шум, който няма да стигне до ничии уши?

Стронгил изведнъж изтрезня. Той опулено изглежда двамата мъже пред себе си, после внезапно се втурна към вратата. Не стигна далече — Гневота му подложи крак и той тежко плъосна на земята.

— Излишно беше, Гневота — каза Бранислав, като продължаваше да говори на гръцки. — Тъкмо щеше да се увери с очите си, че хората му са обезвредени и че двореца владеем ние. — Той извади една къса мечица и с върха ѝ бодна падналия кефалия. — Ставай! — заповяда му. — Ставай и ни води при прочутите твои две ракли с натрупано богатство.

Кефалията се поколеба. Неговата пословична алчност се сблъска със страха за живота му и тъй като нито едното, нито другото взе връх, той остана да лежи по очи на пода, само зарева с цяло гърло.

Бранислав се почуди какво да предприеме, но не и Гневота. Разбойникът скочи напред, грабна мечицата, с другата ръка хвана Стронгил за косата, повдигна главата му и с късо движение рязна кожата на врата. Раната беше по-скоро одраскване, но болката и усещането за потекла кръв мигом слепиха устните на пленника.

— Ще ревеш, а? — закани му се Гневота. — А когато грабиш бедните българи, не ревеш, нали? Тогава си много спокоен. — Той взе

една кърпа от масата и му я подхвърли. — Вземи този парцал и затисни раната, докато се затвори. И да знаеш: ревнеш ли още за секунда, ще ти отрежа главата като на пиле.

И тъй като кефалията наистина млъкна, Бранислав му заповяда: — Хайде! Води ни сега при раклите.

Пленникът ги заведе в другата стая и им показва в ъгъла две ракли от здраво дъбово дърво, обковани с желязо. Не им даде ключовете, но да се справи с ключалките за опитния Гневота беше въпрос на минути. Отвориха капаците и пред очите им блесна неவிжданo съкровище: перпери и аспри^[1], златни фибули^[2] и обеци, сребърни пафти и прибори, тук-там с всички цветове на дъгата грееха и скъпоценни камъни. Бранислав на няколко пъти заграби с шепи от това богатство и остави монетите и другите съкровища да изтекат обратно между пръстите му, докато произнасяше замислено:

— Това са сухите залъци на сираци... Това — сълзите на вдовици... А това пък е реката от пот на трудолюбиви стопани...

— Да бързае! — каза му на български Гневота. — Не се знае колко ще трае упойката на онези долу...

Той извади отнякъде купчина големи кърпи и с професионална сръчност разпредели съкровището в тях, като го превърна в няколко приблизително еднакви вързопа.

— В името на Исуса — проплака Стронгил, докато гледаше как богатството му изчезва във вързопите, — оставете ми поне онова, с което дойдох, когато заемах поста...

— Бъди спокоен, ще има нещо и за тебе — увери го разбойникът.

И щом завърши с прибирането на богатството, повали кефалията на пода, надигна туниката му и подхвърли бича на Бранислав:

— Господ е определил за бой задника, но ти удари този нехранимайко по мазната гърбина. Задникът ще му е нужен още.

Бранислав го послуша и като нанасяше щедри удари върху разголения гръб на Стронгил, придружаваше ги със следните думи:

— Ето ти за сираците... за вдовиците... за потта на селяните... Този пък е за Драгшан, на когото ти изпи кръвчицата... А на края ето ти един от мене, Бранислав!

— От кого? От кого? — сети се да попита Стронгил въпреки болката. Бранислав отвори уста да повтори името си, но Гневота се показва и по-бърз, и по-съобразителен от него:

— Можеш да запомниш — каза. — От Всеслав. Името му ще рече „слава на вси славяни“. — Той взе бича и лепна един последен удар върху тлъстия гръб на кефалията. — А този пък ти беше от Гневота, свободния българин. Нали одева ти обещах награда?

В стаята надникна Братан.

— Трябва да тръгваме — предупреди ги на български. — Онези долу бавно-бавно започват да се събуждат.

Гневота грабна пак мечицата и я размаха около врата на пленника.

— Слушай, ще дойдеш с нас. И само с едно мигване ако покажеш, че идваш против волята си, то ще бъде последното през живота ти!...

---

[1] *Аспра* — дребна сребърна монета. ↑

[2] *Фибула* — игла за закопчаване; украшение, което служи и за закопчалка — имало особено разпространение в античността и Средновековието. ↑

Призори малкият кортеж на стратега Калигопул, придружен от любезния управител на Вратица, напусна двореца на кефалията. Стронгил яздеше в първата редица, плътно притиснат между стратега и неговия помощник. Като ги видяха, стражите от портата дори и не помислиха да ги спрат и разпитат. Те не забелязаха нито скованата сериозност, с която кефалията отговаряше на засмения разказ на знатния гост, нито малко кривата му езда (един от ударите на Бранислав бе попаднал по-ниско от целта), нито вързопчетата, вързани на седлата на придружниците, които по вид някак си не отговаряха на изискаността на облеклото и въоръжението им — още като ги зърнаха отдалече, те се втурнаха да отворят крепостната порта и да спуснат подвижния мост пред нея, после, както изискваше редът, застанаха от двете страни в тържествени пози. Конниците от групата ги поздравиха и с равномерна езда се загубиха по пътя към север.

... А селяни, тръгнали да продадат това-онова на пазара във Вратица, по-късно донесоха кефалията. Разправяха — намерили го вързан за едно дърво и с гръб, по който жилав бич бе оставил кървави следи. Стронгил псуваше, охкаше и ругаеше до задавяне, като в не дотам свързания му говор можеха да се доловят и думи на закана към някакви разбойници, и на горки оплаквания, че е ограбен, разорен. Ала странно — не се намери човек във Вратица, който да му съчувствува.

Докато обличаше отново своите дрипи на „планински орел“, Гневота подхвърли закачливо, но и с уважение:

— Би трябвало да си доволен — аз бях стратег по име, но като стратег се прояви всъщност ти. Да бяха живи Симеон или Самуил, царете български, щеше да бъдеш един от най-славните им пълководци.

Бранислав беше полегнал на съседния одър, с ръце под главата и с полузакрити клепки.

— Говориш така — рече в отговор, — като че ти не си доволен.

— Разумява се, че не съм. — Гневота бе тикнал ръка в една от многобройните дупки на кафтана си и сега се мъчеше да я измъкне. — Какво всъщност свършихме ние?

— Всичко, каквото си бяхме поставили за цел да свършим.

— Работата е там, че то беше малко още в зачатieto си. Да обереш обирника — това добре. Но да се задоволиш с няколко камшика по гърба му, когато той заслужава въже на врата — това е толкоз малко, че не си е струвало риска.

— Когато Стронгил се види гол като тояга — без да променя положението на тялото си, каза Бранислав, — алчното му сърце ще се пукне. И точно тогава, и точно по този начин баща ми ще бъде най-добре отмъстен.

Главатарят на разбойниците най-сетне се справи с парцаливите си дрехи и сега се кичеше с въоръжението си.

— Сам ли е безчинствувал Стронгил? Мигар катастрофиласът не е следвал примера на своя началник и е оставал назад в грабителството и мачкането на поробения народ? А тъмничарите, на които се плаща толкова по-добре, колкото по-майсторски измъчват затворниците? Не, Браниславе. Щом тези хора са живи, значи, че ние сме свършили работата си само наполовина.

— И тъй като нямаше време да съдим кой е наистина виновен и кой не, трябваше да постъпим тъй, както ти ми препоръчваше тук, десет стъпки под тази стая: „Ромеец ли е — хряс! — и толкоз.“

Гневота разбра подигравката, но не се отрече от думите си.

— Това е моята правда, както и ти си имаш своята. Бъдещето ще покаже коя от двете е била истинската.

— Във всеки случай никога няма да ме видиш да коля наред всичко византийско — виновни и невинни, млади и стари, мъже и жени. Никога!

Другият не продължи да спори. Пък и имаше ли смисъл?

— Преди да си тръгна с моите „планински орли“ — рече след малко, — ще ми се да ти дам един съвет. — И тъй като Бранислав го поощри с кимване, продължи: — Стигна ли с хората си до моето свърталище, аз ще бъда в безопасност. Ти обаче не можеш да се похвалиш със същото.

— Защо?

— Защото стратегията ти успя, но ти самият допусна няколко важни грешки. Каза си името, което въпреки опита ми да го позамажа може да е стигнало до ушите на кефалията. Каза и името на баща си. Не са безброй Драгшановците, за които да има да се отмъщава на Стронгил, Браниславе. И кефалията не е чак толкова глупав, да не съумее да събере две и две. Няма да се чудя, ако до ден-два тук пристигне цялата му глутница и те поведе с вързани на гърба ръце към Вратица. А там Стронгил няма да се задоволи — по християнски, като тебе — с няколко удара по гърба, а ще те млати, докато се скапеш.

Беше прав, разбира се. Без да бе премислял особено издълбоко нещата, Бранислав наистина винаги бе свързвал разплатата си със Стронгил с едно скорошно напускане на бащиния дом, ала едва сега си даде сметка, че докато „скорошно“ можеше да са разбира и седмица, и месец, неговото изчезване наистина не трябваше да се отлага повече от ден-два, както го съветваше главатарят на разбойниците.

— Щеше да ми дадеш съвет — напомни гласно.

— Да запалиш последна воценица на бащиния си гроб и час по-скоро да се изметеш някъде надалеч.

— Какво разбираш под думата „далеч“?

Гневота повдигна масивните си рамене.

— Разбирам да си толкова далече оттука, колкото аз, разбойникът, съм далеч от вратата на рая.

Той се поизправи. Надигна се от одъра и Бранислав.

— Не съм ясновидец — каза на сбогуване Гневота, — но имам дяволски силно предчувствие, че пак ще се срещнем.

Странна мечтателна усмивка се хлъзна по лицето на Бранислав. Той извади нещо от джоба си, погледна го, после отново го прибра.

— Чудно — рече унесено. — Напоследък все имат предчувствието, че ще се срещнат с мене. Какво пък — нека даде бог...

Бранислав не страдаше от суетно съзнание за големство, та се вслуша в съвета на разбойника. Още на следното утро той раздаде на бившите ратаи на баща си всичко, което се бе паднало на него след дележа на Стронгиловото богатство. После откачи от стената онова въоръжение, с което баща му и дедите му бяха воювали срещу ромеите, препаса го, излезе от дома и щракна големия колкото цяла педя катинар. Навън, също готов за път, го чакаше Братан; старият войник държеше поводите на два коня, оседлани и натоварени с най-необходимото за дълъг път.

— Тръгваме ли, господарю?

— След половин час, Братане. Трябва да се сбогувам и с баща си.

Гробът не беше далече — Драгшан бе погребан до стената на параклиса, където приживе се черкуваше.

— Прощавай, тате — тихичко произнесе младият човек пред още неслегналата се купчина пръст. — Ако си гледал от небето, видял си, че изпълних каквото ми повеляваше дългът към паметта ти: не простих като жена, а отмъстих. — Той постоя замислен, после продължи: — Но да знаеш, тате, отмъщението се стовари и върху мене. Защото аз никога вече няма да видя този дом, където съм се родил, нито ще застана друг път така пред тебе. От днес съм прокуденик, тате...

Той се извърна бързо, сякаш се страхуваше, че баща му може да види сълзите, които изпълниха очите му.

* * *

Случи се, че още в първата странноприемница Бранислав и спътникът му се запознаха с двама ромейски войници. Разприказваха се на чаша вино и по-старшият от двамата, декархът^[1] Мануил, човек бърбърив по природа, без много-много да го питат, сподели с тях, че са пратеници на Стронгил, които носят в Цариград писмо на кефалията с

доклада му за събитията от преди два дни. Братан поля словоохотливостта му с още един кърчаг вино и Мануил съвсем се отпусна. Тази нощ той самият не бил в двореца на кефалията, но не било трудно да разбере от приятели кое как е станало. А на сутринта сам видял, когато Стронгил виел от болки по загубеното си богатство. Междувременно жителите на Вратица научили за събитията и се смеели презглава; този смях съвсем вбесил кефалията, та той сам бил с камшик слугите и стражите си, загдето така наивно се оставили да ги упоят.

— Че нали и той самият не се е показал по-умен от тях? — осведоми се на това място Братан.

— Нали ги знаеш големците — изкриви устни византиецът. — Те все обичат други да са виновни за собствените им грешки. Предполагам, че кефалията така е извъртял работите и в писмото, което носим.

Думите за това писмо разпалиха любопитството на Бранислав и той реши на всяка цена да го прочете. Същия следобед двамата с Братан причакаха Стронгиловите пратеници на едно пусто място. Да ги обезоръжат и отвлекат настрана от пътя беше работа за две минути — особено като им казаха кого имат пред себе си, войниците изобщо загубиха всяка охота да се бранят. Бранислав намери писмото, строши печатите му и го прочете.

Докладът на Стронгил го накара да се смее до сълзи — толкова измислици съдържаеше той. Кефалията съобщаваше, че някой си Сеслав (така бе разбрал той името Всеслав, казано му от Гневота), българин, начело на дружина от сто души, въоръжени до зъби, нападнал с изненада крепостта. Стражите, водени лично от безстрашния Стронгил, се сражавали мъжки, мнозина били избити, а още повече — ранени; сам Стронгил получил три рани от меч и секира, като и трите били в гърдите и нито една в гърба. Като сломили защитата, българите нахлули в крепостта и там грабили дюкяни и частни къщи, насилвали жени и девойки, подлагали на изтезания верните на императора мъже, а на края задигнали и цялата държавна хазна и изчезнали. Както бил целият в кръв, Стронгил организиран веднага преследването им; до този момент не бил влязъл в дирите им, но се надявал скоро да излови разбойниците и да ги избеси за назидание на другите българи — само за Сеслав обещаваше да го

изпрати, вързан и кротък като агне, в Цариград, там да получи наказанието си.

Като се насмя хубаво, Бранислав допълни писмото със следните редове, написани на отличен гръцки език:

„Всичко, казано дотук, е измислица на Стронгил, който очевидно е роден да съчинява разкази, а не да бъде кефалия. Защото истината е, че заедно с мене бяхме общо осем души, а не сто; никакво сражение не е имало, а кефалията лично ни отвори вратите и ни покани в двореца си; никой не е ранен, още по-малко — убит; единствените рани са по гърба на Стронгил и са не от меч, а от бич — така го наказах за деянията му; не сме посягали на държавната хазна, взехме само Стронгиловите богатства, натрупани с измами, безчестия и насилия; ще ни залови и беси, когато чакалите започнат да ловят и бесят лъвовете...

Нека знаят другите като Стронгил, че от моята десница ги чака същата разплата.“

И като поразмисли, подписа се със същото име, с което говореше за него кефалията: Сеслав. После върна писмото на пратениците, пожела им добър път и подгони конете им по друма към Цариград.

* * *

Яздиха дълги дни Мануил и придружникът му към Цариград и където спираха, и където седаха — все разправяха за българина Сеслав и неговите подвизи. И толкова се увличаха в разказите си, че захванаха и да ги украсяват — дотолкова, че на края взеха да представят младия човек като някакъв баснословен герой, когото нито стени могат да спрат, нито хиляди хора да надвият, нито меч, стрела или секира да поразят. Когато пък в Цариград се получи писмото, тръгна обратно сред народа друга мълва — за дръзкия отмъстител, който с меча си ще брани поробените и обезправените. И съвсем скоро името на Сеслав се ширна като легенда по земята на българите — за упование и надежда на братята му по кръв и за страх на ромеите.

И толкова щеше да се прочуе младият мъж с новото си име, че занапред с него ще бъде назоваван и в нашия разказ.

[1] *Декарх* — десетник. ↑

III

СТОЛИЦАТА НА ХАОСА

Беше топла и душна привечер през месец зарев^[1], когато Сеслав и Братан прекосиха криволичещите улички на Дръстър. От праха, прорязан от вадички пот, по лицата им и от засъхналата пяна по конете се познаваше, че в този дяволски горещ ден те бяха оставили доста поприща^[2] зад себе си. Като стигнаха до „Трите глигана“, те се смъкнаха с облекчение от седлата, усукаха юздите на коневръза и влязоха в гостилницата.

На вратата ги блъсна в гърдите миризма на вино и необуздана мъжка гълчава. Те опряха и се огледаха. Гостилницата беше почти пълна — пиеше се, говореше се високо, някои пееха, други шушукаха съзаклятнически, трети играеха на разни игри, но имаше и един белег, който се отнасяше до абсолютно всички в помещението: ако се изключеха стопанинът и двамата му помощници, тук нямаше мъж, който да не е отрупан от глава до пети с оръжие. Повечето от посетителите бяха с широки скулести лица и с леко дръпнати нагоре очи, но имаше и всякакви други — теснолики, широколики, бели, мургави, руси, кестеняви, чернокоси...

Новодошлите прекосиха гостилницата, намериха една незаета маса и не седнаха, а се строполиха на столовете. Наблизо до тях едно от момчетата, които помагаша на стопанина, палеше лоени лампи. Двамата му поръчаха ядене и по стакан вино. И когато им ги донесе, се нахвърлиха лакомо на печените овнешки плешки — човек би рекъл, че от една неделя не са слагали нищо между зъбите си.

Като се понахраниха, те се облегнаха назад и вече по-спокойно се озърнаха. Вниманието на Сеслав беше привлечено от една шумна група на съседната маса, заета в игра на зарове; единият беше гигант някакъв с пшениченоруса коса и славянски черти на лицето, останалите очевидно бяха все печенегите. Тъй като седяха по-ниско, той погледа играта им и лесно схвана правилата ѝ. Всъщност играеха само двама — русият и един от печенегите. Те залагаха пари или злато и поред хвърляха три зара — който събереше по-голям брой точки, печелеше залога. И всичко това ставаше в съпровод на врява до бога,

на проклетия или смях, на закани към съдбата; от време на време всички надвесени над масата глави се изправяха и даже извъръщаха назад — то ставаше при честото надигане на стаканите с вино.

При един от тези случаи, когато играчи и зрители откъснаха очи от масата и заровете, Сеслав забеляза как играещият печенег направи едва забележим знак на един от своите събратя до масата. Онова, което последва, продължи колкото едно мигване: със светкавично движение другият грабна един от заровете на масата и подхвърли на негово място нов. Сеслав още се чудеше какво ли ще да означава тази странна постъпка, когато по-нататъшните събития му изясниха тайната. Като пресушиха чашите си, двамата играчи отново поставиха залози, по-големи отпреди. После русият взе заровете, разтърси ги в огромната си шепа и ги търкулна на масата; от мястото си Сеслав не можа да види какво показваха те, но очевидно бяха от по-големите числа, понеже зяпачите възкликнаха сподавено. Към заровете посегна другият играч, но в този момент онзи от зрителите, който бе разменил зара, извика рязко:

— Стой!... Измама!...

Не само около масата, но в цялото помещение се възцари глуха тишина. И в нея прозвуча мекият и напевен, пълен с почуда глас на великана:

— За каква измама говориш, Килтер?

— Ти смени единия зар с фалшив. Ей този, дето показва шестица.

— Луд ли си?... — започна русият, но другите в нестроен хор го прекъснаха:

— Мълчи! Първо ще изясним тази работа!...

Онзи, когото нарекоха Килтер, взе зара и го показва наоколо.

— Виждате ли тук? — рече ясно. — Тук, тук, на точката на единицата. Егор е издълбал точката, напълнил я е с олово и я е замазал с нещо отгоре. И, разбира се, търкулне ли се такъв зар, оловото ще тегли единицата надолу, а шестицата все ще е отгоре.

Играчът печенег се полуизправи и сложи ръка на дръжката на меча си.

— Значи, така? — изсъска злобно. — Тъй си печелил досега, а?

— Чакайте — опита се да ги успокои Егор. — Дори и да има на масата фалшив зар, не съм го пуснал аз.

Останалите обаче не го слушаха и вече изтегляха мечовете от ножниците. Сеслав реши, че не бива да мълчи — пред очите му се хвърляше вина върху един невинен, щеше да започне кръвопролитие и в него щеше да пострада не истинският измамник.

Той се изправи и кресна заповедно:

— Спрете! — Хората около масата неволно се подчиниха на гласа му. — Измама наистина има и аз ще ви кажа кой я извърши. — Той посочи с пръст играча печенег. — Докато другите вдигаха стаканите, ти даде знак и Килтер смени заровете.

— Аз? — престорено се засмя Килтер. — А бе кой пусна тоя дръвник тука?

— Видях те — продължи Сеслав. — И даже мога да покажа джоба, в който държиш сега истинския зар.

За секунда печенегите около масата се стъписаха. После един от тях извика:

— Какво бе? Не виждате ли, че е съдружник на Егор?

— Да им дадем заслуженото! — заповяда Килтер и десетина меча блеснаха на оскъдната светлина в гостилницата. — Вие се заемете с Егор, пък аз ще се погрижа да отрежа гребена на това петле.

С тези думи печенегът заобиколи своите и приближи към младежа. Мъжете от другите маси настанаха, но не за да разтърват и успокоят скараните, а само за да бъдат на достатъчно разстояние от мечовете им по време на сбиването. Някои дори сварваха да вземат и стаканите си, когато се отдръпваха настрана.

Не толкова от пълните със закана думи или от решителните стъпки на Килтер, а от поведението на околните Сеслав за пръв път проумя, че това, което ставаше край него, не беше лошо съчинено зрелище, а истина. И, слава богу, че го разбра. Защото едва свари да изтегли меч си и вече трябваше да отбие първия удар на печенега. И то такъв удар, който не беше само за сплашване... След секунда двамата вече се бяха счепкали в двубой на живот и смърт.

След няколко начални схватки Сеслав прецени, че противникът му или е второкачествен майстор на меча, или прекалено надценяваше възможностите си, или — най-вероятно — и двете заедно. Докато без особено усилие отбиваше ударите му или с ловко измъкване ги оставяше да секат масите и стените, той забеляза едновременно две неща: че Братан се кани да му се притече на помощ и че русокосият

гигант изнемогва под дружните напади на останалите печенегии. Заповяда:

— Братане, помогни на русия!...

Старият войник не се залови да спори, а с няколко крачки се намери до онзи, който едва удържаше общите атаки на цялата група. Те застанаха един до друг и като внимаваха зад себе си да имат винаги стената, вече значително по-лесно отблъсваха нападателите. Сеслав се поуспокои, но все пак си каза, че трябва да побърза — там имаха нужда и от неговата десница.

Учуден, че още не е прерязал гърлото на хлапака пред себе си, Килтер го отдаде на това, че другият се крие между масите и столовете. За да разчисти мястото, той със свободната си ръка катурна наляво и надясно няколко маси. Строшиха се пръстени съдове, плиснаха кани вино. И над тази бъркотия двамата останаха лице в лице.

— Свършено е с тебе — каза печенегът, като направи крачка напред.

Замахна веднъж... замахна втори път. Сеслав лесно разбра, че това бяха измамни удари, които целяха да отвлекат вниманието му. Отби ги с къси движения, като изчакваше онзи, същинския удар, който те подготвяха. И той не закъсна. Килтер се хвърли към него и замахна с всички сили. Сеслав не отстъпи, само изви тялото си като лък и оръжието на печенега профуча покрай него. После дори не удари, а само подложи меча си и както беше засилен, Килтер се надяна с гърдите си на него.

Щом се освободи от противника си, Сеслав се спусна да помогне на Братан и непознатия. Не му и мина през ум да се възползува от това, че беше зад гърбовете на нападателите. Започна да ги налага с плоското на меча си, като викаше:

— Обърнете се към мене, негодници!... Обърнете се, ако не искате да ви изколя като овце!...

Послушаха го и облешиха смаяно очи — никога не биха допуснали, че Килтер ще остави този младеж, почти момче, да ги нападне откъм гърба.

— В капан сме! — извика първият, който разбра, че положението се бе обърнало в тяхна вреда.

— Килтер е убит! — кресна друг. — Вижте, търкаля се с пронизани гърди. — И неволно добави: — Бягайте!

Не чакаха да ги подканя втори път. И след миг същите тези, които се перчеха с много юначество, докато нападаха един-единствен противник, сега безславно подвиха опашки и като се спъваха и поваляха един-друг, изчезнаха през вратата. На „бойното поле“ останаха само тримата — великанът, Братан и Сеслав. Огледаха се. Никой от другите посетители на пивницата не се канеше да ги нападне; напротив — без да се вълнуват, че току-що бе убит човек пред очите им, те поставяха на местата им повалените маси и столове и се разполагаха да си довършат пиенето.

Русият гигант приближи до Сеслав и му протегна ръка.

— Благодаря ти — каза просто. — Ти спаси живота на Егорушка.

Сеслав не беше от ниските, напротив, имаше поне шест стъпки височина, но изправен до другия изглеждаше почти дребен; надали стигаше по-високо от челюстта му.

— Нищо — рече в отговор, като стисна десницата му. — Всеки на мое място щеше да стори същото. — После се обърна и повика: — Гостилничарю! Хей, гостилничарю!...

Дебелият стопанин се претърколи към него, като на всяка крачка се огъваше в раболепни поклони. В същото време двамата му помощника вече изнасяха безжизненото тяло на Килтер. Сеслав извади кесията си:

— Направи сметка колко ти струват поразите, които сторихме тук — заповяда.

— Господарю, в „Трите глигана“ има ред — отново се поклони гостилничарят. Говорът му го издаваше, че е ромеец. — Тук съществува правилото, че победеният е виновен за всичко, и затова той трябва да плаща.

Направи знак и момчетата спряха до него с убития в ръце. Той извади кесията на Килтер, отброи няколко монети, върна останалото в нея и я натика обратно в джоба на печенегата.

— Всичко е уредено, господарю. — Нищо в него не показваше да се е развълнувал от близостта на един мъртвец. Или може би случки като днешната бяха толкова чести в заведението му, че бе обръгнал на тях? — Заповядай пак, господарю — продължи да се кланя. — За „Трите глигана“ ще бъде чест да...

— Да излезем! — запъти се към вратата младият човек. Другите двама го последваха.

— Как се казваш? — попита го великанът, когато бяха вън.

— Сеслав.

— Охо! Да не си същият Сеслав, който във Вратица?...

— Виж ти, виж ти — почуди се Братан. — Славата на господаря ни е изпреварила!

— И как не, добри хора! — продължи русият. — Не само в Дръстър, по всички тези земи се шири името на Сеслав.

— А ти? — попита го на свой ред младежът. — Как е твоето име?

— Егор, но аз сам си казвам Егорушка. Като задявка за ръста ми.

— Славянин?

— Славянин, разбира се. Мигар ти приличам на кривооките печенеги?

— Но не говориш и съвсем като нас...

— Егорушка е русин, добри хора, и много далеч оттук е родният му край. Само че един побъркан вятър го доведе по тези места...

Замълчаха. Сеслав си мислеше за своеобразното слово на русия гигант, който почти не произнасяше „аз“, а говореше за себе си като за някакъв друг човек.

Над Дръстър беше нощ. Тънкият сърп на месечината надничаше иззад покривите на къщите и кулите на крепостната стена. Откъм великата река долиташе слаб полъх, който, кой знае защо, носеше мирис не на влага и тиня, а на изсъхнала трева и на узрели плодове.

— Виждам, сега сте пристигнали — отново наруши мълчанието Егор. — Къде ще отседнете?

Сеслав сви рамене.

— Мислех тук, в „Трите глигана“. Но след онова, което се случи...

— Слушай — рече русинът, — защо не дойдеш с Егорушка? Живее той у една вдовица, Стамена на име. При нея има и други стаи за даване под наем, там спокойно можете да се подслоните.

— Не търся нищо по-добро — съгласи се Сеслав. — Да вървим!

Двамата с русия гигант тръгнаха един до друг. Зад тях закричи Братан, като водеше конете за поводите.

[1] *Зарев* — месец август по старославянския календар. ↑

[2] *Поприще* — стара мярка за разстояние, равна на 1000 стъпки (около 300 метра). ↑

Докато Братан подреждаше скромното им имущество в стаята, предложена им от вдовицата, другите двама поседнаха на приказки при Егор.

— Не мислиш ли, че има някаква странна прилика между твой Братан и Стамена? — попита русинът, докато оправяше фитила на лоената лампа. — Ако гледаш изражението или слушаш говора на единия, можеш през цялото време да си мислиш за другия. Превити рамене, сиви и безжизнени лица, глух и равен говор, в който нито за миг не можеш да откриеш ликуване или надежда... Да, да, тези хора са наистина лика-прилика!

— На младини Братан не е бил такъв. Жизнен е бил и буен, силен като глиган, а в десницата му мечът е бил като пръчката в ръката на магьосника. Свободолюбиво е било сърцето му, не се примирявал с робството — само да чуел, че някъде се вдигат срещу ромееца, готов бил планина и морета да прелети, за да помогне с ум и бранно умение. Но после го връхлетели какви ли не удари на съдбата. И сега е сянка сам на себе си.

— Съща е участта и на Стамена. В някаква свада печенегите убили мъжа ѝ, после чумата за една седмица пратила в гроба и двете ѝ деца. И оттогава тя не живее, само съществува.

Те помълчаха, после Сеслав полюбопитствува:

— Каза ми, че си русин. Какъв вятър те доведе насам?

— Черен вятър, Сеславе, на име хазари. Аз и моите събратя живеехме много далеч оттука, в град, наречен Тмутаракан^[1]...

— Чакай! — прекъсна го българинът. — Като идвах насам...

— Така е, минал си покрай Тмутаракан. Основахме го ние, бежанците, и за спомен го нарекохме с името на града, който изоставихме. А нашият Тмутаракан е на цял месец път на изток, чак до пролива между Черно море и Азовско.

— И защо го изоставихте?

— Предполагам поради същото, което е довело и тебе тук. Славяни сме ние, Сеславе, а славянинът хиляда пъти предпочита да

живее в хаос и беззаконие като тукашното, отколкото да тегли ярема на робството.

Думите на Егор за беззаконие и хаос върнаха мисълта на Сеслав към по-близки неща.

— Днешното сбиване в пивницата не беше случайно, Егоре. Тези хора се бяха сговорили да те убият.

— Знам — спокойно се съгласи великанът. — За много хора тук аз съм голяма пречка.

— Защо? Поради какво си такъв трън в очите им?

— Защото... — Някакво внезапно хрумване озари лицето на Егор. — Я да направим един опит!

Той взе възглавницата от одъра, накичи я с калпака си, после я приближи по такъв начин до прозореца, че сянката ѝ върху него наподобяваше човешка глава. Минаха само една-две секунди, когато нещо тресна, проби животинската ципа, опъната на прозореца, прониза и калпака и заедно с него се заби в една от гредите, поддържащи тавана. Сеслав вдигна очи нагоре. Беше една стрела, необикновено дълга и тежка, каквато той нито бе виждал, нито бе подозирал, че може да съществува — стрела за лък на богове, не на хора.

Като се съвзе от смайването си, той грабна меч и хукна навън. Русинът обаче го спря:

— Стой! Не се поддавай на гняв и увлечение! Срещу хора, които стрелят подло из засада, не се отива с гол меч в ръка! — Той улови стрелата, която още трептеше в тавана, и не без усилие я изтръгна. — Знам само един човек — каза замислено, — който може да изстреля такава стрела.

— Кой?

— Ълфин.

— Кой, кой? — наведе ухо към него Сеслав.

— Ълфин. По нрав е такъв, че го зоват Риса.

— Що за птица е този Ълфин, Егоре? За пръв път чувам такава име.

— Щом си дошъл да си търсиш щастието в Страната без закони, трябва да си готов да чуеш и видиш какви ли не невероятни неща, братко. Ълфин е от англите. А сега ще ме попиташ какви са англите, нали? Естествено. Тук е човешка мешавица, Сеславе, каквато според

Светото писание е имало само във Вавилон.^[2] Не само българи и печенегите — пришълци от четирите краища на света са си дали среща тук. Поживееш ли по тези места, ще научиш такива народности, дето не си ги и сънувал. Чувал ли си например за узите? Или за норманите? Е, и от тях ще видиш. Такива пришълци са и англите.

— Живеели те на един остров, далече, безкрайно далече на запад, отвъд края на земята — продължи русинът. — Наричали го Англия, а себе си — англи. Преди двадесетина години^[3] някакъв цар нахлул в острова им и след дълга и кървава бран го завладял. Онези от англите, които се били отличили толкова в битките, че не могли да очакват милост от завоевателите, се натоварили на кораби и потърсили за себе си земя и въздух другаде под слънцето.

— Нещо като вас, русите? — вметна Сеслав.

— Да, нещо като нас. Само че ние търсихме земя за мирен труд, докато те решили да преживяват от войната. Предложили услугите си на византийския император и той с радост ги приел. Защото англите са отлични бранници, братко, дръзки и свирепи, и във всички случаи най-добрите стрелци с лък, които светът познава.^[4] Воювали те за стяга на Византия на юг и по островите, после императорът ги заселил в делтата на Истър^[5]... или Дунав по вашему — богата земя, която те нарекли „Нова Англия“^[6]. Мнозина останали там, но някои — нали са хора на мечата — решили да спечелят богатство и щастие тук, в хаоса.

— И този Ълфин е един от тях?

— И то най-безжалостният, най-коварният, най-крвожадният. Съди за него от това, че са го нарекли Риса.

— Е, да, щом не застава гърди срещу гърди, а стреля подло от тъмното... — тихо се съгласи българинът.

— Тук такива хора най-преуспяват — продължи Егор. — Със своите качества на човешки рис Ълфин бързо се е издигнал и от години минава за дясна ръка на Татуш, главатаря на Дръстър.

Сеслав взе стрелата, разгледа я замислено, после я остави настрана.

— Щеше да ми кажеш защо мнозина те мразят дотолкова, че желаят гибелта ти — напомни.

— За печенегите и другите пришълци славяните са нещо като добитък без стопанин, който всеки има право да стриже и дои — бавно, преценявайки думите си, отговори гигантът. — Остане ли някой

от тях с празни джобове, не се загрижва много — отива и се награбва в някое селище на славяни.

— Кой наричаш славяни? — осведоми се Сеслав.

— Как кои? Ами че българите и нас, русите. По тези места само ние копаем земята, сеем и берем плодовете ѝ. Има и между печенегите кротки и трудолюбиви люде, но те от земеделие не разбират, дай им на тях скотовъдството... Та питаше, защо хора като Килтер и Ълфин ме мразят? Причината е само една: те се боят от силата ми, пък аз използвам силата си, за да не позволявам мирните славяни да бъдат грабени. Ето, това е. — Егор помълча малко. — Бранил съм славяните и ще ги браня до края на живота си, само...

— Само какво?

— Само ти да не поискаш от мене друго.

— Аз? Че какво влизам аз в тази сметка?

— Днес ти спаси живота на Егорушка, Сеславе, и затова той занапред ти принадлежи. Заповядай му каквото искаш — Егорушка ще го изпълни сляпо. Все едно че е твой роб.

— Не си мой роб — бързо възрази българинът. — Преди малко ти се обърна към мене с братко. Единственото, което бих приел от тебе, то е да ми станеш побратим. Защото аз те уважавам, Егоре. И силата ти уважавам, и делата, с които си спечелил омразата на разните негодници. Бих се гордял да имам побратим като тебе.

Той протегна ръка и русинът я стисна силно, развълнувано.

— Нека бъде така — съгласи се с охота. — Но ти ще бъдеш, Сеславе, старшият брат, а аз, както подобава на по-младия, ще те слушам и следвам...

Когато по-късно се изпъна на одъра, стъкмен набързо от Братан, Сеслав дълго лежа с отворени очи. Измъчваше го все един и същ въпрос: какво ли е мислил старият Нестор, че го прати в това царство на беззаконието?

---

[1] *Тмутаракан* — Тутракан. ↑

[2] Според една библейска легенда жителите на Вавилон решили да построят кула, с която да стигнат небето. Разгневен от дързостта им, бог така объркал езиците им, че те не могли да се разбират, и строежът пропаднал. Оттам е изразът „Вавилонско стълпотворение“. ↑

[3] В 1066 г. — нахлуването на Вилхелм Завоевателя. ↑

[4] Исторически вярно: англичаните имали особено тежки дългобойни лъкове и превъзходно си служели с тях. Дори дълго след изобретяването на огнестрелното оръжие те продължавали да си служат със своя лък и с него давали по-далечна и по-точна стрелба от още неусъвършенствуваните пушки и пищови. ↑

[5] *Истър (Истрос)* — р. Дунав. ↑

[6] Исторически достоверно. Този малко известен факт за заселването на англи по нашите земи бе доказан наскоро от В. Тъпкова-Заимова в „Долни Дунав — гранична зона на византийския запад“, БАН, София 1976, стр. 132–133. ↑

*... по брега на Истъра лежат многобройни
и големи градове, в които има разноезично
население и които поддържат немалко
въоръжена войска.*

Михаил Аталиат

На следващата сутрин Сеслав изпрати Братан да накупи това-онова за жилището им, а сам излезе да се запознае с града. Щом извървя тясната уличка, на която беше къщата на Стамена, той се сблъска със стената на Вътрешния град. Както повечето крепости от епохата, и Дръстър се състоеше от Външен и Вътрешен град. Във Външния бяха занаятчиите, рибарите, месарите, безделниците, с една дума — простолудието. Вътрешният град се обитаваше от първенците (в случая — печенежките главатари), по-богатите граждани, войскарите; някога, преди падането на България под робство, в него се намираше също и седалището на православния български патриарх. Както скиташе и надничаше тук-там, на Сеслав направи впечатление, че стената, която отделяше Вътрешния град от Външния, беше добре поддържана, със сравнително прясно поправени бойници и зъбери. И затова толкова по-голямо беше учудването му, че главната порта не се охраняваше. „Защо трябва да има такава яка стена, ако никой няма да те спре пред нея? — запита се той сам и сам си отговори: — Печенежка му работа...“ И тъй като наистина никой не го спря, той мина през портата и влезе.

Зад стената на Вътрешния град имаше всъщност малко сгради. Току до вратата бе разположено едно дълго и доста безлично здание; за Сеслав не беше трудно да се досети, че там се подслоняваше постоянната войска, която Татуш поддържаше за охрана на Дръстър и за собствената си сигурност. Вдясно се издигаше една голяма и внушителна постройка, но изградена не с пищност, а с изискана строгост. Обратно — от лявата беше по-малка, но с повече разкош. В

този утринен час и двете гъмжаха от множество слуги и слугини, заети да чистят, да тупат черги, да пренасят големи кошове с разнообразна храна. Сеслав спря един от слугите и го разпита. Дясната по-голяма сграда, някога дворец на патриарха, сега Татуш бе превърнал в жилище за себе си, за многобройните си жени, за прислугата и личната си стража. Лявата по-рано била обиталище на византийския управител на областта, но тъй като такъв управител от години не се мяркал насам, Татуш настанил в нея по-близките си хора от свитата (тук човекът спомена на първо място Ълфин), а и някои от челните печенежки главатари — Сача^[1] например, — които управлявали други, по-малки крепости, имали си тук постоянни живелища за честите си посещения в Дръстър.

От краткия си оглед Сеслав получи отговор и на въпроса, който си бе задавал преди малко — стената на Вътрешния град не се охраняваше, тъй като Татуш бе съсредоточил цялата стража около своя дворец...

Като напусна Вътрешния град, Сеслав тръгна по улицата, проточена право срещу главната порта, и скоро се озова на една стъгда, където бе пазарът на Дръстър. Очите му се заслепиха от богатството на плодовете на тази земя: грамади от овошки и зеленчук, каци със сирене и делви с мед, пастърми и суджуци, риба и прясно месо, цели стада добре охранен добитък (него го продаваха главно печенеги), кожи и платове, сечива и оръжие — какво ли не можеше да се види тук! А езикът... Боже мой, какво смешение на езици цареше на пазара! Продавачите предлагаха стоките си на български, печенежки и на още поне четири-пет непознати езика и наречия. Но започнеше ли пазарлък, той се водеше обикновено на онази невъобразима смесица от езици, която Сеслав бе понаучил още по пътя към Дръстър и в която се долавяха думи български, печенежки и гръцки, но още и алански, руски, франкски, кумански и какви ли още не.

Като извървя пазара и продължи по улицата към север, Сеслав не след дълго се намери на пристанището. Че то не беше дело на печенежки ръце, в това младият мъж не се и съмняваше, защото на тях, скитници и чергари, не би им стигнал умът да го изградят така добре, но дали беше построено от ромеите, или преди това от българите, не му липсваха познанията, за да го определи. На пристанището имаше дълга стена за заставане на корабите и площадка за разтоварване на

товарите им, но веднага след това се издигаше яка и висока стена с вдадени към реката няколко четвъртити кули, подножията на които почти опираха до водата. Не се изискваше особена подготовка, за да се разбере замисълът на строителя: създадени бяха удобства за мирните кораби, но намислеше ли някой да нападне крепостта откъм реката, тогава никакво живо същество нямаше да се задържи на площадките под градушката от стрели и камъни, която щеше да се изсипе върху него от височината на кулите.

Сеслав, който за пръв път се срещаше с кораби и моряци, дълго обикаля тук, гледа и слуша как и що се вършеше. Идваха на пристанището кораби, които стоварваха какви ли не богатства — пшеница и други храни откъм Голяма Скития, скъпи платове и странни оръжия от запад, откъм страната на франките, вина от южните острови, маслини от Византия... Него го поразиха още невероятно ниските цени, на които се купуваха — и то веднага, понякога още неразтоварени — всичките тези богати и редки неща. Замисли се и скоро откри истината: повечето от тези стоки бяха крадени, а продавачите им — чиста проба пирати; който и откъдето по огромната дължина на великата река да завладееше някакъв товар, бързаше да стигне до пристанищата на Страната без закони, където щеше да се отърве от него на по-ниска цена, но затова пък никой нямаше да му зададе неудобни въпроси за произхода на стоката...

След пристанището Сеслав отиде да погледа и рибарите. Те хвърляха широки мрежи или мяхаха дълги въдици, а после начесто-начесто вадеха малки и големи риби, които босоноги момчета веднага отнасяха на пазара в града.

Сеслав продължи разходката си покрай крепостната стена на Външния град и скоро бе поразен от окаяното ѝ състояние. Запълнен с пръст и градски отпадъци ров, порутени зъбери, пукнатини в зида — какви ли не безобразия се показаха пред очите му! Какво беше това? — запита се той. — Некадърност на незапознати с крепостното дело воители? Нехайството на пришълци, които знаят, че днес са тук, а утре може би не? Безгрижие на внезапно забогатели голтаци, които не се замислят да запазят по-дълго внезапно спечеленото?

Той не можа да си отговори на тези въпроси. Но си представи какво щеше да се случи, ако на Татуш и другите печенеги се наложеше да водят отбранителна война...

Лятното слънце се издигна към небосвода и започна да сипе над главите вече не топлик, а истинска жарава. Несвикнал в своя планински край на подобни горещини, Сеслав скоро почувствува леко виене на свят, а гърлото си — в него сякаш от цяло столетие не бе минавала глътка вода. И като поразмисли, той се отправи отново към „Трите глигана“ — там поне щеше да намери хлад и стакан вино...

Както и снощи, гостилницата пак беше почти пълна. Сеслав я прекоси и се разположи до една масичка — точно под трите напълнени със слама глигански глави на стената, които даваха името на заведението. И толкова бе нетърпелив да разхлади врящия си мозък и да утоли палещата го жажда, че дори не забеляза как всички го проследиха с очи, а мнозина полугласно рекоха с уважение:

— Сеслав!... Победителят над Килтер!...

Прислужи му лично стопанинът — ромеец, и то с такова бързане, което трудно можеше да се допусне за пълно тяло като неговото.

— Радвам се, че си тук — каза му, докато Сеслав бързаше да излее в гърлото си сместа от вино и ледена вода. — Гости като тебе са чест и гордост на всяко заведение...

Като утоли жаждата си и се посъвзе, младият мъж се огледа. В „Трите глигана“ очевидно имаха богат опит да заличават следи от битки и кръвопролития, защото нищо в помещението не напомняше за събитията от предната вечер. А и по масите бе все същото — въпреки сравнително ранния час имаше мнозина пийнали, някои пак играеха на зарове, трети с висок глас разказваха свои бивали и небивали приключения от минали походи и сражения. Докато хлъзгаше поглед наоколо, Сеслав не забеляза как от една съседна групичка се изправи един печенег и като си носеше чашата с вино, настани се на неговата маса.

— Може ли да седна? — попита той, като се ухили и разкри два реда ситни жълти зъби.

Сеслав му хвърли бърз поглед. Непознатият имаше невероятно широки рамене, които вероятно криеха страхотна сила. Трябва да беше някакъв печенежки главатар, понеже носеше прескъпо облекло, а дръжката на меча му беше покрита със златна украса.

— Щом вече си седнал, можеш и да останеш — отговори му. — Масата ще стигне и за двама ни.

— Аз съм Сача, господарят на Главиница — представи се новодошлият. — Може да си чувал за мене.

— Чувал съм — без особено въодушевление потвърди Сеслав. Говореше по такъв начин, сякаш искаше всяко казано от него изречение да бъде последно в разговора.

— И аз чух за тебе — не се предаваше Сача. — Снощи тук ти си спечелил победа срещу един от най-добрите ни мечове...

— Тежко на мечовете ви, щом снощният е бил един от най-добрите.

— Не бъди толкова самонадеян — забеляза му печенегът. — Външността ти е измамила Килтер. Като те гледа човек, ще рече, че си още с жълто около устата. И няма да подозре, че не си за подценяване в двубоите. Така е сгрешил и Килтер. Впрочем на колко години си?

— Двадесет и две.

— Двадесет и две? — непресторено възкликна Сача. — Ами то ще рече, че ти не изглеждаш, а наистина си момче!

— Това е относително — отегчено каза Сеслав. — Имало е някога мъже, които на двадесет и две години са били вече завладели половината свят...

— Е, не вярвам да гледаш чак толкоз високо... — Българинът отново замълча. — Не дойдох на масата ти само за да се запозная с тебе, Сеславе.

— Тъй ли? — произнесе другият безизразно. — И за какво още?

— Да ти предложи работа.

— Виж ти, това е интересно. — Интересът се съдържаше в думите на Сеслав, но не и в гласа му. — И за каква работа става дума?

— При мене — рече сериозно Сача, — в личната ми стража. Ако се проявиш добре, може скоро да те направя и неин началник.

— И каква ще бъде платата?

— Твоят живот — беше неочакваният отговор. — Е, ще има и това-онова отгоре.

— Това-онова аз си имам и сега, не се лакомя за повече. А думите ти за моя живот не ги разбирам.

— Имаш твърде малко време, за да ги разбереш — все така без следа от хумор каза печенегът. — Брат на Килтер е Тирак. Тирак Чудото. И знаеш ли защо го наричат Чудото? Защото в ръката си той все едно, че не държи оръжие, а светкавица. Най-добрия меч на

племето ни, Сеславе. В двубоите с мечове Тирак е извоювал повече победи, отколкото двамата с тебе общо имаме косми на главата си. При това той ще е предупреден и няма да повтори снощната грешка на брат си.

— И после?

— От снощи Тирак е като бесен. Обикаля крепостта и те търси, за да те предизвика на двубой. Питаш за после? Ами... после може би ще се намери някой, който да те погребее по обичаите на дедите ти. Освен ако...

— Довърши, Сача.

— Освен ако приемеш службата при мене. Когато кажа на Тирак, че си човек от моята свита, той няма да посмее да ти иска разплата. Иначе...

— Пак не спирай, Сача. Довърши си мисълта до края!

— Иначе не давам и чаша от киселото вино на този шишко за живота ти, Сеславе. Тирак Чудото е самата смърт в човешки образ. Е?

Младежът не отговори. Взе стакана си от масата и бавно отпи няколко глътки. Не че се стремеше да печели време, но му доставяше удоволствие да държи в напрежение нервите на прочутия печенег.

Изведнъж един, който седеше до вратата, извика:

— Тирак идва!... Тирак!...

— Решавай бързо, момче — припряно рече Сача. — Имаш още само минута на разположение!

— Отказвам, Сача — отчетливо произнесе Сеслав. — Приемам облога ти за чаша вино срещу живота ми и... отказвам. Предпочитам да загина млад, но свободен, отколкото да доживея до дълбока старост, но като слуга.

И в този момент в пивницата врхлетя Тирак.

---

[1] Историческа личност; някои изследователи разчитат името му като Саца. ↑

Тирак Чудото изглеждаше тридесетинагодишен. Както повечето свои сънародници, и той беше под среден ръст, но личеше, че това невисоко тяло обладава пъргавина и сила на леопард. Приликата с този звяр се допълваше и от израза на лицето му — див, необуздан, хищен, с кървясали очи и свирепо оголени зъби.

Още от вратата той се разкрещя яростно:

— Тук ли е онова пъклено изчадие?

Намериха се някои — угодливи приятели или жадни за зрелища безделници, — които побързаха да му посочат Сеслав.

— Кой! Кой? — поиска уточнение Тирак.

— Ей онова, младото — казаха му. — Дето е на една маса със Сача.

Без да проверява повече, печенегът изтегли меч си от ножницата и с неразбираем вик на уста се втурна през гостилницата. Онези, които бяха на пътя му, се хвърлиха настрана, някои даже изпадаха от столовете си — виждаше се, че този подивял човек е способен на всичко в заслепения си от желание за кръв устрем.

Сеслав следеше всяко негово движение, но не помръдна, когато го видя с широки крачки и оръжие в ръка да прекосява пивницата. Имаше намерение да събори масата срещу него и така да го спре, после да се опита да се обясни с него с човешки думи, пък чак тогава да си изпита силите меч срещу меч. Не се стигна обаче до катурването на масата. Защото дивият пристъп на прочутия дуелист бе спрял от Сача.

— Стой, Тирак! — властно изрече той, като се изправи насреща му. — Стой или ще имаш работа с мене!

Тирак Чудото неохотно се подчини.

— Не се бъркай в тая работа, Сача — изръмжа в отговор. — Търся кръвнина не за заклана кокошка, а за родния си брат.

— И така да е. Не се намираш обаче в гората, че без дума за обяснение да връхлиташ за разплата. Ами ако не е този младеж убиецът на брат ти?

Другият за миг се стъписа.

— Ей сега ми казаха, че е той...

— И наистина съм аз — намеси се в разговора Сеслав. — Но не аз него, а брат ти ме предизвика, Тирак. И то само защото не позволих да падне незаслужено съмнение върху почтен и...

— Виждаш ли? — не го остави да завърши Тирак, като се обръщаше към Сача. — Има ли нужда да се приказва повече?

— Почакай още малко! — спря го още веднъж Сача. — А представи си, че този хлапак е мой служител, началник за личната ми стража. Че можеш да го убиеш, не се съмнявам, Тирак. Но ще посмееш ли да си спечелиш за враг мене?

Другият повторно се обърка.

— Мигар е...

— Кажи му сам, Сеславе!

Сеслав разбра — онова, което не сполучи да постигне одева в пазарлъка, Сача искаше да придобие сега, когато българинът беше срещу меча на прославения дуелист. Младежът поклати глава.

— Не съм слуга на никого — произнесе ясно. — Служа само на честното си име и на славата на моя род.

— Убий го тогава, Тирак — направи крачка настрана Сача. — Обзаложил съм се, че в борбата с тебе животът на този хвалипръцко не струва и чаша вино.

— Още един момент, Тирак — отново се обади Сеслав. — Не се чувствам виновен за смъртта на брат ти. Но ако въпреки това ти поискам извинение тук, пред всички, ще се почувствува ли удовлетворен?

— Ще изпитам удовлетворение само когато видя меча си обагрен в кръвта ти — беше отговорът.

— Тогава да почваме — сви рамене Сеслав и също изтегли меча. После заобиколи масата и застана срещу печенегата.

Тирак не дочака друга подкана, а веднага се нахвърли върху него, сякаш искаше с един-единствен напад да приключи двубоя. Българинът обаче устоя на вихрената му атака и те си дадоха секунда отдих, като почти едновременно всеки от двамата стори крачка назад.

Още първата схватка показа на Сеслав качествата и недостатъците на противника му. Нямаше никакво съмнение: Тирак владееше меча с много по-голяма вещина от Килтер, а подвижността и

мощта на замаха му го правеха действително изключително опасен. Към тези негови качества младежът прибави още бързината на окоето му, настъпателността на неговия дух и опита, натрупан в десетки или стотици двубои. Но покрай тези силни страни на противника си Сеслав усети и една слабост: майсторството на Тирак представляваше само умението на един добър практик — самоук и беше съвършено чуждо на онова благородно изкуство на фехтовката, което бе довело владееенето на меча до нивото на наука.

Като разбра това, Сеслав реши да си избере и съответната тактика — да остави противника си да напада, за да отслабнат силата и бързината на десницата му, и едва тогава сам да премине в атака. Той си спомни думите, които Братан много пъти му бе повтарял: „Човек се изморява много повече от замах в празното, отколкото от сблъсък на удар с удар.“ И затова при следващата схватка започна да оставя колкото се може по-често Тирак да удря напразно; изчакваше замахът да започне, а после с леко огъване на тялото или с къса крачка встрани избягваше оръжието на противника си и го пущаше да разсича въздуха със свистене.

Околните очевидно не разбираха истината за онова, което ставаше пред очите им, и приемаха яростните удари на Тирак в празното като проява на превъзходство и с възторжени възклицания поздравяваха всеки негов пореден замах. Заблудил се беше и Сача, защото Сеслав веднъж го чу да подмята нещо за чашата кисело вино. Малко по малко започна да се досеща за истината единствено Тирак. Отначало той само се учудваше; струваше му се невероятно как този или онзи негов удар, отлично измерен по време, бързина и сила, не среща гърдите на младока пред него, а отлита във въздуха. После учудването му се смени е раздразнение — захвана да усеща умора в десницата си, а още не се бе справил с хлапака. На края обаче си даде сметка, че предимството е вече на страната на другия; дявол знае как го постигна тоя Сеслав, но ето — Тирак вече се бе задъхал, умората тегнеше и над китката, и в ръката му, парлива влага премрежваше погледа му, докато онзи беше бодър и свеж, сякаш току-що започваше двубоя.

Тирак направи крачка назад. Искаше му се я с престомена снизходителност, я с размяна на обидни приказки да си спечели няколко секунди за отдих, но сега пък младокът не го остави, а се

хвърли в продължително нападение срещу него. Всъщност този обрат не беше случаен. Него именно бе чакал Сеслав през цялото време и сега, когато видя тактиката си успяла, премина в непрекъсната атака. Печенегът се опита да я спре с мощен насрещен напад, но вече нямаше нито сила, нито гъвкавост да го осъществи. И във внезапно смълчалата се гостилница той започна стъпка по стъпка и крачка по крачка да отстъпва между масите — отстъпление, което заплашваше всеки миг да се превърне в позорно бягство.

Усетил близката развръзка, Сеслав увеличи и скоростта, и тежестта на ударите си. И когато прецени, че е дошъл мигът да пониже сърцето на противника си, той с рязък подскок се стрелна напред. Но точно тогава се случи неочакваното. Някой от зяпачите му подложи крак, Сеслав се препъна и загубил равновесие, рухна на пода пред краката на печенега, като при падането изпусна и оръжието си. На Тирак дори и не мина през ума да прояви благородство, като се откаже от нечестната помощ. Напротив — той се изправи над поваления си безоръжен противник, улови дръжката на меч си е две ръце и е тържествуващ вик го стовари там, където бяха гърдите на българина. Неколцина нададоха победен възглас, но те сгресиха. Падналият Сеслав изчака острието да достигне само на няколко пръста от гърдите му и с рязко, мигновено движение се отдръпна настрана. Разнесе се сухо хрущене — тежкия меч на печенега се бе забил в пода. Тирак се опита да го изтегли, но това не се удаде на изморената му ръка. Използувал благоприятната секунда, Сеслав се превъртя още веднъж, грабна изпуснатия си меч и с котешка пъргавина скочи отново на крака.

Сега положението се беше променило изцяло — той беше готов да нанесе смъртния удар, докато Тирак, опулил смразени очи срещу него, още правеше плахи опити да освободи забития си в дъските меч. Сеслав се поколеба, но не се възползува от предимството си, а направи крачка назад и каза снизходително:

— Хайде! Да не чакаш аз да ти подам меч в ръчицата?

Изумен от този жест, Тирак местеше слисани очи от противника си към меч и от меч към противника. Най-сетне, изглежда, проумя положението, защото изтегли оръжието си и зае бранна стойка. Но за всеки в „Трите глигана“ стана ясно — зад тази стойка нямаше вече и

капчица вътрешна увереност. Другояче казано: Тирак беше мъртъв, преди още да е пронизан.

Последната схватка продължи само няколко секунди. Сеслав с бързи и добре пресметнати удари откри пространство за своя напад, подскочи напред и мушна. Замахът му беше толкова рязък и остър, че мечът му прониза гърдите на печенегата и се показа откъм гърба. Секунда или две десницата му остана неподвижна и в тях двамата противници се озоваха изправени на само педя разстояние един от друг. После младият българин със същото отсечено движение издърпа оръжието си и загубил опора, Тирак рухна пред него, сви и разпусна крайниците си, пък се захлупи по очи и не мръдна повече.

В „Трите глигана“ се възцари оглушителна тишина, изпълнена с нещо като суеверно страхопочитание. Чувахе се само бръмченето на някаква пчела, която търсеше път навън.

С опакото на свободната си ръка Сеслав избърса чело, после направи няколко крачки и върхът на меча му докосна шията на онзи, който преди малко го бе препънал.

— Не зная как е по вашата вяра — каза му строго, — но ако имате такъв обичай, прочети си последната молитва.

Онзи пребледня, очите му сякаш се готвеха да изхвъркнат от орбитите. Едва-едва се отдръпна назад, пък се повали на колене пред българина:

— Милост, Сеславе! — Устните му бяха внезапно посинели. — Кълна ти се в сянката на баща си, случайно стана...

Сеслав поразмисли, пък отдръпна ръка и без да каже дума повече, се отдалечи. В смълчаното помещение стъпките му отекнаха като грохот на свличащи се канари. Отиде до масичката си под трите глигански глави, изправи поваленото си столче, седна и извика отдалече:

— Хей, стопанино, чаша вино!... — И добави: — За сметка на Сача...

Гигантът Егорушка влезе с трясък в стаята му и изрева с такъв глас, че навярно го чува чак в Тмутаракан:

— Ще черпиш!... Всички дяволи, ще черпиш, Сеславе... Нося такова нещо, дето ще спре дъха на всеки мъж, който нявга е улавял меч!...

Сеслав и Братан видяха в ръцете му един доста обемист вързоп.

— Да не е?... — започна младежът, но сам си отговори: Не може да бъде. Ал-Идриси говореше за след още три дни...

— Парите, побратиме, правят чудеса. Като обещах двойна плата на Ал-Идриси, той не е мигнал две нощи и един ден, но ето — работата си е свършил. И то как!

Ал-Идриси беше арабин — и такива се намираха в този нов Вавилон! — прочут майстор — златар. В същия ден, когато победи Тирак, Сеслав му поръча сребърна украса на бронята си. И сега тя, благодарение щедрата доплата на русина, беше пристигнала.

Егор имаше чип нос и светли сини очи — белези, които винаги придаваха на лицето му някакъв засмян, шеговит израз. Сега обаче то направо грееше като месечина.

— Внимание! — извика той, като отиваше в най-отдалечения ъгъл на стаята. — Пазете зениците си, защото ще изгорят от заслепение!...

Разви вързоп и изправи бронята срещу тях. И наистина — не само Сеслав, но и чуждият на всякакви възторзи Братан ахнаха възхитено. Ал-Идриси наистина бе заслужил парите си. На гърдите на черната броня той бе гравирал един сребърен орел. Гордата птица бе изрисувана точно в мига, когато отлепя крака от един самотен връх и литва във висините. От фигурата ѝ лъхаше царствено самочувствие, сила и увереност в превъзходството ѝ над другите, движението ѝ бе олицетворение на волност и нетърпимост към всякакво подчинение, а в погледа ѝ можеше да се прочете решителността на борец, който е свикнал само да побеждава.

Няколко минути тримата мъже захласнато съзерцаваха чудната творба на арабския майстор. Но когато се очакваше похвалата на Сеслав, той неочаквано изрече:

— Не съм заслужил аз да нося тази броня...

Другите отлепиха поглед от сребърния орел и го изгледаха смаяно.

— Глумиш ли се с нас, господарю? — тихо попита Братан.

— Няма шега в думите ми, приятели — поклати глава Сеслав. Изглеждаше всичко друго, само не и въодушевен. — Хвала на ръцете на Ал-Идриси, но не приляга на мене тяхното дело.

— Как можеш да говориш така! — скара му се Егор. — Няма седмица, откакто си тук, а вече си спечели такава слава, за каквато не могат да мечтаят плосколиките муцуни, че дори и самият им тартор — Татуш. Малко ли е това за тебе, побратиме?

— Една седмица, казваш. И какво постигнах аз в тази седмица, Егоре. Два кръчмарски двубоя, двеста тайни врага и само един приятел — тебе. — Сеслав се усмихна тъжно. — Можеш ли да си представиш тази птица — той кимна към бронята — като герой на кръчмарски битки?

Мълчаха продължително, после Братан подхвърли полугласно:

— Като че ли си намислил нещо, господарю?...

— Позна, Братане. Тук, в столицата на хаоса, аз се задушавам. Искam да литна там, където ще заслужи този орел да краси гърдите ми.

— И къде е това място, Сеславе? — попита на свой ред русинът.

Сеслав измъкна от един таен джоб на ръкава си някакъв свитък и го разгъна:

— Ето, тук е записано.

Братан се загледа с любопитство в редовете, но гигантът безпомощно разпери ръце:

— Трябва да ми прочетеш, побратиме. Никой и никога не е появил толкова грижа към мене, че да ми отвори очите за онези писмена, които вие, българите, дадохте на всички славяни.

— Списък е това на ромейски първенци из почернените български земи, които са се прославили с безчинствата си над моите поробени братя. Духовете на баща ми и дедите ми изискват от мен да потърся възмездие от тези разбесували се чакали. Сторя ли го —

тогава без угризение ще обявя на света, че този орел е мой знак и символ.

— Аха... — прошепна Братан. — Значи, дето записваше... — После обясни на великана: — Можехме да дойдем дотук за три дни, а пътувахме, кажи го, цял месец. И защо, мислиш? Сеслав разбъбряше людетe по странноприемниците и по селата, дето отсядахме за нощувка, и все ги подтикваше да разказват за разни ромеи-изедници. Сполучеше ли да докара думата за такъв сатана в човешки образ, вечерта вадеше това парче пергамент и дращеше ли, дращеше.

— Поход ли си намислил да вдигнеш, Сеславе? — деловито се осведоми Егор.

— Господ да ме убие, ако аз самият знам какво съм намислил — вдигна рамене Сеслав. — Че няма да е поход като походите на печенегите — с жените, децата, талигите, — това е сигурно. Искam аз не повече от две дузини хора, но хора вещи, решителни и, най-главното — приучени на ред и подчинение. Но къде такива мъже в Страната без закони? И ако случайно ги има, как да ги събера?

Великанът се разсмя гласно. Имаше такъв смях, че от него ципите на прозорците се издуваха навън.

— Това ли са били грижите ти, побратиме? — изговори той задъхано. — Ама ти май наистина нямаш представа какво значи името Сеслав за Дръстър. Егорушка си залага едното око, че ако ти развееш пряпорец и обявиш, че търсиш храбри мъже за поход на юг, не две дузини, а двайсет пъти по две дузини ще се съберат, преди да е мръкнало...

— Дори да е вярно — не сподели въодушевлението му Сеслав, — мен, казах ти, ми трябва истински бойци, а не паплач от кол и въже...

— Слушай, Сеславе — вече без смях рече Егор, — защо не оставиш тази работа на мене? Имам аз опит как се постъпва в Дръстър, пък и людетe познавам.

Младият мъж размисли, после кимна утвърдително:

— Нека бъде, както казваш — рече. — Нали чу: само двадесет й двама, но такива, каквито ти ги описах.

— По вашия край двадесет и двама ли правят две дузини? — шеговито дигна руси вежди гигантът.

— А нас с Братан не ни ли броиш? — отговори му по същия начин Сеслав.

— Е, в такъв случай ще търся двадесет и един. Или ти мислиш, че походът ти ще мине без Егорушка? — Засмяха се, а после русинът зададе още един въпрос: — А дяловете, Сеславе?

— Какви дялове? — не го разбра запитаният.

— Ти, пък и ние с Братан заедно с тебе, тръгваме за мъст и правда. Но онези, които ще те последват, ще дойдат заради плячката. Трябва отнапред да сме наясно с тях.

— Това ли било! — махна с ръка Сеслав. — За това уговори, както са тукашните обичаи.

— Да речем, една петина за тебе, една петина за нас с Братан, като твои помощници, и останалите три петини за другите?

— Ако това отговаря на обичая — да бъде! — съгласи се безгрижно младежът. Личеше, че и не помисляше за бъдната плячка. — За мен е важно само едно: да обясняваш ясно на хората, че тръгваме не за безогледна плячка, а за разплата. Плячка ще има, но само от когото аз реша. Това е!

* * *

Изглежда, че Егор не бе преувеличавал, когато бе говорил големи думи за бързо спечелената известност на Сеслав. Когато към пладне на другия ден младият мъж намина към „Трите глигана“, пред странноприемницата се виеше една опашка от юначаги, която се проточваше чак към пазарната стъгда и се губеше някъде към пристанището — на око бяха поне двеста и петдесет души, които чакаха да бъдат изпитани от великана, и ако получеха одобрението му, да намерят място в дружината на Сеслав. Невероятно големият им брой смая младежа; а смая се той двойно, когато разбра, че Егор вече е отбрал петнайсетина души, така че опашката всъщност се състоеше от съперници само за последните пет-шест незаети места.

Когато Сеслав приближи, от редицата се проточи нестройна жалба:

— Вземи и мен, Сеславе!... Вземи и мен!... Ще видиш, няма подобър от мене в...

Сеслав обаче на всички отговаряше, че не се бърка в подбора, всичко е оставил в ръцете на Егор. Каквото Егор реши, това ще бъде.

Той изпревари опашката и стигна при навеса пред „Трите глигана“, където русинът подбираще хората. Поспря настрана и с любопитство се загледа. Редът, въведен от Егор и неговият помощник Братан, беше приблизително такъв.

Когато поредният просител застанеше пред тях, Егор или благоволяваше да говори с него, или направо му махваше с ръка да се отстрани — то ставаше в случаите, когато се касаеше за човек, познат му като такъв измет, че даже не си заслужаваше да си хаби думите с него. Ако обаче желаещият имаше по-добро име или поне беше от средното ниво на човешката сбирщина в Дръстър, тогава русинът заговаряше с него, казваше му целта на предстоящия поход и условията — за дележа на пляката и за железния ред, който Сеслав изискваше, — които щяха да бъдат задължителни за участниците. Приемеше ли ги молителят, тогава русинът изискваше от него да препусне с коня си наоколо, за да го види доколко е сръчен като ездач, а след това го поемаше Братан и в минута-две изпитваше вещината му във владееенето на меча. Редно е тук да се спомене, че нямаше нито един пропаднал в изпита по езда, докато срещата със стария войник се оказваше злополучна за деветнадесет от всеки двадесет души — тя най-често приключваше бързо-бързо или с явното поражение, или с обезоръжаването на желаещия и тогава той без много спорове и под шумните подигравки и кискането на останалите се постараваше час по-скоро да изчезне из кривите улички на Дръстър. Ако обаче човекът отговореше на всички условия, включително устоеше малко по-дълго в пробния двубой с Братан, тогава Егор с висок глас го обявяваше за приет в дружината на Сеслав и го караше да сложи подписа си на листа бомбицин^[1], на който сутринта лично Сеслав бе написал точките на договора; тъй като между тези хора почти не се намираха грамотни, те най-често слагаха вместо подпис отпечатък от дамгата^[2] си, а който нямаше и дамга — изписваше кръст или друг знак на листа.

Като погледа малко тези любопитни сцени, Сеслав хвърли поглед и към онези, които вече бяха приети в дружината му. Веднага забеляза, че в малката им групичка имаше хора от всякакви раси и племена — светлолики славяни, мургави алани, скулести печенеги и какви ли още не — и, кой знае защо, тази човешка пъстрота му създаде удоволствие.

Като гледаше нататък, изведнъж остана със странното впечатление, че един от Егоровите избраници упорито, макар и с твърде дребнички хитрости, избягва да застане пред погледа му — криеше се зад другите, стоеше гърбом, навеждаше се, уж че оправя нещо на дрехите или обувките си. Заинтригуван, Сеслав направи крачка към него, улови за рамото и го обърна към себе си. В следващия момент каза поразено:

— Как?!... Ти не си ли?...

Узът — защото този от избраниците беше именно уз — изговори смутено:

— Аз съм Карач...

— Не те питам за името — махна с ръка Сеслав. — Нали онзи ден ти... тук... в „Трите глигана“...

Беше вярно: онзи, който назова сам себе си Карач, беше същият уз, който при двубоя на Сеслав с Тирак го бе препънал в решителния момент и с това за малко не причини гибелта му.

— Защо ми припомняш тази случка, Сеславе? — с блед упрек рече Карач. — Тогава ти ми повярва, че грешката ми беше неволна и нежелана от мене. Защо сега ме гледаш като враг? Щом днес сам и доброволно съм се поставил под твоя стяг, не ти ли доказвам още веднъж, че никаква зла мисъл не съм имал тогава и не ще я имам също и утре, в битките?

Сеслав се замисли. Въпреки всичките клетви на уза, в онзи час той не бе повярвал в невинността му и ако не го наказва по справедливост, то беше, защото се бе наситил на кръв. Но сегашните възражения звучаха убедително: ако ненавиждаш някого така, че в съдбовен миг едва ли не да причиниш смъртта му, ще се съ согласиш ли само три дни по-късно да се оставиш същия този човек да те поведе на живот или смърт? А и още една мисъл се мярна през съзнанието на младежа: започне ли да оспорва и поправя избора на Егор и Братан, няма ли още сега, преди да е започнал походът, да подкопае уважението, което те, като негови помощници, трябваше да притежават?

Поколеба се една последна секунда, после освободи рамото на Карач и каза, като се обръщаше към цялата група:

— И да запомните — докато трае походът, ще ми казвате не Сеславе, а „войвода“!...

И с тези думи отново се отдалечи. Вярваше, че е излязъл с чест от трудното положение — без да отменя избора на Егор, не се отрече от подозренията си към уза.

---

[1] *Бомбицин* — предшественик на съвременната хартия. ↑

[2] *Дамга* — особен личен знак; печат. ↑

IV

ОРЕЛЪТ В ПОЛЕТ

Походът на Сеслав през покорените български земи продължи по-малко от месец, но остави ярка диря след себе си — подобно на онези небесни светили, които раздират мрачината на нощта и след миг изчезват, ала опашката им грее още дълго подир тях и напомня с яркостта си чудното събитие. За ромеите този поход беше нещо като стихийна злочестина или като онзи черен вятър през лятото, който изгаря посевите и превръща в мъртъв пущинак сочните ливади; напротив — на българите той се стори като благодатен дъжд, излял се над попукана от дълга суша плодна земя. Поробителите го ругаеха, прозвища като мор или чума бяха от най-бледите, които прикачваха към името му, но същевременно покрай хулите и злодумствата проличаваше и неволното им уважение към неизтощимата му бранна изобретателност, към дарбата му да нанася бързи, изненадващи и неотразими удари, към способността му с малко хора да печели крупни победи; един техен летописец го назова „Велизарий^[1] на злото“ и с това сполучливо определение събра в едно двете най-ярки чувства на ромеите към Сеслав — ненавистта към делото и признанието за бляскавото му умение. Безправните пък облякоха възхитата си в онази песен, която за цели столетия стана неръкотворен паметник на младия българин:

*Лети ми, мамо, орел в небето,
над поле, мамо, и над усое —
крила разперил, очи вторачил
в мъка човешка и във неправда.*

*Не ми бил, мамо, орел в небето,
най ми бил, мамо, Сеслав юнака:
на мъка, мамо, цяр и лечител,
а на неправда — суров мъстител...*

Походът беше преломна страница и в личната съдба на Сеслав.

---

[1] *Велизарий* (490–565 г.) — най-великият пълководец на Византия. На 23 г. бил вече началник на важната гранична крепост Дара, а на 25 — магистър на армията. Името му е свързано с победоносни войни в Армения, северна Африка, Италия и Персия, както и с потушаването на голямото въстание Ника. ↑

Пленените византийски бранни снаряжения не се ценяха особено на пазара в Дръстър. Не че бяха по-малко сигурни от другите, но си бяха спечелили лоша слава — от десет години печенегите воюваха главно срещу Византия и онези, които носеха византийски доспехи, в битките често пострадваха — понявга дори смъртно — от ударите не на враговете, а на своите. Благодарение на това Сеслав намери не само лесно, но и евтино онези петнадесетина пълни снаряжения — от шлема до ботушите, — които се изискваха от плановите му. А после, след като отдели и една седмица да обучи хората си да се държат горедолу прилично в ролята на ромейски воители, той реши, че е готов за голямото начинание.

Като знаеше, че в Дръстър гъмжеше от ромейски шпиони, той не оповести предварително нито строежите, нито пътя си, а хората си изведе от крепостта в една късна вечер — без предупреждение и без каквато и да е гласност. Все така безшумно и незабележимо продължиха те през целия си път: язدهха по друмищата само нощем, а по светло се криеха в непроходимите дъбрави или из пустите и безводни падини на Стохълмието^[1], а по-късно — и на Веригава. Такъв начин на движение не беше от най-бързите, но благодарение на него те прекосиха от север към юг Подунавие и после голямата планина и приближиха Диампол^[2] — първата цел на похода, — без някой да ги усети.

Мнозина на негово място бяха използвали щастливото си промъкване дотук, за да нападнат изневиделица нищо неподозиращата крепост. Тази мисъл обаче беше чужда на Сеслав — той си даваше сметка, че и да успееш в една такава лудешка атака, щеше да постигне успех само с гибелта на трите четвърти от хората си. Съвсем друго беше неговото намерение.

На утрото в деня, когато беше големият празник на света Богородица, пред кефалията на Диампол Андроник Вугиан се явиха двама прашни и изморени воители (те бяха Братан и един от новите), които му донесоха, че комесът^[3] от императорската гвардия Михаил

Макремволит ще пристигне в Диампол след няколко часа. Михаил идвал начело на дузина бойци и водел печенежки пленници, от които в Цариград очаквали да получат важни разкрития за близките враждебни намерения на Татуш и другите подобни нему плячкаджии и главорези. Тъй като били пътували безспир един ден и една нощ — докладваха по-нататък двамата пратеници, — комесът избрал Диампол за почивка, за която изисквал да се осигури надеждна тъмница за пленниците и добри помещения за отдых — както и възможност за черкуване — на своите воини.

Кефалията на Диампол не беше от глупавите; потомък беше той на предци, главите на които им бяха служили за мислене, а не окачване на шлемовете (дядо му например, видният пълководец Василий Вугиан, преди четиридесет години бе предвождал с успех ромейските войски във войните срещу норманите), само че за разлика от тях всичките си дарби бе насочил към една цел — трупането на богатства. Ако не беше така, той навярно нямаше да попадне — поне не така лесно — в капана, който му постави Сеслав. Наистина в първия момент Андроник се усъмни: каква ще да е мисията на този комес — каза си, — за която той не е получил предварително уведомление нито от Цариград, нито от Берое^[4]? После обаче веднага се успокои — който ще прави зло, не провежда пратеници да му осигурят яка тъмница... Всъщност точно на това бе разчитал Сеслав: след позорния провал на Стронгил от Вратица всеки кефалия или катастрофилакс би се усъмнил в каквото и да е знатно посещение, докато самата дума „тъмница“ настройваше хората към спокойствие и чувство за сигурност. Изобщо беше малък двубой на умовете, в който стратегията на българина надви предпазливостта на ромееца.

Андроник покани вестителите на дружески разговор, като се надяваше, че като ги поласкае по този начин, ще може да научи от тях повече подробности за пленниците, които представляваха такъв интерес за Цариград. В негова чест трябва да се каже, че подпитванията му не бяха празно любопитство на скучаещ провинциален първенец, а по-скоро осведомяването на човек, който иска да познава обстоятелствата, за да се подготви съобразно с тях. Братан обаче оставаше ням:

— Съжалявам, господарю, но не мога да кажа нищо повече. Разбираш — рискувам главата си. Но имай малко търпение — комесът

Михаил не страда от излишни скрупули, та не е с катинар на устата...
— После се осведоми: — Колко тъмници имаш в крепостта?

— Колко голяма крепост е Диампол — разпери ръце кефалията,
— че да има повече от една тъмница?

Андроник беше още млад, но рано напълнял. Не можеше да се нарече дебел, а по-скоро пухкав; пухкави бяха и ръцете, и пръстите му — ръце и пръсти, навикнали да броят златици, не и да въртят меч.

Братан продължи да задава въпроси:

— И сигурно там не е така празно, че мишките да играят на прескочикобила? — Тлъстичките лапки направиха един жест, който навярно би трябвало да означава: „Какво да се прави, дългът е тежест, но е дълг!“ — От Михаил Макремволит съм задължен да те попитам, господарю — добави Братан доверително, — те престъпници срещу империята ли са, или от онези — той направи характерно движение с палец и показалец, — които ги боли, когато си развързват кесиите?

— Какви ти престъпници срещу империята! Че позволявам ли аз да... Не, човече! Тук е едно племе — душа дава, даждия не дава...

— Отново ще ти изразя съжалението си, господарю. Този път загдето аз, дребният и нищожният, трябва да те задължа да опразниш тъмницата. — Братан изрече това е абсолютно непреклонен глас. После посмекчи: — Разбираш, нали? Ако онези, които кроят смъртна опасност срещу империята, се разприказват пред разни тукашни недоволници...

— А стражите? — осведоми се загрижен кефалията. — Ако преместя затворниците в някоя къща или плевня, трябва да пратя с тях и тъмничарите...

— Те и без това няма да имат работа тук, господарю. За сигурността на печенегите ние отговаряме с вратовете си. Съгласи се, при такова положение и да ни молиш, няма да приемем да отстъпим другиму охраната им...

Споразумяха се. И още преди идването на главната група, тъмницата (а тя, както във всички подобни крепости, се намираше в подземие на двореца на управителя) беше опразнена, че дори и пометена.

Разчуло се беше за пленниците, та когато сутринта ги доведоха, трябваше да ги преведат през гъсто множество зяпачи и сред невъобразимия шум и врява на тълпата — гражданите на Диампол в

еднаква степен се впечатляваха и от дивия изглед на печенегите, и от спретнатите и напети техни пазачи, и от подкупващата младост, съчетана с воинска внушителност на началника на колоната. Сеслав изтръгна не една въздишка от много момински гърди и възклицания от рода на „Божичко, какъв е хубав!“ или „Видя ли го? Тъмнокос, пък със светли очи...“ А мъжете кимаха одобрително и отсичаха: „Да, представителен мъж! Знае императорът какви да вземе в гвардията си!...“

Заклучиха пленниците в подземие на двореца и лично Сеслав — в ролята на комесът Михаил Макремволит — се погрижи да разпредели воините си на постове около тъмницата. Едва после той отдели нужното внимание на кефалията: заедно присъствуваха на тържествената литургия по случай големия празник, разходиха се из крепостта, обядваха в обществото на всички първенци на града, а следобед само двамата отидоха на лов край красивия Тонзос...^[5] Разбира се, през цялото това време Андроник не пропускаше с хитри — според него — въпроси да подпитва за естеството на разкритията, които се очакват от пленниците. Сеслав се бе готвил за този разпит, та нарисова такава картина, че козината на кефалията настръхна — говореше се в нея и за военен съюз между печенегите, маджари и араби, и за тайно проникване на петхиляден български отряд в Цариград, и за сипване отрова в кладенците на по-важните крепости...

... А през нощта, в онзи час, в който заспват и воин, и птица, стражите освободиха затворниците и рамо до рамо се втурнаха да осъществят плана, замислен от Сеслав. Благодарение на внезапността, изненадата и решителните действия всичко бе извършено с по-голяма лекота, отколкото бе очаквал войводата — и овладяването на двореца, и обезоръжаването и поставянето под ключ на нощната стража, и завладяването на крепостната порта.

Възникна само една трудност. Не бяха съобразили, че при плевнята, набързо приспособена за тъмница, Андроник Вугиан ще остави толкова силна стража, почти четиридесет души. Дочули необикновения шум при главната порта на Диампол, те помислиха, че градът е нападат от външен враг и като се вдигнаха на оръжие, спуснаха се да помагат на своите. За момент в редиците на отмъстителите се появи смут и объркване. Положението беше спасено благодарение самообладанието и съобразителността на един от

печенегите, Валцар. На Валцар хрумна да запали една купчина слама. Помислили, че неизвестният нападател е вече зад гърба им, ромейските стражи се стъписаха. Това време бе използвано от Сеслав и Братан. Те поведоха хората си на яростна атака и стражата — точно, който оцеля от нея — се предаде.

Един час по-късно в онази стая на дворецовото подземие, в която обикновено Андроник съдеше, а после лично ръководеше физическите наказания на невинно обвинените българи, започна съд над самия него. Сеслав бе събрал много сведения за извратената изобретателност на кефалията, с която той вече години наред пълнеше касите си. Обичайният му похват бе такъв: приписваше несъществуваща вина на този или онзи българин, към състоянието на когото Андроник бе проявил интерес; чрез различни изтезания го довеждаше до самопризнания; на края произнасяше „присъда“, която най-често се изразяваше в различни глоби или отнемания на имот. Сега приложиха същото и спрямо него. Когато Сеслав прочете скромното списъче на престъпленията му, което притежаваше, Андроник Вугиан, още замаян от невероятните събития през тази нощ, ги отрече с възмущение. Тогава българският войвода го предаде на собствените му джелати (беше се погрижил да ги издирят и доведат) и им заповяда да подложат кефалията на цялата поредица мъчения — от барабана за разтягане на тялото до забиването на клечки под ноктите, — които те по негова заповед средно веднъж на седмицата прилагаха срещу невинните му жертви.

Още след първото изтезание кефалията започна със сълзи на очи да моли да изслушат пълните му признания, но тримата съдии — те бяха Братан, като най-стар от цялата група, Сеслав и отличилия се тази нощ Валцар — останаха глухи за жалбите му; решили бяха те Андроник да опознае върху пухкавата си снага какво раздава с такава охота на робите си. Когато джелатите свършиха своята работа, Андроник Вугиан не само призна делата си, но и показва един дебел бележник, в който с възискателността на побирчия^[6] или ковчежник бе записвал всичките си скалъпени съдебни дела и личните си облаги от тях. Разгънаха страниците на този бележник и се ужасиха — не сметководство бе това, а събрана човешка мъка.

Поразмислиха тримата съдии и присъдиха: от касите на кефалията да се вземе точно толкова злато и сребро, колкото според

собствения му бележник той е оскубал от беззащитните българи, а за всеки несправедливо обвинен невинен да му се удари по един камшик на голо.

Изпълниха присъдата. И в резултат на нея, когато призори си тръгнаха, в касите останаха не повече от шепа аспри, а разплутото тяло на Андроник беше нашарено ивица до ивица от врата до петите — толкова се бе престаравал той в грабенето на невинните...

---

[1] *Стохълмие* — областта Лудогорието. ↑

[2] *Диампол* — Ямбол. ↑

[3] *Комес* — началник на друнга във византийската войска. (Виж друнга.). ↑

[4] *Берое* — Стара Загора. ↑

[5] *Тонзос* — р. Тунджа. ↑

[6] *Побирчия* — служител, който събира данъците. ↑

Понесоха се с бърза езда на север, но не бяха още преполовили пътя до Сливен, когато Сеслав даде нова заповед — да се отбият надясно и да се отправят на юг, като опишат голяма дъга около Диампол. Неговото решение почуди почти всички от хората му.

— Защо, войводо? — попитаха го неколцина. — Андроник ще вдигне страшна сила подир нас, а ние ще се наврем направо в ръцете му...

— Поставете се за малко на мястото на Андроник — търпеливо обясни Сеслав — и мислете така, както навярно мисли той в настоящата минута. Какво според него ще предприемем ние? Ясно — ще хукнем по явни или тайни пътища към Малка Скития, за да се спасим от отмъщението му. А в такъв случай какво пък ще предприеме той?

— И това е ясно — отговори вместо него Валцар. — Ще пусне подире ни по-бавна, но силна и въоръжена до зъби войска, а най-бързите си ездаци ще проводи до дуксовете^[1] и кефалиите на Крън, Сливен и другите планински крепости с искане да завардят всички проходи.

— Точно така — поздрави го Сеслав. — И затова най-сигурното място за нас е там, където най-малко ни очакват — в хълмовете, които са непосредствено до Диампол от южната му страна. — Той се позасмя и извади и поразмаха списъчето от джоба си. — Пък и пътят ни е нататък, момчета...

Послушаха го. И не сгрешиха — не само че никаква потеря не ги обезпокои през този ден, но те самите устроиха засада и заловиха пет конника, които излязоха от Диампол и в умерен тръс се отправиха на юг. Както предполагаше Сеслав, така се и оказа — петимата носеха към Цариград доклада на кефалията за случилото се през тази нощ. Като внимаваше да не го повреди, Сеслав отлепи печата.

За разлика от Стронгил, Андроник Вугиан не се бе увлякъл в прекомерни лъжи и в общи линии бе предал случката вярно. Писмото му съдържаше само една лъжа и едно премълчаване: лъжата — че е

бил подмамен от някакви документи на мнимия комес, а премълчаването — че е бил съден и осъден за престъпленията си, а не просто така бит и ограбен, както излизаше от (продиктуваното от него писмо продиктувано, защото, както знаем, той, поне засега, не бе в състояние да пише сам).

Сеслав доста поразмисли по това писмо, докато му хрумна блестяща идея. Той затвори пратениците на диамполския кефалия в един крайпътен параклис, отново маскира своите печенег и узи като пленници и във весел галоп ги поведе към втория град от своя списък — Проватон^[2]. Имаше той в Проватон друга сметка за уреждане — с дукса Исак Акаласевс. Онзи Исак Акаласевс, който пък се бе прочул с това, че под името десетък събирал точно половината от добива на селяците българи, а на онези от тях, които възроптаваха или се опитваха да укрят дори само торбичка жито за хляба на децата си, жигосваше на челата надпис „крадец“.

В Проватон те влязоха на следния ден около обед. Проникването и настаняването им бе улеснено от една случайност — дуксът същата сутрин бе отишъл да търси прохлада и развлечение (минаваше за страстен риболовец) в разкошната си вила край Тонзос. Кастрофилакът, който го заместваше, след като видя писмото с печата на Андроник Вугиан, не зададе много-много въпроси, пък и пожела да се покаже гостолюбив и човек със замах пред своя равен по длъжност — на него Сеслав се представи като кастрофилак на Диампол.

По настояване на Сеслав съобщиха на Исак Акаласевс за пътниците, които щяха да пренощуват в неговата крепост. Младият войвода не поръча да го повикат, но се надяваше, че дуксът ще дойде и неповикан — надали би изпуснал той възможността да чуе как този проклетник Сеслав е измамил кефалията на Диампол. За втори път през този ден Сеслав се показва добър познавач на човешката душа: дуксът зарязва всичко и се върна в Проватон.

Исак Акаласевс беше на около четиридесет и пет години, пълен и безкрайно суетен; не беше необходимо много наблюдателно око, за да се види, че боядисва косата си. Като се върна от вилата, той не заразпитва веднага кастрофилакса на Диампол, а само пожела да надникне в тъмницата, за да видел с очите си „главорезите, с които този бич за империята, Сеслав, безчинствува в градовете на по-лекомислените управители“ (защото младият войвода представи

печенегите и узите от своя отряд като пленници, заловени от стражата на Диампол по време на схватката). Не зададе той никакви въпроси и по време на вечерята, докато другите първенци на града бяха още на масата — пред тях той държеше да се представи над обикновеното човешко любопитство. Но щом останаха само двамата със Сеслав, дуксът — както беше думата по онова време — веднага развърза торбата с въпросите. Мнимият катастрофилакс на Диампол му разказа една как да е скалъпена история, но тя не задоволи суетния интерес на дукса.

— Просто не мога да си представя — повтори той няколко пъти с многозначително натъртване, — как е възможно шепа хора да овладеят яка крепост...

Сеслав се престори, че не разбира намека му.

— Не искам да преувеличавам личните си качества, господарю, но все пак дръзвам да твърдя, че ако тази нощ не бях изпратен по работа в Топлицос^[3], срамните събития в Диампол никога нямаше да...

— Знам, драги, знам — прекъсна го Исак, който никак не се вълнуваше притежава ли катастрофилаксът на Диампол качества, или не. — И все пак е просто необяснимо.

Гостът замислено отпи няколко глътки от чашата си.

— Мога да ти покажа ход по ход действията на този бич на империята, както ти благоволи да го назовеш, господарю — бавно и неохотно произнесе той.

— Ще ми доставиш истинска радост, драги. И обещавам ти, няма да съжаляваш за това.

— Благодаря отнапред, щедри господарю. — Сеслав се постара в гласа му да се долови пробудена алчност. — Но ще ми бъде трудно. Нали ти казах — разбойникът се погрижил първо да приспи охраната...

Пийнал беше Исак, та, както се казва, морето му се виждаше до колене; плесна той с ръце и заповяда на появилия се главен иконом всички слуги и стражи на двореца да се съберат в големия склад и да не си показват носа оттам преди изричната негова заповед.

— Ето, приятелю — възбуден от нетърпение рече той на младия сътрапезник. — Не е ли сега, все едно че хората са упоени?

Мнимият катастрофилакс на Диампол за последен път прояви колебание, после бавно се надигна:

— Нека бъде твоето, Исак Акаласевс. Щом толкова настояваш да преживееш онова, което се е случило на твоя събрат Андроник... Да започнем с това: ти трябва да си представиш, че аз не съм катастрофилакс, а самият Сеслав, преоблечен като комес от гвардията на нашия сияен господар.

— Така да бъде, „Сеславе“ — изкиска се дуксът.

Сеслав го поведе надолу. Пътем се увери, че слугите и стражите са изпълнили заповедта на управителя и за всеки случай превъртя ключа на склада. После двамата с Исак, като си осветяваха пътя със свещи, отидоха до тъмницата. Егор и още трима от лъжевоините на Андроник, които пазеха пред вратата, се изпъчиха в церемониални пози и отдадоха чест.

— Отворете! — заповяда Сеслав.

Ключалката щракна зловещо и вратата с протяжно скърцане се отвори. Българинът въведе дукса. От смрадливата слама, струпана до отсрещната стена, се надигнаха седем-осем печенег и узи.

— Момчета — каза им войводата, — господство му желае да му покажем как е била превзета Диамполската твърдина. Хайде!

Затворниците в един миг се преобразиха. Те отърсиха от себе си сломеността и всички външни белези на отчаянието, разкършиха силните си снаги и — най-важното! — измъкнаха скритите под дрехите криви печенежки мечове. При вида на толкова въоръжени мъже, които приближаваха към него съвсем не като комедианти, Исак Акаласевс се уплаши, боядисаната му коса щръкна като гребен на петел. Озърна се. И онова, което видя, съвсем не го успокои — стражите бяха нахълтали в килията и гигантът Егорушка запълваше цялата врата. Дуксът извърна към мнимия катастрофилакс побледнялото си лице:

— Какво ще рече това, драги?

— Ще рече, Исак Акаласевс, че представлението свърши и започва действителността. Съветвам те да постъпиш по-умно от кефалията и да се примириш с мисълта, че си в ръцете на истинския Сеслав, без да трябва тази мисъл да ти бъде набита в главата от джелатите.

Дуксът постоя така, зашеметен и объркан, сякаш си превеждаше ясните думи на младия човек, после изду гърди и нададе вик за помощ. Впрочем до вик не се стигна — едва отвори уста и великанът Егор, който през цялото време зорко бе дебнал неговите действия, стисна с една ръка врата му, а с другата натика топка парцали между зъбите му. Печенегите, пъргави като маймуни, не чакаха подкана, ами за минута го овързаха като пашкул.

— Трябва да признаеш, че дотук изпълних обещанието си — каза войводата. — Ще се увериш и докрай, че Сеслав държи на своята дума. — После се обърна към хората си: — Замъкнете го горе, момчета. Миризмите тук не подхождат на неговото изтънчено обоняние...

Преместиха се пак горе, в разкошната работна стая на дукса, а там вече ги чакаше Братан.

— Погрижи ли се?... — започна Сеслав, но Братан го изпревари:

— Всичко е наред, войводо. На портата и стените на двореца са наши стражи.

Младият мъж, изглежда, забеляза нещо нередно в думите или вида му, защото попита:

— Какво ти е, Братане?

— Не се грижи сега за мен, войводо. После ще ти обясня.

— Тогава да не губим време — кимна младият мъж и седна. Старият войник и Егор се настаняха от двете, му страни. — Ще отговаряш ли на въпросите ми — попита той обезумелия от страх дукс, — или да изтръгна със сила истините от устата ти?

Исак Акаласевс така бързо заклати глава утвърдително, че вратните му прешлени изпукаха.

— Освободете устата му! — заповяда Сеслав.

И съдът започна. Управителят на Проватон също си бе водил някакво списъче. Когато го имаше в ръцете си, Сеслав не прояви толкова интерес към имотите и парите, които той по нечестни пътища е измъкнал от подвластните му българи, колкото към броя на нещастниците, несправедливо получили позорния печат „крадец“ на челата си. Пресметна и цифрата го потресе: сто шестдесет и трима!

— Обещах ти да споделиш докрай съдбата на твоя побратим — отсече, след като се посъветва с помощниците си, Сеслав; лицето му бе загубило своя весел и сърдечен израз, тъй присъщ на младостта, и

изглеждаше като издялано от сив гранит. — Ще я споделиш, Исак Акаласевс, и даже ще получиш връхнина. По заслуги...

— Не ми вземайте всичко! — проплака дуксът.

— О, за какво се е загрижил? — с погнуса процеди Братан.

— Няма да ти вземем всичко — със същото каменно лице се съгласи Сеслав. — По-голямата част от богатствата си ти си превърнал в скъпоценни камъни и перли, а ние нямаме вещ човек, който да ги оцени. Затова решихме да ти отнемем трите четвърти от тях.

— Всевишни боже! — жално възкликна Исак и очите му се напълниха със сълзи.

— ... понеже все пак допуснахме, че останалата четвъртина може да са от платата ти или от друго честно припечелване. За сто шестдесет и тримата нещастници, които си поругал, ще получиш сто шестдесет и три удара с камшик. — Младият войвода усети някакво поклащане до себе си и се извърна. — Братане?

— Продължавай — рече му запитаният. — После ще говорим за мене.

— А обещаната горница е — завърши Сеслав, — че ще станеш lika-прилика с жертвите си. Утехата ти нека да е тази, че за тебе то ще бъде заслужено и според делата ти... Водете го!

Дуксът отново се опита да привлече вниманието на подчинените си с викове, но парцалът в миг се озова повторно в устата му.

... Когато половин час по-късно Сеслав с хората си изчезваше от двореца, Исак Акаласевс бе получил наградата за своите безчовечни дела: нашарен бе до кръв с камшика, а на челото му бе жигосан същият печат, който толкова пъти бе използвал срещу невинните — „крадец“!

* * *

Още докато чакаше Исак Акаласевс да се върне от вилата си, Сеслав бе забелязал една особеност на двореца му — той опираше на външната крепостна стена, — която за пътя отвътре навън правеше излишно всякакво сражение при портата. Те завързаха едно здраво въже горе и безшумно, като се опираха о стената, се спуснаха долу. Не можа да се спусне благополучно само Братан; едва беше стигнал до

средата на височината, когато дланите му се отлепиха от въжето и той със сподавен вик падна в ръцете на другарите си. Качиха се на конете (Сеслав благоразумно ги бе оставил „на паша“ извън крепостта), натовариха и примрелия Братан и изчезнаха в тъмнината.

Когато бяха на достатъчно разстояние от Проватон войводата спря хората си и се наведе над стария войник. Братан се бе посъвзел.

— Сгрешихме, господарю, не биваше да идвам с тебе — изговори той с мъка. — Не е за моите години и за разклатеното ми здраве да съм участник в поход като твоя.

— Какво ти е, Братане?

— Старата болест, господарю. Жестоките болки в кръста, огъня по цялото ми тяло... Оставете ме в някое скрито място, но край вода и продължете пътя си. Надвие ли ме болестта, нека там да си изгния. А оправя ли се, ще се срещнем отново в Дръстър.

— Не можеш да останеш сам! — решително отхвърли тази мисъл Сеслав. — Ще оставя с тебе и Егор. Двамата по-лесно ще се справите.

— Не е справедливо да се лишиш от Егор в похода, пък и него да лишиш от дяла, който ще му се падне от плячката.

— Ще взема за помощник Валцар, той доказва, че е находчив и се оправя светкавично във всякаква обстановка. Пък за вашите дялове — твоя и на Егор — ти не се грижи.

Братан понечи да се възпротиви, но войводата не пожела да го слуша повече. Поприказва с русина и както очакваше, Егор начаса и с готовност се подчини на решението му. Пренесоха болния Братан до една рекичка, приток на Тонзос, оставиха храна и завивки, вързаха наблизко конете им и се сбогуваха с двамата мъже.

Зората едва посипваше с розов прашец изтока, когато Сеслав вече се бе понесъл отново с малкия си отряд по избрания път.

---

[1] *Дукс* — управител на по-малък град. (Сравни кефалия.). ↑

[2] *Проватон* — гр. Провадия, северно от Одрин (в Турция). ↑

[3] *Топлицос* — византийска крепост на р. Марица с неуточнено местоположение; някои изследователи приемат, че навярно се намирала в околностите на Хасково. ↑

Продължението на похода беше все в стила на Сеслав — стил, най-типичните черти на който бяха бързината, изненадата и душеведството.

На хората си той даде само един ден почивка и благодарение на това успя да влезе в Кипсела^[1], важния център на главния път Цариград — Солун, цяло денонощие преди там да чуят и се подготвят за неговото нападение. И когато вестоносците от столицата дойдоха да предупредят за отмъстителя със сребърния орел на гърдите, те завариха управителя Йоанис Протевон (сина на онзи Никифор Протевон, който преди точно три десетилетия бе за няколко години управител — наместник на цялата покорена България) да лекува натъртванията си, увит в овчи кожи и да рони горки сълзи за изчезналата ракла със златици...

За нападението над богатия град Перитор^[2] на Бялото море Сеслав избра съвсем друга военна хитрост. Преоблечен като знатен търговец той се появи в Редестос^[3] и там — нали сега разполагаше с луди възможности! — сполучи да купи един египетски кораб заедно с целия му товар екзотични стоки. С още петнадесетина души от своите (останалите преведоха конете по суша) той се преобрази на мореплавател и макар и не без премеждия, успя да стигне пристанището на Перитор. И докато предизвестения кефалия Лъв Карики го чакаше с утроени стражи по стените и с врящи казани смола по кулите, на него, търговеца на редки предмети от далечни страни, не само тържествено отвори портата откъм морето, но даже го и поканиха да покаже донесените богатства най-напред в двореца на управителя. А какво последва тези покани ние вече можем да се досетим и сами.

От готовността за бран, с която го посрещна Перитор, Сеслав си даде сметка, че вече трудно може да разчита на изненада. И тъй като малобройността на отряда му изобщо не позволяваше да се мисли за открити сражения, здравият му разум подсказа, че е време да се отправят на север, към Дръстър.

Дори в това просто действие — оттеглянето към Страната без закони — младият войвода прояви пълководческа находчивост. Той раздели хората си на две групи. Едната, съставена предимно от онези, които по Дунава бяха овладели криво-ляво уменията да се плава, повери на Валцар, като му даде и закупения в Редестос кораб. Валцар получи заповед да се отпрати на запад, по море и на суша да вдигне колкото се може повече шум, за да мислят ромеите, че нататък е тръгнал Сеслав с целия отряд, а после да пребоядиса и кораба, и платната и „по-нисък от тревата, по-кротък от водата“ да поеме назад през трите морета и Дунава към Дръстър.

Другата половина от хората Сеслав поведе на север. Не бързаше. И тъй като вестта, че „бичът на империята“ буйствува някъде около Солун, го изпревари, той завари Стенимахос^[4] и неговия кастрофилакс Филокалий в съвсем безгрижно ежедневие. Както Андроник се бе прочул със съдилищата си, а Исак Акаласевс — с печата „крадец“, така грозната си слава Филокалий дължеше на изобретената от неговия извратен ум „правда божия“. Това наименование беше гавра с вярата на подвластните му християни, понеже всъщност представляваше начин да бъдат избити, и то жестоко онези, които прекалено ревностно пазеха дъщерите и кесиите си. Подобно на Андроник Вугиан, срещу неудобните му хора кастрофилакът на Стенимахос скалъпваше някакво, често пъти съвсем нелепо и смешно обвинение; за разлика от своя диамполски побратим обаче той не държеше да доведе обвинения до самопризнание, а го предаваше на „правда божия“ — заповядваше да го вържат на един дъбов ствол и го търкулваше по стръмния, почти отвесен скалист скат от крепостта към реката; невинен ли е нещастникът — твърдеше Филокалий, — тогава господ ще запази живота му, докато смъртта му щяла да докаже неговата виновност. Излишно е да се казва, че след такава „правда божия“ нито един до днес не се бе оказал невинен.

Не направи изключение и Филокалий, когато Сеслав го подложи на точно същата проверка. И затова се наложи след оттеглянето на групата ромеите от крепостта да погребат онова, което по чукари и камънаци бе останало от безчовечния кастрофилакс на Стенимахос...

---

[1] *Кипсела* — гр. Ипсала (в Турция). ↑

[2] *Перитор* — град със същото име в Беломорска Тракия (Гърция). ↑

[3] *Редестос* — гр. Родосто (в Турция). ↑

[4] *Стенимахос* — крепост край Асеновград. ↑

За да заблуди преследвачите си, Сеслав преведе малкия си отряд най-напред на изток, чак до Маркели^[1], твърдината, при която преди почти точно три столетия^[2] хан Кардам бе разгромил ромеите, после, докато го очакваха някъде към Анхиало^[3] или Месемврия^[4], той свърна рязко на север и прекоси границата над Велики Преслав.

Яздеха вече по-безгрижно — нали тук, в Страната без закони, се чувствуваха уж като у дома си? Но когато най-малко го очакваха, се получи знак за опасност. Те вече излизаха от Стохълмието и приближаваха Тмутаракан, когато насреща им долетя изпратеният напред като разузнавач уз Карач, който отдалече размахваше тревожно ръце. Спря така рязко пред тях, че конят му закопа копита в земята.

— Войводо — рече задъхано, — срещу нас идват византийци!...

Всички се спогледаха смутено. Византийци? Тук, на почти два дни път от границата? И то връщащи се от север? Възможно ли е в тяхно отсъствие ромеите да са разгромили печенегите и да са помели Страната без закони? Или това е само някакъв техен отделен отряд, който бе шарил насам за плячка?

— Колко са? — попита угрижено Сеслав.

— Не знам, войводо... Може да е малък отряд, но може и цяла друнга^[5]. Бях до края на гората, когато те се зададоха в далечината. Изчаках само да се уверя, че са византийци, и препуснах насам.

Сеслав поразмисли, после заповяда на хората си да се укрият, а взе със себе си Карач и излезе напред на разузнаване. Влязоха в гората, покрай която бяха яздили досега, и с хиляди предпазвания се отправиха към онзи край, където узът бе забелязал приближаването на ромеите. Карач със знаци показва откъде ще могат да видят гръцкия отряд и двамата един зад друг се отправиха нататък. Като се криеше между дърветата и по-високите храсталаци, войводата стигна до самата крайнина на гората. Свали шлема си, за да не бъде издаден от блясъка му, изправи се на стремената и засенчвайки очи, се огледа. Току пред него се ширваше едно просторно необработено поле, спущаше се надолу до някаква тясна низина, през която се виеше

сребърната ивица на една рекичка, после се въздигаше отново по един също така гол и заоблен хълм. Всичко беше, както е думата, открито като на длан, но жива душа не се забелязваше.

Той смушка коня си, за да направи още няколко крачки напред. Вляво, все покрай гората, се виждаха няколко пастири със стадата им, но от византийска войска — никаква следа.

— Къде ги зърна тия ромеи? — попита, без да се обръща, Сеслав.

— Ето! — чу до себе си променения глас на Карач.

Нещо в този глас — напрегнатост, неоправдано задъхване или оттенък на отдавна стаявана злоба — го накара да се извърне. Това движение го запази, но само отчасти: мечът, насочен към врата му, попадна в дясната гръд и проникна надълбоко в нея. В първия миг Сеслав не изпита особена болка, а и в очите му се четеше повече учудване, отколкото ужас или страдание. След това обаче погледът му потъмня, светът угасна пред него и той се строполи от коня.

Веднага подир него и Карач пъргаво скочи от седлото и, все още с меч в ръка, предпазливо приближи до безжизненото му тяло. Поколеба се да го прободне още веднъж, но се отказа:

— Излишно е — продума под носа си. — Където е мушнал Карач, не е нужно да се повтаря...

Подтикна го към това не само самотнението му, но и сребролюбие то — бързаше да стигне до онази кесия на Сеславовия пояс, която — наред със спомена за позора му в „Трите глигана“ — го бе подтикнала към това убийство. Не загуби време да я търси — много пъти бе проследявал със стръвни очи нехайното движение, с което войводата я бе мушвал под кафтана^[6] си. Измъкна я с треперещи от алчност пръсти; нема търпение да я откачи от пояса на умирация мъж, а срязва кожената ивица, която ги свързваше. Претегли кесията на дланта си и изсумтя недоволно; в гласа му имаше нещо, което звучеше като след понесена обида:

— Измами ме, мръсникът... — После друга внезапна мисъл го изпълни с надежда: — А да не би пък да я е напълнил само с драгоценни камъни?

Не успя да провери. Тъй както беше приведен над окървавеното тяло, върху гърба и плещите му изневиделица се стовариха няколко тежки удара и непознати мъжки гласове не казаха, а изреваха

заплашителни думи. Карач не отличи думите; до мозъка му те достигнаха замъглени от сухия звук на пращящите му кости. От тласъка на ударите той политна напред, препъна се. Изтърва меч си, но пръстите му, впили се в кожената кесия като нокти на ястреб, не я изпуснаха. Неизвестните нападатели, все със закани на уста, се втурнаха след него. И в тази секунда Карач разбра: не потърсеше ли спасение в бягство, оставеше ли само още веднъж да бъде застигнат от подобни смазващи удари, беше загубен. Надигна се от земята, преди онези да го приближат и с всички сили побягна надолу по склона.

Като измина стотина крачки, поспря и се обърна. Нападнали го бяха с криваците си някакви пастири. Сега двама-трима от тях го заплашваха, като размахваха дългите си тояги над главите, другите се бяха привели над трупа на Сеслав. Карач избълва едно пълно с ярост проклятие: почувствува се опозорен, че той, уж прославеният в много битки воин, е безпомощен срещу тези селяндури. Но какво можеше да стори? Лъкът и колчанът със стрелите останаха на седлото на коня, мечът му се търкаляше там някъде до мъртвия Сеслав... Е, имаше още един нож на кръста, но как се преборва човек с нож срещу криваците на тези здравеняци?

Поразмисли по този начин узът, пък обърна гръб и с бърз ход се отдалечи.

Нищо — каза си, като мислеше за кесията, — тази ще ме утеши...

Имаше пред вид да бъде утешен за безславното си бягство и за болките по гърбината. И вярваше в това бъдно утешение, защото още не знаеше, че в тази кесия войводата държеше само дребни монети.

А в същото време там, до края на гората, няколко корави и непохватни мъжки ръце се бяха заловили да спасяват искрицата живот, която не проблясваше, а още само мъждукаше в снагата на Сеслав.

— Не си играй да щадиш тези дрехи, Видуле! — говореше един. — Късай, та час по-скоро да открием раната.

— Лесно ти е да приказваш, Арцо — отговори Видул, — ама я се опитай да скъсаш с ръце този плат...

Срязаха дрехите и разкриха гръдта на полумъртвия млад човек. На дясната страна се виждаше рана, може да имаше до три пръста ширина. Въпреки нея обаче личеше, че тази гръд принадлежи на човек, който е бил як като столетен дъб.

— Грях ще имаме пред бога — тихо произнесе трети от мъжете, — ако оставим такъв юнак да загине...

— Я не опявай — сопна му се Арцо, — ами изтичай до стана да донесеш кратуна вода. Не, вино донеси, то по приляга за рана!

Почистиха и подсушиха с гъба-пърхавица раната, после я наложиха със сушени листа от звъника, че и вътре в нея натикаха от тях. Дали я подлютиха, или тъй му дойде времето, но раненият трепна, люшна глава на другата страна и избъбри нещо неясно.

— Що рече човекът, Грудьо? — тихо попита Видул.

— „Остър меч“, туй бяха думите му.

— И прав е — рече Арцо. — Остър е бил, и още как!

— Чини ми се — добави Грудьо, — че това място тъй и ще остане да се зове, Остър меч^[7]...

Видул отпра широка ивица платно от собствената си риза и с него върза раната. Изправи се, разкърши рамене и каза:

— От нас — толкоз. Нататък — каквото рече бог...

— Какво ще го правим?

— Ако слушате мене — продължи той, — да го пренесем долу до барата и да струпаме една колиба над него. — И завърши мъдро: — То болен човек без вода не се гледа!...

Неколцина се наведоха с несръчна грижовност поеха ранения и го понесоха нататък. Други поведоха зад тях конете.

---

[1] *Маркели* — крепост, която се е намирала вероятно при с. Войника, Ямболско или в м. Хисарлъка, югозападно от Карнобат. ↑

[2] В 792 година. ↑

[3] *Анхиало* — Поморие. ↑

[4] *Месемврия* — Несебър. ↑

[5] *Друнга* — военна част в състав 200 души (5 друнги = 1 банда). ↑

[6] *Кафтан* — дългопола мъжка дреха, носена от прабългарите. ↑

[7] Действително гората и местността около нея и до днес се наричат Остър меч, включително и от турското население. ↑

— Къде съм? — едва доловимо произнесе Сеслав.

— Слава на Господа вседържителя и на всички светци! — изрече на един дъх като скоропоговорка Видул, който се случи в този час при него. — Ще те бъде, значи, човече!

— Кой си ти?

— Почивай, почивай! — разчевръсти се пастирът. От вълнението, с което говореше и шеташе, личеше, че връщането към живота на ранения го бе умилило до дъното на душата му. — Ей сега ще те нахраня, миличък. И пиленце ще ти сваря, и мръвчица ще ти опека, зер стига сме те наливали с млечна кашица. Пък нахраниш ли се и починеш ли си, ще има време всичко да научиш.

Сеслав се опита да се храни сам, но не успя, не му стигнаха силите. Но докато правеше усилие, докосна брадата си. И се смая — помнеше, че се бе бръснал сутринта, а сега лицето му бе покрито с твърда четина, половин пръст висока.

— Колко време съм бил без сваяст? — попита отново.

Не мисли за това, миличък, не мисли за това. Важното е, че лошото е вече зад гърба ти.

— Колко време? — настоя Сеслав.

— Бъди спокоен, не сколаса да сториш дори и неделя...

Тези бяха последните думи, които младият мъж чу, преди да изпадне пак в онзи сън, който приличаше на потъване в небитието.

Не можа да прецени колко време е спал, но когато се събуди повторно, беше значително по-бодър и съзнанието му — по-бистро. Огледа се. Намираше се в издигната набързо, но от опитни ръце колиба. Лежеше на един одър, който дъхтеше на прясно окосено сено. Наблизо до него бяха метнати дрехите му, по-точно — онова, което бе останало от тях, а напреки върху им — тежкият му кемер^[1]. Един едър и малко тромав човек на четиридесетина години разтребваше нещо из колибата и така бе погълнат от работата си, че не усети пробуждането на ранения. Сеслав го погледа. Не беше онзи, който бе говорил с него първия път.

— Добро утро — каза Сеслав.

Човекът изпусна паницата, която държеше досега.

— Дал ти бог добро! — Прекръсти се; не молитвено, а с благодарност към бога. После се засмя широко. — Само че то не е утро, а подир малко ще стане добър вечер.

— Кой си ти?

— Аз съм Груд — рече другият. — Някои пък ми викат Грудьо. Грудьо Левака. — Засмя се отново. — Аз съм си левичар по рождение, ама и левак съм. На, виж що стана с паницата...

Преди да поведат разговор, също и Груд настоя да го нахрани. Когато свършиха и това, човекът седна до нозете му и започна кротичко да отговаря на неговите въпроси. От думите му Сеслав най-напред си припомни онази случка край гората и подлото нападение на Карач.

— Избяга, кучето, не можахме да го стигнем — рече Грудьо. — Да бяхме смогнали още веднъж да го погалим с гегите, там и щеше да си остане, ама пусто-опустяло — сви уши като заек и офейка.

— Не дойдоха ли на това място и други хора? Въоръжени конници?

Не, никой не дошъл повече. Като поразмисли, Сеслав си рече, че като не са се върнали с Карач, другите са ги сметнали за загинали в схватка с ромеите и са се измъкнали по други, по-скрити пътища.

— Какви сте вие?

— Пастири сме, човече божи. Свободни пастири сме, но... и от богатство сме свободни. Туй, дето е на гърбовете ни, е цялото ни имане. Е, също добитъка и кучетата, разумява се.

Сеслав го разбра. Чувал бе той за такива пастири, които цял живот скитат, със стадата си я по високите поляни на планините, я — като тези — по Стохълмието на Малка Скития и нито село свъртат, нито къща вдигат. Че Груд и другите бяха бедни, това не се нуждаеше от думи, личеше си то по дрехите и вида им. Като помисли това, Сеслав погледна отново към кемера си. Странна топлина заля сърцето му — тези голтаци, дрехите на които бяха кръпка върху кръпка, дори не бяха отворили от просто любопитство джобовите на кемера!...

Като поразмислили пастирите — продължи Груд Левака, — решили, че няма да могат да изгледат ранения там, на Остър меч (тъй назова той мястото), та го преместили край водата. По-късно, когато

Сеслав се залежал в безсъзнание, групата на пастирите решила да се раздели; по-голямата част продължила по пасищата и стърнищата, а Груд, Видул и Арцо с една част от стадото останали тук да го гледат и, слава на бога, дочакали да видят как животецът се връща в снагата му.

— Зер няма защо да крия от тебе, човече божи, ти май беше повече в отвъдното, нежели тук. — Груд помълча. — А ти кой си?

Сеслав си каза наум, че от тези хора няма защо да се крие.

— Истинското ми име е друго — отговори, — но по ме знаят като Сеслав.

— Сеслав!? — със смес от страхопочитание и недоверие повтори другият. — Да не си този Сеслав, дето ромеите — да пукнат дано! — щом чуят името му, и се изпокриват като къртици?

— Не знаех, че чак така се крият — засмя се младежът, — но трябва да съм наистина аз.

Груд Левака се прекръсти пак, после се отпусна на колене пред него и му се поклони доземи.

— Човече божи, туй за нас е пресвети дар от всевишния! — произнесе с неподправено вълнение. — Да сме върнали към живот онзи, когото всеки българин поставя наравно със светците!... — После рипна отново на крака. — Прости ме, господство ти, ама ще те оставя за малко сам. Трябва да река на Арцо и Видул кой е благоволил да ни споходи.

— Не! — поправи го Сеслав, докато пастирът изчезваше, навън. — Кажи им кого сте възкресили из мъртвите...

---

[1] *Кемер* — кожен пояс, носен под дрехите, за пазене в него на пари и ценности. Тюркская дума, дошла в бълг. език през турския. ↑

Под удвоените грижи на своите спасители Сеслав бързо се възстановяваше. За няколко дни той стана на крака, за още няколко порозовяха и страните му. Но войводата не бързаше да тръгне към Дръстър. Не само защото му харесваше този прост и естествен живот сред пастирите, не и защото го радваше ежедневно общуване с тях, но и защото вече знаеше какво е всекидневието в Страната без закони и си даваше сметка, че там, незаякнал и невъзстановил пъргавината си, човек трудно ще преживее.

На единадесетия ден от свестяването му при него дойдоха двама гости — неочаквани и затова двойно по-мили: Братан и Гневота Едноокия. Разположиха се те отначало в колибата му, а после като видяха, че е тясна за всички, вдигнаха си втора край нея. Още в първия ден, пък и във всеки от следващите, Сеслав не ги разпитваше, а направо ги удавяше във въпроси. Ето най-важното, което той научи от тези дълги и многобройни разговори:

Още като стигнала до Средецкото поле вестта за похода на Сеслав, за Гневота не било трудно да се досети, че това страшилище за ромеите няма да е никой друг, освен сина на Драгшан. Сърцето не му позволило само да слуша как други громят византийски крепости и раздават справедлива казън над най-свирепите и алчни ромеи, а той да бездействува в своето непристъпно скривалище. Помислил Гневота, помислил, докато един ден се сбогувал с планинските си орли и се озовал в Дръстър. Искало му се час по-скоро да се постави под заповедите на младия войвода, но знаел ли някой Сеславовите планове, та да го насочи по друмищата на поробената българска земя?

Все още се маял там, когато пристигнал Братан и от него Гневота научил, че най-сигурно ще се срещне със Сеслав, ако го чака в Дръстър.

А Братановата пък била такава. Два-три дни след разделянето от групата болестта го поотпуснала и двамата с Егор решили, че могат да помислят за връщане. Чудили се и тъкмили кроеж след кроеж, докато най-сетне русинът отишъл в някакво близко село и успял да смени

единия кон срещу проста каручка. После поначернили дрехите и лицата си, скрили оръжието под купчина трева в сандъка на колата и се престорили на катранджии — занаят, който Братан криво-ляво знаел от дете. Пазили се те да не бързат прекалено, но и да не се задържат излишно и така село след село и град след град успели да се докопат най-напред до Тмутаракан. Там Братан се доизлекувал при сънародниците на Егорушка, а после яхнал коня и се прибрал да чака господаря си в дома на Стамена. По улиците на Дръстър се срещнали с Гневота Едноокия и оттогава не се разделяли.

Приблизително по това време започнали да се прибират и хората от станалия почти легендарен отряд на Сеслав. Пристигнали в Дръстър най-напред конниците от неговата група, няколко дни по-късно — и „моряците“ на Валцар. Първите разказали за тайнственото изчезване на Сеслав и Карач и за вероятната им гибел от гръцко оръжие. Да, но никой не повярвал на това обяснение; като поразпитали, съмнението им се увеличило — за никаква византийска войска по тези места не се чувало.

Истината се разбрала малко по-късно — когато дошла вестта, че Карач постъпил на служба при Сача в Главиница^[1].

— Чудно — замислено рече на това място Сеслав. — Преди той беше свободен, а сега, когато е тъпкан с пари, да потърси служба...

Отговори му Гневота Едноокия:

— Спасява живота си, Браниславе...

— Сеславе — поправи го със смях другият. — Стана ми кръстник, пък сега сам, и то единствен се отричаш от новото ми име.

— Така да бъде, Сеславе — съгласи се довчерашният разбойник. — Та, казвам, Карач спасява живота си. Смята той, че парите му няма да го отърват от мъстта на хората от отряда, когато се върнат. И кълна се в славянския бог, прав е мръсникът му с мръсник. Няма да преувелича, Сеславе, ако река, че твоите люде не те обичат, а направо те боготворят. И забележи — не само славяните, но и всичките други: печенеги, узи, всякакви. Да им падне Карач в ръцете, те жив ще го разкъсат.

Като се наливал из пивниците на Главиница, Карач развързал и езика си и се похвалил как е убил войводата на отряда. И тъй като не споменал за никакви пастири и тояги по гърба, всички, дори и Егор, му повярвали. Пък и мнозина познали кесията на Сеслав в ръцете му...

Единствено само Братан и Гневота останали на друго мнение — не че не вярвали, а не искали да повярват в неговата смърт. Приготвили едно-друго и тръгнали да го търсят. И ето, с божията помощ го намерили.

— И добре е, че именно ние първи открихме възкресението ти — заключи Братан. — Иначе тъй, както си без охрана, мнозина биха си направили труда да дойдат дотук и да ти светят маслото.

— Мнозина? — вдигна вежди Сеслав. — Не знаех, че са чак толкова много онези, на които съм опротивял.

— Вземи приятелите на Тирак и Килтер. После — Карач и неговите приятели...

— И преди всичко — ромеите — вметна Гневота. — Залагам калпак злато срещу калпак киселици, че цариградският император би жертвувал хиляда от най-добрите си воители, за да може да покаже главата ти в столицата си и из по-големите градове на царщината.

— Е — засмя се войводата, — чак пък толкоз!...

— Толкоз — потвърди сериозно Братан. — Ти може да не подозираш, господарю, но славата ти се шири навред из полуострова. Където има българин, той шепне името ти с надежда и упование. Няма да преувелича, ако кажа, че на тебе днес се гледа с повече надежда и упование, отколкото беше при Петър Делян и Константин Бодин, царства им небесно.

— И безчинствува ли сега византиец, българите му отвръщат: Сеслав ще ти го върне тъпкано — допълни отново Едноокия. И продължи: — А тук е доста близо до границата. Да знаеха византийците, че си почти под носа им, и то само с трима пастири за охрана, като нищо вдигваха един поход в твоя чест...

Като му наговориха всичко това, двамата настояха час по-скоро да напуснат тези места и да се отправят на север; единодушно предложиха да спрат в Тмутаракан, под закрилата на Егор и неговите руси Сеслав ще може да се съвземе напълно от тежката си рана. Той ги изслуша внимателно, но после твърдо и с нетърпящ възражение глас не даде и дума да се каже повече за заминаване. Искал тука край новите си приятели, да се възстанови. Пък и мястото му харесало, та дал пари на Грудьо Левака да доведе майстори — къща искал да си вдигне Сеслав тъдява, на хълма край реката.

— Къща? — изуми се „планинският орел“, за когото най-добрия покрив си оставаше небесният свод. — Ей така: гора, поле и една къща по средата?

— Моята мисъл комай се понрави на пастирите. И решат ли те да завършат тук скиталчеството си, аз няма да имам нищо против къщата ми да стане начало на ново селище.

— То, вижда се, нататък отива работата — за пръв път се намеси в разговора им Видул. — Вече пратихме вест да тръгват насам жените и дечурлигата...

— И стане ли — завърши Сеслав, — ще го назова Пастири. Да бъдат увековечени тези добри хора.

На двамата новодошли не остана възможност за избор, та не повдигнаха повече приказки за скорошно заминаване и склониха да останат тук до пълното оправяне на Сеслав. А той с всеки ден видимо заякваше. Започна отново да язди, после — и да се надтичва и преборва всеки ден с Гневота, да кръстосва меч с Братан. И стана така, че когато по гроздобер яхнаха конете и потеглиха на север, вече беше напълно като предишния Сеслав.

А зад себе си оставиха, почти готово, цяло село — малко още на брой къщи, но градени не по скъпернически...

---

[1] *Главиница* — крепост с неустановено местоположение; повечето изследователи (напр. Златарски) са на мнение, че се е намирала край Тутракан, но във всички случаи на реката, а не на мястото на днешното село със същото име; в книгата приемаме, че Главиница е била разположена на Дунава, някъде по средата между Русе и Тутракан, приблизително около с. Ряхово. ↑

V
ДА ВИЕШ С ВЪЛЦИТЕ

Още като влизаше в Дръстър, Сеслав с почуда забеляза, че всички го познаваха и всички го приветствуваха. Не става дума за хората, с които бе осъществил паметния си поход на юг — те направо подлудяваха от възбуда, когато го виждаха жив и здрав; поздравяваха го мнозина, които преди това едва са го зървали, пък и напълно непознати, научили за него само от легендите за неговите подвизи, носещи се от уста на уста.

Два дни по-късно славата му разрасна още повече. То стана, когато събра хората си от похода и направи окончателно разпределяне на пляката според договора, сключен при тръгването. Щом насядаха в „Трите глигана“ и се преброиха, видя се, че отсъствуваше само Карач; после пък на всички се замая главата, когато пред всекиго се появи внушителна купчина злато, сребро и скъпоценни камъни. А на другия ден цял Дръстър говореше само за едно — как войводата Сеслав е извършил небивал поход в сърцето на Византия, без да загуби нито един-единствен човек и донасяйки цяла камара богатства. И оттогава името на Сеслав стана равнозначно на чутовен пълководец, способен, без да дава жертви, да надвие всеки враг.

Ако трябва да се говори за заварена промяна, Сеслав я видя в Стамена. Нещо се бе случило с тази жена, та тя не бе вече предишната сива и безжизнена вдовица Стамена; сегашната бе сложила нещичко цветно на дрехите си, поизправила бе снага, не влачеше нозе като пребито куче, а почти припикаше, дори Сеслав на няколко пъти я чу да си пее, докато шеташе по двора... Тази промяна в нея го зарадва, но и изненада. И се изненадваше той дотогава, докато забеляза, че и верният му Братан не е предишният смазан от всички човешки теглила мъж, а е някак си нов, подмладен, ободрен. Досети се Сеслав каква е работата, но предпочете да премълчи откритието си; даваше си сметка, че това, породеното между двамата, не е буйното и всепобеждаващо чувство на младите, а по-улегнало и затова по-плахо, та се побоя да не му навреди с шеговита дума или лошо разбрана незлобива задявка.

Изтече една седмица, в която, може да се каже, нищо не се случи. Нямаше ги тук нито бурното напрежение на похода, нито онези стихийни преживелици, с които Дръстър го посрещна преди два месеца. Сега никой и не помисляше да го закачи. И не защото верните му Егор и Гневота нито за минута не се отлъчваха от него (под различни предлози Братан предпочиташе да се позадържа повече в къщи, при Стамена), а защото той беше вече Сеслав — силният, опасният, почитаният.

Така течаха безбурно тези дни, та Гневота започна да се оплаква шеговито, че ще ръждяса от бездействие. Но той се оказа лош пророк. Съвсем наскоро съдбата му показа, че няма намерение да го остави задълго настрана от вихрушките. И в случая неин пратеник беше Валцар.

* * *

В един топъл следобед през месец листопад^[1] Сеслав бе поседнал на приказка с Братан, Егор и Гневота, когато Стамена дойде при тях на двора и им каза, че един печенег търсел войводата. Поръчаха ѝ да го доведе и се оказа Валцар. Печенегът понечи да застане чинно, като пред началник, но Сеслав не му позволи — настани го до трапезата, почерпи го и чак тогава му позволи да говори по работа. А тя, работата, беше кратка: Татуш викаше Сеслав в двореца на разговор.

Дълго време след това съобщение никой не се обади — така всеки бе зает да го премисля и преценява посвоему. Защото едно повикване при Татуш можеше да означава наистина всичко — от почерпка до отсичане на главата.

Татуш имаше славата на не лош, но непостоянен във вкусовете и чувствата си човек, който лесно се оставя да бъде люшкан от крайност в крайност: да въздигне някого и да го обсипе с какви ли не милости и богатства, а в момент на гняв да го прати с едно махване на ръката върху дръвника на палача — това, ако не беше ежедневието за него, не беше и рядкост; така или иначе, показателно беше, че от другарите му, с които, и благодарение на които, той бе достигнал до сегашното си най-висше положение сред печенегите, жив беше само един, някой си

Галин, който бе имал благоразумието навреме да се измъкне в страната на хазарите — останалите със съдействието на Татуш отдавна се бяха преселили при дедите си. Той произлизаше от простолюдието, та не бе имал от кого нито да наследи, нито да научи умението да се властвува, притежаваше обаче вродена хитрост, а на младини — също бранна сръчност и необузdana храброст, които именно го бяха извели до върха; когато обаче се озова на върха, храбростта не му служеше за нищо, а нямаше поводи и да напомни за майсторското си владееие на меча (там вече имаше други мечове, да вършат работа заради неговия), та останаха за белег на властта му само хитростта и неумението. На хитростта, подпомагана от дарбата му да създава интриги и от всееляващите страх поредица разправи над най-близките му сподвижници, той дължеше продължителното си задържане на върха, а във властническото му бездарие се криеше основната причина, поради която обширните земи под неговия пестник се зовяха Страна без закони, а Дръстър — столица на хаоса.

Такъв беше човекът, при когото — сам и безоръжен — трябваше да се яви Сеслав.

— Не помисляй, че се съмнявам в думите ти, Валцар — наруши мълчанието младият мъж, — но как да съм сигурен, че наистина си пратен от Татуш?

Бледа усмивка се хлъзна по лицето на печенегa, докато ръката му посягаше към джоба на кафтана.

— Нали бяхме заедно, войводо, та вече те поопознах и се подготвих за такъв въпрос от тебе. Вземи!

В ръцете на Сеслав се озова парче добре ошавена кожа, наполовина по-малко от човешка длан и изрязано като не дотам правилен кръг. На него с нажежено желязо бе отпечатана голяма дамга; представляваше крилат змей в полет, разположен в пръстен от неразбираеми черти и драски. Сеслав го погледа замислено, после го посочи на Егор. Русинът кимна:

— Да, това е дамгата на Татуш, побратиме.

Младежът прибра този чудноват знак в джоба си и се обърна отново към Валцар.

— Да знаеш кои ще бъдат при него? — осведоми се той.

— Когато ме прати при тебе, там беше само Ълфин Риса — каза Валцар. — Но навярно ще се видиш и със Сача. Той е от два дни в

Дръстър и чух, че проводиха човек и за него.

— Това е добре — каза с пресилено спокойствие Братан. — Ако имаше лоши намерения, Татуш нямаше да се нуждае от обществото на други хищници...

Повторно се умълчаха и пак тишината бе нарушена от Сеслав:

— Има само едно, което не подлежи на спор — рече той. — Че не мога да не отида.

— Не подлежи на спор и друго — обади се с леденозаплашителен глас Гневота, докато оправяше черната превръзка на окото си. — Посегне ли Татуш на тебе, до три дни Страната без закони ще трябва да си търси нов главатар.

Егор прекара пръсти през пшениченорусата си коса, която вечно упорствуваше да се свлича пред очите му, и каза с неподправена убеденост:

— Живея тук отдавна, та мога да се похваля, че съм понаучил силите, които движат безредието по тези места. Според мене Татуш не те вика с лоши намерения.

— Право е — допълни мъдро Братан. — Нека да помислим, господарю...

— Войводо! — поправи го Сеслав.

— Нека да помислим, войводо. Ти си тук отскоро и наистина неимоверно бързо завоюва и слава, и богатство, и уважение, но с нищо не си посегнал към властта на Татуш, нито си се опитал да го засенчиш. Защо ще търси той гибелта ти? Не! Ако слушате мене, целта на това повикване е друга, съвсем обратната. Татуш ще търси да ти даде приятелството си, но приятелство от горе на долу. Ще рече — да те признае за свой приятел, но в това приятелство ти пък гласно или негласно да признаеш, че той е над тебе.

— Егорушка май е на същото мнение — подкрепи го русинът. — Татуш е хитрец, който умее да си прави сметката. Той знае, че не може да не се съобразява с положението, което ти вече си извоюва. И вместо да те настрои за свой враг, ще гледа да те спечели за свой приятел. — После уточни: — Свой подчинен приятел.

Никой не се опитваше да потърси становището на Валцар — тъй или иначе, той бе при тях като пратеник на Татуш. Но печенегът пожела сам да се включи в разговора:

— Умно разсъждават твоите люде, войводо — рече. — В двореца се приказва, че Татуш е наумил да вдигне поход към Византия, но поход не като твоя, а многохиляден, както изобщо той го разбира. Вярвам, решил е да те прикани да участвуваш и ти. Под негово началство, разумява се.

Тази вест беше нова за всички. Помълчаха, този път размислени над нея, после Сеслав попита:

— Е? Какво ще кажете, ако стане това, което предполага Валцар?

— Егорушка не вижда защо да не се съгласиш — обади се пръв русинът.

— Аз пък направо ще се радвам — избърза след него Гневота Едноокия. — Не бях с вас през зарев, та сега тъкмо ще имам случай и аз да покажа на ромееца кой кум, кой сват. — И той многозначително си плю на ръцете.

— Да — поклати замислено глава Сеслав, — но този поход няма да е като предишния. Тогава ние наказвахме само виновници, а сега никой не ще пита за вина или невинност, а ще се плячкосва наред...

Братан сви рамене.

— Никой не ни докара, сами и доброволно дойдохме при вълците, войводо — напомни. После заключи: — А който се събере с вълци, трябва да се научи да вие като вълк...

---

[1] *Листопад* — месец октомври по старославянския календар. ↑

На стъгдата пред портата на Вътрешния град Сеслав отдалече зърна Сача, също отпавил се към двореца на Татуш. Забеляза го и печенегът и веднага свърна към него — с широка усмивка на плоското си лице и с протегната за поздрав ръка. Ако го наблюдаваше някой отстрана, би рекъл, че се е запътил към другар от детинство, а не към човек, за когото е имал случай да каже: „Убий го!“

— Знаеш ли — започна той направо, след като се здрависаха, — вчера си мислех за тебе.

— Тъй ли? — с непроницаемо лице отговори Сеслав. — Да не би службата на началник на стражата ти да е още свободна?

— Казах си, че аз всъщност трябва да те броя за добър приятел.

Те минаха един до друг под портата на Вътрешния град.

— Интересно дали това ме въздига в очите ти — все така, без да измени изражението си, каза Сеслав, но Сача очевидно не разбра обидния намек, който се съдържаше в думите му.

— Благодарение на тебе започнах да набирам служителите си ей така, почти без пари. Продължиш ли по същия начин, има изгледи в недалечно бъдеще прислугата и стражите ми да ми служат даром.

Печенегът се изкиска на шегата си, но Сеслав остана сериозен.

— Още първия път, когато случаят изпрати Карач пред мене, ще се наложи да си търсиш нова прислуга, Сача.

Усмивката остана на лицето на другия, но сега бе придобила нов оттенък, лош и заплашителен. Той каза:

— Съветвам те да не го правиш. Ще загубиш приятелството ми.

— Хубаво приятелство! — възкликна Сеслав. — Даваш убежище на човека, който за малко не ме уби с предателски удар, а...

— Всичко е сметка, драги, най-обикновена сметка — прекъсна го, разпервайки ръце, печенегът, докато се качваха по стълбите на двореца. — Карач ми е верен служител, на когото аз плащам само със сигурността му под моя покрив. На възраст съм, драги, когато хората започват всичко да оценяват в пари — слуги, вяност, приятелство, слава...

Той не успя да завърши. Двама стражи с обнажени криви мечове в ръце отвориха една тежка порта пред тях и те влязоха при Татуш.

Не беше стая, а цяла зала — просторна, построена в строгото великолепие на стила от Велики Преслав, но наредена с шарен азиатски разкош. В дъното на малък подиум полуседяха, полулежах на разноцветни възглавници двама мъже. За Сеслав не беше трудно да познае кой от тях е Татуш; той се различаваше отдалече по варварската пищност на облеклото му, ушито изцяло от атлаз и сърма, и по купищата скъпоценности, които хвърляха многобагрени отблясъци от десетината пръстена по ръцете му, от огърлиците, гривните и разните други украшения, натрупани едва ли не едно върху друго по дрехите му.

Преди, когато още се е изкачвал по стъпалата към властта и богатството, Татуш трябва да е бил строен и със скуесто лице. Сега от тези негови черти нямаше и следа. Тялото му не беше толкова пълно, колкото отпуснато и меко — тяло на човек, който отдавна не е изстисквал никакво усилие от мускулите си; както беше полегнал, то изглеждаше като излято на една страна. Никакви скули не личаха на лицето му, така бе то подпухнало и валчесто; впечатлението за обlost се допълваше от внушителната гънка под брадата и от плешивостта на главата. Това лице се красеше от проскубани мустаци, по-редки под носа и малко по-гъсти към гънките на устните, леко клонест нос и тесни очички, почти лишени от вежди и мигли; по-късно, когато имаше повече случаи да е с печенежкия главатар, Сеслав щеше да разбере, че очите не бяха толкова тесни, но че Татуш имаше обичай да присвива клепачи, за да крие зад тях мислите и чувствата си.

Докато рамо до рамо със Сача прекосяваха залата, Сеслав успя да огледа и втория от мъжете. В много отношения той представляваше пълна противоположност на печенега. Беше висок и едър здравеняк и личеше, че дори да го притиснеш между два воденични камъка, пак няма да изстискаш и щипка излишна лой от снагата му. Раменете му — толкова масивни, че изглеждаше като без врат — крепяха една продълговата, почти правоъгълна глава, с бръснато лице, студени сиви очи и бакъреноруси гъсти коси. Чертите му не бяха красиви в общоприетия смисъл на думата, но от тях лъхаше мъжественост, която щеше да ги направи привлекателни, ако не беше един техен постоянен

и отблъскващ хищен израз. Сеслав си каза, че пред него навярно се намира Ълфин Риса. И не се излъга.

Целият поздрав на Татуш към Сача се състоеше само в повдигането на един показалец, украсен с три пръстена едновременно, всичкото му останало внимание се съсредоточи в българина. Тесните очи го посрещнаха с един бърз, опипващ, преценяващ поглед, веднага след който мустаците се разтеглиха в усмивка — прекалено широка, за да бъде искрена.

— Значи, този бил той, прочутият Сеслав — с принудено оживление започна господарят на Дръстър. — Ела, разположи се! Тук си между приятели. Сигурно си се досетил, че аз съм Татуш. Или Хали, както ме зоват някои. А този юначага е Ълфин.

Сеслав поздрави с кимване на глава и приседна на посочената му възглавница от лявата страна на Татуш, докато в същото време Сача седнаше чак от другата страна на Ълфин.

— Като говориш, че съм между приятели — рече българинът с присмехулна сериозност, — имаш пред вид, надявам се, не само себе си.

— И Ълфин, разбира се. Нали, приятелю?

Другият отговори с някакво неопределено изръмжаване, което би трябвало да означава потвърждение. При съпровождащата този звук гримаса се видя, че той има силно издадени предни горни зъби.

— Е, тогава ето един малък приятелски дар от мене.

Сеслав подхвърли нещо, завито в чиста бохчичка, и Ълфин го улови във въздуха със завидна ловкост. Двамата с Татуш размениха поглед, пълен с недоумение, после бакъренорусият разгъна кърпата. В нея се оказа една тежка и дълга стрела.

— Що е пък това? — попита учудено Татуш.

— Израз на приятелски чувства, който неизвестна ръка ми прати тайно в нощта на пристигането ми — затворено обясни българинът. — Връщам му я и предполагам, че ще ми бъде благодарен. Вероятно не са чак толкова много в колчана му.

Печенежкият главатар погледна въпросително към другия. Риса се задоволи да посвие тежките си рамене и да каже безочливо:

— Грешка ще да е някаква...

Татуш помисли малко. Той беше всичко друго, но не и глупав, та се досети в общи черти за истината. И предпочете с едно махване да

даде друга насока на разговора.

— Никой от нас не е без недостатък — рече примирително. — Ти например, Сеславе, благоволи ли да се явиш тук и да ми поднесеш едно „добър ден“ при идването си, както повелява редът?

Искаше да накара младия българин да премине от нападение в защита и с ловкия си ход го постигна. Сеслав долови играта му, но не успя да се предпази по най-подходящия начин:

— Ако знаех, че новодошлите в Дръстър ти дължат посещение, Татуш, може би трябваше да дойда заедно със слугите си Братан и Гневота.

— Щом се смяташ равен на слугите си — беше незабавният зашеметяващ отговор, — можело е въобще да не идваш. Аз пък те имах за войвода, ползуща се с уважение и тежест въпреки младостта си.

Първата схватка приключи в полза на печенежкия главатар. Той обаче съзнателно не се възползува от извоюваното предимство — от опит знаеше, че е по-важно да спечелиш един приятел, отколкото да си създадеш един враг... когото после трябва на бърза ръка да унищожиш в името на сигурността си.

— Гладният стомах е лош съветник, приятели, а отдавна е време за вечеря — разтегли той отново мустаците си. — Ако слушате мене, нека първо да се наядем, пък после ще има време да продължим разговора.

Плесна три пъти с ръце. В залата с грациозни движения нахлуха цяла дузина коя от коя по-красиви робини, облечени във въздушнолеки, полупрозрачни одежди, които се заловиха да поднесат вечерята; между тях Сеслав различи правоноси гъркини, негърки или мулатки с абаносови тела, бели славянки с тъжни физиономии, маслинооки семитки, грузинки с алена като нар уста... Отнякъде долетя нежна, милваща ухото музика, и девойките, като пристъпваха и огъваха стройните си, сякаш изваяни тела в такт с нея, сякаш не прислужваха, а играеха танец, достоен за очите на обитателите на рая. Очарован, невидял никога и неподозирал нещо подобно, Сеслав се захласна по момичетата. Другарите му по трапеза обаче никак не споделиха неговата омая, а привлякоха към себе си овнешките плешки, печените фазани, димящите яребици и пирамидите ароматен ориз и скоро челюстите им заглушиха носещата се из въздуха мелодия.

Когато се поопомни, Сеслав внезапно си даде сметка, че бе изпил три големи стакана вино, без изобщо да сложи хапка в устата си. Сепна се. Не беше ли именно тази целта на Татуш — да го обая с музика, женски чар и вино, та после лесно — лесно да изтръгне от него каквото желаше? Той незабелязано измъкна от джоба си своята свилена кърпичка и я сви в шепата си — забелязал бе, или си бе внушил, че тя влива в него сили.

Не посегна повече към стаканите, които — явно подучени от господаря на дома — красивите девойки настойчиво му поднасяха, а взе със свободната си ръка една печена гургулица и я схруска заедно с костичките ѝ. Огледа се. Татуш се справяше с една овнешка плешка, Сача бе посветил вниманието си на задушено в масло пиле, а Ълфин бе притеглил до себе си един пушен свински бут, режеше от него дълги ивици и бавно ги натикваше между зъбите си. По нищо не личеше изобщо да са допирали устни до виното.

Когато вечерята най-сетне свърши, девойките донесоха ароматна вода, сами измиха с нея ръцете на мъжете и — все така ефирни, като че недокосващи земята — се оттеглиха.

Татуш произнесе няколко общи думи като встъпление, после премина на същественото:

— Работата — каза — е такава. Налага се в най-близки дни да вдигнем голям поход на юг.

— Налага ли се, думаш? — поиска уточнение Сача, който, виждаше се, не беше по-подготвен от българина за този разговор.

— Да, налага се.

— И кой ни го налага!

— Самите ромеи, Сача. Преди десет години отхвърлихме зависимостта си от тях, когато онзи кьосав шарлатанин Никифорица в съюз с императора Михаил Дука не ни плати за граничарската ни служба. — Той говореше за евнуха Никифорица, който при няколко императора бе изпълнявал, впрочем изпълняваше и още, службата логотет на дрома^[1]. — Имам сигурна вест от мой верен шпионин в Цариград, че ромеите и сам Никифорица са решили да поправят предишната си грешка. Още тази есен щели да ни пратят нов управител на Паристрион, който щял да носи със себе си купища злато — цялата ни плата за изминалите десет години.

— И после? — продължи да пита Сача. — Какво ще ни пречи да вземем парите, а да ритнем управителя и да продължим да си я караме, както досега?

— Глупак си ти, Сача — отегчено произнесе Татуш, — това ще ти кажа аз на тебе. Не всички печенеги, драги, имат твоя разбойнически нрав, та мислят по-другояче. Получат ли си платата, те ще приемат, че всички търкания с ромеите са уредени и че старият договор се подновява от само себе си.

— Разбирам — замислено се обади на свой ред Сеслав. — Ти искаш да ограбим каквото още има да се граби, преди да е дошъл управителят с парите.

— Трябваше да се сетите още от самото начало — кимна Татуш и тлъстата му гуша се люшна на една страна. — Сега искам отговор от вас двамата — ще участвувате ли в похода? Ти, Сача, начело на твоите главинишки главорези, а ти, Сеславе, със славяните и всичката друга шарения, която ще предпочете да застане под твоя стяг.

— А Ълфин? — попита Сача.

— А нима няма и други главатарии из печенегите — прибави Сеслав, — които да властвуват над големи земи и множество хора? Тях защо не поменаваш?

— Защото не заслужават да ги спомена. — Татуш отговори първо на неговия въпрос. — Има ги разни — Селте във Вичина^[2], Каталим, който прегражда пътя откъм Велики Преслав, Сульца при морето... Но никой от тях и другите десетина подобни не се броят. В похода те ще водят, но няма да ръководят. — Гушата му се плисна на другата страна. — Що се отнася до Ълфин, той ще бъде като мой помощник, а няма да води отделен отряд. И тъй, имам ли съгласието ви, приятели? Говори пръв ти, Сеславе!

Младежът се усмихна странно — той си спомни следобедния разговор в двора на Стамена и реши да използва Братановите думи:

— Щом съм се събрал с вълци — рече, — ще вия и аз като вълк.

— Каква плата си определяш — някак си прекалено бързо попита Татуш — и в какво злато я искаш?

Бързането му го издаде. След съвсем кратко размишление Сеслав прозря простия капан на печенега: приемеше ли да участвува в похода срещу плата, независимо колко голяма ще е тя, той ставаше всъщност наемник на Татуш, което е другото име на слугата.

— Няма да ме видиш в похода срещу плата, Татуш — произнесе той отчетливо. — Дойда ли, то ще е като съюзник, а не като наемник.

Чу се ядно изръмжаване. Идеше то от Ълфин Риса и даваше да се разбере, че този разговор — и капана в него — е бил грижливо обмислен от двамата; по-хитър, Татуш успя да прикрие недоволството си. Само подхвърли насмешливо:

— Да не си решил да участвуваш даром?

— Как ще уредиш работата със Сача? — попита в отговор Сеслав.

— Със Сача ще се оправим ние после — с ново издайническо прибързване каза господарят на Дръстър. — Сега да уредим всичко с тебе.

Непредупреден за това хитруване, този път Сача сложи пръти в колелата на колесницата му:

— Защо после, Татуш? Нека да уговорим всичко сега, та да е чисто и ясно. Аз искам да бъде, както досега: три дяла за тебе и два за мене. — После добави извинително: — За по-малко не мога да вдигна хората си, Татуш...

Сеслав разбра, че главатарят на Главиница говореше истината, а не в съдружие с Татуш. Разбра още, че не можеше да иска по-голям дял от Сача, въпреки че разликата от дяла на Татуш от само себе си да го поставяше едно стъпало по-ниско.

— Два дяла и за мене — каза той, колкото можеше по-решително — и нито пробита аспра по-малко.

— Нека бъде вашето — смръщи вежди Татуш. — Но не можем да оставим без никакъв дял и Каталим, Селте и другите. Затова нека решим така. Цялата плячка ще делим на десет. Три дяла ще имам аз, по два вие двамата и останалите три за другите. Съгласни ли сте?

— Аз съм съгласен — даде думата си Сача. После намигна дяволито: — Макар че много ми се иска да гледам с едно оченце, когато ще даваш трите дяла на онези...

Ълфин изхихика грубо на този намек. Засмя се и Татуш и с това на дело потвърди подозренията на Сача, че навярно ще поизмами другите печенежки главатари при заплащането.

— Надявам се, че си съгласен и ти, Сеславе?

— Не! — неочаквано за всички отсече българинът.

— Не си съгласен? — Искрено изумен, Татуш вдигна срещу него онова, което имаше за вежди. — Нали току-що?...

— Нека да се разберем — продължи по същия начин Сеслав. — Досега ние говорихме само за дяловете. Но в един поход дяловете не са всичко. И ако съм си дал съгласието за тях, не може да се каже, че съм се съгласил и с останалото.

От тримата други пръв се съвзе пак Татуш.

— Какво пък измисли сега, приятелю?

— Не сме се споразумели срещу кого ще е походът и кого ще оставим настрана от него.

— Аха, разбирам накъде биеш...

— Нямам намерение да го крия, Татуш. По земите, където ще мине походът, златото и другите богатства са в ръцете на ромеите — поробители, но населението там е българско. Аз съм българин и след похода никой няма да може да се похвали, че е видял Сеслав да граби своите братя. — И добави многозначително: — Нито че е позволил на други да ги грабят.

Другите се спогледаха. Сача се почеса по врата. Татуш замислено поглади няколко пъти рехавите си мустаци.

— Да бъде твоето, Сеславе — каза най-сетне. И го обърна пак на смях: — Виеш като вълк, ама някак си по-особено ти е виенето...

Сеслав се изправи и с това показва, че смята всичко за решено.

— И вълците от гората не се ядат едни-други... — подхвърли той, докато се отправяше към вратата.

---

[1] *Логотет на дрома* — главен ковчежник на войската. ↑

[2] *Вичина* — гр. Мачин, разположен на Дунава в Северна Добруджа. ↑

Че нищо няма да излезе от похода, това пролича още преди той да е започнал. Когато събраха войските си и Татуш повика по-важните главатари на последен съвет, веднага стана явно разноезичието между Сеслав и останалите. Печенегите имаха намерение да се придържат към старата си примитивна тактика на бавно влачване по пътищата, придружени от кервани с жените, децата, кучетата, кокошките и добитъка, пък където успеят — успеят, където не — да се измъкнат. Сеслав настоя да се откажат от тези добре познати на ромеите похвати. За да подкрепи искането си, той представи пред съвета свои съгледници, които по негова заповед бяха проникнали дълбоко отвъд границата на Византия. Те донесоха, че ромеите отдавна бяха научили за похода и дори знаеха избрания от печенегите път, та се бяха погрижили да ги посрещнат със свежи войски от Филипопол^[1], Адрианопол и Анхиало, поставени под началството на видните пълководци Григорий Пакуриан и Николай Врана. Затова Сеслав предложи свой личен план за похода, който след дълги разпавии печенегите приеха, но личеше, че или не вярват в него, или го смятат много сложен като за собствените им бранни възможности.

Като следваше своя план, Сеслав раздели отряда си на две големи групи, които повери на Гневота Едноокия и на Егор (Братан и Стамена се ожениха в самото навечерие на похода, та войводата забрани на стария войник да вземе участие в него, и те през тези дни се радваха на късното си щастие във вече завършеното село Пастири). С по-малката Гневота нахлу откъм Констанция^[2] и обсади важната и богата крепост Калиакра, като в тихия залив до нея плени осем византийски дромона^[3] с целите им товари. Едва ромеите научиха за този удар, извършен мълчаливо и бързо, както повеляваха разбойническите навици на Едноокия, и върху тях с гръм, трясък, музики и олелии се стовари втори — Егор нападнаше към Варна. Сеслав се движеше между двете групи. Имаше със себе си само петдесетина души, но подбрани — с тях той през цялото време

следеше поведението на ромеите и държеше връзка с двамата си помощника.

Клопката не беше кой знае колко хитра, но гърците, след като изчакаха няколко дни, се хванаха в нея. Те решиха, че в последния момент печенегите са изменили своя план и са решили да насочат похода си покрай морето, като разграбят цветущите крайбрежни крепости. За да спрат устрема им, те вдигнаха по-голямата част от войските си, струпани в Мегали Пристлава (както по тяхному звучеше името на Велики Преслав), и като ги повериха на Николай Вранă, изпратиха ги с денонощен ход към Варна. Сеслав ги позалиса в няколко незначителни схватки, после внезапно и в пълна тайна изтегли и двете си групи, като остави пълководеца Вранă да стои нащрек и да чака нов зашеметяващ удар изневиделица.

Гневота и Егор се събраха с хората си в Хръсград^[4], където вече ги чакаше войводата на отряда. И тук Сеслав получи вест, която го зашемети и предизвика сълзи на гняв в очите му. След като научил за отстраняването на главните византийски сили, Татуш, който според плана на Сеслав се намираше с пълчищата си — своите и на Сача — при Каталим на пътя за Велики Преслав, вдигнал хората си и съгласно уговорката нахлул на юг. Но устрема му стигнал само за проникване на два дни път. Там някъде, в северните окрайнини на Веригава, Григорий Пакуриан го посрещнал с не повече от шест стотици войска. Съотношението било най-малко едно към петнадесет в полза на печенегите (никой не беше ги броил, но хората на Татуш и Сача превишаваха десет хиляди). Всичко дотук бе минало съвсем според предвижданията на Сеслав; пътят му изискваше по-нататък Татуш и Сача да прегазят или поне да отхвърлят Григорий, да прекосят Веригава и да се втурнат в тема Македония^[5], където никой нямаше да им окаже сериозна съпротива чак до стените на Цариград.

Планът си е план, но той се осъществява от живи хора. А печенегите се оказали съвсем негодни. Наистина насреща си имали опитният Пакуриан (същият, който наскоро преди това бе основал Бачковския манастир, а на следната година щеше да загине в бой като велик domestik^[6] на ромейските войски на полуострова), но не съумели или не посмели да се възползват от превъзходството си, не влезли в решително сражение, а безславно поели пътя назад. Сега —

тѣй донасяха вестителите — печенегите били ударили на запад, като плячкосвали всичко по пътя си.

Побеснял от гняв при тези новини, Сеслав начаса тръгна на път с целия си отряд. Вървеше пеш заедно с хората си почти без никаква почивка, мнозина изкапаха от умора по друмищата, но той на четвъртия ден настигна некадърните си съюзници при Нукесри^[7].

На това място печенегите бяха спрени от един съвсем неочакван противник. Тѣй като дотук бяха грабили наред, без да се интересуват кой и какъв е срещу тях, та бе пострадало предимно мирното население, при Нукесри българите — земеделци и печенегите — скотовъдци се бяха съюзили и с непредвидимо силен отпор преграждаха пътя на Татушовите пълчища. И те, които се опозориха срещу шепа византийци, сега се готвеха да смажат тези почти безоръжни селянци. И сигурно щяха да го направят, ако не бе идването на славянския отряд.

На Сеслав беше достатъчно да се огледа, за да разбере обстановката. Той обаче предпочете да се направи на сляп (пък и Татуш отмени определения от самия него напад) и рязко поиска обяснение за безславно проваления общ план. Между двамата избухна такава кавга, която е трудно — и излишно — да бъде предадена подробно и с всичките ѝ цветисти ругатни. Достатъчно е да се каже, че стигнаха едва ли не до посягане към мечовете и на края — нали дълбоко в себе си съзнаваше, че е виновен — пръв Татуш изсипа куп невероятни оправдания и призна грешките си.

Българинът се престори, че е удовлетворен от извиненията му, и, вече в по-спокоен тон, пожела да оправят сметките дотук. Другите главатари и началници на отряди го подкрепиха, та ковчежниците се събраха и струпаха на едно място всичката плячка. Не беше трудно се види веднага, че и сега предимството беше на страната на славяните — само товарите на осемте кораба, пленени от Гневота, представляваха повече от всичкото, завладяно от печенегите в похода към Веригава и сега срещу течението на Дунава. Също и за това Сеслав се престори на сляп и не повдигна дума, че другите, пет пъти повече от неговите хора, бяха завоювали наполовина по-малко.

Но когато работата стигна до обсъждане на продължаването на похода, той извади на бял свят цялата си непреклонност. Най-напред жестоко наруга печенегите, загдето бяха нарушили договора си с него

и бяха нападали и разорявали мирни славяни. А после решително им забрани да нападат селяците, укрепиха се под Нукесри.

— Искам да ви е ясно! — крещеше той, като размахваше юмрук по посока на Татуш. — Сторите ли още крачка срещу тях, ще срещнете моите дружини...

И за да разберат, че наистина не се шегува, той нареди Едноокия и Егор да заведат хората си при сдружените печенеги и българи и да се приготвят да посрещнат с бой пришълците.

Нямаше как, Татуш се принуди да отстъпи и този път, даже със свойствената си хитрост се постара да го направи колкото се може по-непринудено. Но и двамата знаеха — недоверието, подозрителността и различията помежду им се бяха многократно увеличили.

---

[1] *Филипопол* — Пловдив. ↑

[2] *Констанция* — Кюстенджа (в Румъния). ↑

[3] *Дромон* — средновековен кораб с платна и три реда гребци. ↑

[4] *Хръсград* — Разград. ↑

[5] Една любопитна подробност: при административното уреждане на поробените български земи ромеите ги разделили на четири теми (области), като тема Македония била назована днешна Източна Тракия, докато сегашна Македония получила името тема България. ↑

[6] *Велик доместик* — главнокомандуващ; велик доместик на Запада — главнокомандуващ войските в Европа. ↑

[7] *Нукесри* — крепост вероятно при с. Новград, Русенско. ↑

За продължението на похода някои византийски летописци разказват, че то представлявало поредица от кървави сражения, в които, след като „поради порочния живот на неколцина всевишният отвърнал поглед от своите верни чеда и неизменно дарявал победата на човеконенавистните езичници“, „скитите“, (т.е. печенегите) награбили несметни богатства и се прибрали „в своите бърлоги, където водели живот на скотове“; като пример на „кървавите сражения“ хрониките споменават обикновено Ловеч, Браничево^[1] и Бялград — по онова време крепости с почти изцяло българско население, — където, продължават летописците, особено се отличили „неколцината нормани, отрекли се от кръста Христов и дали подкрепата си на варварина“.

Тези описания съдържат, както се вижда, много пищни изрази, но всъщност съвсем малко истина. В действителност сраженията бяха само няколко и на тях повече приляга определението „незначителни“; същото подхожда и на пляката, която те донесоха на двайсетхилядната войска, предводителствувана от Татуш, Сача и Сеслав — бавността и мудните придвижвания на печенегите станаха причина вестта за похода да ги изпреварва с много дни наред, та по-богатите византийци имаха предостатъчно време да си съберат парите и ценностите и благоразумно да офейкат на юг. Ловеч например се предаде без съпротива; византийците в него — управители, побирчии и шепа войска — се измъкнаха до един, а българите, научили, че Сеслав е заедно с печенегите, отвориха вратите на крепостта и устроиша посрещане с хляб и сол. А Браничево и Бялград наистина оказаха известен отпор, но ромейските части, оставени там, бяха толкова малко и толкова калпави, че отпорът им бе по-скоро символичен. За пример нека споменем само Браничево, откъдето бяха избягали всички началници на войската, нямаше дори и един обикновен десетник, та войскарите бяха останали да се командуват всеки сам себе си по време на отбраната.

Норманите, споменати в хрониките, всъщност бяха неколцината англи, водени от Ълфин Риса. Може би поради липсата на истински тежки битки те нямаха възможност да извършат бляскавите подвизи, които им приписваха летописците, но все пак в няколко отделни случаи Сеслав можа да добие представа за действително отличните им качества на воители по занаят и преди всичко — за дарбата им да стрелят със своя голям и тежък лък. Това се отнасяше най-вече до Риса. Показателна беше, да речем, стрелбата му при Браничево, където той от сто и четиридесет крачки с пръв удар пречупи дръжката на пряпореца с извезания кръст, който се вееше над главната кула на крепостта. Нещо подобно извърши и един плещест гигант с добродушно лице и сламеноруси коси до раменете, когото зовяха Вортаймър; сключил облог, той от сто крачки улучи една бойница, широка два пръста, и уби ромееца, който стреляше през нея. Не остана незабелязано за Сеслав и дивото опиянение, което обземаше тези пришълци отдалече, когато се развихреха сраженията и ноздрите им долавяха мириxa на кръв. Пак Ълфин той видя да се изкачва пръв по обсадните стълби и стъпил на Бялградската стена и размахал с две ръце тежкия си и дълъг меч, непознат по тези места, с гърлени викове на радост да сипе наоколо рани и смърт.

Ако се изключат тези наблюдения, несъмнено полезни за човек, решил се „да вие с вълците“, като спомен от похода Сеслав донесе още само тъжната среща с бащиния си край.

Пътят на войската не минаваше нататък, оставаше той по-на север дори и от Вратица, но Сеслав не можа да понесе да е все пак наблизо до родния дом и да не го навести. На отиване към запад той устоя, не стори нищо, за да се отклони, между другото и защото се надяваше, че по обратния път ще бъдат по-близо до Веригава. Но когато се връщаха назад към Малка Скития и печенегите продължаваха да се придържат по-близо до Дунава (Татуш дори остави за свой заместник Ълфин Риса и с част от най-близката си свита и порядъчен брой стражи се спусна с пленени кораби по реката), той взе със себе си Гневота и една конна чета славяни и се отклони на юг. После хиляди пъти прокле това свое нещастно хрумване — щеше да му бъде по-леко, ако беше останал да мисли, че всичко е, както преди. А то...

Когато наближиха, Сеслав за малко да се обърка и загуби — там, където се бе издигал бащиният му замък, сега беше равна земя, дори на места бе успяла да порасте и тревица. Прималаял, невярващ на очите си, Сеслав се смъкна от коня и бавно запристъпва по каменната настилка на пътеката, която по-рано водеше към дома на Драгшан. Сега тази пътека не водеше никъде — домът, в който Сеслав за пръв път бе видял слънцето, бе превърнат в развалини. Жилищните помещения за господари и слуги, параклисът, посветен на свети Димитър Чудотвореца, складовете за храни, конюшните, навесите за коли и сечива, оборите — нищо не бе пощадено!

Обхванат от мрачни предчувствия, Сеслав се затича покрай разхвърлените камънаци и купчини хоросан и потърси мястото, където би трябвало да се намира стената на параклиса. Не намери нищо — онзи, който бе предал на разрушение замъка, се бе погрижил да изличи от лицето на земята и гроба на баща му!...

Младежът стоеше с наведена глава и горестни сълзи се стичаха по лицето му, когато един неуверен глас се обади наблизо:

— Браниславе? Господи помилуй, ти ли си?

Извърна се. Един овчар бе приближил неусетно и подпрял се на дългата си гега, го гледаше с натъжени очи. Позна го веднага — добрият Годеслав беше от най-старите ратаи на баща му и някога го бе гощавал с още топло, току-що издоено мляко и му бе дялkal свирки от върбови клонки.

Сеслав се втурна към него.

— Дядо Годеславе, божи човече, домът... гробът на тате...

Старецът свали калпак, прекръсти се и поклати глава:

— Нищо няма да намериш, синко.

— Кой?...

— Стронгил от Вратица. Той сам ръководеше рушителите.

Разказа му каквото знаеше. Когато се оправил от боя, Стронгил пуснал своите хора — копои и те скоро надушили, че под външността на алагатор от свитата на мнимия стратег Калигопул, в двореца му бе проникнал Бранислав, синът на Драгшан. И след още десетина дни кефалията пристигнал тук начело на цяла стотица войска. Бранислав вече месец го нямало, земите и селяните на баща му отдавна били собственост на Стронгил и единственото, върху което той още можел да си излее гнева, останали замъкът и гробът на Драгшан.

— Ще му прережа гърлото! — със студена решителност произнесе Сеслав, когато изслуша този кошмарен разказ.

— Няма да го откриеш, синко — отново поклати бялата си глава старият човек. — Още като се чу, че печенегите се отправили насам, Стронгил изчезна на юг. Аз сам го видях, когато премина тъдява. Бягаше така, като че всички дяволи го гонеха по петите...

Сеслав целуна сбръчканата десница на Годеслав, преклони отново глава нататък, където вярваше, че лежат бащините му кости, прекръсти се и с превити рамене се отправи към своите придружници.

Повече не се обърна.

---

[1] Браничево — гр. Косталац (в Югославия). ↑

Сеслав окончателно уреди сметките си с дружината и я разпусна още на границата. После, придружен само от Гневота, препусна към Пастири — чувствуваше, че се нуждае от почивка, от душевно и телесно разтоварване и от възможност да се съсредоточи в себе си и да направи преоценка на изминатия път. Това последното той обикновено назоваваше другояче: да се опита още веднъж да разбере защо императоровият вестарх Нестор го прати тук, в Страната без закони.

Първоначалното му намерение беше да остане само два-три дни, а след седмица и половина престой още не му се искаше да напусне селото. Той предприемаше дълги разходки пеш или на кон из околността (посещавахе даже Остър меч, където за малко не загина), от време на време прекарваше цели часове да съзерцава гората, обагрила се във всички цветове на дъгата от ръждивочервеното до златистожълтото, опиваше се от миризмата на прясно разорана пръст и гниещи листа, изпитваше някаква прастара възбуда, когато вървеше през полето, а есенният дъжд го шибаше в лицето...

Щастливи бяха за него и часовете, които прекарваше в Пастири.

Правеше му удоволствие да поседне коляно до коляно с Груд Левака, когото сам бе определил за кмет, и дълго, дълго, с престорено важни лица, да обсъждат успехите и нуждите на селото, вярата в бъдните богати плодородия на земята.

Друг път с радост захвърляше бранните дрехи, запретваше ръкави и помагаше на Братан и Стамена, които си градяха нова къща, или на останалите селяни, заловили се да вдигнат черква. За едните и за другите неведнъж и не дважд бърка кал, пече тухли, сече трупи в гората на Остър меч, пренася с каруца пясък и чакъл чак от брега на Дунава.

Искрено удоволствие му доставяха и неговите почти ежедневни срещи с момчурляците от Пастири.

Къщата на Сеслав нямаше двор, а опираше направо на селската стъгда — няколко стъпала отвеждаха на просторен открит пруст и през него се влизаше в първата от стаите. За улеснение на гостите, които

никога не липсваха в този дом, долу, под пруста, стопанинът беше заковал една хоризонтална гредка — на нея посетителите връзваха конете си, преди да изкачат стъпалата и да почукат на вратата, която никога не се заключваше. На този именно коневръз почти всеки следобед момчетата нахлуваха като врабци, Сеслав седнаше на трикрако столче на пруста срещу тях и се повеждаше поредния им „мъжки“ разговор. Хлапците, които бяха чували това-онова от родителите си, го разпитваха за приключенията му като отмъстител на поробените българи; той им отговаряше, но начесто ловко прехвърляше разказа си върху герои и събития, за които сам знаеше от чужди, главно на баща си, разкази — за славните български царе и пълководци, за щастливия живот, който е бил в родината преди робството, за гръмките победи над вразите... Виждаше Сеслав как думите му разпалват родолюбие в душите на малките българчета и това му доставяше доволство, както е след добре изпълнен дълг.

Всичко, всичко тук носеше наслада за душата на Сеслав. Но може би за най-голямото си удовлетворение той не си даваше сметка — че самото съществуване на селото го изпълваше с тайна и неосъзната гордост, загдето то беше лично негово дело, красива и полезна творба, издигната на мястото на довчерашната пустош...

* * *

Тази негова селска идилия бе нарушена на единадесетия ден от Егор, който пристигна от Дръстър. Русинът разгледа разрасналото се село, помогна при поставянето покрива на храма, отиде на лов за зайци с войводата, но през цялото време личеше, че е измъчван от някаква вътрешна натраплива мисъл. И привечер, когато насядаха на чаша вино със Сеслав, Братан, Гневота и неколцина от довчерашните скитници — пастири, той много пъти рови с пръсти меката си коса с цвят на зряло жито, пък на края, както се казва, изплю камъчето — Татуш вече четвърти ден провождал хора да търсят войводата в дома на Стамена; той не издал къде се намира побратима му (знаеха, че печенегите, рано или късно, ще научат за новопостроеното село, но предпочитаха сега за сега да премълчават неговото съществуване), но

след четвъртото посещение на дворцовите стражи сметнал за благоразумно да се измъкне през нощта и да дойде да извести Сеслав.

— Егорушка си рече — заключи той по своеобразния си начин, — че не ще е за добро тази настойчивост на плешивия. Сега приближава зима, няма да е за нов поход...

Поприказваха мъжете и пообсъдиха тази нова промяна в обстановката, после Сеслав внезапно реши, че искал „да дръпне дявола за опашката“, като потегли веднага за Дръстър и се срещне още на утрото с главатаря на печенегите. Егор и Гневота се надигнаха заедно с него и тримата потеглиха същата вечер.

Пътуваха почти цяла нощ. Откъм Дунава долиташе свеж и влажен вятър, който гонеше разпокъсаните облаци по небето, та луната ту надникваше иззад тях и тогава пътят пред конниците изглеждаше сребристобял, ту изчезваше и заедно с нея се загубваха и път, и очертания на хълмове, всичко. Тъй или иначе, те пристигнаха в Дръстър още на развиделяване, а в часа на сменянето на стражата Сеслав вече беше в двореца.

Наложи се да почака, и то доста — Татуш бе придобил навика да се излежава до късно. И стана така, че владетелят на Дръстър го прие, когато изящните девойки от различни раси и народности му поднасяха закуската. Покани и госта на трапезата си. Сеслав беше закусвал, но въпреки това прие поканата; каза си, че сътрапезничеството създава благоприятно настроение за разговорите нещо, от което той чувствуваше нужда, намирайки се тук, сам сред стотина печенеги, навярно готови по един знак на Татуш да извършат всичко. А че поводът на срещата не беше почерпката, в това той не се съмняваше — споменът му за търканията по време на похода и необичайната настойчивост на Татушовата покана бяха многозначителни белези.

— Нещо не се обичате с моя Ълфин — каза по едно време Татуш, като говореше с пълна уста. — Ето, щом узна, че ти си тук, и не дойде да закуси с мене.

— Преувеличил е, ако ме смята за враг — отговори българинът, повдигайки рамене. — Аз просто още съм нямал повод да го заобичам... особено след онази стрела в началото.

— Злопаметен си, а?

— Не, Татуш, само предпазлив. Знаеш, че не съм от най-пъзливите, но не обичам да си излагам кожата за щяло и нещяло.

Печенегът побутна блюдото си настрана и Сеслав разбра — приказките за Ълфин Риса бяха само встъпление, а сега щеше да последва същината. Татуш обаче не го направи веднага. Той се остави робините да изпълнят ритуала на миенето на ръцете, изчака ги да излязат и едва тогава поде отново:

— Да, в тебе младежката буйност върви ръка за ръка със зрелостта и улегналото благоразумие на онази щастлива старост, която боговете са пощадили от оглупяването и вдетиняването.

Сеслав застана нащрек: това начало можеше да води до всичко.

— Благодаря ти за добрата дума — задоволи се да каже предпазливо, но Татуш очевидно не го чу, зает да следва собствените си мисли.

— Наскоро си казвах — продължи бавно печенегът, — че за човек с твоите дарби и възможности е непростимо да губи златни дни в шляене по стъгдите с ръце в джобовите или в безсмислени двубои из пивниците.

Той спря и присви очи, сякаш се колебаеше как да продължи. Сеслав реши, че е полезно да вметне:

— Аз съм отскоро тук, Татуш, и не може да се каже, че съм имал прекалено много време за шляене по стъгдите...

Тези думи предразполагаха към едно по-спокойно обсъждане на събитията от последните седмици. Татуш обаче не прояви охота да се отклонява от предназначения си план за разговора.

— От бездействието ти губя и аз, първият от първите върху този къс от земята. — Той стрелна българина с въпросителен поглед; очакваше да види дали първенството му ще бъде оспорено. Сеслав обаче кимна утвърдително — не беше сега време да се оспорва очевидното. Този негов жест предизвика одобрително подръпване на проскубаните мустаци. — И си мислех — добави Татуш, — че на тебе по приляга да бъдеш начело на някоя твърдина. Разбира се, и на хората в и около нея.

Това неочаквано предложение в миг успокои младия българин; той си рече, че който се кани да свали главата на някого, не започва с покани да го види господар на крепост. Сеслав се засмя.

— Да не си наумил да изтръгнем нови земи от ромеите, Татуш? И да очакваш да ме видиш владетел примерно на Варна, на Сливен или даже на Плъвдив^[1]?

— Не гледам толкова далече — взе думите му на сериозно Татуш, — макар че не би било лошо да ни делят няколко дни път повече от главните сили на Византия. Не, Сеславе, не можем да го постигнем въобще, а най-малко сега, когато чакаме да видим какво ще произлезе от идването на новия гръцки управител на Паристрион. Но и при нас не липсват твърдини, които просто плачат за способен господар.

— Да речем?

От бързината на отговора пролича, че Татуш не правеше избора си в момента, а думите му бяха грижливо обмислени.

— Да речем Вичина — каза той.

— Но нали във Вичина е Селте? — предизвика го към по-нататъшна откровеност българинът.

Татуш прекара ръка по плешивия си лоб и произнесе с усмивка:

— Как можем да назовем някого способен владетел, ако той не съумее да се отърве от неудобните му съперници? Разкарай Селте от богатата Вичина, Сеславе, и аз ще бъда първият, който ще те приветствува като неин господар. Ако ти се удаде, стори това без кръв. Но ако нещата се затегнат...

Сеслав се облегна назад във възглавниците. Умът му трескаво преценяваше неочакваното предложение. Не повярва, разбира се, на внезапната щедрост на Татуш, нито на показното му безкористие. Пращайки го във Вичина, хитрият печенег печелеше с един удар много неща: изтикваше го на границата на земите, населени с българи, като се надяваше, че по-далеч от тях Сеслав ще заприлича на повдигнат над земята Антей^[2], пък и ще му отнеме възможността да се поставя между тях и властващите печенеги; отдалечаваше го и от Византия, в подчертаната Сеславова враждебност, към която той виждаше опасност в бъдеще да бъде въвличен или въвличан в нежелани от него военни разпри с могъщата империя; мислеше той вероятно и за изгодите, които щеше да извлече от поставянето на Сеслав да прегражда онова място на Дунава, където минаваше традиционният път на всички варварски нашественици от изток.

Като съзнаваше всичко това, той обаче хладно прецени и друго — че не можеше да откаже на предложението, без да събуди подозрителността и гнева на Татуш, а заедно с тях и желанието му по явен или таен път бързо да се освободи от него. „Пък и какъв смисъл

има да отказвам? — запита се. — Властта над отдалечената на север Вичина не дава ли хиляда пъти повече възможности от кисненето тук или в Пастири? И не е ли хиляда пъти по-за предпочитане отдалечената самостоятелност пред свързаните от зависимостта ръце тук, в столицата на хаоса?“

Сеслав спокойно срещна дебнещите очички на Татуш и каза с всичката непринуденост, на която беше способен:

— Приемам.

---

[1] *Плъвдив* — Пловдив. ↑

[2] *Антей* — митически гигант, син на Посейдон и Гея. Всички, които попадали във владенията му, трябвало да се борят с него и загивали в тази борба. Убит бил от Херакъл (Херкулес), който, докато се борел, забелязал, че Антей добивал нови сили всеки път, който докосвал земята, и затова той го повдигнал нагоре, откъснал го от земята и благодарение на това успял да го задуши в прегръдката си. ↑

VI

ГОСПОДАРТ НА ВИЧИНА

Ледоходът по Дунава беше започнал. Наистина засега все още се мяркаха само единични буци лед, откъснати бог знае откъде, но и сред тях имаше такива, които биха отворили пробойна в борда колкото средно голям щит, та плаването по голямата река беше почти замряло. В такова време можеше да се видят само корабите на бързаци към родните пристанища моряци, закъснели по далечни страни, подгонени контрабандисти или пирати, за които сблъскването с леда представляваше по-малка опасност от онази, която идеше зад тях, и много нарядко по някоя стражева лодка. И затова толкова по-голямо бе учудването във Вичина, когато известиха, че към пристанището приближава внушителна по размери пътническа ладия, пребогато украсена, двумачтова и с два реда по шест гребци — от онези ладии, които през ромейско време дуксове, катепани и разни земевладелци и богаташи използваха лете за увеселителните си разходки по реката.

Селте, управителят, се бе запилял някъде по блатата да стреля патици, но двамата му помощника Ботас и Ралф побързаха да облекат по-представителни доспехи и да сторят всичко, за да бъдат на пристанището преди знатните гости, които следваше да се очакват от подобен разкошен съд. С няколко сръчни маневри, които бяха оценени от разбиращите тези неща жители на Вичина, корабът пристана до кея. Първо от него слезоха двама воители, които направиха на всички впечатление с огромния си ръст и със скъпото си въоръжение. Те застанаха чинно от двете страни на стълбичката и се поклониха, когато от нея слезе третият — и последен — пътник.

— Та това е войводата Сеслав! — не се сдържа и извика Ботас.

Като чу името си, Сеслав погледна към него и се усмихна — едновременно любезно и снисходително.

— Откъде се знаем с тебе, човече? — попита, като приближи с лека и самоуверена стъпка към него и Ралф.

— Аз съм Ботас, войводо. Като помощник на Селте участвах в похода на запад и ми се случи на няколко пъти да те видя. — Сеслав

му подаде края на пръстите си, а той продължи възторжено: — И аз с другите завиждах на онези, които служеха под твоя пряпорец!...

Към тях на крачка зад войводата бяха доближили Гневота и Егор, придружниците му. Русинът се ухили добродушно и рече на Ботас:

— Ти пък що за птица си? Името ти бие на печенежко или куманско, пък като гледа муцуната ти, Егорушка би рекъл, че си от нашата кръв.

— Алан съм аз, приятелю, та затова... — отвърна му с усмивка човекът.

Аланите бяха иранско племе, което от няколко века се бе разселило по северното Прикавказие и в южна Голяма Скития; мнозина от тях се бяха претопили с други племена, най-вече с прабългарите, но се намираха още чисти представители на расата им. Те бяха средно високи и снажни хора с черти, които ги приближаваха или даже изравняваха с европейците, само кожата им беше по-мургава.

— А този? — попита Сеслав.

— Той е другият помощник на Селте, войводо. От англите.

Представеният добави:

— Името ми е Ралф. Познат повече като Ралф Рижия.

— Напълно излишен прякор, приятелю — обади се отново Егор, докато войводата се ръкуваше с него. И допълни незлобиво: — И без това като приближавахме, взехме главата ти за маяка на Вичина...

И наистина косата на Ралф се отличаваше с цвят на прясно изпечена саксия. А минеше ли през нея слънчев лъч, човек би помислил, че върху раменете му имаше не глава, а добре разпален факел.

Всички — и Ралф заедно с тях — се засмяха на тази закачка.

— Искам да видя Селте — каза Сеслав. — Заведете ме при него!

— Няма да можеш да го видиш преди вечерта, войводо — отговори за двамата Ралф. — Селте трудно се намира в работната му стая. Него по-често ще срещнеш на лов, както е сега...

— ... или на гуляй във вилата му — завърши вместо него Ботас.

Думите им направиха силно впечатление на младия българин. Защото бяха казани не по клюкарски или с желание да zlepоставят, а с искрената вътрешна болка на хора, които обичат работата си, и се измъчват, когато виждат как нехайството на други я проваля.

— Пратете човек да го търси — нареди Сеслав. — Нека му предаде, че повеленията, които нося, не търпят отлагане. Иначе нямаше да рискувам живота си сред ледовете на реката.

Поканиха го да отиде с двамата си придружници в двореца на управителя и там да дочака връщането на Селте. Той обаче отказа — побоя се да не би като го види удобно разположен в двореца си, в душата на Селте да се породят подозрения. И макар че тази увеселителна ладия, кой знае кога и къде плячкосана от Татуш, беше много разкошна по вид, но доста неуютна в дни с ледено дихание като днешния, той настоя Ботас и Ралф да му гостуват за малка закуска на нея.

Първоначалното му впечатление от двамата помощници на Селте се потвърди — това бяха сериозни и разбиращи работата си мъже; просто да се чудиш, че такъв развейпрах като управителя на Вичина е имал щастливото хрумване да се облегне именно на техните ръце. Защото Селте, когото Сеслав бе имал случай да поопознае по време на похода, бе тяхна пълна противоположност. Човек с ограничен умствен товар, безгрижен към задълженията си, лековерен (впрочем младежът имаше намерение да се възползува именно от това лековерие на домакина), повърхностен, с подчертана слабост към удоволствията — такъв бе портретът, който той си бе съставил за него. Сега, по време на леката почерпка и ловко замаскирвайки въпросите си, той узна от Ботас и Ралф Рижия и други няколко черти на човека, за чието място бе дошъл тук. Разказите на двамата го очертаха като доста безскрупулен в трупането на печалби, податлив на ласкателствата, ленив за всичко друго, освен за лов и пиршества. За Сеслав не беше трудно да разбере, че ако не са били Ралф и Ботас, които все пак криволяво са крепели работата на Вичина, тази крепост отдавна да се е изличила от лицето на земята.

Качествата на двамата спечелиха сърцето на Сеслав. Поиска му се да не ги загуби, когато остане тук, още повече че те щяха да му бъдат безкрайно полезни с познанията си за всичко, свързано с този край и с крепостта. И когато дойде човек от двореца да извести знатния гост, че господарят се е върнал и го чака, той се престаши да повдигне за малко маската, която така грижливо бе изработил за лицето си, и да им каже с нотка на мъжка доверителност:

— На Селте му предстои път. Ако слушате мене, приятели, ще сторите всичко, но няма да го придружите...

Трябва да се предполага, че Сеслав е притежавал вродена дарба да подготвя и осъществява нещата така, че още от пръв поглед да създава настроение, благоприятно за своите начинания. За това говорят и тънко изпипаните подробности в срещата му със Селте.

Преди всичко — явяването му само с двама души, а не начело на внушителна дружина. Самото това отсъствие на въоръжена сила вече изключваше всякакво съмнение за намеренията на госта; естественият ход на човешките мисли предполагаше съждение от рода на „... та ако се кани да предприеме нещо, така, само с два меча ли ще смята да го постигне?“ Двата придружници пък бяха подбрани тъй, че с вида си веднага и отдалече да внушават мисъл за важността на пратеника. Високи, силни, стройни, с бронзовия загар на хора, за които походите и битките са ежедневие, те носеха еднакво и разточително богато въоръжение, но без нито една фибула или парцалче, които биха подсказали склонност към труфене. Вървяха с тежка и изравнена стъпка на крачка зад пратеника, под дясната мишница обгърнали посребрените си шлемове, лявата длан поставена върху дръжката на меч — кой не би помислил, че такава почтена стража отговаря само на човек с изключителна мисия?

Видът на Гневота и Егор умело подчертаваше външността, която Сеслав бе избрал за себе си — външност на пратеник, а не на узурпатор: в светските си дрехи от най-fino генуезко сукно, подшити по ръбовете със самурени кожички, в меките червени обуца до глезените и без каквото и да е оръжие той не приличаше по нищо на бунтовен главатар, а изглеждаше по-скоро като ромейски патриций^[1], случайно облечен в българска одежда.

Като видя тази внушителна група, Селте изпита срам за ловното облекло, в което я посрещаше, и същевременно лек смут — той не беше израснал за един ден, та хубавичко си даваше сметка, че подобно тържествено пратеничество сигурно не идва, за да се осведоми за здравето му... Изненадан, пообъркан, стъписан, Селте реши да прибегне към оръжието на по-посредствените хора — хитруването.

Със Сеслав той се бе срещал само няколко пъти по време на похода, когато Татуш ги бе викал на съвет, но не се бе случвало да разменят дори две лични приказки. Сега, когато го видя да приближава през залата, той закачи на лицето си своята най-приветлива усмивка, разпери ръце с подчертано любвеобилие и не прекрачи, а почти се затича срещу него. Ботас, който придружаваше пратеничеството, се опита да представи неговия ръководител, но печенегът го изпревари:

— Сеславе! Войводо! Благословени да са боговете, които те доведоха под моя покрив!...

Те се прегърнаха; Сеслав се постара неговата прегръдка да бъде с една степен по-малко сърдечна.

— Ела, разположи се, приятелю — разчевръсти се Селте. — Нека се настанят удобно и придружниците ти. Ботас!

— Заповядай, господство ти.

— Погрижи се да бъде приготвено всичко най-добро за скъпите на сърцето ми гости.

— Нека остане, Селте — за пръв път се обади Сеслав. — Разбрах, че този човек е твой помощник. Намирам, че ще бъде полезно да чуе и той вестта, която нося.

Думите му бяха родени в момента, но все в духа на предварително избраната роля. Като отменяше едно, макар и невинно разпореждане на стопанина, Сеслав напомняше нещо, което Селте надали бе забравил — че по време на похода българинът беше измежду първите трима началници с два дяла от плячката, докато управителят на Вичина се бе числил сред онези десетина второстепенни, които общо имаха три дяла.

— Тогава да извикаме и Рижия, той също е мой помощник. Нареди да пратят за Ралф, Ботас!

— Безполезно е, господство ти. Случи се, че Ралф днес се подхлъзна и падна в реката и сега се мята болен, обзет от огнища.

— Жалко — изрече Сеслав с тон, който означаваше: „Загуба е отсъствието на този помощник, но да не говорим повече за него.“

— Няма ли поне да позволиш да те почерпя? — с неволна съзливост предложи домакинът.

— Нека свършим по-напред работата, Селте. И боя се, че след това ти дотолкова ще си зает с друго, та почерпката ще се размине.

— Да бъде твоето — въздъхна печенегът.

Сеслав седна, придружниците му обаче и Ботас останаха прави.

— Познаваш ли тази дамга, Селте? — Войводата подаде на управителя онова късче пергамент, което благоразумно бе запазил за случай като днешния. — Има ли нужда да ти казвам чия е?

Другият пое пергаментата и дълго гледа като омагьосан змея и знаците около него, отпечатани с огън. Всичката кръв се оттегли от лицето му.

— Знакът на Татуш!... — Той облиза засъхналите си устни. — Какво ще ми заповяда Татуш през твоята уста, войводо?

— Да си оставиш тук заместник, вещ в делата на Вичина, и да се отправиш незабавно към Дръстър, като вземеш със себе си и най-доверените си хора.

— Незабавно? Как разбираш тази дума, Сеславе?

— Мога да ти кажа как я разбираше Татуш. Той очакваше до един час, след като получиш съобщението, ти и хората ти да сте на конете. — Сеслав се поприведе напред и добави доверително: — Но аз съм склонен да ти спестя ездата по заледените и непрогледни пътища, Селте, които се огласят от воя на вълците. Ще кажа, че съм пристигнал тук едва утре на разсъмване.

— Благодаря ти от сърце, приятелю — простодушно се развълнува печенегът, като че в тази отсрочка от една нощ виждаше неизмерим дар. — Сега, когато изпълни мисията си, ще ми довериш ли като приятел на приятел някои подробности за онова, което ме чака в Дръстър?

— Първо се разпорежи за утре, Селте — пришпори го отново Сеслав. — Нощта е кратка, а ти трябва да тръгнеш на развиделяване.

Другият се подчини и даде няколко къси нареждания. Ботас щеше да остане като негов заместник, а десетина души, чиито имена той изреди набързо, щяха да получат заповед да тръгнат с него за Дръстър. Когато Ботас излезе да изпълни заповедите му, Сеслав с махване на пръстите нареди на придружниците си да напуснат залата.

— Нали разбираш — обясни, — не искам да стигне до чужди уши онова, което ще ти кажа. Но хайде, викни да сложат трапезата.

Докато вечеряха, Сеслав почти не проговори. Но после, когато се излегнаха във възглавниците с по чаша вино в ръка, той даде воля на езика и въображението си.

— Мигар Татуш се е усъмнил в мене? — простена Селте по едно време.

— Не искам да крия от тебе, Селте — в момента Татуш се съмнява във всички, с изключение на мене, Сача и Ълфин. Тук ще добавя, приятелю, че специално за тебе аз съм убеден, че греши.

— Ще му го кажеш ли, войводо? — раболепно го помоли печенегът. — Кажи му го, пък аз ще те възнаградя, с каквото пожелаеш.

— Ще имам случай да му го кажа, понеже аз ще бъда един от онези, които ще водят разпитите. И ще го направя от благоразположение, а не за някакви си дарове. От каквото имам нужда, аз си го завладявам сам.

— Кога ще бъдеш в Дръстър?

— Може би ден или два след тебе. Имам да отида още в Преславец^[2] и ще тръгна нататък утре, малко по-късно от тебе, за да различавам ледовете. Няма да преспивам там и ще се отправя веднага назад.

Като помисли за тези два дни разлика, Селте въздъхна отчаяно.

* * *

Когато Селте и приближените му печенеги пристигнаха в Дръстър, завариха там жените и имуществото си — корабът на Сеслав ги бе изпреварил. Появяването и въпросите им предизвикаха гръмогласен смях. Години след това, дори когато Селте отново си спечели разположението и милостите на Татуш, волнодумците продължаваха да му подмятат:

— Хайде, хайде, нали ще те разследваме дали не заговорничиш в полза на Византия?...

---

[1] *Патриций* — представител на благородничеството и богатата класа. ↑

[2] *Преславец* — средновековен български град в Северна Добруджа, разположен на Дунава приблизително там, където започват разклоненията на делтата ѝ. ↑

Сеслав не прогласи, че става господар на Вичина; той просто стана. И ако се приеме, че изпращането в Дръстър на семействата и богатствата на отстранените печенегι беше още част от завладяването на властта над града, то веднага след това започнаха — без никакви церемонии — действията му на управител.

Първата му работа беше да се запознае с военната сила на крепостта и нейното състояние. Придружен само от Ралф Рижия („оздравял“ също така внезапно, както се бе „разболял“), той посети помещенията на войскарите. Онова, което видя, го смая и потресе — при петдесет постоянни стражи на крепостта той завари в стаите им шестдесет и осем жени, до една събрани от онези блудници и продажници, които съпровождат всяка войска. Те се разполагаха като господарки в помещенията на воините и ги изпълваха с миризмите на ястията си, с простряното пране и с крамолите си. Самите стаи пък представляваха нещо средна между чергарска сбирщина и обор за добитък — такова безредие и мръсотия го изпълваха.

— Всичко е дело на Селте — с тон на извинение и срам обясни Ралф. — Вече три години наред той присвоява платата на войскарите и за сметка на това ги отпусна да си живеят, както си искат. Те се прехранват от пладнешки кражби из околността, пък за реда им — сам можеш да видиш...

— Довечера ще прочистим това вонящо котило — отсече Сеслав, когато тръгнаха обратно. — Ние петимата стигаме. — Той имаше пред вид Гневота Едноокия, Егор, Ботас, Ралф и себе си. — Ще ги изненадаме и, с добро или лошо, ще ги изловим като кокошки. И още през нощта ще ги натирим вън от крепостта заедно с повлеканите им.

— Ще се справим — не се усъмни Рижия, макар че ставаше дума за премерване на сили един срещу десет. — И все пак ти предлагам, войводо, да не изхвърляме всичките. Има между тях десетина момчета, които вътре в себе си никога не са одобрявали безредието и разпуснатостта. И са я карали наред с останалите само защото...

— Разбирам — прекъсна го новият управител. И добави със странна усмивка: — Вили са заедно с вълците.

Главата с цвят на разпален факел кимна утвърдително.

— На тях може да се разчита, те не са скапани от заразата, както другите. Само неделя да преживеят при по-друг ред и ще се оправят.

— Ще се доверя на думата ти, Ралф. Поговори с тях и им кажи довечера да бъдат готови.

Прочистването на тези авгиеви обори^[1] мина далеч по-лесно, отколкото бяха очаквали. Действията се ръководеха лично от Сеслав, военната сила на когото се състоеше от четиримата му помощници и доверениците на Ралф Рижия, които се оказаха единадесет на брой. Те безшумно обезвредиха четиримата стражи (с толкова хора Селте бе пазил крепостта, която се считаше врата пред главния път на нашествениците), после нахлуха едновременно от две страни. Сцените, които завариха тук-там из стаите, и олелията на жените не могат да бъдат описани. Само трима измежду четиридесетте се намериха, които се опитаха да оказат съпротива, но и те бяха толкова пияни, че изобщо не усетиха болка, когато бяха съсечени. Врявата и крясъците на жените бяха прекратени само с няколко плесника.

Необикновената глъчка разбуди града. И един час по-късно гражданите на Вичина можаха да наблюдават странна процесия — около три дузини мъже и двойно повече жени, получили храна за няколко дни и оръжие, колкото да се бранят от вълците, се изнизаха като върволица призрази из главната порта на крепостта, съпроводени от смеховете и дюдюканията на тълпата. Чу се по-късно, че са ги виждали най-напред в Дръстър, после в Констанция на морето, но никъде не са ги искали и те се попилели по четирите краища на света...

С останалите воини, за които бе поръчителствувал Ралф, Сеслав щедро уреди неплатените сметки на Селте, после им заяви, че ще ги търпи само при пълно и безпрекословно подчинение на реда, който имаше намерение да въведе. Те всички до един приеха условията му. И можем още тук да кажем, че в бъдеще устояха на думата си, с което, между другото, потвърдиха избора и добрата наблюдателност на Рижия.

Впрочем Ралф веднага след това имà случай да докаже, че наистина разбира работата си. Въпреки студеното време той започна с

чистотата и само след три дни помещенията на войската светнаха така, както вероятно не са били от построяването им. Едновременно с тази чисто домакинска работа той се заложи да опресни знанията на единайсетте души, та те отново се приучиха към строй и ред. Поради липса на хора той намали постове на три, като сведе ролята им до обикновени съгледници (по един на пристанището и двете порти на крепостта), но затова пък, като причисли към стражите също себе си, Гневота и Егор, пусна всяка нощ по три въоръжени двойки да обикалят града и да пазят порядъка и спокойствието на мирните жители — нещо, което Вичина не помнеше от нахлуването на печенегите.

Междувременно с помощта на алана Ботас Сеслав огледа и града. И съвсем скоро му стана ясно, че ако Дръстър имаше право да се нарича Столица на хаоса, за Вичина подходеше името Средище на изметта — научили по незнани пътища за безпътството, неуправията и шарлатанството, които щастливо процъфтяваха под безгрижната управа на Селте, тук си бяха дали среща и преживяваха блажено измамници, пияници, речни пирати, побойници, джебчии, безделници и всяка друга подобна папlach от цял свят. Странноприемниците представляваха истински вертепи, пивниците — арена на денонощни сбивания или място за уреждане на тъмни сделки. Комар във Вичина се играеше навред; да се видят глави, надвесени над зарове или кокалчетата, можеше по всяко време на стъгдите, на пристанищния кей, че дори и на стълбите пред двореца на управителя. А да изпищи минувач или жена, излязла на пазар, че са останали без кесията си, това спадаше към най-безинтересното всекидневие на този град.

Сеслав и Ботас успяха да се справят и с тях. По негласни пътища те потърсиха помощта на почтените коренни жители на града и с една среднощна хайка, незапомнена по тези места, изловиха почти всички най-изявени негодници, над стотина на брой, които досега се чувствуваха тук като у дома си. Натовариха ги на две големи ладии, снабдиха ги с храна и вода и ги пуснаха надолу по течението на реката малко преди ледът да я скове. Бяха ги видели да минават край Преславец, после рибари от делтата на Дунава съобщиха, че са им продали сушена риба, месо и питие, на края се заговори, че са се озовали в Хазария, но никой не се бе затъжил за тях дотолкова, че да търси подробност. Останалите техни събратя, които хайката бе пропуснала предпочетоха сами да се изметат от крепостта.

Промяната във Вичина пролича и в двореца. Сеслав изхвърли от него цялото азиатско великолепие, насадено от Селте, остави само шест от четиридесетте слуги и слугини и въдвори наредба и правила на живот, каквито помнеше от дома на баща си — може би донякъде сурови, но прости здрави, естествени.

Новият управител извести на града и приспадащата му се околност, че жестоко ще преследва всички своеволия и че от данъците, които нямаха чет по времето на Селте, оставя само десетъка. За да разчисти цялото гнило наследство на печенега, той потърси помощта на пет-шест по-учени жители на Вичина и заедно с тях прегледа книгите на побирчиите. Оказаха се такива произволи, истинските размери на които смаяха дори и техните жертви. Сеслав не се стресна от величината на откритите злоупотреби, а настоя да ги оправи до последната аспра. И започна нещо нечувано и невиджано — из града и по селата тръгнаха негови служители и връщаха на хората онова, което им е било надвзето в последните години.

И се понесе чудна приказка из Страната без закони, прескочи границите ѝ и блисна из цяло Българско — там, в най-северния край на земята българска, се бяха възцарили ред и законност, каквито никой не помнеше от Симеона и Самуила насам...

---

[1] *Авгиеви обори* (мит.) — обори на царя на Елида Авгий, които не били чистени цели тридесет години. Героят Херакъл ги почистил за един-единствен ден, като отбил реката Алфей и прекарал водите ѝ през тях. Преносно — нещо твърде замърсено. ↑

— Войводо, храната пак не достига!...

Тези или подобни думи Ботас често имаше случай да произнесе през тази зима. И ето защо.

Още като се разнесе новата слава на Вичина, люде откъде ли не се отправиха нататък. Те бяха почитени и трудолюбиви, не като онези, изпъдените, предимно българи, по-малко руси и само тук-там по някой уз, алан или печенег. Идваха те с отворени сърца и честни намерения — търсеха ред и законност, а предлагаха труда на ръцете си и чистотата на душите си, за да помогнат на Сеслав в неговото дело. В името на тази цел пренебрегваха пречките на зимата, бореха се със студа, пробиваха пъртини през преспите и се стичаха отвред... без дори да им мине през ум, че добрите им помисли създаваха големи грижи на Сеслав и Ботас, за да ги подслонят и им осигурят прехрана. Защото не бяха само мъже, свикнали, както е думата, „на две и двеста“, а прииждаха на цели родове, с жените, децата и старците си.

Сеслав води купци, които успяха да докарат един керван зърно от вътрешността на Малка Скития, но следващите не успяха — хвана ги капан и останаха да презимуват някъде далеч на юг от Вичина. Мнозина от новодошлите войводата настани из близките села, но и селяните скоро започнаха да се оплакват, че запасите им са на привършване. Ботас наложи ограничение на храната в крепостта, както това става в дни на обсада, ала тази мярка само отложи, а не донесе решението на задачата.

Случи се за щастие, че тази зима не бе от най-тежките и си отиде сравнително скоро — реката се скова около деня на свети Никола, ледовете се разчупиха за хвърлянето на кръста по Богоявление, а в началото на Малък Сечко, далеч преди да се отворят пътищата по суша, по-смели моряци заявиха, че се решават да тръгнат на път. Сам Ботас потегли с тях нагоре срещу течението и когато гладните жители на Вичина вече посягаха на кучетата и котките, сполучи да се върне с два кораба храна — купил ги бе чак от маджарите, които обитаваха по земите към горния Дунав, където преди почти два века ги бе настанил

Симеон. После пък други успяха да купят няколко стада добитък от куманите и да ги преведат през придошлата река, та признакът на глада загуби надежда да вземе някакви жертви тук и с безсилен гняв напусна земята на Сеслав.

С първите новодошли, годни да носят оръжие, Сеслав попълни стражата, където Ралф Рижия, Егор и Гневота Едноокия ги обучиха и после пое на началството им. Людете обаче продължаваха да прииждат; имаше дни в ранната пролет, когато цели кервани се нижеха към града.

— Трябва да намерим работа за всички — повтаряше многократно Сеслав пред приближените си. — Вкусят ли от безделието и научат ли се да получават всичко наготово — ето ти я предишната Вичина!

— Къде работа за толкова свят? — клатеха глави те срещу него. — Градът се препълни със занаятчийци, а селата — с орачи и копачи...

— И все пак трябва да намерим! — настояваше войводата.

Дълги дни напрега Сеслав ум над тази задача и на края реши. По-младите мъже славяни той събра отначало в чета, която обаче скоро порасна в дружина. Искаше да я обучи като истинска българска войска, та проводи да му доведат от Пастири Братан. Старият воин наистина веднага се отзова на повелята му и пристигна заедно със Стамена. И двамата бяха освежени и пълни със сили, та Братан начаса се залови с въодушевление за новата си работа. И оттогава на полето край източната порта на крепостта от сутрин до вечер можеха да се видят стройни редици воители, които усвояваха всички тънкости на българската бран. Заедно с тях се учеха също Егор, Гневота, Ралф и Ботас — войводата искаше да ги има за опитни помощници и в случай на война.

Кесията на Сеслав още прашеше от напечеленото по време на наказателния поход до Проватон, Кипсела и Перитор, та занаятчиите от града получиха задача да работят за войската; цънгари^[1] шиеха здрави ботуши, дрехари и кожари стягаха бранно облекло, разголени до кръста железари коваха мечове, шлемове и върхове за копия и стрели.

Всички останали Сеслав прати в строителството. Залови се най-напред да поправи с тях крепостната стена и кулите и тази задача погълна почти два пълни месеца. Като привършиха, насочи хората да строят извън крепостната стена нова махала за придошлите от други

краища. И такъв беше техният брой, че махалата стана, кажи го, колкото същинската Вичина.

Едва когато докара работата дотук, Сеслав най-сетне започна да си позволява от време на време малко почивка и развлечение. Понякога „крадеше“ по половин ден и тръгваше на лов за глигани, които изобилствуваха по тези места. Друг път предприемаше дълга езда покрай реката; убеждаваше сам себе си, че го прави, за да изучи местността, но всъщност знаеше, че в разходките търсеше отмора след дългите месеци на непосилно напрежение. Привличаше го и самата река. В детството си той не бе имал случай да опознае голямата вода, та сега като момче захвана да се учи да гребе и всяка сутрин прекарваше по час-два в лодката с весла в ръце.

Все пак онова, което остана да го привлича най-много, бяха военните занимания на новите бранници. Хрумна му да създаде и една чета конници и уж все говорейки за отдих и разтуха, пое изцяло върху себе си подготовката на тези ездаци. И скоро не само ги приучи да седят на седлата и да сменят стъпката на конете, но даже ги позапозна с най-простите бранни сръчности на конника.

Такова беше всекидневието на господаря на Вичина...

---

[1] *Цънгар* — обущар. ↑

Веднъж през пролетта, след тежко дневно учение, Сеслав и Ралф Рижия бяха приседнали на почивка и гледаха войните, които се отдалечаваха към крепостта.

— До миналата година, преди да дойда насам — заговори войводата, — имах самочувствието, че знам всичко свързано с бранното умение. В Дръстър обаче и после в похода на запад разбрах, че не съм бил така всеук...

Другият го погледна с интерес.

— Аз също смятам, че няма нещо, което ти е необходимо още да учиш.

— Лъжеш се, Ралф. Вашите лъкове и стрели ме смутиха.

— А, това ли било! — засмя се червенокосият. — И защо, войводо?

Сеслав гледаше към реката. Следеше парцаливите бели мъгли, които, прилични на бали разчепкан памук, се носеха по течението ѝ.

— Мисля, че срещу тях няма спасение — каза. — Побегнеш ли, стрелата ще те стигне, посрещнеш ли я, ще те прониже през щита и бронята.

Ралф продължаваше да не сваля поглед от него.

— Наистина ли ги мислиш така тези работи, войводо?

— Че защо ще преувеличавам? Да се намираме на приказки ли?

— Ако беше, както го описваше, не щяхме ли ние, англите, да сме станали досега господари на света? Или при междуособиците ни да сме се избили до крак?

Войводата го заслуша с интерес.

— Ако има начин на воюване срещу вашата стрела, научи ме, Ралф. Виждаш, не ме е срам да призная, когато не зная нещо.

Рижия стана, извади от колчана една стрела и я подаде заедно с лъка си на Сеслав.

— Нищо по-просто, войводо. Вземи! Лъкът ни е тежък наистина, но ти не си слаб в раменете — ще го опънеш. Аз ще се отдалеча на петдесетина крачки. Стреляй в мен.

— Ти луд ли си! — отблъсна оръжието Сеслав. — Че ако те улуча, нали до края на дните си няма да си простя!...

— А ти мислиш ли, че ако наистина не бях сигурен, че ще се опазя, бих застанал на пътя на стрелата ти?

— Не, не ме карай. Няма да се съглася, пък каквото и да разправяш.

Ралф помисли, после тръсна косата си с цвят на керемиди.

— Твоя воля. Ще ти го покажа по друг начин.

Той взе двата им щита и ги постави на земята съответно на петдесет и сто крачки от мястото, където стояха с войводата. После се върна при него, свали големия си костен лък и с едно предупредително „Гледай сега!“ постави първата стрела. Опъна лъка, прицели се и пусна тетивата. Тежката стрела излетя с остър писък и след секунда Сеслав я видя как прониза метала на по-отдалечения щит и се заби в земята.

— Урокът ти е красноречив — подхвърли шеговито. — На такова разстояние обикновена стрела не може да прониза и калпак...

— Не бързай да съдиш! Гледай още!

— Излишно е. Другият щит е два пъти по-близо...

Без да спори повече, Рижия изстреля и втора, също така безпогрешно насочена стрела. И за Сеславо изумление тя се удари о щита и отскочи настрана.

— Не може да бъде! — не повярва на очите си той. — Или правиш някаква хитрост, или... Я опитай още веднъж!

Ралф изстреля още една стрела и тя отиде някъде при предишната.

— Хитростта не е в стрелата, войводо — обясни той, — а в щита. И на нея нас ни научават още като проходим.

— В щита? Но този е моят щит, съвсем обикновен...

— Обикновен е, вярно, но виж как е поставен.

— Аха, започвам да се досещам — замислено проточи войводата. — Положението му... Но не, не! Не може да бъде. Такава тежка стрела и с толкова силен удар...

— Не може, но е точно така. Виж направата на нашите стрели. За да са тежки, те са много дебели. А затова пък острието им е силно скосено. Изправиш ли срещу тях щит, пък ако ще той да е от един пръст дебел метал, те ще го пронизат като нищо. Но поставиш ли го

под наклон, стрелата се удря о него не с върха на острието, а със скосената му страна. Тогава обаче няма пробойна сила и... Е, ти видя ли какво става.

— Да опитаме! — запали се Сеслав. — Аз ще взема щита, а ти...

— Не, войводо — решително отказа Рижия. — С щита ще бъда аз. Ще си представим, че сме на двубой и ти ме посрещаш не с меч или копие, а с лък и стрела в ръце. И внимавай във всяко мое действие.

Макар и неохотно, войводата се съгласи да стреля срещу своя помощник и приятел. А Ралф не само застана срещу него, но и през цялото време го поучаваше от разстояние:

— Гледай! Аз държа щита пред себе си, но още не му давам никакъв наклон... — говореше той, докато бавно приближаваше. — Не искам ти да узнаеш отнапред как ще посрещна стрелата ти, за да не ме понижеш под или покрай щита... Хайде де, докога ще чакам?

Сеслав се престраши и стреля. В мига, когато пуцаше тетивата, Рижия приклекна; щитът в ръката му запази необходимия наклон, а същевременно прикриваше цялото му тяло. Стрелата не го даже удари, а се перна в него и отскочи настрана.

— Господ да ме убие, ако допуцах такова нещо! — изумено, но и с облекчение възкликна Сеслав. — Да опитаме пак, а?

Опитаха още няколко пъти и последиците бяха винаги същите.

— Какво ще речеш — несмело предложи след това Рижия, — да опиташ сега с щита ти? — Войводата се съгласи без колебание. — Чакай, нека първо се уговорим. Ти няма да започваш така, с вървене право срещу мене, а ще заемеш отбранително положение. Аз ще стрелям едва след като преценя дали си застанал правилно.

Сеслав прие. Застана приклекнал, с щит наклонен пред себе си, другият стреля срещу него, но и този път се чу само едно звънко издрънчаване на щита и не се случи нищо повече. Същото последва и другите два-три изстрела на Ралф, когато войводата със съответен наклон отправяше стрелите ту наляво, ту надясно.

— Да пукна, ако е имало друг по-способен ученик от тебе! — похвали го Рижия. — Запомни още само едно, войводо. Ти видя сам — с нашия лък се стреля бавно, изисква той повече време за нагласа и за опъване на тетивата. Посрещнеш ли една негова стрела, не предизвиквай providението, изчакавайки и следващите, а измъквай

меча и се втурвай срещу противника си. Направиш ли го достатъчно бързо, ти ще изпревариш втората стрела.

— Нали някой ден ще опитаме и това? — нетърпеливо попита Сеслав, разпален като момче, което току-що е научило нова игра.

— Когато поискаш, войводо.

Но и двамата се лъжеха, друг урок никога нямаше да се състои. Защото точно в този момент от източната порта на Вичина се появи на коня си Гневота Едноокия и в бесен бяг полетя към тях — носеше съобщение, което щеше да преобрази живота не само в крепостта, но изобщо в Страната без закони.

Дръпна юздите и животното се закова на крачка от двамата.

— Сеславе! — извика, без да слиза от седлото. Черната лента на лицето му се бе разместила и откриваше грозната дупка на празното му око. — Вест от Дръстър. Пристигнал е новият ромейски управител...

VII

ВЕРНИЯТ ПЪТ

Вичина приличаше на море при мъртво вълнение — наглед всичко вървеше постарому, но всъщност дълбоко под гладката повърхност бушуваха вълните на истинска буря. Тя се усещаше в съсредоточените лица на хората, в угрижения начин, по който събираха глави по ъглите за разговор шепнешком, в жадното им поглъщане на всяка вярна и измислена новина, в нетърпението, с което се изсипваха до един на пристанището, когато се чуеше за пристигането на кораб или ладия.

За тази тревога, притиснала като черен облак крепостта, донякъде имаше вина лично Сеслав. Откъслечните вести, които получаваше по случайни пътници от Дръстър, бяха напълно противоречиви: някои говореха за безгрижно ежедневие в града на Татуш, други обаче рисуваха картина на очаквана обсада. Изправен пред неизвестността, господарят на Вичина реши да се готви тъй, сякаш съвсем наскоро враг ще отреже пътищата, ще затвори реката и ще стегне Вичина в железни клещи — нареди да се трупат храни, щерните да се напълнят с вода, по защитните кули да се изнесат камъни и казани за топене на смола... И като гледаха неговите разпоредби, жителите още повече помръкваха, неясното им безпокойство започваше да приема очертанията на една близка и едва ли не неизбежна заплаха.

Изминаха така около три седмици. В един от първите дни на сушец^[1] Сеслав събра помощниците си на съвет; той беше всеки ден сред тях, но с нарочната покана искаше да им подсказе сериозността и важността на разговора, който предстоеше.

— Излишно е да ви описвам как е при нас, приятели — започна той без предисловие, когато се събраха в работната му стая. — Положението и настроението вие навярно познавате по-добре и от мене. Затова нека направо да говорим какво трябва да предприемем.

— Аз все пак ще кажа нещо по положението, войводо, което може би вие не знаете — поде веднага Ботас. — Людете са така наплашени, че, чувам, не излизали по нивите. И възниква опасност,

случи ли се или не се случи нещо, догодина да бъдем обречени отново на глад.

— И защо, дявол да го вземе, не излизат? — избухна насреща му Гневота. — Време за оран и посев е. Да не чакат Сеслав да тръгне подир ралата им?

— Защо не излизат ли? — сви рамене аланът. — Поради същото, което нас ни кара да държим денонощно по сто души на крепостната стена.

— Прави са да се страхуват хората — обади се примирително Братан. — Щом ние, вождовете им, се държим тъй, сякаш в далечината вече проблясват шлемовете на нашествениците, как ще искаме от тях да се отдалечат по ниви на няколко часа път от Вичина?

— Да оставим всичко това — отново ги прикани Сеслав. — Каквото било, било. Ние да гледаме бъдещето!

Русинът прекара пръсти през косата си, поизкашля се и заговори тежко:

— Егорушка не вижда какво повече можем да сторим за бъдещето, Сеславе. Каквото има да се случва, нека се случи. Ние ще си имаме утехата, че сме извършили всичко, каквото дългът ни е повелявал.

— А ако нищо не се случи? — изстъпи се насреща му Ралф Рижия. — Докога ще стоим тъй, като че цялата византийска войска е пред стените ни? — После обърна лице към войводата. — Воинът се уморява почти еднакво от битка и от чакане. А ние държим нашите бранници вече двацет дни под оръжие, очите им подпухнаха от виране на юг.

— И то поне да знаехме защо... — тихо допълни Ботас.

Братан вдигна ръка и привлече вниманието върху себе си.

— Егор не беше прав като говореше, че, виждате ли, сторили сме всичко като по конец. Не, ние направихме голяма грешка, приятели, и всички, и шестимата, сме виновни за нея.

— Говори, говори, Братане! — подкани го Сеслав.

— Ей сега Ботас ни подсказа пропуска ни. Поддадохме се ние на общия смут, та не извършихме най-важното: да проучим и да знаем.

— Кълна се в копитото на Сатаната, Братан е дяволски прав! — възкликна необуздано Едноокия.

— Ние се оставихме да разчитаме само на случайни и най-често незаслужаващи доверие съобщения, а никому от нас не мина през ума, че трябва да извършим най-простото — да пратим човек в Дръстър, който да ни донесе вода от самото изворче.

— И да ни пита някой, защо не сме го направили! — Този път го прекъсна Ралф. — С Татуш нито сме се карали, нито имаме нещо да делим.

— Ако той искаше да ни уведоми, толкова ли беше мъчно да прати вестоносец? — усъмни се аланът. — Ей къде е Дръстър, на един ден път по реката...

— Какво се чудиш, печенежка им работа! — отговори му Егор. — Ами ние? Нали и от Вичина до Дръстър е един ден път? Грешката си е грешка и най-добре честно да си я признаем — тъй ще рече Егорушка.

— И като си я признаем — реши Сеслав, — веднага да я поправим. Кого да проводим в Дръстър?

Този въпрос предизвика всеобща олелия — всички заговориха в един глас, всеки предлагаше себе си. После започна пресяването; Братан трябваше да остане тук за в случай, че междувременно „нещото“ все пак се случи (него по мълчаливо споразумение всички слагаха втори след Сеслав); за Егор възразиха, че както не се имаше с печенегите, ако Дръстър наистина е разбунен, няма да научи нищо, а само ще изложи живота си на излишна опасност; на Гневота обясниха, че имат, нужда от човек изкусен в разговорите, а не буен и остър; Ралф и Ботас пък бяха отхвърлени, защото само са минавали през Дръстър, а не го познаваха...

— И какво излезе? — заключи Сеслав. — Че трябва да отида аз.

— Не, войводо — възрази Рижия, — все пак аз съм най-подходящият. Никой от нас не може да се срещне направо с Татуш, но за мен ще е възможно да се поразговоря с неговата „дясна ръка“ — Ълфин. С Риса се знаем още от нашата стара Англия.

— Да бъде! — реши Сеслав и с тези кратки думи приключи споровете.

* * *

Ралф се върна след четири дни. Ълфин не бил в Дръстър, пратен бил от Татуш някъде на юг, но все пак не идваше с празни ръце. Вестта, донесена от него, успокои духовете във Вичина, но хвърли в недоумение Сеслав и останалите:

В Дръстър действително от месец насам се намирал новият ромейски катепан на Подунавието. Той обаче не донесъл платата, която Византия дължеше на печенегите, и сам преминал на тяхна страна...

---

[1] *Сушец* — месец март по старославянския календар. ↑

Първо известиха наблюдателите с най-остър поглед: почти половин година след като доведе Сеслав, разкошната увеселителна ладия отново приближаваше Вичина, разпънала всичките си платна. Братан, който заместваше господаря на крепостта, поразмисли над тази новина, после даде две заповеди: Ботас да вземе един придружник, да яхнат конете и да тръгнат да търсят Сеслав; петдесет воина да се обръжат и под началството на Гневота и на десетниците си да бъдат на пристанището.

След още двадесетина минути от лявата кула на пристанището долетя ново, още по-необикновено съобщение: на предната мачта на кораба се виждал да се развява червен пряпорец с извезан върху него змей в полет — дамгата на Татуш!

— Какво смяташ да правиш? — попита Ралф, като приближи до взирация се срещу течението на реката Братан.

— Мога да ти кажа само какво смятам да не направя — отговори му старият воин, без да отмества поглед от златистожълтите платна, уловили в прегръдката си порива на пролетния вятър. — Както и да хитрува плешивият, няма да получи от моята ръка властта над Вичина...

Няколко моряци сръчно обраха голямото платно и поразпуснаха другото. Опитна ръка изви кормилото и разкошният кораб бавно свърна към нея. Притекоха се стражи и уловиха въжетата, подхвърлени от палубата. Двама изнесоха стълбичка, обкована със зелено платно, и я прехвърлиха между борда и каменните блокове на пристанището. Очакваха, че сега ще се появи Татуш, но се излъгаха. На горния край на стълбичката застана един възрастен мъж със славянски черти, огледа се, видя първо строената петдесетица, после неколцината Сеславови помощници, застанали вдясно от нея, и се усмихна. Вродено благородство лъхаше от всяка негова черта, от всеки най-малък жест. Облечен беше в светлокафяв кафтан, подшит по ръбовете с лисичи кожички. На краката носеше меки жълти ботуши, на главата — самурен калпак, кръстът му бе пристегнат с широк пояс, украсен

със златни люспи; приличаше той на нявгашен български боил — от онова време, когато българските първенци не бяха започнали още да носят тоги като ромейски патриции.

Като обходи всички, погледът на новодошлия спря на Братан и Гневота и усмивката му стана още по-широка, по-ласкава. Грееха засмени и мастиленосините му очи. После старецът бавно вдигна ръка и свали калпака си. Върху раменете му се разпиляха дълги и прави коси с цвят на планински сняг.

— Нестор! — стъписан от изумление възкликна Братан.

— Дявол да го вземе — съгласи се, също така смаян Гневота, — май наистина ще излезе...

— Не може да греша — продължи войникът, — пред нас е Нестор!

— От плът и кръв, Братане — потвърди човекът. И тъй като хората на пристанището не помръдваха, сякаш нозете им се бяха внезапно сраснали със земята, той слезе по стълбичката и с пъргави стъпки се отправи към тях, разперил ръка за поздрав. — Какво? — попита закачливо. — Няма ли да ми подадете десници?

Братан и Гневота най-сетне успяха да надвият вцепенението си. Здрависаха се с новодошлия, после му представиха гиганта Егор и червенокосия Ралф; на всеки от тях Нестор каза по някое ласкаво слово, поздрави и строените воители, сетне се плесна по челото, както би направил това кой да е селянин:

— Свети боже, та аз забравих, че не съм сам!...

Той се върна чевръсто до пристаналия кораб — точно навреме, за да подаде ръка на една млада жена в български сукман и елече, украсено, също както неговия кафтан, с ивици кожа.

— Господ да ме убие, ако не е... — започна Едноокия, а Братан завърши вместо него:

— Мартина, разбира се!...

— Мартина, разбира се! — повтори думите му жената и се запъти към тях с такава радост в очите, както бива при среща с много мили, отдавна невиджани роднини. После, когато се ръкува с тях, каза с променен глас: — А защо не виждам Бранислав?

— Що за птица пък ще да е този Бранислав? — попита Ралф.

— Ей богу, и Егорушка не е чувал за него...

— Бранислав вече е познат само като Сеслав, господарке — обясни ѝ Гневота. — Съветвам те и ти да свикнеш с новото му име.

— И все пак къде е той?

— На обиколка из селата. Пратих хора да го търсят, та го чакам скоро — отговори Братан. — Но и да не го намерят, най-късно на мръкване ще е тук. — После попита на свой ред: — А ти, господарю Несторе? Как така при нас в този отдалечен край?

— Как ли? — засмя се сапфиреният поглед срещу него. — Учудвам се, че задаваш такъв въпрос на вашия повелител.

— Повелител ли? — изръмжа Едноокия и ръката му посегна към меча.

— Тъй трябва да излезе — продължи по същия начин Нестор, — щом пред вас е катепанът на тема Паристрион...

Когато зашеметените от тази нова изненада мъже най-сетне дойдоха на себе си, всички тръгнаха вкупом; отпавиха се уж към двореца, но Нестор изяви желание да пообиколи Вичина, та удължиха пътя си. Без да престава да разговаря с четиримата, старият човек същевременно се оглеждаше с поглед на познавач, а от възклицанията му можеше да се разбере, че нищо не остава настрана от неговото внимание.

— Чудесно потегната стена — каза например. — Май че е единствената, поддържана, както трябва, която виждам по тези места...

Или:

— Аха! Стягали сте се за битка — казаните са пълни със смола, а цепениците под тях чакат само една искра от огниво...

Или още:

— Чувах аз, че откак Сеслав е станал господар на Вичина, много свят се е стекъл насам, но не очаквах, че ще са чак толкова!...

Той наистина всичко виждаше, всичко забелязваше. Не пропусна добрия външен вид на минувачите, зачервените бузки и хубавите облекла на рояците играещи дечурлига, изобилието от сланина, пушено месо, суджуци, брашно и ран зеленчук на пазара, оживлението по улиците на многобройните занаятчии, чистотата и приветливостта на домовете... Но все пак най-голям интерес прояви към онова, което имаше връзка с войската. Помещенията на бранниците Нестор огледа с придиличността на дребнав десетник. Помоли да му отворят складовете с оръжие и с вид на човек, който разбира от тези работи, провери състоянието на мечовете, копията и ризниците. Спря неколцина случайно срещнати воители и поиска от тях да му покажат ботушите и дрехите си. Не отмина и казаните, в които вреше обедната чорба на воините, а даже взе голямата лъжица на един от кашаварите и загреба и куса мръвка от гозбата. Оценката си от видяното той произнесе съвсем по войнишки:

— Дайте ми двайсет хиляди воини като вашите и аз се наемам да завладея целия свят.

Стражите пред двореца им отдадоха почест така, както ги бе учил Братан. Нестор огледа стойките им, отговори на поздрава и влязоха. От входа нататък всички вече трябваше да се подчинят на чисто женското любопитство на Мартина — тя припикаше пред тях, искаше навсякъде да надникне, всичко да опита. Първото, което я порази — пък и Нестор заедно с нея, — беше строгостта на цялата наредба: многобройните стаи бяха обзаведени, както подобава на отшелник или на страж в наблюдателница, не и на управител на богата крепост. Половината от тях изобщо бяха празни; след като бе изхвърлил цялата азиатска шарения на Селте с всичките ѝ възглавници, килими, атлази и медни тасове, Сеслав не бе сметнал за необходимо да ги пренареди за себе си — „За сам човек са излишни!“ — бе отсякъл той и те така си и останаха.

В работната му стая имаше само една широка маса, заключена ракла за книжа и документи и десетина стола до стената: тук Сеслав се събираше с помощниците си, за да решават съдбините на Вичина. На масата Мартина не намери нищо повече от мастило, подострени гъши пера и две груби карти — на града с принадлежащите му села и на полуострова. На тази последна карта Сеслав бе очертал с червена боя земите, заселени с българи, а те, кажи го, обхващаха почти цялата суша.

Трапезната стая пък беше още по-бедна — продълговата маса и пет стола: един на тясната страна и по два на по-дългите.

— Тук май няма да има място за нас, мила — каза шеговито старият човек, като се обръщаше към Мартина. — Виждаш, самата уредба подсказва, че тези четири стени не са видели бог знае колко много гости...

— Има трапезна маса, пък не видях кухня — любопитствува младата жена. — Или може би я отминахме?

Гневота се изкиска. Ралф подхвърли закачливо:

— А, как, бяхме в нея, господарке. Мигар не я забеляза?

— Задяват се с тебе, господарке — отговори на учудения ѝ поглед Братан. — Аз не се храня тук, защото съм женен и си живея отделно, но другите обядват и вечерят на тази маса.

— А кухнята, Братане? Кухнята?

— Кухня в двореца има, господарке, но в нея комай отдавна не е стъпвал човешки крак. А тук носят храна от войнишкия казан...

— Не се изненадвам, че всички люде между Дунава и морето боготворят господаря на Вичина — тихо се обади Нестор.

Преминаха и в спалнята на Сеслав. Тук също ги поразих скромността, граничеща с аскетичност на наредбата. Твърд одър, застлан по войнишки, до него масичка със свещник от печена глина, един стол — това беше всичко в нея.

— Ах! — възкликна Мартина.

Мъжете трепнаха, извърнаха се към нея. Младата жена притискаше ръка на гърдите си, сякаш искаше да обуздае внезапно разлудувалото ѝ се сърце. Проследиха поглежда ѝ.

— А, това ли — каза Братан. — На стената Сеслав е окачил меч на баща си, господарке. А от баща му пък съм чувал, че преди този меч е стоял в десницата на неговия баща, и на бащата на баща му...

Но Мартина не гледаше меч. Очите ѝ се взираха пак към стената до одъра, но по-високо от оръжието, където беше единственото украшение в целия просторен дворец — една виолетовосиня кърпичка, която тя добре познаваше...

И в този момент от вратата се разнесе гласът на Ботас:

— Войводата е в работната си стая и ви очаква!

— Предпочитам да се срещна със Сеслав насаме — каза бързо Нестор.

Никой не му възрази.

Предвидлив прислужник бе донесъл сушени плодове, баница и вино, но никой от двамата мъже не посягаше към тях. Само седяха и разговаряха.

СЕСЛАВ. Ще ти призная, благороднико...

НЕСТОР. Остави това обръщение, Сеславе. То беше добро допреди месец, но сега звучи фалшиво, пък даже и малко ме засяга. Можеш спокойно да ме зовеш по име. Или, ако ще ти е по-удобно, „дядо Несторе“. Впрочем аз наистина по възраст бих могъл да ти бъда дядо.

СЕСЛАВ. Нека бъде, както искаш, дядо Несторе. Та, казвам, ще ти призная откровено, че самообладанието ми е само външно, престорено. Всъщност съм поразен от много неща. Да започнем с този чист български език, който говориш.

НЕСТОР. Защо се учудваш на моя български език, а не се учудваш на своя?

СЕСЛАВ. Защото това е езикът на моята майка, която не помня, с него на уста баща ми и дедите ми са тръгвали на бой срещу тираните, на него ще произнесе последната си дума, когато бог пожелае да прибере душата ми.

НЕСТОР. А защо не допускаш същото за мене?

СЕСЛАВ. За тебе? Един ромейски патриций и вестарх на императора?

НЕСТОР. Може би трябва веднага да изясня някои подробности, Сеславе, за да спестя ред възможни недоразумения. Казвам се Нестор, по род Сигрица. Потомък съм на онзи Теодор Сигрица, който някога заедно с другия войвода Мармаис завладял Сърбия и я присъединил към царството на Симеон. Коренът ми е от същия чисто български край, откъдето е и твоят — там, на югозапад, където още личат руините на онези твърдини, които последни са паднали под меча на нашественика.^[1] Кълна се в последния си ден, в жилите ми няма нито капка чужда кръв в повече, отколкото в твоите жили.

СЕСЛАВ (объркано). Но си ли, или не си вестарх на...

НЕСТОР (*махва ръка*). Бях вестарх, както бях за няколко дни и катепан на Паристрион. Моят баща Елемаг...

СЕСЛАВ (*възбудено*). Елемаг Сигрица!?

НЕСТОР. Виждам, чувал си за него. Да, моят баща Елемаг Сигрица се е бил рамо до рамо с твоя праядо Драгшан под пряпореча на великия Самуил. Обаче в годината на моето раждане — а тя е годината, в която цар Иван Владислав се е възкачил на престола^[2] — двамата се разделили. Единият, дядото на твоя баща, бил за борба до смърт, другият, баща ми, виждал приближаващия край и смятал, че е по-добре да се живее, да се опази пламъчето на българщината, та когато дойде часът, да има здрави и чисти българи, които да подемаат отново борбата срещу завоевателя. Чакай, не ме прекъсвай! Не ние — потомците ще съдят кой от двамата е бил прав.

СЕСЛАВ. Добре, продължавай да разказваш.

НЕСТОР. Елемаг Сигрица се престорил, че се е примирил с робската верига и могъл приживе да си създаде известно положение във византийската йерархия, макар че до самата му смърт ромеите гледали на него с подозрение. Мен и брат ми Теодор той възпита да живеем като него — с цената на хиляди терзания да заблуждаваме поробителя и да чакаме деня на разплатата. Теодор, царство му небесно, си отиде рано, преди още да създаде дом и челяд. Но аз оцелях. Какво говоря? Не само оцелях, но извървах дългия път до тогата на вестарх и дълбоко вярвам, че дочаках и деня, за който и баща ми, и аз понесохме хиляди унижения.

СЕСЛАВ (*подозрително*). Но през лятото ти даже не намекна за...

НЕСТОР. Ти на мое място щеше ли да кажеш нещо повече? Да, в твое лице аз наистина съзрях здрав българин. Но след познанство от само една нощ позволено ли беше да рискувам всичко онова, което е било цел и смисъл на живота ми през цели седемдесет години? Аз вече знаех, че императорът ме гласи за катепан на областта, подозирах какво предстоеше да се случи и те насочих насам. Кажи по съвест, Сеславе, можех ли да проявя по-голяма откровеност?

СЕСЛАВ (*на себе си*). Значи, така... Сега всяко нещо си отива на мястото... (*Дълга пауза.*) Не се обиждаш от онова, което аз, помладият, ще ти кажа, дядо Несторе. Преди малко ти изрече думите „да

чакаме деня на разплатата“. Е добре, ако ти сега поставяш крак върху този път, аз вече съм извървял доста поприща по него.

НЕСТОР (*замислено*). Изглеждаш много сигурен в това...

СЕСЛАВ. Ако не е стигнало до ушите ти, попитай, когото искаш оттук до Бялото море.

НЕСТОР (*с лека ирония*). А, това го зная: „Не ми бил, мамо, орел в небето, най ми бил, мамо, Сеслав юнака...“ и тъй нататък.

СЕСЛАВ (*обидено*). Малко ли ти се вижда?

НЕСТОР. Не малко, напротив, обаче погрешно. Ти одева спомена за стъпването на пътя. Сгреси, Сеславе, нашите пътища са различни. И дръзвам да кажа, че не ти, а аз съм на верния път.

СЕСЛАВ. Но нали точно в името на разплатата аз бях и в?...

НЕСТОР (*прекъсва го*). Знам, знам. (*Изважда някакво листче и поглежда в него.*) Ти беше и в Диампол, и Исак Акаласевс жигоса с думата „крадец“, ходи на разплата в Кипсела, и в Перитор, на края въздаде и „правда божия“ на Филокалий в Стенимахос...

СЕСЛАВ. Ще повторя предишния си въпрос: малко ли ти се вижда?

НЕСТОР. И аз ще ти отговоря по същия начин: много, но по лошо избран път. Любопитен ли си да научиш какво е станало след твоето минаване по онези места? Да? Слушай тогава. Андроник Вугиан е обвинил подвластните му българи, че са те подпомогнали при опозоряването му, осъдил е на смъртна казън двадесет и четири мъже от прословутия си списък и ги е избесил по дърветата на Диампол.

СЕСЛАВ (*потресено*). Не може да бъде!

НЕСТОР. Говоря ти истината. Но тя не е цялата, Сеславе. След това той наложил нечувани данъци на мирните хора, смъкнал им е и кожата от гърба, но бързо възстановил онова, което ти си иззел от касата му. Макар и с незначителни разлики, по същия начин са се развили работите и в Проватон, и по другите места. По-различно е само в Стенимахос. Там до Рождество не беше пратен нов катастрофилакс. Сега обаче имало един, някой си Евстатий, който е подел работата на Филокалий, но чакал, казват, новата жетва, за да оправел стореното от тебе.

СЕСЛАВ (*отпаднало*). Вярно ли говориш, дядо Несторе?

НЕСТОР. Кълна се в българското си име.

СЕСЛАВ. Но тогава... тогава...

НЕСТОР. Тогава трябва да се примириш с мисълта, че в песните си „цяр и лечител“, а в действителност... Да, в действителност само пламъче, което е светнало за малко, опарило неколцина — ако погледнеш, повече свои, по-малко чужди — и си отишло.

СЕСЛАВ (*постарому решително*). Не си е отишло, дядо Несторе. Аз все още съм жив и десницата ми не е загубила твърдостта си — ще поправа сторената грешка.

НЕСТОР. Как? Като отидеш да накажеш повторно Андроник, Йоанис Протевон и другите? Не, млади приятелю. Ти, зная, си способен да извършиш чудеса, но трябва преди това да стъпиш на верния път.

СЕСЛАВ. И кой е той?

НЕСТОР. Пътят на свободата. До днес ти похабяваше дарби и сили да отбрулваш по някой от отровните плодове на дървото; сега аз те приканвам да присъединиш силите си към моите, за да изтръгнем от корен самото дърво, пък тогава плодовете ще загинат от само себе си.

СЕСЛАВ. Свободата? Аз никога не съм поглеждал толкова далече...

НЕСТОР (*твърдо*). Значи, дошъл е часът на проглеждането ти!

СЕСЛАВ. И какъв е пътят към свободата?

НЕСТОР. Ще ти кажа, но знай, че ти си първият и единственият, пред когото отварям сърцето си. (*Вдига ръка предупредително.*) Не, не, не искам никаква клетва от тебе. Доверието ми ти спечели още в онази вечер под бащиния ти покрив, когато, хитрувайки, премълча потеклото си. (*Кратка пауза.*) Какво знаеш за извършеното от мен дотук?

СЕСЛАВ. Почти нищо: че не си донесъл платата на печенегите и че си минал на тяхна страна.

НЕСТОР. Истината е по-друга, Сеславе. Аз донесох парите — цяло едно приказно състояние, — но умишлено не го дадох на Татуш и останалите печенеги.

СЕСЛАВ. И защо, за бога?

НЕСТОР. За да разпалия гнева им. И мисля, че наистина го разпалих — те, които си живуркаха кротко със съзнанието за неплатения дълг, сега, подстрекавани и насъсквани от мене, се готвят да вдигнат невиждан поход към Цариград. В този поход ще се реши съдбата на България, Сеславе, Не ми казвай, че във войната печенегите са само многобройна паплач, зная го. Но като техен съветник ще бъда

аз, пък аз, смея да се похваля, съм изучил изтънко благородното изкуство на стратегията. И ако ти с своята добре обучена дружина станеш юмука на утрешния поход, аз твърдо вярвам, че ще поставим Византия на колене, въпреки че на престола ѝ не са вече кекавите глупаци Михаил Дука и Никифор Вотаниат. Тъй, както е тя с младия и способен Алексий Комнин начело, ние пак ще я повалим в праха. И цената на нейното оцеляване ще бъде свободата на отечеството ни.

СЕСЛАВ (*възторжено*). Аз съм с тебе, дядо Несторе! С тебе до последната капка кръв в жилите ми!...

НЕСТОР. Кръвта ти не ми е нужна, синко, а силата и умът ти.

СЕСЛАВ. Какво очакваш от мене?

НЕСТОР. Засега все още само едно — да заживееш с мисълта за онова, което ни предстои. (*За пръв път в целия разговор се обляга в стола си.*) Аз ще остана още два-три дни, та ще имаме време да обсъдим всичко, Сеславе, всяка предстояща крачка. А сега остави ме да си почина, синко, и иди оттатък. Залагам цялото богатство, донесено от Цариград, срещу ей този стакан вино, че там те очакват...

---

[1] Още В. Н. Златарски, анализирайки един текст на хрониста Михаил Аталиат, е изказал мнение, че Нестор е бил по произход българин от югозападните български земи. Напоследък това становище бе подкрепено и доказано и от В. Тъпкова-Заимова въз основа на сведения от речника на древния писател Зонара.

Тук е мястото да отбележим една подробност. В книгата, общо взето, сме се стремили да се придържаме във възможно най-голяма степен към историческите факти. Единственото по-голямо отклонение е на това място: вестархът Нестор е преминал на страната на печенегите в 1074 г., т.е. в началото на печенежките вълнения, а не десет години по-късно, както — за нуждите на романа приемаме и описваме ние. ↑

[2] В 1015 година. ↑

Отвори вратата и я видя. Сърцето му сякаш престана да бие. От устата му се откъсна вик; в него имаше повече ридание, отколкото радост:

— Мартина!

— Сеславе!...

Втурна се към нея. Само след първите крачки обаче го връхлетя споменът, че тя е жена на друг. Тази мисъл го спря внезапно и ръцете й, протегнати към него, останаха да висят във въздуха...

Изведнъж си даде сметка, че всъщност нямаше какво да й каже — за онова, което напираше в него, устата му трябваше да бъде заключена. С поглед той жадно поглъщаше миловидния овал на нейното лице, златния поток на косата и синевината на очите й, но съумя да овладее думите си, та произнесе само:

— Щастлив съм, че се сбъдна предсказанието ти и че се срещнахме отново. Добре дошла под моя покрив, Мартина.

— Само това ли ще ми кажеш? — В гласа й имаше едновременно и укор, и закачка. — Пък като видях кърпичката, аз помислих... надявах се...

— Какво? — попита войводата с внезапна ожесточеност. — Че ще се възползувам от положението си на домакин, за да плещя нелепости пред една почтена съпруга?

— Съпруга?! — повтори изумено тя. Неволно хвърли поглед през рамо, пък продължи: — За коя съпруга говориш, Сеславе?

Мигновено откровение не се появи, а просто раздра съзнанието му. Все пак той се побоя да не е смесил надеждата си с действителността, та произнесе плахо:

— Но нали ти?... Нестор?...

— Нима си помислил, че?... О, божичко. — Мартина захлупи лице в шепите си и се разсмя — лудо и неудържимо. Когато най-сетне преодоля този истински припадък от смях, понечи да тръгне към вратата: — Ела! Искам да кажа на дядо...

Младежът улови ръката й и я задържа.

— На дядо?!? — извика. — Значи, благородният Нестор...

— Ами да, разбира се. Благородният Нестор, както го наричаш ти, е баща на моята майка. — И добави с една доловима нотка на скръб: — И единственият роднина, който имам под слънцето...

Забравил се от радост, младежът издигна ръката ѝ притисна устни о копринената ѝ кожа. В отговор на ласката му Мартина изрече толкова тихо, че той с мъка долови думите ѝ:

— До днес в сърцето ми е намерил място само един мъж, Сеславе. Един смел и благороден българин, комуто двамата с дядо дължим живота си.

* * *

Беше минал час, а на тях им се струваше не повече от един миг...

Когато Нестор отвори вратата, те седяха един до друг на войнишкия одър и гузно отдръпнаха сплетените си до преди секунда ръце.

— Дядо, знаеш ли... — започна девойката.

Имаше намерение да му разкаже за смешната заблуда, държала Сеслав под властта си близо цяла година. Старецът обаче я разбра посвоему и я прекъсна с повелително вдигане на ръка:

— Знам, мила. През изминалите месеци не бях толкова заслепен, че да не видя... Но не! Не искам да ми казвате нищо! За онова, което сега е на устните ви, ще говорим едва след похода. Нито дума по-рано!

Забраната му не наскърби младите хора. Защото чрез нея те получиха отговор на един въпрос, който иначе още нямаше да посмеят да зададат...

За срещата със Сеславовите помощници Нестор бе получил най-почетното място, но сам той предпочете да остане настрана от разговорите и да запази за себе си ролята на слушател, който с присъствието си мълчаливо потвърждава и подкрепя думите на младия войвода.

Словото на Сеслав му хареса. Беше кратко, отривисто, нелишено от плам, когато говореше за утрешната свобода на отечеството, но и достатъчно сдържано по отношение на онези подробности, за които Нестор го бе предупредил, че ги доверява само нему. Никой не го прекъсваше, та старецът можа да проследи изпод полуспуснатите си клепачи как всеки от петимата възприема думите му.

Не беше необходима кой знае каква прозорливост, за да не види и разбере, че цялото същество на двамата българи е разтърсено из основи и че ако някой, Сеслав или Нестор, им укаже посоката, те ще презрат живот и лично щастие и мигом ще се отправят нататък. Ала приликата между двамата стигаше само дотук; в останалото бяха напълно различни. Бившият разбойник седеше на крайчеца на стола си, настръхнал, развълнуван, изчервил се от напрежение, готов всеки миг да рипне и полети в битките. Братан не му отстъпваше по готовност за действия и саможертва, но за разлика от Гневота той, научен от живота и годините да претегля и обмисля, през цялото време преценяваше изгледите за успех и на лицето му ту засияваше Сеславовата вяра в близката победа, ту минаваше сянка на съмнение.

Красивият мургав алан слушаше съсредоточено и очевидно не пропускаше нито една подробност, спомената от Сеслав. И в него не се забелязваше никакво колебание да последва своя войвода, но той би го направил с решителността на войник, за когото сраженията и рискуването на живота е занаят, а не с дълбокото желание на българите да изгорят като факли, но да осветят пътя на своите към свободата.

Безспорно най-близо по чувства до Гневота и Братан беше русинът — великан с добряшкото лице. Той вече не оправяше, а яростно теглеше с пръсти пшеничената си коса и явно бе започнал да

преживява цялата треска на похода и кървавата бран. Нестор го прецени като храбър и сръчен воин, но роден да бъде изпълнител, не и да води други.

Единственият, за когото старият човек не можа да си състави никаква представа, беше червенокосият Ралф. Скръстил ръце на гърдите, с непомръдващо и напълно безизразно лице, той му напомняше онези идоли, издялани от кост, които бе виждал някога при общуванията си с разни езичници. Вярност ли се криеше зад тази каменна маска, или мисъл за предателство, страховито или юначно сърце туптеше под сплетените ръце, дива ярост ли можеше да се очаква от него в боя, или хладен разум на пълководец — на тези въпроси Нестор не намери отговор.

— Ще допълниш ли с нещо думите ми, дядо Несторе? — прекъсна размишленията му Сеслав, който бе завърши словото си.

— Ще кажа само едно — произнесе Нестор, като се постара в гласа му да прозвучи пълна увереност. — Премислил съм и съм премерил всичко на везните: използваме ли разумно печенегите, сполучим ли да ги насочваме според нашите цели, крайният ни успех е сигурен... въпреки всички изненади, които войната — като всяка война — може да ни донесе. — Той помълча малко. — Е, излишно е да ви казвам, млади хора, че след победата може би няма да сме оцелели всички, които сега сме в тази стая, за да се поздравим. Но голямото дело, на което някои от нас ще отдадат живота си, ще озарява винаги славата на живите и безсмъртието на падналите в свещената бран.

Войводата кимна — беше одобрил кратката му реч. После се обърна към помощниците си:

— Сега говорете вие.

— Какво ще говорим! — скочи на крака Гневота. — Да препасваме мечовете и да тръгваме. Може ли свободата на милото ни отечество да е толкова близо, току до края на пръстите ни, а ние да губим време в празни приказки?

— Не са празни приказки, Гневота. Ние с дядо Нестор искаме да знаем кой от вас ще участва в похода, на кого можем да разчитаме.

— И дали одобрявате плана, който Сеслав ви изложи от името на двама ни — допълни старецът.

— Мигар някой ще предпочете да остане тук на топличко, когато на цариградските стени ще се решава съдбата на България? —

кръвнишки се озърна с единственото си око бившият разбойник.

Според представата си за тези мъже Нестор очакваше, че следващият, който ще заяви готовността си, ще бъде Братан, освен ако не бъде изпреварен от по-близкия до нрава на Гневота русин. За негово учудване обаче проговори Рижия:

— Защо мислиш, Гневота — каза той хладно, — че всички под този покрив непременно се тревожат за съдбата на България? Вие, неколцината българи тук, сте ми приятели, но от това не следва, че аз съм започнал да се чувствавам от вашата кръв.

— А следва ли в такъв случай — обади се войводата, — че няма да бъдеш заедно с нас в похода?

— Напротив, ще бъда, Сеславе. Но аз не желая да ви заблуждавам, че ще бъда воден от вашите чувства. Виж, ако насреща си имахме нормандите и тяхното сатанинско изчадие Вилхелм...

— Тогава защо ще рискуваш кожата си? — осведоми се Нестор.

— Защото съм служител на Сеслав, дядо Несторе — отговори Ралф. — Платата си от него аз получавам като войник, а не като танцувачка. Пък да си войник и да рискуваш кожата си, е едно и също нещо.

Тази груба откровеност се понрави на стария човек. Много пъти я предпочиташе той пред хитрата сметка, забулена зад високопарни заявления за братски чувства, които нямат никакво покритие.

— Егорушка пък ще дойде и ще се бие именно за свободата — произнесе ясно русинът. — И ако трябва, ще умре за нея.

— За чия свобода? — стрелна го с поглед Рижия.

— За свободата въобще. — Егор подръпна пшеничения си перчем. — Готов съм да се бия за свободата на което и да е човешко същество, но за братята ни българи ще го сторя с особена охота — една кръв сме ние, един бог почитаме, на един език говорим... Пък и защо да не си го кажем, момчета, ние, цялата сбирщина тук, по земя на българите стъпваме и хляб, роден от нея, ядем.

Сеслав му протегна ръка и русинът я разтърси.

— Може би ти допаднат слова като на Егор, войводо — обади се и Ботас, — но аз предпочитам да бъда откровен. По тези места дойдох, когато печенегите бяха вече залели цяла Малка Скития. С българи никога не съм имал близост, преди ти да слезеш от онзи кораб. Как да си изкривя душата и да кажа...

— Но поне да кажеш дали ще бъдеш на наша страна в похода, това можеш — сръза го Едноокия, изпреварвайки края на думите му.

— Ще бъда, но поради сметка, не от чувства.

— Ако само ще повториш Рижия — сърдито каза русинът, — можеш изобщо да не продължаваш.

— Не виждам защо се засягаш — сви рамене аланът. — Аз, приятели, съм на трийсет и осем. Колко години ми остават още, в които да дават богата плата за сръчността на десницата ми? Ако искам да скътам нещо за старини, аз нямам бог знае колко време пред себе си. — Той се обърна към Сеслав. — Аз ще бъда с тебе, войводо, и ще видиш, че няма да се посрамя — нито в похода, нито в битките. Но ти знай, че не се отказвам от платата си и от дяла, който ще ми се падне от плячката.

— Така да бъде, Ботас — съгласи се Сеслав. — Приемам условието ти и се радвам, че ще бъдеш с нас... макар и само за пари. Но ти пък знай, че когато утре България се възправи от развалините, за тебе няма да има място в нея. Тя ще разпери крило само над онези, които по кръв или по разум са се показали нейни синове в изпитанията. Остана да чуем само тебе, Братане.

— Нужно ли е да заявявам с думи, че ще воювам за свободата, войводо? Та нали именно за нея разбих живота си преди десет години, когато с баща ти се сражавахме под стяга на Георги Войтех и Константин Бодин? Аз обаче искам да попитам как ще убедим печенегите — плячкаджии да тръгнат на смърт за нашата свобода. Можеш ли да си представиш, войводо, или ти, дядо Несторе, че хора като Татуш и Сача или като Селте и Сулца ще се затрогнат от нашата горест и ще са готови да пролеят кръвта си за онова, за което се готвим да я пролеем ние?

Нестор прецени, че този път нему се падаше да отговори.

— Татуш и другите ще воюват за плячка и ще си я получат, Братане. Когато я бием, Византия ще плати на всеки с онази монета, която той ще пожелае. На печенегите — злато, на нас — независимост.

— Дали тогава печенегите няма да обърнат пълчищата си срещу нас, довчерашните си съюзници? — продължи да се съмнява старият войник. — Та не знаят ли и те като Егор, че тъпчат българска земя, за което може би утре ще им се потърси сметка?

— Прав е Братан — обади се Ботас. — Пазете се от печенегите, приятели.

— И от вероломството им — допълни Ралф.

— Те — продължи аланът — сигурно ще предпочетат да имат за съсед една слаба Византия, нежели една България, която ще е в подем...

— Нямаме друг избор — разпери ръце беловласият мъж. — Със своя войска, способна да срази Византия, не разполагаме. Остава, значи, да използваме лакомията на съюзника си...

— ... а когато прогласим свободата — завърши вместо него Сеслав — и развеем над Веригава Симеоновия пряпорец с разярения лъв, тогава с онези, които ще се съберат под него, ще поставим на мястото им и печенегите.

Не продължиха този разговор и наглед сякаш споделиха вярата на войводата, но сянката на несигурността остана да витае над тях.

Следващите дни посветиха на премисляне подробностите и на окончателно изработване на общия план.

На Ралф, не без основание горд с военната организация в крепостта, много му се искаше именно Вичина да бъде мястото, където да се събере дружината на Сеслав. Дядо Нестор обаче не се съгласи: нямаше никакъв смисъл — казваше той — славяните от вътрешността на Малка Скития да бият път право на север към Вичина, а после обратно на юг към границата на Византия. Поспориха за друго посполучливо място и на края се спряха на Тмутаракан. Егор получи нареждане да тръгне с Нестор, но като го остави в Дръстър при Татуш, да продължи срещу течението на Дунава до Тмутаракан, където да вдигне своите руси, да започне обучението им в духа на българската дружина от Вичина, а по-късно и да приема пристигащите доброволци от другите краища на Страната без закони. Седмица след това нататък щяха да се отправят също Гневота и Ралф; единият щеше да поеме подготовката на дошлите там българи, другият — на печенегите и всякаквите останали неславяни, които очакваха да се стекат под стяга на Сеслав. Междувременно Ботас получи задачата да събира храна и да попълва запасите от оръжие и бойно снаряжение. Дружината от Вичина щяха да отведат при останалите Сеслав и Братан.

А за похода и битките разпределиха задачите си така. Общ началник оставаше Сеслав. Пешаците българи — тези от Вичина и другите, които щяха да се съберат в Тмутаракан — щеше да води Братан. Егор трябваше да оглави своите руси, Ралф — неславянската чета. Гневота Едноокия щеше да поеме конницата. На Ботас повериха грижата за храната, а в бъдеще — и събирането и пазенето на завоюваната плячка.

Както се вижда, в разпределението не се поверяваше никаква роля на дядо Нестор. Това стана по негово желание — той не искаше да издаде българската си кръв пред Татуш, та като заеме поста на негов помощник и съветник, да има власт да насочва събитията, без някой да подозре истинските му цели.

Вечерта преди отпътуването си Нестор пожела да прекара насаме с войводата на Вичина. Седяха те точно както при първия си разговор, но сега не се въздържаха, а пийваха по няколко глътки от ароматното червено вино в стаканите.

— Изяснихме си всичко, Сеславе — поде старият човек след неизбежните първоначални общи приказки. — И планът ни, вярвам го, ще даде плод. Има само две неща, които са още тъмни и неясни за мене.

— Такива ли са те, дядо Несторе — подкачи го войводата, — че да не можехме да ги говорим пред другите?

— Оставям на твоята преценка, момчето ми. — Нестор не се поддаде на шеговития тон и остана сериозен. — Първата от моите две големи въпросителни е Мартина. Какво? Усмивката май замръзна на лицето ти?

— Аз мислех, че ти отдавна си се погрижил за нея, още когато си правил първата крачка в начинанието си...

Беловласият мъж срещу него сви костеливите си рамене.

— Чувал бях, че по тези места цари беззаконие, но онова, което видях в Дръстър, надмина и най-необузданото ми въображение. Не мога да оставя Мартина там, Сеславе. В месеците, когато ще бъде на юг, на нея могат да ѝ се случат, хм, хиляди неща... Пък не мога и да я взема с мене. С войска като Татушовата...

— А ако дойде с мене?

— Мислих го, синко. Премислях даже да я оставим в дружината ти, преоблечена в мъжки дрехи. Нещо като паж или валет, каквито ги имат франките.

Младият мъж не беше чувал тези думи, но се досети какво би могло да бъде съдържанието им.

— И защо го отхвърли?

— Защото присъствието ѝ няма да остане тайна за печенегите, Сеславе. И ще издаде играта ни. Помисли сам. Всеки на мястото на Татуш ще се запита: е добре де, как стана така, че този дъртак, който се представя за мой най-верен съюзник, предпочете да остави внучката си под покровителството на Сеслав, с когото уж вчера се запозна? А Татуш не е за подценяване, синко. Изтъкан е той само от хитрина и подозрителност. Усети ли плешивата му глава, че ние дяволуваме в съюз за едно, няма да ѝ бъде трудно да разкрие играта ни и в другото.

— Тогава да оставим Мартина тук, дядо Несторе, защитена от стените на Вичина?

— Същото неудобство, момчето ми. Нали пак ще проявя по-голямо доверие към тебе, отколкото към Татуш и Дръстър?

Умълчаха се. И когато уж бяха стигнали до задънена улица, лицето на войводата се озари от щастлива усмивка.

— Смятам, че напилах разковничето, дядо Несторе. Мартина заедно със Стамена ще бъде на сигурно място в Пастири. Печенегите все още не са подушили съществуването на това село.

— Не съм го подушил и аз.

Сеслав му разказа за Пастири и за условията, които Мартина ще има в селото по време на тяхното отсъствие. Идеята се понрави на стареца. И двамата набързо скроиха план как да отведат девойката там.

— Това можем да го смятаме решено — каза с облекчение Нестор.

— Но ти спомена за две свои грижи?

— Втората са парите, Сеславе. Онези пари, които укрех и не дадох на печенегите. Сега са в Дръстър, но не смея да ги оставя там и по време на похода.

— Защо не ги вземеш със себе си?

— Ти луд ли си! — възкликна старецът. — Ами че това са шест кожени чувалчета злато! Как ще останат незабелязани? Не, синко. Трябва да намерим скривалище за тях, тайната на което ще знаем само ти и аз.

— Предпочитам да остана настрана от тази работа, дядо Несторе.

— Тъй, да останеш настрана!... Ами ако се случи нещо с мене по време на похода? Мигар тези купища пари, изтръгнати всъщност от нашия нещастен народ, трябва да се затрият? И да не могат да се употребят за неговото добро? Не, ти няма да останеш настрана, Сеславе.

— Как си представяш това скривалище?

— Искане ми се да бъде повече умно, отколкото тайно. Не със сложни заключалки и подвижни стени, каквито обичат да правят ромеите, а златото да е едва ли не пред погледа на всички, само че никой да не се досети дето тъй, почти на показ, е струпано несметно богатство.

— Не те разбирам напълно добре — призна младежът.

Нестор извади една златна монета и я издигна пред очите му.

— Представи си, че укрием тази златица някъде тук. Представи си по-нататък, че ловък крадец научи за това и се промъкне в тази стая и се залови да я търси. Къде смяташ, че ще очаква да я намери?

— Знам ли? — вдигна рамене Сеслав. — Може би ще кърти плочите на пода или ще търси тайници в стените.

— Точно така. А ако я залепим за долната част на този стакан, няма и да помисли да погледне там, дори и да му скимне да надигне виното. Защо? Ами много просто. Крадецът ще е влязъл тук с мисъл за някакво много сложно скривалище и никога не би допуснал, че скъпоценната златица е оставена така, просто пред очите му.

— Мисля, че пак мога да ти предложа нещо, дядо Несторе — след продължително мълчание рече Сеслав.

Взе от работната си маса парче бомбицин, перо и мастило, върна се при събеседника си и се залови да чертае нещо, като придружаваше рисунката си с прости обяснения. И колкото повече го слушаше, толкова по просветляше лицето на стария човек...

* * *

На третата неделя след заминаването на Нестор дойде нарочен пратеник от Дръстър — Татуш призоваваше войските да се съберат за похода. Сеслав отговори по същи вестносец, че дружината му е готова и че към Петдесетница — тази година тя се падаше в началото на тревен^[1] — ще бъде заедно с нея на стан около Тмутаракан.

Когато дойде уреченото време и потеглиха на юг през равнините на Малка Скития, Сеслав за пръв път разбра на каква основа бе изградил старият родолюбец вярата си в близката победа над Византия — пътищата бяха задръстени от безчислен народ, който се стичаше към средищата на войската. Освен на бойците от всякакви раси и народности, бъркотията се дължеше още и на дългите кервани, които се точеха зад печенегите — повечето от воините им бяха помъкнали със себе си жените, децата, кокошките, бедната си покъщнина, кучетата, стадата добитък. А встрани от тесния път начесто се редуваха хора, изостанали да опушат набързо заклания вол, грохнали

от преумора старци, които тук щяха да дочакат смъртта си, талиги със счупени колела, пресен гроб...

В целия този хаос на Сеслав се случи една непредвидена среща, която истински го зарадва.

На два часа пеши ход от Тмутаракан дружината му бе застигната от групичка мъже, която също бързаше към дунавския град. Вървяха бързо и леко; не само защото бяха далеч по-свежи от бранниците на Вичина, но и самата им походка издаваше хора, които са пешеходци по занаят. Вървжението им представляваше безподобна сбирщина — можеха да се видят в него и мечове, очевидно съвсем наскоро слезли от наковалнята на оръжейника, но и коси, излъскани от дълга употреба по ливадите. И точно от тази шарена група го повикаха:

— Сеславе!

— Войводо!

Загледа се в тях и мигом позна онези, които му махаха. Бяха Видул, Груд Левака, винаги засменият Арцо и още неколцина от „неговите хора“ от Пастири. Младият човек искрено се зарадва и отби коня си настрана от върволицата, неговите приятели и спасители го последваха и наобиколиха.

— Къде така бе, хора? — сърдечно ги заговори той.

— Че накъдето и ти, господарю — отговориха му те в хор.

— Аз отивам на война. А вие? Да не мислите, че този поход ще бъде по-различен, да речем, от другия, в който стигнахме чак до Бялград? Тогава нито един от вас не пожела да си развали спокойствието...

— Аха — ухили се насреща му Арцо. — Да имаш да вземаш, че сега е същото. Тогава бяхте тръгнали за плячка, войводо, а сега ще се мре за свобода.

— За какво? — слиса се младият мъж.

— За свобода — повтори отчетливо Видул. — И почакай да ни видиш в боя. Щом е за свобода, всеки от нас ще струва колкото петдесет от твоите плячкаджии!

За Сеслав не бе трудно да открие истината — Егор, завеждайки Мартина и Стамена в селото, се бе разбърбал за целта на похода. Поиска му се да нахока тези мъже и да ги удави в предупреждения, но не намери сили — готовността им да се принесат в жертва го бе трогнала.

Българите бяха тръгнали да мрат за България...

---

[1] *Тревен* — месец май по старославянския календар. ↑

VIII

ДОКОСВАНЕ ДО НАДЕЖДАТА

Дори и за най-невежото око беше очевидно — в цялата безчислена маса, която пъплеше на юг, към сърцето на Византия, имаше само една част с ред и дисциплина и тя беше дружината на Сеслав. Всичко останало представляваше една неизброима, но и неподредена тълпа, бавна, тромава, непрекъснато изменяща очертанията си, ту скупчила се като човешки мравуняк от вестта за някаква близка опасност, ту разляла се на всички страни за плячка и прехрана. Да се очакват изненадващи действия, устремни атаки или сложни обходи, осъществени от тази сган, би било също така безсмислено, както ако някой би се опитал да накара стадо овце да спазва реда на летящите щъркели.

Когато виждаше, че Сеслав се коси вътрешно при вида на тази безформена като меко тесто и бавноподвижна паплач, Нестор дружелюбно го утешаваше и наставляваше:

— Човек не трябва да се ядосва за неща, синко, които са извън неговата власт и затова не могат да бъдат променени от него. Напротив, трябва да гледа да извлече полза от техните недостатъци.

— Полза ли? — кипеше младият мъж. — Искam да видя онзи, който ще извлече ей толкова полза от тази сбирщина костенурки и охлюви.

— Тогава виж мене.

— Мигар ще се опиташ да кажеш, че съзираш изгода и преимущество в това наше тътрене по друмищата? Ами че ние за една седмица оставяме толкова път зад гърба си, колкото една добра войска ще измине за по-малко от един ден!...

— А не се ли запитваш защо е така? Кое най-вече спира и задържа движението на печенегите? — Старецът си отговори сам: — Най-много ги бавят колите с жените и децата, Сеславе. А те ще ни бъдат полезни.

— Да, да — иронично потвърди войводата, — ще ги подреждат в кръг и в тях ще разбиват налетите на врага, чувал съм тази история.

— Не мислех за тези укрепени станове, присъщи за всички чергарски племена — кротко му възрази Нестор. — Изгодата ще е в самата битка, Сеславе. Когато печенегите знаят, че зад гърбовете им са жените и децата, те ще се бият до смърт в тяхна защита. Този стимул ще покрие безредието и бранната им неподготвеност...

Не беше този единственият случай по време на придвижването, в който на стария човек се наложи да използва мъдрата си уравновесеност и дарбата си да влияе на другите; почти всеки ден му се налагаше да изоставя своето място в колоната — непосредствено зад Татуш — и да търси разговор със Сеслав. Кражбите във войската, избирането на проход за прекосяване на голямата планина, недостатъчната отдалеченост на предните разузнавателни отреди, двата пропилен дни в подножието на планината за някакъв печенежки празник — безброй бяха случаите, когато само на Нестор принадлежеше заслугата да не се стигне до въоръжена междуособица във войската. Той ту поемаше вината върху себе си, ту даваше хитро скроено оправдание на очевидните неблагоприятия, ту обръщаше всичко на смях, ту съумяваше някак си да оправи нещата, но, тъй или иначе, нито веднъж не допусна Сеслав и Татуш да превърнат враждебността си в открит сблъсък.

От всички тези случаи в съзнанието на младия войвода най-ярко се запечата един — онзи, при който той вече вдигна дружината си за удар срещу печенегите, защото бе научил със сигурност, че те са грабили и разорявали местното българско население. Тогава Нестор го разтърси за раменете, накара го да седне, призна му, че е знаел за тези безчинства на печенегите и че даже мълчаливо ги е одобрил. И това чудновато отношение към своите той оправда... със самите пострадали. Изтъкна старият човек, че тукашните българи (намираха се около първата престолнина Плиска) са доста добре; ромеите са ги държали по-свободно, те са се позамогнали, и мнозина измежду тях са започнали доста примирено да говорят за византийското владичество над родната им земя. Сега поразите на печенегите им отваряли очите, та мъчително, но все пак стигали до единствено вярната мисъл — че истинско добруване е възможно само ако българската земя е под българска власт. И ето — непрекъснато растял броят на онези, които се присъединявали към войската. „На сития стомах не му се въстава,

Сеславе“ — мъдро заключи тогава старецът. И тези негови слова войводата не забрави до края на живота си.

Последното от малките неразбирателства помежду им беше точно когато минаваха прохода, в който преди по-малко от две столетия^[1] хан Крум бе унищожил до крак нашествениците на император Никифор Геник.

— Ще имаме пак работа с Николай Вранѐ и Григорий Пакуриан — каза му Нестор, когато успя да се освободи от присъствието на печенегите и да остане насаме с него. Гласът му издаваше, че имената на прочутите пълководци го потискаха. — Татушови шпиони му донесоха, че двамата събират голяма войска в Плъвдив и с нея под заповедите си се готвят да сразят печенегите.

— Плъвдив? — повтори Сеслав. — Че това е много далече...

— Но е близо до гръцките места на полуострова. Основните си сили Пакуриан очаквал от Тесалия. — Старият човек помълча малко. — Григорий аз познавам отдавна, Сеславе. И уважавам дарбите му. Неслучайно и не по роднинство той стигна до поста велик доместик на запада — зад гърба си грузинецът^[2] има победи и над бунтовниците на Никифор Вриений, и над венецианците, и над Роберт Гюискар^[3]...

— Но сега грешат — самоуверено рече младият войвода. — И той, и Вранѐ. Погледни, дядо Несторе. — Той разгъна една проста карта, начертана с цветни бои върху пергамент. — Ние сме тук. Цариград е тук, долу. А виж къде настрана е Плъвдив.

— И какъв извод правиш, синко?

— Че ние можем да влезем в Цариград преди Пакуриан и Вранѐ.

— Не — поклати бялата си глава другият. — По мое внушение печенегите тръгват днес на запад, към Плъвдив. Дойдох да ти кажа да направиш същото с дружината си.

— И защо? — избухна младежът. — Не си ли поглеждал картата?

— Ние не можем „да влезем“ в Цариград, Сеславе, а най-много да стигнем до стените му. Цариград не може да се превземе с две дузини хора, това не е нито Диампол, нито Перитор. А за войска като печенежката сбирщина не е позволено дори да се помисли, че е способна да завладее прочутата крепост с пристъп. Единственият изглед за успех е бавната и дълга обсада и изгладняването на града. Започваш ли да ме разбираш, синко? Не унищожим ли бранната сила

на Пакуриан и Вранѐ, те ще ни застигнат под стените на Цариград и ето как от обсадители ние ще се превърнем в обсадени...

Както обикновено, беше прав. Сеслав го призна в себе си, призна също, че в пълководческото изкуство старият човек го превишаваше не с цяла глава, а с цял ръст. Самолюбието обаче не му позволи да изрази гласно своите признания. А Нестор гледаше в много по-далечни и по-високи цели, за да обръща внимание на дребни победи като тази.

---

[1] На 25–26 юли 811 година. ↑

[2] Видният византийски пълководец Григорий Пакуриан (или Бакуриани) е бил от грузински произход. ↑

[3] Нормандски херцог, завладял областта Апулия в Италия и основал върху нея своя самостоятелна държава. ↑

Седмица по-късно двете войски се срещнаха при малката крепост Белятово^[1] и се разположиха на стан на десетина хвърлея със стрела една от друга. Не бързаха да се вчепкат в решителна битка; привидното им бездействие, продължило три нощи и два дни, византийската хронистка Ана Комнина по-късно обясни с това, че „ромейте се бояли от многобройността на скитите (така нарича тя смесената печенежко-славянска войска), а скитите — от ромейските ризници, знамена, лъскави облекла и от отражаващия се от тях блясък“, но истината е по-друга — Григорий Пакуриан и Николай Врана изчакваха от юг последните си подкрепления, а Нестор пък от своя страна искаше те да построят бойния ред на войската си, та по него да разгадае плановете им и едва тогава да вземе своето решение за сражението.

В ранното утро на третия ден съгледници донесоха на Сеслав, че откъм ромейския стан се долавя шумът на голямо раздвижване. Войводата излезе при най-предните постове, лично разузна обстановката, а после препусна назад към онова хълмче, което Нестор бе избрал за свое наблюдателно място. В подножието му срещна Валцар — същият онзи Валцар, който така бляскаво се бе проявил в първия поход на Сеслав, — когото Татуш бе прикрепил към съюзника и съветника си.

— Тук ли е Нестор? — попита войводата, като скочи от седлото.

— Горе в шатрата си — посочи му Валцар. — Бръсне се.

— Какво? — облещи очи българинът.

— Точно така, Сеславе. В последните три дни и три нощи Нестор не е заспивал дори за час. А преди малко, когато му съобщиха, че Пакуриан най-сетне е решил да нападне, заповяда да му донесат чисти дрехи и да му пратят бръснар. Горе ще го намериш в ръцете на бръснаря...

Но печенегът не позна. Когато войводата се изкачи на хълмчето, Нестор тъкмо излизаше от шатрата си — в празничен кафтан, прясно избръснат, с нещо ликуващо в тъмната синева на очите.

— Не се учудвай — отговори той на неизречения Сеславов въпрос. — Днес е наистина голям ден за мене, най-големият в живота ми. Представи си само: седемдесет години да се готвиш за него, да претърпиш безброй унижения, хиляди пъти да се издигаш до върховете на надеждата и после да се сригаш в пропастта на пълното безверие, докато най-сетне да видиш — старецът посочи с ръка към ромейския стан, — че денят е дошъл — не е ли това най-светъл празник, Сеславе? И може ли човек да го посрещне делнично — раздърпан и брадясал?

Млад и — поне все още — чужд на по-сложните изживявания и по-отвлечените разсъждения на Нестор, Сеслав беше непосредствено обвързан с днешния ден. Думите за големия празник и за представителността на облеклото минаха сега покрай ушите му и той пристъпи направо към онова, което пряко го занимаваше:

— Виждам, донесли са ти какво става при ромеите.

— Разбира се.

— Раздават им първата храна и по друнги ги извеждат от стана. Няма да минат дори три часа, дядо Несторе, и ще ни нападнат.

— Нали именно затова се радвам? След три часа ще започне развръзката, която чакам седем десетилетия.

— Само това ли ще ми кажеш? — с нотка на упрек подметна Сеслав.

— Другото аз вече съм го казал — не се засегна старецът. — Трябва да си се разминал с вестносеца ми. Чуй!

Войводата се заслуша. Откъм разположението на неговата дружина се носеха познатите му шумове на войска, която се стяга за битка.

— Така е и при другите, синко. Та не се страхувай, ромеите няма да ни сварят неподготвени. — Под веждите, прилични на надвиснали от покрива снежни възглавници, очите на дядо Нестор продължаваха да греят с мек блясък. Нищо по свежото му лице или изправената снага не издаваше трите безсънни нощи, които бяха зад него. — Ще дойдеш ли да разузнаем заедно и да определим нашия боен ред? — запита. — Две глави мислят винаги по-добре от една.

— Искан ли питане?

Преходите с войската дядо Нестор изминаваше в удобна колесница. Сега обаче поиска да му доведат кон и още начина, по

който се метна на седлото, показва, че не е новак в ездата. Сеслав, а също и Валцар се присъединиха към него и скоро тримата в равномерен тръс се отправиха към южния край на онази китна котловина под твърдината Белятово, която Ана Комнина в летописа си нарича „ливада, покрита с ароматични красиви цветя“. Стигнаха докъм средата, позакриха се зад някакъв шубрак и се изправиха на стрemenата. На около хиляда крачки пред тях комеси и декархи тичаха наляво и надясно, крещяха с пълен глас заповеди и ругатни и с тях подреждаха облечената в мед и желязо войска. Мярнаха се и двама ездачи с позлатени шлемове и пурпурни наметала — Вранă и Пакуриан не отсъствуваха от своите места.

Повече от час тримата наблюдаваха подреждането на ромеите и лицето на Нестор все повече просветляваше.

— Да се върнем! — предложи той по едно време. — Можем да започнем подреждането и ние.

— Ти като че ли вече имаш план за битката — подхвърли му Сеслав, докато препускаха назад.

Старият човек кимна.

— Даже мога да ти кажа отсега кое ще доведе погрома на ромеите.

— И аз съм любопитен, господарю — обади се Валцар.

— Ще бъдат победени от спомена за позорното бягство на Татуш в битката — доколкото изобщо е имало битка — край Веригава.

— Когато Григорий Пакуриан с пет стотици воини едва не ни натика в Дунава? — учуди се печенегът.

— Точно за тогава говоря — потвърди Нестор. — Но имайте още малко търпение, като отидем при Татуш ще обясня всичко.

И той наистина го обясни. Ромеите се подреждаха в две големи групи почти без междинно ядро; този доста лекомислен строй бе подсказал на Нестор две неща: Вранă и Пакуриан очакваха бързо и безславно оттегляне на печенежката войска още преди да има истински сблъсък — както при Веригава преди година, — та бяха избрали боен ред не за пробив в строя на противника, а за обхващане на крилата му и после за смазването му като орех между зъбите на стоманени клещи.

— Разбирате ли? — каза той със заразителна самоувереност. — Те са така сигурни, че ние, цялата ни бойна редица, ще побегнем при

самото появяване, та не са се постарали да укрепят, както трябва, центъра си.

— И какво предлагаш? — попита Татуш.

Планът на Нестор предвиждаше в средата на подреждането им да заеме място дружината на Сеслав („... като най-подготвена за битка против редовна византийска войска“, вметна на това място, за да превари никакви докачени самочувствия), вляво да бъдат половината печенегите под началството на Татуш, а вдясно другата половина със Сача начело. На двете крила той поставяше само една цел: да удържат началния удар на ромеите. Сеслав обаче трябваше да тръгне в насрещен напад, да сломи разредения център на византийската войска и да я раздели на две, без връзка между двете половини. Тогава да обърне дружината си надясно и наляво — така че не печенегите, а ромеите да попаднат като в две орехотрошачки.

Никой не се противопостави на този план. Само уточниха някои подробности и местата на Нестор, Татуш, Сача и Сеслав по време на битката и всички се пръснаха да подреждат войските, си за сражението. Докато се разотиваха, Нестор отново успя да остане за малко насаме с младия българин.

— Сигурно ти е ясно, Сеславе, че нещата няма да се развият така по мед и масло, както беше на думи — заговори той откровено. — Преди всичко друго трябва да очакваме, че и двете крила няма да удържат напора на ромеите и ще се огънат.

— И ще се разбягат? — с лека тревога запита Сеслав.

— Няма да успеят. — Нестор показва горите, които обграждаха котловината на Белятово. — Тази преграда ще им попречи. Но че ще отстъпят, за мен това е сигурно.

— И тогава?

— То няма да промени общия ход на битката, Сеславе. Даже, ако искаш да знаеш, ще подпомогне нашата победа. Не, не, не си ме разбрал погрешно — слабостта на печенегите ще стане наш съюзник... стига ти да преломиш бойната редица на ромеите.

— Обясни по-подробно, дядо Несторе — помоли войводата.

— Представи си това поле след два часа. Когато прекършиш центъра на гърците, ти, поради отстъплението на печенегите, няма да се озовеш встрани, а в тила на двете им крила. На кого смяташ да повериш вторичния пристъп срещу отрядите на Врана и Пакуриан?

— Когато те слушах в съвета, помислих за себе си и Братан.

— На твое място бих се спрял на Егор и — старецът се поусмихна — моя бивш враг Гневота. Запази за себе си общото ръководство, Сеславе. А задръж Братан за в случай... Е, няма защо да те щадя като момченце. Задръж Братан, за да те замести, ако с тебе се случи нещо. Както бих искал ти да ме заместиш, ако с мен се случи нещо, преди да е изтекъл този най-личен ден на живота ми. — Той махна с ръка, сякаш да прогони тази представа. — Да ти дам ли един последен съвет, синко? Когато подредиш дружината си, най-отпред постави разните узи, печенеги и кумани, които са се присъединили към нея.

— Но те са най-слабата ѝ част! — възкликна младежът.

— Именно затова, Сеславе, именно затова. Ромеите ще видят тях и няма да се побоят за центъра си. Но ти помни едно — не смажеш ли този техен център, тук, пред Белятово, ще бъде гробът и на войската ни, и... на мечтата ни да възкресим България. А сега ела да те благословя, синко!

Сеслав се отпусна на колене пред него. Старият човек го прекръсти, а после обгърна раменете му в ласкава бащинска прегръдка.

---

[1] *Белятово* — крепост, която се е намирала не много далеч от Пловдив на север в планината, но точното ѝ място не е установено. ↑

Гръмнаха тръби и литаври^[1], после един неистов вик „Ни-ка-а-а!...“^[2] започна от единия край и се разля по цялата редица на ромейските друнги. Веднага след това и човешките гласове, и призивните звуци на инструментите бяха заглушени от оглушителен трясък — воините се люшнаха напред, като удряха мечове и камъни о щитовете си.

Смесената войска на печенегите и българи дочака сблъсъка по местата си. Това също беше част от плана на Нестор — като изминеха десет хвърлея в бяг, тежковъоръжените ромеи щяха да започнат битката, задъхани, плувнали в пот, с премрежени от влагата очи. Когато друнгите приближиха, печенегите вляво и дясно започнаха да се озъртат боязливо, но българите и русите в центъра не помръднаха — обучението, продължило дълги месеци, даваше своя плод.

Сеслав изчака ромеите да приближат на стотина крачки и даде с ръка уговорения знак. Тръбачите вдигнаха роговете до уста и протяжен звук се разнесе над смълчаната дружина. Прашкари и лъчници познаха заповедта, изскочиха пред редицата, един след друг два бързи облака камъни и стрели полетяха към настъпващата редица, после стрелците отново се скриха отзад. Сега се видя, че попаденията им бяха точни — мнозина от по-предните ромеи бяха паднали и спираха настъплението на онези, които ги следваха.

Втори ек на рогове огласи равнината. От стотици устни се откъсна дружен вик и пешаците — славяни с тежка стъпка потеглиха напред. Появяването им, прикривано досега от тънката предна редица на печенегите и узи, обърка ромеите — никой от тях не бе подозирал, че ще срещнат толкова стегната и така обучена бранна сила. Първите, които се опитаха да я спрат, бяха буквално сметени и смачкани от осемредната редица. Другите заотстъпваха, отначало бавно и с бой, после в бяг, който предвещаваше близко паническо разпръскване. Бягството на ромеите увлече и славянската дружина — мнозина не издържах и хукнаха да ги преследват, като объркаха стегнатия досега боен ред.

Сеслав вече усещаше погрома на ромейския център. Но той се излъга — забравил бе какви опитни военачалници имаше срещу себе си. Когато забеляза крушението на центъра и си даде сметка за последиците, които то щеше да доведе, Николай Врана препусна назад и лично поведе ветераните-ескувити^[3], оставени досега в резерв. Те се сближиха с българите и по знак на пълководеца се прередиха за отбрана. Замисълът на Врана беше ясен — спре ли тук тази неподозирана варварска (както я наричаше той в мислите си) сила, щеше да има време да събере разбягалите се части от центъра и постепенно да възобнови настъплението по цялата редица.

Неговата цел обаче не остана неразгадана от Сеслав. И той изпрати вестноосци до всички свои помощници: да се разгроми и последната преграда пред дружината.

Да се разгроми — но как? Нито Сеслав, нито който и да е от бранниците в неговата дружина бяха виждали боен строй като този, с който ескувитите преграждаха пътя им: осем или дванадесет редици воители бяха застанали неподвижно, в плътен блок; първите две или три на колене, следващите приклекли и най-задните прави, като всички бяха устремили копията си напред — задните през раменете на по-предните, — та пред тях се образуваше непреодолима стена от метални остриета. Българите не знаеха, че това срещу тях е точно подобие на древноелинската фаланга, те само виждаха очебийното — че никаква човешка сила не би могла да пробие това нечувано препятствие. Мнозина достигнаха до самите върхове на ромейските копия, но не можах да сторят нищо повече: побутнеха ли с меч едно от тях, празнината в миг се запълваше от съседните две-три...

И какво? Дотук ли стигнаха силите? Щеше ли устремът да се окаже мимолетен сън? В тази стена ли щеше да се строши мечтата за освобождение?

Когато всички — и свои, и врагове — си задаваха тези въпроси, напред изскочи един, който нямаше намерение да губи време в размишления. Само неколцина — между тях и Сеслав — го познаха: беше Арцо, безизвестният селяк Арцо, от загубеното там някъде село Пастири. Той захвърли меча си, сграби толкова ромейски копия, колкото можа да обхване с ръцете си и като извика „Напред, братя, за свободата на милото ни Отечество...“ с всички сили се хвърли върху тях. Арцо, разбира се, издъхна в същия миг, в който двадесетина

метални остриета се забиха в тялото му. Но с юнашката си гибел той отвори пролука в непробиваемата допреди малко стена. Гневота Едноокия, който се случи най-близо до него, не пропусна мига — с меч в ръка и с яростен вик на устните той скочи зад тялото на рухналия Арцо и с няколко светкавични размаха разшири пробива. Други последваха примера му и скоро славянската лавина се стовари от всички страни върху ескувитите и с поразителна бързина превърна редицата им, до преди малко изглеждаща стоманена, в кървава купчина, смляна под посипалите се отвед удари. Между убитите и издъхващи тела се забелязваше и пурпурното наметало на пълководеца им...

Сеслав не загуби време да се опива от картината на победата — той помнеше задачата, поставена му от дядо Нестор. Бранните рогове отново разнесоха повелята му навред в низината. Воините бързо се престоиха и поведени от Гневота и Егор, налетяха със стръвно нетърпение в тила на двете византийски крила.

Лявото крило оказа незначителна съпротива. То бе крилото на Николай Врана; останали без пълководеца си, обезверени при слуха за неговата гибел, самоуверените и сигурни в лесната си победа ромеи скоро обърнаха гръб на битката и потърсиха спасение в близките гори.

Не беше обаче така лека битката при дясното им крило. Натрупал опит в почти стотите малки и големи битки зад гърба си, Григорий Пакуриан не само следеше постоянната промяна на бойната линия, но и безгрешно тълкуваше всяка нова забелязана подробност. Когато видя рухването на центъра, той се опита с далечни тръбни знаци да поеме началството и над крилото на Врана, като се стремеше с удар от две страни зад гърба на Сеславовата дружина да я откъсне и после да унищожи раздробената „скитска“ войска... Опита се, но не успя. И не защото звуците на тръбите се изгубиха във врявата, предсмъртните викове, оръжеен звън, тропота и безсмислените крясъци на сражението, а поради наченалото бягство на лявото крило, превърнало стройните до преди малко друнги в стадо от полудели от страх за живота си добичета. Загубил надежда да внесе нов обрат в битката, Пакуриан реши поне да спаси онова, което още можеше да се спасява. Той заповяда друнгите му да прекъснат досега си с пълчищата на Татуш и като се престоият в клин, да пробият надясно и да потърсят закрилата на гората. Пропадна обаче и това му намерение. Разгадал

неговия план, Сеслав лично поведе конницата си и с нея отрязва и този последен път за бягство. От този момент нататък битката престана да бъде битка и се превърна в масова хекатомба^[4] на онова, което до вчера мнозина зовяха „цвета на византийската войска“.

Григорий Пакуриан минаваше за ревностен християнин, но животът го бе научил да не вярва в чудеса. И сега, като видя войската си обградена от всички страни, той разбра, че е дошъл часът на смъртта му. Старият воин не се уплаши, а реши да загине достойно, както подобава на военачалник като него. Той извади меча си и зае място в първата редица на своите бойци; макар и в напреднала възраст, не отстъпваше на другите по сръчност, сила и храброст в сражението гърди срещу гърди. Примерът му увлече и другите, но... на халос — ромеите около него се топяха под непрестанните удари на „варварите“ и неизбежното приближаване.

Когато от цялата византийска войска под Белятово останаха само около две стотици хора, Григорий долови далечен глас, който го зовеше на чист гръцки език:

— Сложи оръжието, Григорий Пакуриан!... Ти се би като герой и не заслужаваш безсмислената гибел в тази нечувана скотобойна!... Сложи оръжието!... Спаси и живота на тези нещастници около тебе!...

Отначало великият domestik на Запада се престори, че не е чул този призив и продължи да се бие с яростта на обречен. После обаче мисълта не за собствения му живот, а за живота на последната шепа храбреци около него, го накара да се позаслуша. Хлъзна поглед през главите на напиралите „варвари“. И видя онзи, който му предлагаше спасение. Позна го веднага, защото хиляди пъти го бе виждал в цариградските дворци. Събра шепи около устата си и извика с цяло гърло:

— Отдръпни пълчищата си, Несторе, и аз ще заповядам общо предаване...

Бившият вестарх му махна ръка в знак, че е чул отговора. И наистина веднага полетяха вестоносци, които заповядаха на победилата войска да се оттегли. Когато видя, че противниците се отдръпват на двадесетина крачки от скромната купчина, която бе останала от войската му, Григорий Пакуриан пръв даде пример за предаване, като показно захвърли окървавения си меч в краката на победителите.

И точно в този миг отнякъде долетя една тежка стрела, която проби златните люспи на ризницата му, прониза тялото и се показва откъм гърба. Григорий се олюля, но се задържа още малко на крака, огледа се, изкриви устни в презрителна гримаса и рухна безжизнен сред мъртвите си воители.

С няколко огромни скока Сеслав се озова до Ълфин и допря върха на меч си до шията му.

— Звяр!... — викаше с безсилен гняв. — Животно!... Рис!...
Защо уби този почтен воин, когато вече се бе предал?

Студените сиви очи пред него се засмяха.

— Само мъртвият враг не е враг, момче.

Знаеше, че българинът няма да посмее да го пониже и това го правеше дързък и нахален. И наистина Сеслав помисли една дълга секунда, пък свали оръжието си, отпусна се на земята и захлупи лице в дланите си. Не плачеше, но му идеше до плач от картината на собственото му безсилие.

Една ръка легна бащински на рамото му и гласът на дядо Нестор произнесе тихо:

— Опитай се да не мислиш за това мръсно престъпление.

— Човекът се би като достоен воин — каза, без да се обръща, Сеслав, — а ние...

— И ние! — поправи го старецът. — Защо ще приемаш върху себе си греховете на всяка отрепка от сбирщината около Татуш? По-добре мисли за друго: че днес открегнахме вратата към великата цел и сега ни остава само, да прекрачим...

Сеслав свали ръце от очите си. И за пръв път видя цялата красота на този ден: синевата на небето и слънцето, което сякаш поздравяваше бляскавата победа на българското оръжие...

---

[1] *Литавър, литавра* — ударен музикален инструмент, състоящ се от металическо полукълбо с опъната кожа, по която се удряло с пръчки. ↑

[2] „Победа-а-а!...“ (виз.-гр.) ↑

[3] *Ескувити* — гвардейска част във Византия. Гвардията се състояла от 4 тагми по 4000 души, наречени съответно схоларии, ескувити, аритми и иканати. ↑

[4] *Хекатомба* — жертвоприношение на сто животни в древна Гърция. Преносно — унищожаване на голям брой хора. ↑

Нестор даде три дни почивка, за да се наградят в тях печенегите из околността на Плъвдив после огромната и многоезична войска се събра отново и се насочи на югоизток. Към Цариград!

Никой вече не се опитваше да застане на пътя ѝ — Византия нямаше войска, способна да я спре. И тя тронаво и безредно пъплеше към столицата на великата империя, като опустошаваше всичко по пътя си. Сякаш между другото тя сломи например крехката съпротива на крепостна Хариупол и близкото селище Скотинон, където печенегите не само задигнаха всичко, което можеше да се задигне — чак до цветните стъклъца зад олтара на хариуполската църква, — но и подложиха на дивашка сеч цялото византийско население, дори престарелите баби и пеленачетата.

— Защо ги оставям да зверствуват ли? — търпеливо отговаряше Нестор на Сеславовите въпроси, без да се опитва да се преструва на сляп. — Защото онези, които се измъкват от касапницата и потърсват спасение зад стените на Цариград, отиват там с разказите си за печенежката касапница. И ужасът, който поражда, довършва делото ни от Белятово — смразява кръвта на най-разпалилите и най-неотстъпчивите...

Разбира се, старият човек не навсякъде допускаше да се развихрят животинските страсти на печенегите — не само от угризения за невинно пролятата кръв, но и от нуждата му да залавя „езици“. И колкото по приближаваха Цариград, толкова по-радостни за него и другите българи бяха сведенията на „езиците“: император Алексей Комнин бил безпомощен пред приближаващия крах — нито допълнителни войски успявал да събере, нито да попълни с храна поизпразнените от зимата хамбари. И всички тръпнеха от надежда, с разтуптени сърца чакаха големия час.

Същите „езици“ обаче причиниха и едно сериозно безпокойство.

Всичко започна с две събития, наглед тайнствени и без видимо оправдание. В последната нощ край Белятово неизвестни злосторници бяха не разбъркали, а разчепкали като вълна целия товар с личните

вещи на дядо Нестор. И нещо по-странно — в края на краищата се оказа, че от него не липсва и една игла. Второто събитие стана при Хариупол. Под закрилата на нощта някой или някои бяха разглобили парче по парче колесницата му. Дълго трошиха глави Нестор, Сеслав и другите над тази загадка, но не успяха да стигнат до приемливо разрешение.

Още не се бяха опомнили от тези странности, когато последва още една, макар и от съвсем друг характер. Ълфин Риса прати човек при дядо Нестор, за да го попита дали може да поговори с него. Тази церемониалност изненада стареца — двамата с Ълфин се срещаха и говореха по десет пъти всеки ден в шатрата или на трапезата на Татуш, — но изяви готовност за тази среща. И не след дълго при него се яви Риса, пременен във всичко най-скъпо и най-представително, което имаше от плякосването по дългия си път през божия свят.

Когато се съгласи за този разговор, Нестор предполагаше, че ще е за нещо във връзка с похода или бъдещите действия. Сега обаче, когато видя Риса да влиза при него в такива гиздави одежди, внезапно реши, че целта е по-друга. Но колкото и да беше вътрешно подготвен, още първите думи на новодошлия го накараха да изгуби самообладание.

Ълфин застана пред него и каза направо:

— Благородни Несторе, искам внучката ти Мартина за жена.

Тъй поразен остана старецът, че потърси опора в масата до него.

— Сега ли намери за най-подходящо да уреждаш семейството си? — попита предпазливо, когато най-сетне възвърна дарбата си да говори.

— Че защо да е неподходящо? — нагло отговори с въпрос другият. — След Белятово аз смятам, че най-тежкото е вече зад гърба ни. Там направих каквото зависеше от мене; защо сега да не помисля и за личното си бъдеще? — Той замълча, но Нестор с нищо не показва желание да се възползува от тази възможност. И Риса продължи: — Или като казваше „неподходящо“ си мислил не за времето, а за мене като твой зет? Да ти припомня ли, благородни Несторе, какво място заемам сред печенегите? И какво ще бъде то утре, когато тяхната власт се разпростира над целия полуостров?

— Тези подробности можеше да ми ги спестиш, зная ги — заяви старият човек, съвзел се окончателно от смайването си. — Говорех за

времето, Ълфин, не за тебе. Наистина неподходящо ми се вижда да се говори за женитби сега, когато всичките си мъжки сили трябва да съсредоточим в последния удар, който ни предстои. А що се отнася до личността ти не съм аз онзи, който ще я оцени като подходяща или не.

— А кой?

— Мартина, естествено. Ти искаш да се жениш за нея, не за мене.

Тънка подигравателна усмивка сви устните на Риса.

— Откога момите започнаха сами да избират женихите си?

— Поне с Мартина е така — не сдържа раздражението си Нестор. — За другите не зная.

Усмивката стана по-широка и разкри издадените напред зъби.

— Добре, тогава ще почакаме да чуем, хм, принцесата. — Ълфин кимна за сбогуване, но преди да излезе, допълни, като прецеждаше думите заплашително: — А тебе съветвам, благородни Несторе, да й повлияеш така, че да не отхвърли предложението ми. Честна дума, така ще е по-добре и за нея, и за тебе, и... за всички.

Странният жених си отиде, като остави старецът да се чуди над думите му. Чуди се и не намери отговор и Сеслав, на когото Нестор разказа случката.

Когато бяха на три дни път от Цариград, най-сетне получиха обяснение на тези загадъчни събития. Донесе им ги Ралф Рижия. Той ги събра привечер настрана от стана и с доверителен тон им разказа как цял ден е яздил коляно до коляно със сънародника си Вортаймър (когото Сеслав помнеше от удивителната му стрелба при превземането на Браничево), как го е предразположил със сладка приказка и кратунка ароматно вино от избите на Плъвдив и как на края Вортаймър се излъгал да развърже езика си.

— Него и още трима от нашите Ълфин купил с ромейски номизми — завърши червенокосият, — за да му помогнат да разтършува вещите на дядо Нестор, а по-късно и колесницата му.

— И защо, убил ги господ? — попита Гневота.

— Защото там Риса търсел несметно богатство. Научил за него от пленения кастрофилакс на Белятово. „Езикът“ разправял, че ти, дядо Несторе, на идване в Дръстър си носел цялата плата, която императорът дължи на печенегите. И тъй като не си я оставил там...

Сеслав и Нестор размениха светкавичен поглед, пълен с взаимно разбиране. „Ето обяснението на всичко — казаха си безмълвно те. — И на ровенето по товарите, и на неочакваното предложение за женитба...“ После младият войвода сведе очи към земята — страхуваше се, че и в здрача ще се забележи гузността му. По-опитен или с по-голямо самообладание от него, Нестор запази хладнокръвие и се изкикоти:

— И защо не го е намерил? Или това богатство е толкова несметно, че аз го крия в джоба си?

Думите му, и даже повече от тях — безгрижният им тон, не позволиха да се породи никакво съмнение. Мнозина се разсмяха. Само Ралф заклати угрижено глава:

— И все пак се пази от него, дядо Несторе. Подуши ли злато, Ълфин загубва всичко човешко и се превръща наистина в рис. За шепа жълтици той е способен да продаде и родната си майка...

— Или пък да се ожени за девойка, която изобщо не познава — кимна утвърдително старият човек и това изречение бе разбрано само от Сеслав. — Благодаря ти за предупреждението, приятелю, но няма за кога да се пазя — само дни ме делят от мечтата на живота ми!...

* * *

... в столицата нямало боеспособна войска, която да може да се противопостави на неприятелите, нито друго някакво средство можело да внуши на гражданите, че ще се освободят от този народ.

Михаил Аталиант

В последния ден на тревен пъстрата войска достигна Цариград, а след още една седмица бе завършила и пълното му обкръжаване. Също и сега Нестор доказа, че наистина за него няма тайни във военното изкуство — под негово ръководство обсадата бе организирана така, че, както се казва, и пиле не би могло да се измъкне от града. Неколцина венецианци, наемници при император Алексей Комнин, се опитаха да

снабдят задушавания се град по море, но щастието се отвърна и от тях — под стяга на Татуш имаше и порядъчен брой речни пирати, които сега не останаха със скръстени ръце, а с присъщите им прийоми си набавиха кораби и с тях шетаха денонощно на двата излаза на пролива; в ръцете на тези именно пирати попаднаха самонадеяните венецианци и който от тях не загина в морската битка, бе продаден после като роб на арабите.

На деветия ден от обсадата императорът опита с внезапен излаз да отхвърли обкръжилите го „варвари“. Той събра всичко годно да носи оръжие и повери тази доста разнородна войска на човека, на когото след гибелта на Пакуриан и Врана имаше най-голямо доверие — Татикий. Негов връстник, Татикий бе по произход турчин; като момче пленен от ромеите, той бе отрасъл с Алексей, заедно с него изучавал „седемте свободни изкуства“^[1], а във военните науки даже винаги го бе мъничко превъзхождал.

Татикий безшумно струпал войската си около Силимврийската порта и когато ги изведе изненадващо навън, се постарал с най-голяма бързина да ги построи в боен ред. Напусто — Нестор, който познаваше отлично Цариград, знаеше откъде може да се очаква излаз и се бе подготвил за него. Набързо събраните дружини на Татикий срещнаха пред себе си великолепно обучената дружина на Сеслав, а при сблъскването конницата на българския войвода с един удар смаза крилата им, та излазът скоро-скоро се превърнал в погром. Наистина доста от ромеите успяха да се върнат обратно в крепостта, но то станало с цената на пълното унищожение на иканатите^[2], които прикривали бягството им.

Два дни след този неуспешен пробив — или на единадесетия ден от обсадата — императорът, заразен от пълното униение, което цареше в Константиновия град, призова обсадителите да пратят свои представители за преговори в крепостта.

— Как изобщо се колебаете? — възкликнал Нестор, когато се събраха в шатрата на Сеслав да обсъдят тази покана. — Че нали именно с поредица преговори очакваме да принудим Алексей да сложи подписа си под договора за възкресяването на България?

— Прав е дядо Нестор — подкрепи го веднага Братан. — Не само че не бива да оставяме преговорите в ръцете на печенегите, но по възможност трябва ние да ги оглавим.

— Тогава от страна на нашата дружина да отида аз — предложи се Сеслав.

— Не ми се вижда разумно — поклати бялата си глава старецът. — Ще събудим подозрението на печенегите. Защото най-високопоставените пратеници на Татуш за тези първи разговори са Ълфин Риса и Селте.

— Кой Селте? — засмя се широко Ботас. — Да не е нашият човек от Вичина?

— Същият. Той нещо се отличил в битката срещу Григорий Пакуриан под Белятово и сега отново се ползува с благоволението на Татуш.

— Тогава кого измежду нас ще предложиш, дядо Несторе?

— Най-подходящ ми се вижда Егор...

— И правилно! — скочи на крака гигантът. — Ще извадя такова сладкодумие, братя, че подобно на Орфей ще замая главите на тия зверове в човешки образ.^[3]

— Вярвам ти — съгласи се със смях дядо Нестор. — Но все пак предпочитам да поостанеш сега с мене и да премислим заедно с каква именно песен ще приспиш хищниците.

Другите разбраха намека му и се изнизаха през вратата на шатрата.

---

[1] „Седем свободни изкуства“ — седем основни дисциплини, преподавани в Магнаурската школа. Делели се на „тривиум“ (граматика, риторика и диалектика) и „квадриум“ (аритметика, геометрия, астрономия и музика). Освен тях в школата се изучавали също философия и произведенията на древните писатели. ↑

[2] *Иканати* — гвардейска част във Византия. (Виж ескувити.). ↑

[3] Според античната легенда, когато митичният тракийски поет Орфей запявал, с песента си омагьосвал и укротявал дивите зверове. ↑

Също и императорът поставяше под своето достойнство да участва лично в тези начални пазарлъци, та като негов представител се яви за разговорите Татикий, придружен от четирима патриции. Но патрициите — както и дванадесетте съпроводници на Ълфин, Селте и Егор — само присъствуваха, без да отварят уста в преговорите.

Всъщност Татикий, войник по възпитание и занаят, не се и опита да води разговорите по тясната пътека сред тресавищата на прочутото гръцко витийство. Твърде скоро той изостави нищо неказващата многословност, така типична за ромеите, и попита направо:

— Впрочем каква е целта на вашия поход? Надявам се, че не сте имали безумното намерение да превземете Константинопол и да оглавите империята. Тогава какво ви доведе под стените на нашата столица?

Селте и Ълфин се спогледаха — те си дадоха сметка, че този толкова прост, но и толкова основен въпрос не си бяха задавали досега нито те, нито Татуш и Сача, нито който и да е от печенегите. Те се бяха почувствували повторно измамени от Византия и гневът им, умело подклаждан от Нестор, като че ли бе единствената им подбуда, за да стигнат дотук. Егор, побратименият с българите русин, можеше да каже много неща за смисъла на този поход, но дядо Нестор изрично му бе забранил да споменава думите „свобода“ и „българи“. И като усети, че наченалото мълчание е в полза на всичко друго, но не и на побратимите му българи, сметна за благоразумно да каже:

— Справедливостта е достатъчно висока цел, благороднико.

Татикий едва дочака тълмачът^[1] да му преведе тези думи, и в отговор разпери ръце.

— Справедливостта? Странно ми е, че имате куража да заговорите за нея.

— Ние не сме на същото мнение.

— Нека тогава да говорим ясно, като мъже и воители, а не с кухото красноречие на търговци, които хвалят стоката си. Съгласни? — Гостите изчакаха тълмачът да им предаде думите му и кимнаха

утвърдително. — Империята беше виновна към вас, това е вярно. Преди десет години имахме големи затруднения с арабите, та в хазната номизмите бяха по-малко на брой, отколкото бълхите в козината на уличен пес. Но тази година се погрижихме да възстановим всичко, и то пребогато. Какво сме ние виновни, че поради нечии престъпни — или честолюбиви, както искате ги наречете — стремежи, купищата злато не са стигнали до вас?

Егор се озадачи от тези думи; те му подсказаха, че в слуха за укритото злато сякаш има „от крушка опашка“. Селте, до когото този слух изобщо не бе стигнал, само се пулеше глупаво и си казваше, че навярно не е разбрал твърде добре думите на тълмача. Ълфин обаче припряно побърза да промени разговора — не желаше печенегите да научат за златото на Нестор, защото се канеше, когато най-сетне го намери, да го задържи лично за себе си. Не беше още заглъхнал гласът на тълмача и той отговори на военачалника:

— Миналото си е минало. Дори вчерашният ден — и той е минало. Не е ли по-разумно да разговаряме за настоящето и бъдещето? Това повече подобава на беседа между мъже и воители, както ти сам предложи.

— Да бъде — съгласи се Татикий, който не можа да разбере напълно тази прекалена бързина на Риса, но все пак действително предпочиташе ясно и просто да изясни днешния ден, отколкото да губи време в размяна на остротии за вчерашния.

— Според мен положението е ясно — продължи Ълфин. — Ако преди десет години вие сте измели хазната, днес сте измели хамбарите. За още колко дни имате храна, благороднико, дори ако пресметнеш към нея и котките, за които, както се говори, в Цариград са настанали лоши часове? За три? Или за пет, при съвсем оскъдни дажби? Заключение то следва от само себе си: щом нямате сили, за да пробиете нашия пръстен, а нямате и храна, за да чакате намесата на провидението, остава едно — да приемете нашите условия.

— И какви са те? — спокойно се осведоми Татикий.

Работата вървеше лошо, много лошо. Имаха ли печенегите отнапред готова цена за примирието и платяха ли я ромеите, целта на българите увисваше във въздуха. Като осъзна това, Егор се опита да изпревари пазарлъка:

— Нашето желание сега за сега е само да разберем вашата готовност да платите цената на утрешното споразумение. А иначе не сме дошли с готово предложение...

— А, защо? — вдигна вежди насреща му Селте. — Ълфин от името на Татуш и аз от името на Сача можем веднага да кажем условията.

— Но Егорушка не може да говори от името на Сеслав — гневно го сръза русинът. — Или забравяте, че главната сила на нашата войска сме ние, славянските бранници?

За зла sluка тълмачът преведе и това сдърпване между двамата, та даде основание на Татикий да се обади отново:

— Доколкото разбирам, този човек — той посочи Егор — е представител на Нестор и Сеслав?

— Само на Сеслав — отговори Риса. — Нестор няма своя дружина.

— Аха! — многозначително кимна ромеецът. — Ще стане отново дума за тях. И така, какви са вашите условия?

— Изплащане на всичко дължимо — отговори Селте — и горница от сто и петдесет литри^[2] злато като обезщетение за сегашния ни поход.

— А съгласни ли сте — попита Татикий — горницата да бъде не сто и петдесет, а триста литри?

Пратениците на „скитите“ се спогледаха с недоумение. Ълфин облиза устни.

— Сигурно не те разбрахме добре, благороднико...

— Напротив, разбрахте ме отлично, но аз ще поясня всичко още веднъж. Условията ви ние приемаме изцяло и сме съгласни още днес да направим разплащането. Ние обаче на свой ред допълнително предлагаме да ви дадем горница двойна на пожеланата от вас.

— Срещу какво, благороднико? — Ълфин се бе навел толкова напред, че рискуваше всеки момент да падне от стола си. — Какво ще заплатите с тези допълнителни сто и петдесет литри?

— Нещо, от което не ще загуби нито Татуш, нито Сача. Искаме да ни предадете Нестор, този предател...

— А! — възкликна Егор.

— И да ни оставите да се разправим с българската паплач на Сеслав.

— И само за това сте готови да платите триста литри злато? — осведоми се Селте. — Ами че то прави кръгло двајсет хиляди номизми...

— Още днес, в настоящата минута. Доведете ми Нестор и аз лично ще ви ги наброя.

Егор избърса студената пот, избила по челото му и се постара да придаде нотка на нехайност в гласа си, когато произнесе:

— За подлостта, която предлагаш, е излишно да се говори. Дружината на Сеслав е юмрукът на нашата войска, а Нестор — нейният ум. Никой разумен воин няма да се лиши доброволно от юмрука и ума си.

— Напротив, драги, напротив. — Ълфин разкри срещу него издадените си зъби. — Татуш е готов да се отърве от тях и за далеч пониска цена. Или мислиш, че ние не се досещаме какви са истинските ви цели в похода?

Великанът така скочи на крака, че столът му отхвъркна настрана. Попипа за меча си, но като не го намери — по предварителна уговорка всички бяха без оръжие, — заяви с лошо изиграно високомерие:

— Заповядай да ме придружат до портата, благороднико. Егорушка не желае да слуша този гнусен пазарлък.

В отговор Татикий плесна с ръце и нареди на влезлите стражи:

— Вържете този човек!

Настана кратко сборичкване. Егор тръшна неколцина от ромеите, но после, когато към нападателите се присъединиха също и Ълфин и Селте, съпротивата му бе сломена.

— Защо ще се церемоним? — попита Риса задъхано. — Не е ли по-добре веднага да му отрежем главата?

— Не е! — наставнически му обясни ромейският пълководец. — Ако излезете без него, това веднага ще породѝ съмнение. Трябва да му запушите устата завинаги, но навън, пред очите на всички. Ще съумееете да го обясните с някакво скарване...

Както се вижда, турчинът по кръв добре бе възприел ромейските уроци.

Освободили се от намесата на русина, Татикий и печенежките пратеници бързо уговориха всички подробности по сключената сделка. И един час по-късно представителите на обсадителите бяха тържествено изпратени до портата, придружени лично от Татикий и

другите четирима патриции; притиснат между раменете им, с тях крачеше и Егор, но единствено нему не бе върнато оръжието.

И все пак нещата не се развиха точно така, както ги бяха скроили заговорниците. Разбрал, че е загубен, Егор реши преди гибелта си поне да спаси своите побратими. Едва се показаха извън Влахернската врата и ромеите започнаха да се кланят церемониално, когато той напълни огромните си дробове с въздух и викна с титаничен глас по посока на своите:

— Братя!... Предадени сте!... Сговориха се да ви избият!...

Няколко меча мигновено лъснаха на слънцето и остриетата им потънаха в тялото му. Русинът намери сили още да допълни гаснещо:

— Сеславе... пазете... — И рухна в краката на убийците си.

Като не изключваше никаква изненада от ромеите, Сеслав през цялото време бе държал част от конницата си готова за действие. Сега той не разбра целия смисъл на нещата, но видя най-важното — убийството на Егор. И като призова своите, метна се на коня и пръв полетя нататък. Не останаха назад и печенегите на Татуш, които също се втурнаха към мястото на сбиването. Ромейските изпращачи едва успяха да се върнат в крепостта и да затворят портата зад петите си, когато под стената вече се разгоря истинско и кръвопролитно сражение.

Всъщност онова, което ставаше под Влахернската врата, не беше точно сражение; то представляваше по-скоро хаотичен сблъсък, в който нямаше замисъл, хитри ходове и даже боен ред, но затова пък изобилствуваше с ярост от двете страни. Настървен от гледката на подлата гибел на побратима си, Сеслав беше пръв от своите ездаци и като ангел на злото сееше смърт сред коварните съюзници.

Една от ония случайности, които съпътствуват всяка битка, пожела да изправи срещу него уза Карач.

— Ето че можеш да завършиш честно, по воински, онова, което започна като подъл убиец, Карач — каза му войводата, преди да се хвърлят един срещу друг. — Сега, когато няма да имаш възможност да нанасяш удари в гърба, помоли се на боговете си да ти донесат щастие или... Да приберат душата ти...

Без да му отговори с нито една дума, узът смушка коня си и той с огромен скок се метна срещу Сеслав. Българинът обаче удържа напора, не отстъпи. Всичко останало продължи по-малко, отколкото е

нужно да се преброи до десет. Сеслав нанесе два удара; целта им не беше да сразят противника, а само да отклонят оръжието му. И когато видя открито пространство пред себе си, наведе се над шията на коня си и мушна. Ударът му попадна под раменника на уза и прониза от край до край гърдите му. За секунда двамата се изгледаха. После Сеслав изтегли меч си и Карач се преметна през задницата на своя кон. Беше издъхнал още преди да се повали в праха.

Това беше възмездието за вероломството му...

Веднага след този двубой при Сеслав долетя бърз вестител на запенен от умора жребец: Нестор нареждаше веднага да се изтегли с всичките си хора. Не му се искаше на войводата, но се подчини. Заповяда да вдигнат безжизненото тяло на Егор и препуснаха към своите. Беше се приготвил да каже парливи думи на дядо Нестор, но се въздържа — нема смелостта да нарани човек, по лицето на когото нямаше нито капка кръв, а устните му бяха пепелявосини.

— Нямахме никакви изгледи за успех, синко — каза му старецът; изговаряше думите с такава мъка, сякаш гърлото му бе посипано със стъклен прах. — Споразумели са се и може в решителен миг да ни нападнат от две страни. Затова не дочаках връщането ти и заповядах дружината ни с бърз ход да потегли на север.

— А мечтата за свобода, която ни доведе дотук, дядо Несторе?

Старият човек изви глава — криеше сълзите, които бяха изпълнили очите му.

— Писано било този път само да се докоснем до надеждата, сине. Нека сега запазим силите си, та когато отново...

Не завърши и се отдалечи с провлечени стъпки. Изглеждаше така, сякаш камъкът на Сизиф^[3] се бе стоварил върху плещите му.

Дружината се изтегли в пълен ред, но толкова бързо, че дори не смогнаха да погребат Егор, а го отнесоха със себе си на платнище, опънато между два коня.

Като се видя изоставен от основното ядро на войската и лишен от съветника си, Татуш трезво си даде сметка, че вече не би могъл да издържи един нов излаз на ромеите. И като усети раздвижване на войска отвъд стената на Цариград, заповяда всеобщо отстъпление.

Ромеите, разбира се, дори и не помислиха да му дадат онова злато, което Татикий бе обещал като цена за снемането на обсадата...

[1] *Тълмач* — преводач. ↑

[2] *Литра* — мярка за злато, равна на 72 номизми. (Виж номизма.). ↑

[3] *Сизиф* — митически разбойник, който според легендата бил наказан да търкаля по един хълм в подземното царство чудовищно голям камък, но никога не успявал да го изкачи до върха, защото камъкът се свличал обратно. ↑

Егор погребяха едва когато два дни път ги деляха от ромеите. После — отново поеха друма към север. Съгледниците донасяха, че и печенегите бързали с всички сили да се отдалечат от Цариград — коварни се бяха показали те, но се бояха, че гърците могат да се покажат дважд по-коварни, когато разберат, че насреща си вече няма да имат дружината на Сеслав и прозорливия ум на Нестор. А навремени бързането им проличаваше и без сведенията на съгледниците. Така беше например по време на Егоровото погребение, когато край коленичилата славянска дружина профуча конен отряд. Познаха го — Татуш със свитата си изпреварваше своята пъплеща войска и гледаше час по-скоро да се намери зад стените на „своя“ Дръстър...

Когато прехвърлиха планините и навлязоха в равното Загоре, всички захванаха да мислят, че най-лошото вече е отминало. Така мислеше и Сеслав: „Ако не са успели в голямото дело, казваше си той, поне са опазили хората си.“ Но младият мъж се лъжеше. Поне за още един човек, загубата на когото щеше да го засегне наравно с Егоровата...

* * *

Настрана от проточилата се колона стоеше един плещест воин и прецеждаше с поглед отминаващите. Сеслав го позна отдалече. Беше Груд. Груд от село Пастири. После го зърна и Груд и веднага свърна към него.

— Тебе исках да видя, войводо — рече той без предисловие, като тръгна до Сеслав и изравни крачките си с неговите. После превари въпроса му: — Не, никой не ме е проводил, сам дойдох.

— Слушам те, Грудьо.

— Мисля, че няма да е лошо да избързаш напред, човече божи, и да надникнеш в колесницата на дядо Нестор. — Той се прекръсти

молитвено. — Не ми харесва старецът. Държеше се, докато ни изтеглихте от опасността, но сега...

— Говори де, говори!

— Не съм врач, че да ти го кажа ясно, войводо. Но като го гледам, напомня ми за моя баща, когато господ вече беше пратил архангела си да му прибере душата...

Сеслав не разпитва повече. Заповяда да му доведат кон, метна се на седлото и препусна напред. Не след дълго застигна колесницата, в движение скочи на стъпалото ѝ и отвори вратичката. Груд Левака бе прав — старият човек наистина изглеждаше рухнал и сякаш вътрешно угаснал. Не седеше, а полулежеше в неестествено положение, главата му висеше на една страна върху облегалката, пръстите на лявата му ръка стискаха широкото набръчкано чело. Той с мъка погледна към вратичката, после отново уморено притвори очи.

— Какво ти е, дядо Несторе? — хрипливо попита Сеслав.

Старецът дълго мълча; изглеждаше така, сякаш за простото усилие да произнесе няколко думи му бе необходимо да събере всичките си сили.

— Съсипа ме главоболие, синко — продума най-сетне. — Невям черепът ми напират да се пръсне.

— Умора от пътя ли? Дали ще помогне, ако повеля спиране за ден или два? Или знахар?...

— Не е за знахар работата, Сеславе. И от пътя не е. Просто... Просто съм сломен, момчето ми. Седемдесет лета да се готвиш за един-единствен миг и когато той дойде, предателството на някакви си... Аз...

Това последно късичко „аз“ почти не можеше да се различи. Изкривената глава клюмна по-ниско. Старецът се опита да каже още нещо, но от устата му излезе само неразбираемо фъфлене. После внезапно се прегъна надве и повръщайки и давейки се, рухна на пода на колесницата. Сеслав викна на коларя да спре, после се наведе да помогне на стария човек. Когато повдигна главата му, не можа да я познае — устата беше изкривена на една страна, очите, помътнели и невиждащи, изведнъж бяха станали разногледни. Младият войвода се поколеба само секунда, после изскочи навън и повелите му заплусяха на всички страни: няколко души да изнесат дядо Нестор от колесницата, други мигом да доведат колкото врачове и знахари има в

дружината, да се прекрати придвижването и да се започне разполагане на стан...

Събраха се врачовете, гледаха стареца и клатеха глави, шепнеха си загрижено, пък на края му казаха с виновен изглед: вцепенение на мозъка било туй, прати ли го Господ Саваот, никаква човешка сила не може да го промени и трябва да се чака Всевишният да реши участието на нещастника... Само един от тях, лечител — иранец някакъв, пленен който знае къде по време на похода, когото мълвата описваше като ученик на прочутия Авицена^[1], дръзна да се обади, че поема риск да се намеси в божите работи.

— В стари наши книги е писано — рече той, — че туй вцепенение на мозъка е от лоша кръв. И пусне ли се тя да изтече...

— Ще оздравее ли? — нетърпеливо го прекъсна Сеслав.

— Не се говори за оздравяване, господарю, но поне за облекчение... за малко подобрение...

Другите врачове, ревниви за изкуството и знанията си, наскочиха срещу него и го охулиха — и за многознайството му, и за бъркането му в господните решения.

— Стига! — сръза ги войводата. После нареди на иранеца: — Пусни му кръв. Поемам всичко върху себе си!

Лечителят разголи ръката на безжизнения старец и след малко черна кръв бликна от жилата му...

До мръкване и цялата нощ Сеслав — а с него също и неколцина от най-близките му другари — прекара край постелката на дядо Нестор. В тези дълги и мъчителни часове за него не съществуваше нищо друго извън искрицата живот на онзи, който му бе посочил верния път. Безразличен остана той не само към храната и съня, но и към по-важните дела. Например някъде към полунощ го потърси Братан и му каза, че е дошъл бърз пратеник от Вичина, който известил за нападение над Сеславовия дворец от група англичани. Друг път Сеслав би се заловил да разчепка до дъно тази история, но сега само махна с ръка, каза едно „Това е работа на онзи хищник Ълфин...“ и отново съсредоточи вниманието си в стареца, който се люшкаше между живота и смъртта.

Подир няколко дни се видя, че ученикът на Авицена е предсказал вярно — Нестор не оздравя, но имаше признаци да е малко-малко по-добре: говорът му пак беше размазан, но вече се различаваха отделни

думи, съзнанието му очевидно се поизбистряше, по-ясен ставаше и погледът му. Лицето му обаче продължаваше да е все така изкривено. А сега се разбра, че е пострадало не само то — левите си крайници старецът не можеше да движи.

Останаха още два дни на това място, после Сеслав вдигна дружината си отново на път. В колесницата на дядо Нестор бяха приспособили нещо като одър за него, а имаше и две трикраки столчета — за Сеслав и за иранския лечител, които бдяха непрекъснато над болния. Когато след две седмици (движеха се бавно заради дядо Нестор) преваляха Веригава, в състоянието на стареца имаше вече видимо подобрение: съзнанието му, може да се рече, беше вече напълно ясно, също и говорът му се разбираше почти без затруднение; само ръката и кракът му останаха като мъртви.

— Изслушай ме внимателно и се постарай да запаметиш думите ми — повтаряше той много пъти на Сеслав през тези дни. — Моята вече е свършена. И да се изправя, никога няма да мога да застана пак начело на една войска. Но ти... Бъдещето е твое, та затова искам да запомниш завета ми. Печенегите ни предадоха и това нивга не можем да им простим. Но не бива и да скъсаме с тях, Сеславе. Пропадналото вчера, може да се сбъдне утре, и пак чрез тях. Опитай се да стигнеш до някакво разбирателство с печенегите, синко. Престори се на глупав, когато те лъжат. Излъжи ги и ти, че си забравил каквото ни сториха. В името на България, Сеславе. Защото онова, което се изплъзна на мене, може би ще постигнеш ти...

Както беше вече обичай за него, Сеслав разпусна дружината си още щом преминаха границата. После с най-верните си хора свърна по тайни пътища към Пастири. Не само защото там го чакаше Мартина, но и защото прецени, че в селото болният старец ще има и най-много спокойствие, и най-добри грижи. Все пак той проводи напред Братан — нека той подготви със заобикалки внучката на дядо Нестор за срещата с болния. И дали Братан добре изпълни възложената му работа, или Мартина си беше българка с твърд дух, но срещата между двамата съвсем не бе съпроводена със сълзи, вайканици и скубане на коси. Сеслав я заведе до одъра на дядо й, Нестор и Мартина срещнаха погледите си и чрез тях си казаха всичко, което устните премълчаваха, после девойката се наведе и чинно целуна бледото чело на стареца.

Едва след това стана нещо, което изпълни очите и на тримата със сълзи. Преди още някой да е произнесъл дума, Нестор взе със здравата си ръка десницата на внучката си и символично я постави в твърдата воинска длан на Сеслав...

---

[1] *Абу Али ибн Сина*, наречен *Авицена* (около 980–1037 г.) — прочут таджикски лекар, философ и естествоизпитател. Работил предимно в Иран. ↑

IX
ПРЕД НОВА БУРЯ

Трите години, които последваха, по-късно за тях получиха наименованието „отмората“. И наистина в шеметната върволица от бурни събития тези години бяха за тях отмора, в която можаха да помислят за себе си.

Сеслав и Мартина се ожениха скоро след несполучливия поход към Цариград. На следващата година им се родиха две прелестни близначки, които те кръстиха Яна и Бояна.^[1] Още две години по-късно семейството им се увеличи и със син; щастливият баща го нарече, разбира се, Драгшан, но тъй като по тези места това име бе непознато и хората трудно го изговаряха, мнозина предпочитаха да го назовават Драгомир.

Сеслав продължи да властвува над Вичина и под неговото разумно управление този най-северен град на Страната без закони продължи да бъде най-уреденият и най-благоденствуващият. За свой господар го имаха обаче и селяните от Пастири, макар че той прекарваше при тях сравнително рядко. Селото продължаваше да расте и богатее; дял за напредъка и добродетелността му имаха по равно честите парични дарения на Сеслав, неговите и на Нестор мъдри съвети и не на последно място — че по някакво чудо съществуването и разбогатяването му бяха останали неизвестни на нехранимайковците от Дръстър и Главиница.

Нестор, за когото току-що стана дума, се пооправи от тежкото си заболяване, макар че никога не успя да се възстанови напълно. Още докато беше под грижите на иранеца (който по-късно, богато възнаграден от Сеслав, ги напусна, за да се върне при своите някъде далеч на изток), той започна да сяда, а след това и да опитва да ходи, макар и винаги облегнат на нечия ръка. С време — а така беше и сега, след „отмората“ — левите му крайници се раздвижиха; въпреки бавно и винаги подпрян на бастун, Нестор можеше да ходи, само че му остана особена походка, сякаш описваше сърпове с левия си крак.

Старият човек говореше, че разделял времето си между Вичина и Пастири, но това не беше вярно. Всъщност той живееше главно в

селото, а при семейството на внучката си във Вичина прекарваше не повече от месец-два годишно. Твърдеше, че климатът в Пастири му действувал благотворно и това беше истина. Истина бяха също грижите, които цялото село му оказваше, докато обитаваше в просторния дом на своя зет. Но Нестор имаше и едно друго съображение да предпочита Пастири, което внимателно премълчаваше — знаеше колко е заета Мартина покрай трите си деца, та искаше да ѝ спести шетането около него, полуподвижния.

Верните помощници на Сеслав бяха неотлъчно около него, подпомагаха го в управлението на крепостта и нейната околност. Братан и Стамена продължаваха да се радват на своята, тъй да се рече, втора младост. Старият воин, заедно с Ботас и Ралф Рижия, бе поел главните грижи около Вичина. Той пак беше всепризнатият пръв заместник на Сеслав, аланът се грижеше главно за стопанските работи и за пристанището, докато Ралф предпочиташе да ръководи стражата и се водеше нещо като неин началник. Единствено Гневота Едноокия не носеше никакъв дял от управлението на Вичина. Уседналият живот беше чужд и непоносим за неговата неспокойна природа, та той начесто се губеше от града — понякога за седмици и месеци. Сеслав беше посвещаван за естеството на някои от неговите отлъчвания, други той правеше на своя глава. Но и след едните, и след другите не криеше, че времето си извън крепостта е посвещавал предимно на своя стар занаят...

Така минаха годините, които по-късно получиха името „отмората“.

---

[1] Според едно предание, научено от автора в с. Сеславци, първооснователят на селото Сеслав имал две дъщери-близначки, Яна и Бояна, които от своя страна изградили и дали имената си на двете селища в Софийското поле, съществуващи и процъфтяващи и днес. ↑

2.

Не бяха се събирали от пълни две години, та настъпилите разлики биеха на очи: плешивостта бе обхванала вече цялата глава на Татуш и поради нея тя лъщеше като диня, също и шията му се бе „обогатила“ с една нова гънка; Сача се бе прошарил и посребряването на косите донякъде облагородяваше лицето му; промяна имаше също в Селте, Каталим, Сулца и останалите, единствено само Ълфин Риса изглеждаше точно така, както и преди пет години, когато за пръв път се срещнаха в тази зала — беше все тъй здрав и лъхашц на първична сила, очите му пазеха старата си студена сивота, както косата — цвета на разтопена мед.

Сеслав влезе последен. Поканиха го да се разположи, оказвайки му цялото разточителство на източното гостоприемство, но сега отвъд него той усети една всеобща тревога. И не се излъга — още първите думи на Татуш показаха, че ги е събрал не за да се повеселят с дивеча, виното и танцуващите, а поради надвисналата над главите им смъртна опасност.

— Повиках ви — каза той, — защото ще воюваме отново, и този път не за плячка или за слава, а за да защитим живота си.

На езика на Сеслав се завъртя злобната забележка, че май никой не е запомнил печенег да воюва за слава, но предпочете да не я казва. И я преглътна.

— Откъде иде опасността? — осведоми се Сача. — От север или от юг?

— От юг. И то такава опасност, каквато от петнайсет години не сме виждали. Алексей е намислил... Хайде, Каталим, разказвай ти!

— Аз мислех, че първо ще събереш парите, които платих за това сведение...

— Дявол да го вземе! — избухна Татуш. — Не ти ли стига моето обещание, че ще си получиш проклетите пари?

Каталим се сви като лалугер, който е съзрял как орел връхлита върху него от висините. И така остана той до края на разговора —

виждаше се, че за него споменът за многото случаи, в които Татуш бе премахвал неудобните му печенегите, бе съвсем жив...

— Имам един познат алагатор от Велики Преслав — започна той. — От време на време ми продава разни сведения, полезни за хора като мене, които са край границата. Онзи ден Мануил пак ме потърси. И купих от него една вест, която си заслужава лудите пари...

— Не започвай пак с парите! — сръза го този път Сача.

— По-добре кажи друго — намеси се и Ълфин, като отново разкри издадените си зъби. — Може ли да се вярва на този алагатор Мануил?

— Колкото пъти ми е продал сведения, винаги се е потвърдило.

— Продължавай! — подкани го Татуш, като го стрелна изпод примрежените си клепачи. — И карай направо, без да го усукваш.

Въпреки предупреждението Каталим продължи посвоему. Изчистен от многобройните отклонения, разказът му съдържаше приблизително следното. Тъй като получил отдих от дългогодишните войни с турци и араби в Мала Азия, Алексей Комнин решил „веднъж завинаги“ (това било напоследък любимият му израз) да се разправи с печенегите. С петнайсет хиляди опитни войни, пренесени с кораби от юг, той преди месец напуснал Цариград и се отправил на поход. Спрял за някакви църковни празници в Адрианопол, но само след седмица вдигнал отново хората си и ги разположил на стан край Лардея^[1], а той започнал нечувано събиране на войска от темите Македония и България.^[2] А докато пратениците му събирали войската, императорът свикал голям съвет от военачалници, големи и по-малки, прославени и сега жадуващи за слава. Най-известен измежду тях бил старият Никифор Вриений, който, макар и ослепен заради някогашния му бунт срещу слабия и глупав Роман Диоген, пак бил признаван от всички за най-опитен; най-млади пък били двамата сина на споменатия Роман Диоген, Льв и Никифор, на които сега за първи път щели да поверят по-големи войски. Пред този съвет Алексей Комнин изложил решението си да воюва срещу печенегите и „веднъж завинаги“ да се отърве от тях, а после поискал мнението на пълководците.

Пръв говорил Никифор Вриений и настойчиво съветвал императора да не започва война срещу печенегите в Паристрион. „Знай, императоре — казвал, — че ако преминеш Хемус, ще изпиташ най-бързите коне.“ А когато го попитали за значението на тези думи,

пояснил: „Най-бързите коне се изпитват, когато всички побегнат.“^[3] Подкрепил го и Григорий Маврокатакалон, който имал опит от битките с печенегите и българи. Но по-младите отхвърлили тези съвети. Георги Палеолог и Николай Маврокатакалон използвали цялото си красноречие, за да настояят за похода. Присъединили се към решението на императора и синовете на Роман Диоген. А когато в полза на похода говорил и друигарият на флота^[4] Георги Евфорвин (той вече бил събрал корабите си в Анхиало), везната окончателно натежала към война.

Императорът пак повторил своето „веднъж завинаги“ и оповестил решението си да воюва. Заповядал на Георги Евфорвин да потегли с флотата си на север, да навлезе в Дунава и да нападне Дръстър откъм реката. А начело на сухопътната войска — когато се съберяла — щял да застане сам той...

— За кога се очаква да преминат Веригава? — попита Сеслав, когато Каталим свърши разказа си.

— Веднага, щом съберат войската. Алагаторът Мануил рече, че няма да е по-късно от месец...

— И целта им? — Въпросът този път бе зададен от Татуш.

— По вода и суша да се срещнат тук, в Дръстър. И да ни унищожат.

— Да ни унищожат? — подхвърли Сача. — Това не е чак толкова лесно и те добре го знаят.

— Надяват се да имат под пряпорците си над четиридесет хиляди воители. И то хора с голям опит и отлично въоръжение. С четиридесет хиляди воители всеки ще вярва в успеха си...

Настана продължително мълчание. Опасността витаеше във въздуха и потискаше и най-буйните духове.

— Хайде де, какво си глътнахте езиците — сопна се Татуш. — Онези при Алексий не са немали като вас.

За втори път днес Сеслав преглътна една остра забележка — че Татуш много се самовъздига, като се поставя наравно с императора на Византия. Но вместо това каза:

— Какво има да решаваме? Онези са имали избор — да воюват или не. За нас, които ще бъдем нападнати, остава само едно — да се браним. И по възможност да го направим така, че ромеите да изпърлят лапите си.

— Лесно е да се каже — възрази му Каталим. — Ама как се пърлят четиридесет хиляди лапи?

— А ти — какво? — срыза го Сача. — Като са четиридесет хиляди да им постелем черги и да ги посрещнем с китки ли?

Един по един всички изказаха мненията си. Макар и изпечени по различен начин, те подкрепяха думите на Сеслав — трябва да съберат час по-скоро всички възможни войски и в схватка на живот и смърт да отхвърлят ромеите. На края погледите се събраха очаквателно в Татуш.

— Прави сте и не сте прави — произнесе той бавно, следа като размисли. — Прави сте, че нямаме избор и трябва да воюваме. Но не сте прави, че не можем да сторим нищо друго.

— Какво искаш да кажеш, Татуш? — попита Сача. — Ако нямаме избор, то означава, че няма какво да се стори друго.

— Хайде, кажи им — каза Ълфин и с това издаде, че въпреки дълбокомислените си физиономии Татуш не решаваше в момента, а изговаряше вече решени — а може би подсказани от Ълфин — неща.

— Има и друго за вършене — пооткрехна цепките на очите си печенегът. — И то даже не една, а две възможности. — Той пое дъх. — Едната е да не бъдем сами срещу многобройния враг. Аз съм приятел със Сокал, вожд на куманите. Ако го помоля...

— И ако му обещаеш богата плячка — вметна Селте.

— ... и ако му обещаеш богата плячка — потвърди Татуш, — например половината, вярвам, че той ще ни подкрепи. Какво мислиш ти, Сеславе? Нали куманите са ти съседи през реката?

— Ако склониш Сокал, той може да вдигне войска колкото византийската.

— Четиридесет хиляди?

— Четиридесет хиляди. Е, тя няма да е като ромейската, но заедно с нашата...

— А каква е другата възможност? — отново запита Сача.

— Да проводим голямо пратеничество в Лардея и с пари, заплахи и обещания да се опитаме да склоним Алексей да се откаже от замисленото.

Сеслав призна пред себе си, че и двете допълнения Татуш бяха разумни и заслужаващи подкрепа. А в това време Татуш продължи:

— За да внушава доверие и да се посрещне с почит, пратеничеството ще бъде голямо. Да речем — сто и петдесет души. Но

важни са не те, сто и петдесетте, нито даровете, които ще носят.

— И кое тогава е важното, Татуш? — попита Сулца.

— Човекът, който ще е начело. Той ще говори с императора, неговата дума ще бъде думата на всички нас, постигне ли се нещо — само негова ще бъде заслугата. — Печенегът спря за малко и през клепачите — цепки обходи с поглед събраните. — И като най-достоеен за такова пратеничество смятам... Сеслав...

— Мене? — вдигна учудено вежди Сеслав. После се засмя: — Благодаря, но се отказвам от тази чест. Защо не пратиш Селте и Ълфин, Татуш? Те направиха пазарлък с Татикий, защо да не се разберат сега и със самия император? Или какво — боиш се, че днес, когато го няма Нестор, може да се предателствува само срещу един човек и че този човек си ти?

Селте гледаше глуповато и не можеше да намери дума за възражение. Откъм Ълфин Риса се чу неопределено ръмжене.

— Не бива да отказваш, Сеславе — обади се Сача. — Каквото и да приказваме, тук — той се почука по челото — ти си най-силен от нас.

— Но и никой не е правил толкова поразии във Византия, както аз! Да е истински светец, излязъл от календара, Алексий Комнин пак ще изпита желание да отмъсти...

— Ще рискуваш ли по-малко, ако си начело на дружината си в боя? — запита със зле прикриван яд Татуш. — Слушай, Сеславе, нека не си губим времето в наддумване. Отидеш ли в Лардея, опасност за тебе неминуемо ще има, вярно. Но кой от нас владее езика на гърците? — Сеслав. Кой е най-учен? — Сеслав. Може ли някой от нас, например Селте, да се сравни със Сеслав по хитрост? — Никой. Ще се оправи ли друг повече от Сеслав сред византийските церемонии и витийства? — Не, най-добър е пак Сеслав.

Не беше трудно човек да види, че Татуш хитруваше. Сеслав си даваше сметка, че всички тези хвалебствия бяха измислени отнапред, за да прикрият простата истина — че войната, изглежда, беше неизбежна и ако пратеничеството щеше да лиши в битките Страната без закони от един от главатарите ѝ, то за Татуш най-изгодно беше да е Сеслав, в когото и без това нямаше особено доверие.

Но като съзнаваше това, Сеслав се и попита дали има право да откаже участието си в пратеничеството. Въпреки всички рискове, не

беше ли то една възможност да се опази мира и заедно с него — надеждата? Не предвещавахе ли то опасността печенеги и ромеи отново да се споразумеят за сметка на българите, ако го водеше някой от тях?

Люшката се между едните и другите въпроси Сеслав и не намираше отговор. И в тази минута си спомни за единствения човек, който би могъл да му помогне със съвет.

— Искам време да помисля — рече той смръщено. — След два дни ще бъда отново в тази стая и ще отговоря приемам ли, или отказвам.

И с тези думи си тръгна. Когато излизаше, чу как Татуш се разпореждаше за събирането на войската и за укрепването на крепостите.

---

[1] *Лардея* — крепост в местността Хисарлъка край Карнобат. ↑

[2] Една любопитна подробност: при административното уреждане на поробените български земи ромеите ги разделили на четири теми (области), като тема Македония била назована днешна Източна Тракия, докато сегашна Македония получила името тема България. ↑

[3] Думите на Никифор Вриений — дословно автентични. ↑

[4] *Другарий на флота* — главнокомандуващ морските сили на Византия. ↑

Не само календарът, но и времето напомняше, че само след три дни щяха да започнат горещниците^[1]. Въпреки това старият човек мръзнеше, та бе наметнал един селски клашник върху съсухрените си плещи. Грохнал телесно и безсилен, Нестор бе запазил обаче неспокойния си дух; подтикван от него, той не слушаше разказа на Сеслав, отпуснат в меките възглавници на стола си, а през цялото време се разхождаше из стаята. Тук не си служеше с бастун, а така бе подредил стол, маса, капак на ракла, че да намира в тях опора при ходенето си и главно при крачките върху неестествено замитащия се ляв крак. Който го гледаше отстрани, би помислил, че тези подпирания и очевидното усилие при стъпването на неоздравелия крак го разсейват. Ала кратките въпроси, с които от време на време прекъсваше разказа, сочеха, че той не изпускаше нито една дума.

— И ето ме тук — завърши Сеслав. — Дойдох за съвет от тебе.

При тези негови думи старецът спря и остана прав, подпрян с две ръце на облегалото на стола. Помисли дълго, после каза:

— Нека да си признаем — по отношение на Татуш винаги сме грешили. Той е по-умен, отколкото го смятахме.

Говореше ясно, разбираемо, но с известна несигурност при някои звуци, сякаш му трябваше време, за да нагласи устата си за тях.

— Най-обикновено хитруване, дядо Несторе — поправи го Сеслав.

— Хитруване, но не обикновено, а изкусно и винаги полезно за него. Ще рече — както хитрува умен човек. Но нека не спорим за думата. Имаме да говорим за къде-къде по-големи неща.

— Неща или нещо? Аз смятах, че въпросът е само един — да отида ли в Лардея, или не.

— Според мен единственото, за което не си заслужава да се говори, е именно това. Разбира се, че ще отидеш.

— Не ме ли пращаш някак си много лесно? — с едва доловимо недоволство рече Сеслав. — Знаеш, не съм от страхливите. И все пак в

Лардея ме чака гибелна опасност... Не се ли боиш, че внучката ти ще остане вдовица и правнуците ти — сираци?

— Допущаш ли, че не съм го помислил? — тихо възрази старецът. — Но какво значи вдовството на Мартина пред другото, голямото?

— Излиза, че ти вярваш в някакъв успех на пратеничеството...

— Честно казано — не. Алексей Комнин е млад, смел и честолюбив, той нито ще се стресне от заплахите ви, нито ще се полакоми от златото, което ще му предложите.

— И какво остава тогава?

— Че трябва да се опита. В това отношение Татуш е прав — трябва да се опита, дори ако изгледите за успех не надвишават едно на хиляда. — Нестор поде отново разходката си. — Не бива да ме смяташ безчовечен, Сеславе. Плешивият е прав и в друго — ако някой изобщо може да успее в мъчния разговор с императора, това си само ти.

— Не ме ли надценяваш, дядо Несторе?

— Никак. И не защото те смятам кой знае колко изкусен в разговорите и в умението да се влияе на другите — не се засягай, но в Цариград навярно има хиляда, на които Всевишният по-щедро е дал тази дарба, — но защото между печенегите положително няма нито един равен на тебе. — Старецът помълча малко и стъпките му изведнъж изпълниха стаята. — А има и друго, сине. Успееш или не, ти ще имаш винаги пред очите си доброто на България. Не може да се каже същото и за печенегите, нали?

— Да поискам ли някой от тях да ме придружи? — попита младият мъж и с този въпрос косвено призна, че е приел казаното от другия.

— Може би си заслужава за Ълфин — след кратко размишление отговори Нестор. — На него Татуш като че ли държи повече, отколкото на всички останали, взети заедно. Пък и... добре е да бъде далеч от тези места, когато тебе те няма...

Когато идваше към село Пастири, Сеслав си представяше, че целият разговор ще свърши дотук. Сега обаче подхвърли:

— Казваше, че имаме да говорим за много неща?...

Преди да му отговори, Нестор за пръв път се разположи в стола срещу него.

— Щом решихме, че мисията ти ще бъде безплодна, полезно ще е да помислим за по-нататък. Ще воювате, ясно. Но на какво ще разчитате в тази война? — Той вдигна предупредително ръка. — Не ми повтаряй за куманите, помня го. Интересува ме друго. Какво е състоянието на крепостите?

— Отчайващо. С изключение на Вичина, разбира се.

— Дръстър?

— Както го знаеш. Вътрешната крепост е яка и сигурна, но външната и с ритник да я удариш, ще я пробиеш.

Старецът се загърна зиморничаво в клашника. Сеслав забеляза, че го придърпваше само с десните пръсти — левите не му служеха.

— Алексей Комнин си го бива — замислено произнесе Нестор. — Срещу плана му не може да се каже и дума. Ако с бърз преход удари и превземе Дръстър, той не само ще извади от играта Татуш, най-главния от печенежките първенци, но и ще раздели на две Малка Скития. Прекъсне ли я по средата, всички останали крепости — Главиница, Тмутаракан, Мали Преславец, че и твоята Вичина — ще паднат като зрели круши.

Сеслав усети като че мравки пролазиха по гръбнака му.

— Говориш, сякаш сме обречени, дядо Несторе...

— Падне ли Дръстър, крепостите са наистина обречени. В селата ще бъде по-сигурно, отколкото в тях. Особено в село като нашето, което е настрана от главните пътища.

— Разбирам съвета ти и ще го послушам. С Мартина и децата ще пратя тук и Братан. Неговата стара болест се обажда пак напоследък, та той не е за воюване. Ще задържа в селото и неколцина от мъжете. — Нестор не каза нищо и за малко между двамата се възцари мълчание. — Но ти действително ли ни виждаш изправени така до самия ръб на пропастта?

Другият някак си особено помръдна рамене. Не можеше да се разбере какви думи заместваше този жест.

— Ето там перо и бомбицин — каза. — Нарисувай ми колкото се може по-подробно Дръстърската твърдина.

Войводата започна да рисува, като придружаваше несръчните си драсканици с думи: ето, тук е вътрешната крепост, тя заслужава доверие... пристанището, горе-долу поддържано... южната порта, най-

слабото място на Дръстър... тази стена навярно не е укрепвана още от Българско...

Нестор дълго изучава скицата и когато вдигна глава, в очите му можеше да се забележи особен блясък. Рече:

— Ти си добър фехтовач, Сеславе, и сигурно знаеш, че понякога силата на един боец може да се обърне срещу него самия.

— Това го знае всеки, който някога е улавял меч — сви устни младият мъж. — Достатъчно е например да не пресрещнеш някой негов замах. Удар в празното уморява повече, отколкото ако е спрял...

— А представи си какво може да стане, ако не само оставиш врага си да удари в празното, но даже да подсилиш замаху му.

— Какво има това общо с Дръстър, дядо Несторе?

Старецът не отговори, а се изправи и погълнат от мислите си, поде прекъснатата си разходка. Мина доста време така, после той спря пак пред рисунката на крепостта.

— Интересуват ме тези две кули от южната страна.

— Не съм ги оглеждал нарочно, но и те трябва да са като останалите — били са непревземаеми, но... по времето на Симеона...

— Ако се вярва на алагатора Мануил, императорът ще ни даде още поне двацет дни за подготовка — продължи със своя разтеглен говор Нестор. — Смяташ ли, че за това време двете кули могат да се укрепят наистина здраво?

Сеслав поразмисли. После изкриви лице в неопределена гримаса.

— За може — може. Но трябва да пратя майстори от Вичина. Татуш май никога не се е загрижвал да съзида каквото и да било... Но защо отделяш толкова внимание именно на тези кули, дядо Несторе?

— Защото човек трябва да има опора във всяко начинание. А най-вече — когато ще се опита да извлече сила от слабостта си... — Старецът взе перото от ръцете на Сеслав и го потопи в мастилницата. — Виж какво съм намислил — каза. — То е толкова невероятно, че не е чудно наистина да се осъществи.

* * *

Следващите дни на Сеслав бяха погълнати от изумителна дейтелност.

Негови вестители полетяха към Вичина и Тмутаракан, за да събират под пряпореца му прославената вече славянска дружина. Всички войскари получиха еднаква заповед — с пълно въоръжение и запаси от храна (и за това не се бе погрижил Татуш!) да се стичат в Дръстър.

С бързоплувен кораб той доведе познати отпреди майстори-строители и им нареди какво и как да направят в Столицата на хаоса.

Наглеждаше сто и петдесетчленно пратеничество, което Ълфин подготвяше да има по-голяма представителност.

Разпореди се семейството му — заедно с Братан и Стамена — да се прехвърли в Пастири.

Уговори с Татуш всичко, което беше свързано с пратеничеството във Византия и с войната, която вероятно щеше да го последва.

Изобщо мъчеше се всичко да огледа лично, за всичко да се погрижи, да не пропусне нито една подробност.

И все пак едно нещо убягна от вниманието му, а то щеше да има съдбовни последици: не забеляза, че Ълфин Риса не само видя отпътуването на Братан към Пастири, но и тайно го проследи на няколко часа път на юг...

---

[1] *Горещници* — дните 28, 29 и 30 юли, които народната метеорология приема като традиционно най-горещи през лятото. ↑

Многочисленото пратеничество не направи свършено никакво впечатление на Алексей Комнин и той отказа да го приеме — „имал по-важна работа от празните приказки с някакви си скити“, рече. После обаче — то беше точно на август в лято от Христа 1087-о — промени мнението си и чрез евнуха Льв Никерит, негов доверен помощник, заяви на „скитите“, че не желае никакви официалности и празнословия и че ще се срещне само с главния пратеник; не беше казал нищо за подаръците, които пратеничеството носеше, но съобразителният и ловък Льв (на тези си качества той след години щеше да дължи поста си на управител на всички поробени български земи) без много да му мисли, ги прие от името на императора.

Сеслав се облече в най-представителните си одежди и тръгна с евнуха. Предполагаше, че за себе си Алексей ще да е запазил някоя удобна сграда на Лардея, но се излъга. Двамата с Льв Никерит изобщо не прекрачиха в крепостта; оказа се, че императорът живееше в стана сред войниците си, и то даже не в най-просторната шатра... Льв го заведе до вратата ѝ, направи му знак да мине, но не влезе с него. Сеслав отначало се изненада, когато усети платното на вратата да пада зад него. После се изненада двойно, когато видя, че в шатрата се намираше един-единствен човек, който пишеше нещо на сгъваема дървена масичка.

Той беше колкото него на възраст или незначително по-голям — надали имаше повече от тридесет години. В много отношения си приличаха. Макар да се виждаше, че е издънка на стар аристократичен род, византиецът нито изглеждаше изнежен, нито бе натруфен в разни патрициански тоги или позлатени доспехи; точно както и Сеслав, той беше със силно телосложение, подсказващо дългогодишна воинска подготовка, и в бранно облекло на архон^[1]. Беше само с по-кестеняви коси и бадемови очи. Ранна отвесна бръчка разделяше гъстите му вежди, а една трапчинка на брадата говореше за волеви и упорит характер.

Ако се вярва на пищнословния цариградски етикет, този беше „венценосният, свят, божествен, слънчев“ и прочие, и прочие самодържец император Алексей I Комнин.

Алексий остави перото, показа един стол пред себе си и рече просто:

— Заповядай! Седни!

Българинът се поколеба само един миг — тъй или иначе, се намираше пред господаря на великата Византийска империя, — после прекрачи напред и седна. Цяла минута двамата се изучаваха с поглед. И едва след нея започна разговорът.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Струва ми се редно преди всичко да науча кой седи срещу мене. Бранислав, син на Драгшан? Или алагаторът на стратега Калигопул? Или комесът от моята гвардия Михаил Макремволит? Или може би катастрофилакът на Диампол?

СЕСЛАВ (*след кратко стъписване*). Учудвам се, твое величество, че си се потрудил толкова подробно да изучиш скромната ми личност.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Не е чак толкова скромна, щом си е извоювала да я сравняват с такъв титан като Велизарий. Защото нали ти си също и „Велизарий на злото“? Нямам за цел да те лаская, но ще ти призная откровенно, че склоних да преговарям със скитите само след като разбрах, че ти, именно ти ще бъдеш срещу мене в днешния разговор. И така, бих искал да узная кой от многото си образи си взел днес?

СЕСЛАВ. Аз съм войводата Сеслав, пратеник на...

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*след като го изчаква малко*). Разбирам затруднението ти. Не си представител на някакво царство, защото в Малка Скития царство изобщо не съществува. Не представляваш и народ, защото там е сбирщина, подобна на онази градска смет, която се натрупва в завета на някой зид по волята на уличните ветрове. Не можеш да кажеш и „пратеник на Татуш“, защото, доколкото те познавам отдалече, не си човекът, който ще признае господството на едно нищожество като този печенег.

СЕСЛАВ. Приеми тогава, че съм пратеник на онова население, срещу което си решил да вдигнеш на бран цвета на ромейската войска.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*с леко отегчение*). Щом в твое лице имам пред себе си апокриспаний^[2], кажи онова, което е съдържанието на

мисията ти.

СЕСЛАВ. Подканваш ме по такъв начин, твое величество, сякаш отнапред си решил да отхвърлиш всяко споразумение...

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Ще бъде глупаво да го крия...

СЕСЛАВ (*понечва да се изправи*). Тогава не виждам защо...

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Не бъди толкова обидчив, войводо Сеславе. Остани! Наистина няма много изгледи да се споразумея със скитите, с които съм решил да свърша веднъж завинаги, но нищо не ти пречи да опиташ. Още повече че се готвя да ти дам един шанс повече — не само да купиш моята благосклонност, но и да ме убедиш в безсмислието на начинанието ми. И тъй, слушам те.

СЕСЛАВ. Предложението ни ще изразя в едно изречение: ако разпуснеш войските си и се откажеш от войната срещу нас, ние ще се откажем от онова, което империята ни дължи, ще ти дадем триста литри злато и ще обещаем, че в случай на заплаха срещу Византия или срещу тебе лично, ще се притечем на помощ с тридесет хиляди напълно въоръжени воини.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*подсвирва шумно, по момчешки и после*). Охо! Цената, която сте готови да платите, е наистина съблазнителна.

СЕСЛАВ. Мога ли да смятам, че си склонен да я приемеш?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Далеч от тази мисъл. Просто се впечатлявам от високата стойност, която имате в собствените си очи. И за да не се връщаме повече на тази тема, ще ти кажа веднага, че отказвам, войводо Сеславе. И ето защо. Като излича от лицето на земята котилото, събрало се в Малка Скития, няма да ги има онези, на които Византия дължи някакви суми; с правото на победител ще завоювам тези триста литри, които предлагате сега; а що се отнася до вашата помощ, не я желая, защото не мога да си представя лъвовете да търсят помощ от чакали. Почакай, не бързай да ставаш! Досега говорихме за онова, което интересуваше вас. Нямам ли право на същото?

СЕСЛАВ. Какво те интересува, твое величество?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Ти самият и твоите схващания.

СЕСЛАВ. И по-точно?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Вече четири години ти оглавяваш най-непримиримите противници на империята, начело си на всяка враждебност срещу нас. Ей този сребърен орел, който носиш върху

бронята си, се е превърнал в кошмар за всеки ромеец. Защо? Защо е всичко това?

СЕСЛАВ. Ако ти кажа, че съм българин, ще бъде ли достатъчно ясен отговор?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Зная го отдавна. Но за мене българският ти произход не обяснява нещата. Под моя скиптър има милион българи, в които не може да се открие и следа от твоето ожесточение срещу Византия.

СЕСЛАВ. Следователно те са лоши българи.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Или проявяват онзи здрав разум, който с много повече основание би трябвало да се очаква от тебе. Виждам, учудваш се на думите ми. Ще ти го поясня. Преди ти да си българин и аз — грък, ние сме човеци и на много неща можем да погледнем общочовешки, а не от тесния ъгъл на кръвната ни принадлежност. За съжаление това се е оказало във възможностите на по-ограничените мои поданици, докато например ти, един роден водач, робуваш на някакво си там име.

СЕСЛАВ. Позна, твое величество. Робувам на... Византия...

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*махва ръка с досада*). Остави дребното заяждане и нека се опитаме да говорим като човеци. Българин, грък, турчин, печенег, франк — това са понятия без никакво съдържание. Хора като тебе и мен, които провидението е пожелало да обдари с качества на водачи, не бива да стесняват кръгозора си до границите на едно племе или една империя. Нашата отговорност не е пред рода или народа, а пред човечеството.

СЕСЛАВ. Нямам толкова високо мнение за себе си, но все пак ме интересува изводът, до който се готвиш да стигнеш.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Той е ясен — в лицето на Византия ти не трябва да виждаш враг или поробител!

СЕСЛАВ (*възкликва*). А! И как стигна до това?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. По пътя на разума. На моя разум и на доверието в твоя. Нека да говорим искрено, войводо Сеславе, и да признаваме истините, дори когато ни боли от тях. Съгласен? Тогава длъжен си да се съгласиш с мене, че Византия винаги е превъзхождала България във всяко отношение: земя, население, богата история, култура, благоденствие.

СЕСЛАВ. Да приемем, че е така.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Тогава да отидем по-нататък. Ти говориш за робство. Защо не употребиш друг израз: разпространение на по-високата култура и благоденствието чрез всякакви средства?

СЕСЛАВ (*след продължително мълчание*). Най-сетне започвам да те разбирам, твоё величество. Ако ние, българите, не се чувствуваме роби, а просто приобщени към ромеите, чрез труда на ръцете си и чрез нашите сто хиляди меча ще допринесем цивилизаторската мисия на империята да се разпростре върху нови земи, властта на императоровия скиптър да се утвърди и върху други народи, дори — защо не? — върху целия свят, та след това всички ние, които сме повече човеци, отколкото принадлежащи към отделно племе, да запретнем ръкави, за да наложим на света по-високата култура и благоденствието на Византия. Добре ли съм схванал мисълта ти?

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*страстно*). Добре, но я виждаш сухо и делнично. Опитай се същото да си го представиш с цялата пищност и благодатта на утрешния ден. Византия е наследник и на древните елини, и на Рим, и на македонците, и на по-старите източни цивилизации. Представи си обединени в едно света на Рим и света на Александър, а над тях разпрострял разцветът на Перикловия век. Не е ли това една цел, която заслужава да забравим, че по род сме ромеи, българи или франки?

СЕСЛАВ (*тихо*). Тази цел е неосъществима, твоё величество. Никога една заповядана със закон и наложена със сила цивилизация не може да преуспее. Предпоставка за всяка култура е... свободата. Няма ли свобода, няма и разцвет на културата.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Свободата ще настъпи после, когато нашата култура и нашият ред ще бъдат възприети в целия свят.

СЕСЛАВ (*разпервайки пръсти*). Кой е най-силен от тези, твоё величество?

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*стъписано*). Да кажем... палецът.

СЕСЛАВ. Но ти не запазваш само него, а да изрежеш всички останали, нали? Милееш даже за кутрето, най-безпомощния от петте.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. И какво искаш да кажеш с тази притча?

СЕСЛАВ. Че културата на света е като ръката, само че има не пет, а петстотин пръста. И както ръката, светът се нуждае от всичките си петстотин пръста, за да върви напред. Нищо, че някои са по-силни, други — по-слаби. Тъкмо многообразието и съперничеството между

тях ще осигурят напредъка на цялото. А ти искаш културата да има само един, и то задължителен образец. Защо?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Защото ще бъде най-съвършената и най-напредничавата.

СЕСЛАВ. Няма да мислят същото онези, на които тя ще е наложена.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Ще мислят, когато изцяло се приобщят към нас.

СЕСЛАВ (*след ново размишление*). Спомням си сега нещо, което ми е разказвал баща ми. За Александър е то, македонския цар. Имал навик Александър да си държи главата малко накриво, с леко извит врат. Цели векове след неговата смърт хиляди младежи, които мечтаели за неговата съдба, му подражавали, като си кривели вратовете. Но това не помогнало. Нито един от тях не станал втори Александър.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. А тази притча какво означава?

СЕСЛАВ. Че в утрешния свят на мечтите ти вие, ромеите, ще бъдете Александровците, докато ние, приобщените, ще си останем подражателите с кривите вратове.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*очевидно затруднен*). А благоденствието, войводо Сеславе? И него ли ще отречеш?

СЕСЛАВ. Няма никаква сигурност, че ще се осъществи, твое величество. Но дори и да се осъществи. Ние, робите, ще бъдем като угоения вол — хранили са го, за да оре по-дълбоко.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Всичките ти грешки произлизат от това, че делиш хората на утрешния свят на роби и господари. Докато те ще бъдат само поданици на онзи, който ще носи тиарата^[3] и ще седи на сребърния трон в града на Константина. И ще бъдат равни пред него.

СЕСЛАВ. Вие вече почти едно столетие владеее земята на българите. Това столетие напълно опровергава сладките ти думи, твое величество. В тази земя вие насадихте нечувано неравенство. От едната страна са ромеите и изобщо привилегированите, от другата — безправният български народ.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Безправен? Не употребяваш ли силна дума, войводо Сеславе?

СЕСЛАВ. Той има правото само да живее, да превива робски врат и да твори с ръцете си блага за вас, господарите.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*след продължително мълчание*). Сега е мой ред да кажа: най-сетне започвам да те разбирам. Щом изповядваш такава философия, ти няма да склониш да заработиш с мене за утрешния ден на човечеството, както аз го виждам в представите си.

СЕСЛАВ. Ще излъжа, ако кажа обратното, твое величество.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Дори ако те обсия с милости и те въздигна в сан, който ще те постави непосредствено след мене в империята?

СЕСЛАВ. Ще гледам на него като на златна клетка, на вратата на която ще бъде окачена съвестта ми.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. И ще предпочетеш?...

СЕСЛАВ. Да, твое величество. Ще предпочета, да дяля залък с моите братя по робска верига и да се боря, а ако е нужно и да умра за нейното строшаване.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*със смях, разпервайки ръце*). Какво излиза? Че ти, който си дошъл да ме склониш да не воювам, всъщност винаги си воювал срещу мене и държавата ми...

СЕСЛАВ (*след кратко объркване*). Не съм воювал, но съм бил и съм непримирим към робството. И уча на непримиримост и другите.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Дори си нещо като техен вожд.

СЕСЛАВ. По-скоро мечът, острието им.

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*замислено*). Мечът на непримиримите... Ще запомня тези думи, войводо Сеславе. (*След замълчаване*.) Спомена, че учиш на непримиримост хората от твоя кръв. Но не каза как.

СЕСЛАВ. Със слово и пример. Нека като мене се гордеят с българското си име и с българската си кръв в жилите, независимо че днес българинът влачи робски хомот... Истински ще воювам срещу тебе само ако действително решиш да ни нападнеш.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Изпадаш в противоречие. Уж ти българинът, мислиш и се грижиш само за България и българите, пък ще се биеш в защита на някакви си там печенеги в Малка Скития...

СЕСЛАВ. Не забравяй, твое величество, че тъй наречената Малка Скития е най-българската земя, люлката на българското царство!

АЛЕКСИЙ КОМНИН (*обляга се в стола си и го гледа продължително и настойчиво*). Все пак не е много сигурно, че ще

воюваш в защита на тази, хм, „най-българска земя“, войводо Сеславе. Защото ти тук си в ръцете ми. Не се ли страхуваш, че щом сме врагове, аз ще постъпя с тебе като с враг?

СЕСЛАВ. Въпреки че положението ми на апокриспарий ме закриля?

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Този грях пред закона и обичая ще е твърде малка цена, загдето в предстоящите битки враговете на империята няма да са оглавени от вожд като тебе. *(Пауза.)* Като че ли не се страхуваш?

СЕСЛАВ. Не се страхувам. Дори обратното — смятам, че и аз ще спечеля от насилието, което се готвиш да извършиш.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Ще спечелиш? Любопитно...

СЕСЛАВ. Ще бъде един блестящ пример за вероломството на ромеите. *(Сух и кратък смях.)* В края на краищата — и за естеството на онзи бъдещ свят, който ти с такова красноречие проповядваш... Така ти ще подхраниш ненавистта и непримиримостта сред моите братя, на които аз разчитам за бъдното възкресение на отечеството ми.

АЛЕКСИЙ КОМНИН. Приемам предизвикателството ти войводо Сеславе. Ще извърша насилието, пък нека бъдещето покаже кой е спечелил и кой е загубил от него. *(Пляска с ръце и нарежда на влезлия Лъв Никерит.)* Този човек и всичките сто и петдесет негови придружници обявявам за мои първи пленници във войната със скитите. Поверявам ги на тебе, Лъв Никерит. Под силна стража ги отведи в столицата ми. Те ще красят моя триумф след победата.

СЕСЛАВ *(иронично)*. Не избързваш ли с поръчките за триумфа, твое величество? За да има триумф, трябва първо да има победа...

АЛЕКСИЙ КОМНИН. В победата съм сигурен!

СЕСЛАВ. Съветвам те да внимаваш. Историята ни учи, че робите, които воюват за свободата си, са костелив орех, в който могат да се счупят и много здрави зъби...

АЛЕКСИЙ КОМНИН. За този костелив орех ще си послужи не със зъбите, а с меча, войводо Сеславе.

Сеслав се изправи и без дума повече, без поздрав излезе от шатрата.

Евнухът го последва по петите.

---

[1] Архон — началник на военен отряд; офицер. ↑

[2] *Апокриспарий* — императорски или царски пратеник; лице, натоварено с дипломатическа мисия. ↑

[3] *Тиара* — корона с удължена форма, каквато са носили византийските императори, а днес — папата. ↑

Товага скитите се ужасили, а самодържецът ги предал на Лъв Никерит (той бил евнух, израснал от дете между войниците и очевидно твърде почитан), заповядвайки му да ги отведе с достатъчна охрана до царицата на градовете. Лъв с голяма охота поел пътя за Константиновия град. Варварите непрекъснато мислели за освобождението си и когато дошли до Малка Никея^[1], убили през нощта пазачите си, които били занемарили охраната им, и по околни пътеки се върнали при тези, които ги били изпратили. Никерит, който едва се спасил с трима души, настигнал самодържеца при Голое^[2].

Ана Комнина

Тълфин Риса се отпусна тежко на земята до него.

— Тъй както я караш, може да си спечелиш име на философ, но от ромейски плен няма да се измъкнеш. Мисленето, казват, облагородявало душата, ала то свобода не дава...

Сеслав изобщо не промени положението си и остана легнал по гръб на тревата и с поглед зареян в синевата на небето.

— Наистина ли смяташ, че дотук сме прахосали времето си? — Другият изръмжа неопределено. — А не забеляза ли, че вече пазачите ни не са така строги към нас, както в първите дни след Лардея? Не си ли даваш сметка, че ние ги приспахме с бездействието си и с привидната примиреност?

— Давам си сметка за друго. Приспиваме ли ги така още една седмица, ще се озовем в някоя от цариградските тъмници.

Този разговор се водеше привечер в първия преход след Адрианопол. Както обикновено, щяха да стануват на открито — коя от

крайпътните крепости можеше да подслони сто и петдесет затворници и техните пазачи? — и част от пленниците вече вдигаха шатрите за Лъв Никерит и стражите, а други подклаждаха огъня под казаните на подвижната кухня.

— Ще се освободим утре вечер — някак си безчувствено делнично произнесе Сеслав. Заблуден от тона му, Риса не повярва на ушите си:

— Що каза? Що?

— Ще се освободим утре вечер — повтори българинът. — И до голяма степен, разчитам на тебе и твоите приятели...

— Разчиташ? За какво?

— За много неща. Включително да се сбият помежду си.

— А на мене?

— С две стрели да убиеш двама души. Чакай, не бързай да обещаваши! Трябва да ги улучиш в тъмното от сто крачки разстояние.

— Имай го от мене... стига да държа в ръце собствения си лък. Сега говори по-подробно.

— Искам при раздаването на храната тази вечер твоите хора да се сбият. Но не само да вдигнат шум, а да се налагат здраво и да не се разтърват, докато не съберат при себе си повечето от стражите. На края един трябва да се престори на ранен — я със счупен крак, я нещо подобно, — така че приятелите му да направят носилка и утре да го носят на ръце.

— Това пък защо е?

— За да крие в носилката до себе си твоя лък.

За пръв път Сеслав се извъртя на един хълбок и разказа плана си. Той не бе особено сложен, но бе изграден върху внимателно наблюдаване навиците на пазачите, ясна преценка на възможностите и няколко малки хитрости. Колкото повече го слушаше, толкова лицето на Ълфин по просветляваше.

— Дявол да го вземе, умно си го измислил! — възкликна на края. — Да пукна, ако не успеем...

Сеслав се отпусна пак по гръб.

— Хайде, отивай. Трябва да говориш с хората, на които имаш доверие.

Другият се понадигна, но после седна отново.

— Не те ли е страх — попита, — че щом имам лъка в ръцете си, някоя от стрелите си мога да посветя на тебе?

Нито един мускул по лицето на българина не трепна.

— Никак — каза просто.

— И защо си толкова сигурен? Известно е, пък и аз не го крия, че чувствата ми към тебе трудно могат да се нарекат нежни...

— По много причини. Ти знаеш, че ако аз не съм начело, не можете да се измъкнете — нито ще се отървете от пазачите, нито после ще се промъкнете чак до своите. Знаеш и друго. Падна ли от твоя стрела, Татуш ще те окачи на първото дърво, което ще му се мерне пред очите, загдето си го лишил от мене — а заедно с мене и от моята дружина — в навечерието на войната.

Риса помисли върху думите му, изсумтя сърдито и тръгна да изпълнява заповедта.

* * *

Наблюденията на Сеслав от последните дни се потвърдиха и тази вечер. Двете талиги с оръжието на пленниците се оставяха през нощта на стотина крачки от тях под охраната на двама стражи. Ромеите обаче, измързеливени от монотонността на пътуването и привидната апатия на печенегите, не бързаха да ги отделят от общия керван, за да си спестят част от безцелното в очите им стоене на стража, та ги изтегляха едва в часа за сън. Същото стана и днес. Когато край казаните избухна небивала кавга, последвана от сбиване, двете талиги бяха още при останалите от кервана. И „случи“ се, че в момента на сбиването Сеслав се намери близо до тях; на околните трябва да изглеждаше болен, защото въпреки неотминалата още дневна жегата се бе наметнал с клашника, който му служеше за завивка нощем.

Да измъкне лъка и колчана със стрелите на Ълфин се оказа даже по-лесно, отколкото той го виждаше в плановете си. Привлечени от свадата, коларите и пазачите бяха отишли да зяпат неочакваното зрелище; проучил отнапред в коя талига и къде точно е оръжието на Риса, Сеслав само за няколко секунди успя да го свали, да го мушне под клашника си, а после без бързане се присъедини към другите зрители. Нощта и следния ден костният лък и стрелите прекараха под

завивката на един от „ранените“; никой от ромеите не забеляза липсата му.

За следващата нощувка Лъв Никерит избра пълноводните чешми на около пет поприща от крепостта Малка Никея или по български Никица. Тук според плана на Сеслав пленниците трябваше или да извоюват свободата си, или да положат кости до един. За тази решителна схватка той не се довери на посредничеството на Ълфин, а раздели цялата група на отряди по тридесет, назначи им началници и преди раздаването на вечерната храна ги събра и подробно и им изясни от кого какво очаква. И все повтаряше и повтаряше: тишина и ред, тишина и ред, тишина и ред...

— Разберете! — казваше им. — С голи ръце не можем да се справим със стражата. Успехът ни ще зависи само от това, дали Ълфин ще улучи от сто крачки и дали ще смогнем да се въоръжим, преди да се вдигне тревога сред ромеите. А то ще стане само ако бъдем безшумни като привидения и изпълнителни като най-добри воители.

Тази нощ в стана заспаха само Лъв Никерит и свободните от стража ромеи; в четириъгълника, отреден за нощния отдиш на пленниците, никой не склопи око. Сеслав изчака да се сменят първата и втората стража. Когато умората натежа вече и на неговите клепачи, той каза на четиримата около него:

— Хайде. Време е!

Разпръснаха се пратениците му и скоро бяха при хората си. Тогава Сеслав нададе три провлечени писъка на сойка. Като чува този знак, в четирите ъгъла на разположените за сън пленници скочиха по няколко пъргави мъже и безшумно, бързо, само за секунди повалиха и задушиха четиримата въоръжени до зъби пазачи. Миг след това по един от нападателите зае мястото на „своя“ пазач, тъй че и да бе чул някой и погледнал нататък през тъмнината, пак не би се усъмнил в нещо.

— Сега е твой ред, Ълфин — каза тихо Сеслав. — Ето един случай да използваш уменията си за нещо честно...

— Няма да се посрамя — самоуверено рече Риса. — Онзи огън там е на моя страна.

Говореше за огъня, запален наблизо до шатрата на Лъв Никерит, отблясъкът от който осветяваше двамата стражи при талигите с оръжието.

— Все пак внимавай! — напомни българинът. — Две стрели за двамата пазачи — това е, с което разполагаш. Пропуснеш ли само единия...

Тълфин Риса наистина не се посрами. Макар и от голямо разстояние — повече от сто и двадесет крачки — той с първата стрела прониза главата на единия страж, а с втората, изстреляна малко покъсно, повали мъртъв и другия.

Щом се освободиха и от тези двама пазачи, Сеслав застана начело на една от тридесетите и с безкрайна предпазливост заведе хората си до каруците и им раздаде оръжие. Също така успешно мина въоръжаването и на втората група. Но при третата се случи някакъв шум, неколцина ромеи се събудиха и вдигнаха тревога.

— Напред! След мен!...

Сеслав поведе онези от пленниците, които бяха вече въоръжени, и те с диви викове се нахвърлиха върху доскорошните си пазачи. Мнозина от ромеите въобще не се събудиха и направо преминаха във вечния сън. Други се събудиха, но не успяха да грабнат оръжието. И само малцина оказаха някаква съпротива. Битката, доколкото това изобщо можеше да се нарече битка, продължи малко. В нея загинаха едва седем печенегии. А от стоте пазачи ромеи оцеляха само Лъв Никерит и още трима от личната му охрана — колкото да занесат в Голое вестта за случилото се...

— А сега — на север! — заповяда Сеслав. — За нас войната тепърва ще започне!...

---

[1] *Малка Никея* (по български *Никица*) — гр. Хавса, югоизточно от Одрин. ↑

[2] *Голое* — крепост при с. Лазарево, Карнобатско. ↑

Вече се усещаше приближаването на есента, когато съгледниците донесоха в Дръстър: Алексей Комнин с огромната си войска бе тръгнал на север! Скоро дойдоха и други вестоносци — императорът бе прехвърлил Хем^[1] и макар че подвижните конни отряди на Каталим го нападаха тук-там по пътя му, той се придвижваше, общо взето, твърде бързо по пътя Велики Преслав — старата столица Плиска — Дръстър.

— Надеждата ни е вече само в куманите — прегракнало рече Татуш, когато се събраха на нов съвет при него.

— Защо само в куманите? — не се съгласи Сеслав. — Ами ние за нищо ли не се броим?

— Нека не се хващаме за думата — миролюбиво рече Сача.

— Напротив, да се хванем! — не се съгласи Татуш. — Щом Сеслав вярва в нашите сили, ще го оставя за мой заместник, докато аз отида при Сокал отвъд Дунава. Ълфин ще дойде с мене. А ти, Сача, и другите — ще се подчините на Сеслав, той ще брани Дръстър от мое име. Задържете ли се, докато аз дойда с куманите, с Алексей ще си поговорим другояче...

На другия ден след този съвет Татуш и Ълфин, придружени от четиридесетина души стража, преминаха със сал на другата страна на реката и препуснаха на север към куманите на Сокал.

Веднага след тяхното заминаване Сеслав събра Сача, Ралф Рижиа и Гневота — тях той определи за свои помощници. Изложи им плана си, съставен с помощта на дядо Нестор. После разпредели силите така: българската дружина, която щеше да отбранява Вътрешния град, оставаше под негова лична заповед. Гневота Едноокия щеше да бъде началник на русите, които дойдоха от Тмутаракан и другите им селища по реката — разбираше се той с тях още от времето, когато бе подпомагал Егор в битките. Ралф бе определен да води сбирщината — разните англи, узи, алемани и изобщо пришълците от четирите краища на света. Единствено Сача със своите печенеги трябваше да остане на височините извън града и

да действа според сигналите с дим, които щеше да му подава Сеслав. Защото Сеслав не само щеше да води българите, но запазваше за себе си и общото ръководство на битката.

Началниците едва успяха да запознаят воините си със Сеславовия план и да заемат определените им места, когато на юг хоризонтът се затъмни от облаци прах.

Ромеите бяха пред Дръстър!

---

[1] Хем (Хемус) — Стара планина. ↑

Х

„КОСТЕЛИВИЯТ ОРЕХ“

1

И тъй, залавяйки се за работа, той обсадил града отвсякъде, съборил една от стените му и влязъл с цялата войска. Но двете крепости на казания град се държали още от близките на така наричания Татуш...

Ана Комнина

След кратко разузнаване към крепостта Алексей Комнин се прибра в стана на войската и веднага събра пълководците си.

— Ще нападнем Дръстър още днес — заяви решително. — Не си заслужава да губим повече време.

— Не избързваш ли с решението си, венценосни? — загрижено попита старият и сляп Никифор Вриений. — Скитите са обкръжени и няма как да ни избягат. Защо да не отделим малко повече време за събиране на по-сигурни сведения?

— Защото не е нужно, Никифоре. Крепостта е скапана и остава само да протегнем ръка, за да я завладеем.

В подкрепа на императора се обади и младият и буен Николай Маврокатакалон:

— Всяко отлагане е в полза на скитите. Нека не забравяме, че техният главатар е отишъл да проси чужда помощ...

— Да не приказваме повече! — отсече Алексей. — Обедната храна да се раздаде по-рано и веднага след пладне нападаме. Вижте тук! — Той се наведе над една карта на крепостта, разпъната на масата пред него. — Няма да си играем на престрелки, стълби и разни други юначества. Ударът ще нанесем ей тук, между тези кули. На това място ровът е почти запълнен и позволява да се стигне направо до стената. Да се изнесат там два тарана^[1] и една кука^[2]. Обещавам ви, че за половин час стената ще рухне. А след още половин над крепостта ще се веят моят пряпорец и омофорът на майката на Словото^[3]. А сега вървете и гответе войската за близката победа.

Когато излизаха от шатрата му, протостраторът^[4] Михаил Дука, брат на императрицата, го попита:

— Повярвах ти, божествени господарю, и наистина вече чакам да видя златночервения ти стяг над Дръстър. Но защо усетих някакво недоволство в светлия ти глас?

— Защото вярвах, Михаиле, че превземането на Дръстър ще бъде един от най-ярките бисери в короната ми, пък крепостта е такава жалка, че няма да донесе никаква слава нито на мен, нито на вас...

* * *

Както предричаше императорът, така и стана. От стената им оказаха много слаба („хилава“ я нарече Лъв Диоген) съпротива. На кулите вляво и дясно се тълпяха повече „варвари“, но и те не смееха — или не умееха — да се сразят с облечените в желязо нападатели. И наистина за по-малко от час стената рухна и смелият Алексей сам поведе челните си части в отвора.

Нахлуха ромеите с яростни викове и готовност за сеч, но останаха измамани — къщите, улиците и стъгдите на Дръстър пустееха, никаква жива душа, човек или животно не се мярна пред тях. Тази необикновена пустота за миг стъписа императора, изненада го с необичайността си. После обаче по-силно се оказа разочарованието, че и тук отвъд стената, нямаше никакво поле за проявяване на неговото геройство.

— Укрили са се като зайци във Вътрешната крепост каза той на приближените си. — Напред нататък! И нека ни пратят колкото се може повече подкрепления...

За втори път в днешния пристъп Алексей позна — още първият поглед им показва, че превземането на Вътрешния град няма да бъде такава играчка, както разрушаването на стената. Тя беше добре укрепена, яка, с гъста верига бойци зад зъберите и по кулите ѝ, които посрещнаха нападателите с градушка от добре прицелени камъни на прашкарите и гъсти облаци стрели и копия.

— Толкова по-добре — потри ръце младият император. — Не е сладка победата срещу овце...

Той изчака да се събере приблизително половината от войската му и заповяда пристъп. Първият опит за пробив се провали обаче, преди още ромеите да бяха стигнали стената — спряха ги камъните и стрелите. Вторият удар ги изведе до стената, даже успяха да вдигнат няколко стълби, но дотам завърши всичко — защитниците се бяха приготвили добре, та с тежки каменни блокове и казани вряща смола бързо изпариха нетърпеливостта и на най-смелите. За третия удар войските на Алексей построиха костенурки^[5], затъркаляха и набързо сглобени кули, а самите бойци, разгневени от първите неуспехи и поощрявани от началниците си, с дива стръв се нахвърлиха върху стената. На няколко места успяха да се изкачат горе на ръба ѝ, овните^[6] заудряха метални глави в обкованите порти. Битката, във вид на многобройни отделни яростни схватки, се разгоря по цялата дължина на Вътрешната крепост. По всичко изглеждаше, че започва началото на края...

Някъде отвътре проехтяха призивни звуци на бранни рогове.

— Аха! — засмя се Алексей. — Варварите ще изведат всички на стената. Нека донесат омофора, приятели. Още преди залез-слънце той ще се развява над тази крепост, която в бъдеще ще се зове „Скитско гробище“. — Той се усмихна отново. — А като си помисля, че един наскоро я наричаше „костелив орех“...

Не успя да продължи тирадата си — онова, което последва, смая и него, и приближените му, и цялата войска. След звуците на роговете започна насрещен удар, но не там, където Алексей го очакваше, а далеч зад гърба им. На кулите, които те така безгрижно отминаха, се изправиха многочислени отряди защитници, които с войнствени викове и с кошмарно точна стрелба за няколко мига покосиха онези ромеи, които бяха между пробива в стената и първите къщи по посока на Вътрешната крепост. Най-много се отличаваха лъчниците, ръководени от Ралф Рижия: те не само умееха да се целят безпогрешно, но и изпращаха стрелите си толкова надалече, че някои стигаха чак до мястото, от което императорът ръководеше нападението срещу вътрешната твърдина.

Младият пълководец Георги Палеолог съобразително извърна част от войските с лице срещу тази нова заплаха в лично ги поведе назад към отвора в стената. Ала не успя да стигне далече — насреща му се втурна една чета високи и снажни руси мъже, които налетяха

върху хората му като вълци върху стадо кошуги. А онзи, който ги водеше — гигант някакъв с черна превръзка през едното око, — не само беше пръв в схватката, но и ги увличаше в нещо като весела надпревара.

— Напред, братя славяни!... Кълна се в копитото на Сатаната, жива ромейска душа няма да се измъкне оттука!...

Някъде от Вътрешния град се извиха три стълба черен дим. Алексей Комнин изобщо не се замисли какво ли би трябвало да означават те; той, който до преди минути се смяташе сигурен победител, сега вече търсеше пътища за спасение.

— Изтеглете хората и ударете с всички сили назад, към отвора в стената! — заповяда и сам не позна гласа си. — Ако останем по-дълго тук, ще попаднем между два огъня...

Едва започнаха да изпълняват новата му повеля, когато портата на Вътрешната крепост се отвори с шум и от нея заизтича гъста лавина от добре обучени воители, които удариха в гръб отстъпващите ромеи.

— Протостраторе! — нареди императорът, опитвайки се да надвика шума на битката и писъците на своите воители. — Обърни крайната друнга срещу тази нова глутница и прикривай тила ми!... Аз сам ще поведе хората на пробив към изхода...

Нямаше да успее — не беше нужно да си пълководец, за да видиш тази очевидна истина. Стрелците от лявата кула поразяваха отдалече хората му, а които оцеляваха под техния облак от стрели, ставаха плячка на русите воители, водени от едноокия им войвода. А в това време другите, които напиреха откъм Вътрешния град, все повече изтикваха разредената друнга на протостратора Михаил Дука и бързаха да смажат всичко между себе си и своите другари отсреща.

— „Костелив орех“!... — прошепна на себе си императорът. — Наистина попаднах на костелив орех. — После разтърси глава и изправи огъналите се рамене. — Какво пък, нека поне падна с достойнство...

Но той не падна в тази битка. Загина една третина от войската му, ала той самият оцеля. И не го спаси омофорът на майката на Словото, а опитността на стария Никифор Вриений. Когато доложиха на слепия старец какво ставаше в крепостта, той, макар във войската да имаше скромното място на обикновен съветник, с решителността си веднага иззе властта от ръцете на стъписаните по-млади военачалници

и заповяда: всички налични сили да се хвърлят в отвора, пробит в стената, с цената на всякакви жертви да се унищожат защитниците на двете кули, а отвъд стената да се отвори проход за императора и неговите обградени войски. Така и стана. Наистина допълнителните войски не унищожиха хората от кулите, но все пак успяха да се съединят с другарите си и после всички заедно бягаха цели двадесет и пет стади^[7] далеч от крепостта и спряха чак до една безименна рекичка, приток на Дунава, на достатъчно разстояние от гибелната вихрушка, която бе бушувала над тях в Дръстър.

Повече от единадесет хиляди техни другари не ги последваха. Все под началството на Михаил Дука те се бяха вече отправили по онзи път към небитието, от който никой не се е върнал...

---

[1] *Таран* — обсадна машина за пробиване отвор в стената на крепостта. ↑

[2] *Кука* — обсадна машина с дълго рамо за разрушаване на зъбери и стени. ↑

[3] *Късо* наметало за раменете, което се е пазело във Влахернската църква в Цариград и което, според преданието, някога е принадлежало на Богородица. Реликвата се използвала за разпалване религиозното чувство на народа, включително и по време на война. ↑

[4] *Протостратор* — висш военачалник. ↑

[5] *Костенурка* — обсадна машина; дървен навес, покрит с мокри кожи, за достигане и подкопаване крепостни стени. Костенурка можело да се образува също като предните и страничните редици на обсадителите държали щитовете си един до друг, а вътрешните — над главите си. ↑

[6] *Овен* — металически накрайник на тарана, изработван обикновено във вид на глава на овен. (Сравни таран.). ↑

[7] *Стадия* — мярка за разстояние, в различните епохи между 178 и 200 м. ↑

Уловил го за дрехите, Сеслав така го разтърсваше, че понякога отлепяше краката му от земята.

— Негодник! — крещеше, задавян от гняв и мъка. — Мръсник!... Защо не нападна, когато видя знака?...

Сача не беше от страхливите, но този път се поуплаши. Не само защото Сеслав изглеждаше извън себе си, но и от вида му — от лицето, опушено и после набраздено от вадички пот, от още кървящата рана на бузата, от разкъсаните в битката дрехи...

— Ама чакай бе, човек! — мъчеше се да го успокои. — Чакай да се разберем като хора.

— Като хора ли? — продължаваше да го тресе българинът. — Никакъв човек не си ти и заслужаваш кучешка смърт. Заради тебе ни се изплъзнаха и ромеите, и Алексей. Ама ти си знаеш твоето, нали? Нека други да се пържат в огъня, каквото може да се свърши, те ще го свършат и бе тебе. Нали тъй разсъждаваше, негоднико, когато видя дима, а не потегли към крепостта?

— Не е тъй бе, Сеславе. Видях аз, това е вярно, ама само два пушека. Все чаках да запалиш и третия, а в това време.

Тази последна лъжа помогна на Сача — започнаха да спорят два или три са били пушеците, пратиха да търсят свидетели и докато да се установи истината, яростта на Сеслав попремина. И все пак той завърши разговора със заплаха:

— Опиташ ли се да хитруваш и следващия път, не с византийците, а с мене ще си имаш работа. Разбра ли? Е, щом си разбрал, тръгвай с мене на разузнаване!

Един час по-късно те, прикрити от топлия есенен здрач и охранявани от само трима воители, наблюдаваха ромейския стан от височината на един объл хълм. Не познаваха добре реда във византийската войска, но най-същественото не убягна от вниманието им.

— Какво мислиш за тия, дето се измъкнаха на юг? — загрижено запита Сача...

— Бяха само две шепици хора — отговори Сеслав. Макар че се намираха далеч от ромеите и двамата говореха шепнешком. Същинската им сила си остава тук...

— Ами ако са отнесли богатствата си?

Тези думи издадоха истинските грижи — и подбуди — на печенега. Сеслав усети как кръвта се качва в главата му, но си наложи да се овладее. И реши да хитрува.

— Ти луд ли си? — каза. — Императорът е още тук, до войската. Виж там, в средата на стана...

— Да, червената шатра.

— Тя е на императора. Толкова ли ти стига умът, че Алексей Комнин ще остави богатствата да се измъкнат далеч от него?

Тактиката му беше малко груба, но успя. Алчността на Сача се бе разпалила, та той рече войнствено:

— Утре ще ги пипнем. И Алексей, и богатството му!...

— Че ще ги пипнем, ще ги пипнем — кимна Сеслав, — но няма да е лесно. Виж, стягат се за битка. Пререждат дружините си...

— Друнги им викат по гръцки — вметна печенегът.

— ... разполагат се като пред близко сражение. Не опъват шатри... Постовете им... Всичко е, както пише в техните книги.

— И как иначе, след като разбраха, че и нас си ни бива! — с тон на самохвалство рече Сача, макар че той най-малко имаше право да си присвоява част от заслугите за днешната победа.

Всъщност думите му не съдържаха никаква особена мисъл, но българинът се замисли продължително върху тях лицето му просветна.

— Да се връщаме! — предложи. — Ти ми даде разковничето за утрешното разгромяване на гърците, Сача.

— Аз ли? — учуди се другият, докато пълзеше назад до него.

— Ти просто ми показва как ще разсъждава Алексей, когато ще се подготвя за следващата битка. — И по-късно, когато вече бяха поседнали на почивка от другата страна на хълма, обясни мисълта си: — Днес те бяха очаквали груба и безредна съпротива, а попаднаха в капан, изграден по всички правила на военното изкуство...

— Какво значи това „военно изкуство“? — прекъсна го Сача, но Сеслав не отговори, а само махна с ръка.

— И за следващата битка — продължи — ще се готвят пак по правилата. Това се потвърждава и от реда в стана им. Ние пък ще им

скроим една шега по печенежки. Ясно ли е?

— Не съвсем — призна печенегът.

— Тогава запомни, че утре най-важната роля ще имате ти и твоите конници. Засега — толкова. Повече подробности ще научиш, когато се върнем в Дръстър.

Сеслав направи знак и придружниците им поведоха към тях конете.

* * *

Ако „скитите“ се готвеха за утрешната битка, не дремеха и в стана на ромеите. При тях даже всичко ставаше по-припрянно, с повече загриженост — още бяха под впечатлението на тежкото поражение, претърпяно в Дръстър. И затова още докато воините разставяха стана, а началниците им събираха разпилените части в нови турми^[1], банди^[2] и друнги, Алексей Комнин свика голям съвет в шатрата си, на който присъствуваха всички по-първи военачалници.

— Нека не се връщаме на станалото днес — започна той направо. — Него всички знаем и от него всички ни боли. Да се помолим само за душите на протостратора и на другите, а ние да обърнем очи към бъдещето. Говорете и предлагайте!

Първ заговори Григорий Маврокатакалон, същият онзи Григорий Маврокатакалон, който заедно с Никифор Вриений още в Лардея бе предсказвал гибелните последици от една война със скитите. Той не произнесе нито дума на укор или себеизтъкване, а направо описа опасността от близкото съседство със „скитите“, направи приблизителни пресмятания за сегашното съотношение на силите и в заключение посъветва да се избегне нова схватка с врага, а войските да се вдигнат още през нощта и с бърз денонощен поход да се насочат към Велики Преслав.

— Към Велики Преслав! — неволно възкликна Алексей. — Че това е в подножието на Хем!...

— Съветът на Григорий е добър — обади се на това място Никифор Вриений. — Ако скитите тръгнат да ни преследват според обичая си с колите и семействата, те няма да ни настигнат никога. А

ако потеглят без тях, тогава няма да намерят убежище зад каруците си и ще ги бием още в първото сражение.

— Не говоря за преследването, а за бягството чак във Велики Преслав! — напомни императорът.

— Ще стигна и дотам, божествени. Велики Преслав не е толкова далеч, колкото ти се струва на пръв поглед. Ръцете ни ще бъдат развързани за всякакви действия, когато имаме тази яка твърдина зад гърба си. Не забравяй, че тя е градена от българския цар Симеон, а той е разбирал от тия работи...

— Разсъждава ли и друг по този начин? — сухо попита Алексей.

Да, намериха се и други, които подкрепиха първоначалната идея на Григорий Маврокатакалон. „Не е бягство, а само заемане на по-добро изходно място за продължаване на войната — казваха те. — Оттам ще предприемаме дълги излази в убежищата на скитите, ще ги изтощаваме с глад кръвопускания. И малко по малко ще вземем връх над тях.“

На тези мнения почти в един глас отговориха двамата Диогенови синове — Никифор и Льв:

— Не ги слушай, венценосни! Какво са скитите? Само като извадим мечовете си, ще ги направим на късове!...

Императорът не чу как някой подметна на двамата храбреци, че на тях е лесно да правят на късове скитите, понеже днес не бяха в крепостта, а извън стената ѝ, та изобщо не ги познават в боя. Той мислеше за друго: че ако след днешното поражение предприеме и едно прибързано отстъпление, короната може да започне да стои твърде хлабаво върху главата му... И воден от тази мисъл, той скоро-скоро прекрати пренията:

— Ето моето решение — каза твърдо. — Утре ще предизвикам скитите на бой и ще застеля тази земя с труповете им. За да нямам никакви пречки, нека целият обоз още сега да се отправи към Ветрин^[3] под охраната на половин друнга, водена от тебе, Георги Куцомит. Друга половин друнга също веднага да съпроводи Никифор, Григорий и техните съмишленици към Велики Преслав...

— Защо ни обиждаш, светозарни? — тихо, но укорно го прекъсна Никифор Вриений. — Ако даваме съвет за отстъпление, то е защото тъй схващаме положението, а не защото сме страхливи. Стигне ли се до умиране, ние сме способни да умрем за величието на

империята и за твоя трон — също така добре, както и най-смелият от воините ти.

— Не се съмнявам, Никифоре — рече императорът, но тонът му не отговаряше на думите. — Само че вие се съмнявате. А в утрешната битка аз не желая сред воините ми да има хора, които се съмняват в победата. — Тук щеше да се обади Григорий Маврокатакалон, но той го спря с властно вдигане на ръката. — Решението ми е окончателно. Моля, пригответе се и тръгнете веднага на път.

(Тръгнаха. Именно тези бяха двете групи, които Сача и Сеслав видяха да напущат ромейския стан и да се отдалечават на юг.)

След излизането им императорът се разпореди за утрешната битка. Той лично щеше да поеме началството на центъра, където щяха да бъдат най-отбраните сили, ръководени все от негови кръвни роднини и близки, включително и родния му брат Адриан, който командуваше наемния отряд латиняни. Лявото крило Алексий повери на кесаря^[4] Никифор Мелисин, съпруг на сестра му. А за началници на дясното постави опитните пълководци Кастамонит и Татикий, там щяха да бъдат също съюзниците — езичници, водени от своите вождове Уза и Караджа^[5].

— А нас? — почти изплака Лъв Диоген. — Забравяш ли ни, венценосни, или искаш да ни оставиш настрана от славата?

— Не ви забравям — с доволна усмивка отговори Алексий Комнин. — Ти и брат ти Никифор, също и ти — посочи той към Николай Маврокатакалон, — ще бъдете моя лична охрана. Съобщете същото и на Йоаникий, на вожда, на варягите Набит и на моя верен Гула. — И предварително ги похвали: — Ако се явях с такава бляскава и могъща свита значело на ахейците под стените на древния Илион^[6], нямаше да се стигне до нуждата от дървени коне... А сега се разотидете, приятели. Отпочинете, съберете сили и се подгответе за утрешната победа!^[7]

---

[1] *Турма* — военна част във византийската армия в състав 5000 души (турма = 5 банди = 25 друнги). ↑

[2] *Банда* — военна част във византийската армия в състав 4000 души. ↑

[3] *Ветрин* — селище с неопределено местоположение; допуска се, че се касае за днешното с. Ветрен, Силистренско. ↑

[4] *Кесар* — титла на императоровия брат или на друг негов много близък роднина. ↑

[5] Уза и Караджа били узи на венецианска служба. ↑

[6] *Илион* — другото име на Троя. ↑

[7] Съвещанието на ромейските пълководци е предадено с почти дословна точност и автентичност. ↑

3.

Алексий Комнин сам провери подреждането на войската и на всяка банда, на всяка друнга съумя да каже по някоя дума, с която да възпламени бойците. Пред пълководците обаче той бе по-сдържан: предупреди ги в никакъв случай да не нарушават бранния ред, „докато не се приближат до скитите за ръкопашен бой“. Всички бяха убедени в близката победа, та на мнозина се сториха странни и неразбираеми думите, които императорът произнесе, когато тръгваше към своето място:

— Пък ще видим дали наистина орехът е чак толкова костелив...

Когато първите лъчи на слънцето се плъзнаха над огледалната повърхност на Дунава, най-далечните съгледници донесоха на императора: „скитите“ започнали да излизат от крепостта и веднага да се строят в бранен ред. Беше още много рано за битката, но по-нетърпеливите измежду ромейските военачалници заповядаха „под оръжие“. После... После не се случи нищо. Мина половин час, после още половин, слънцето вече се издигна доста високо над хоризонта, а нищо не подсказваше скорошен сблъсък. Едва когато някои преуморени от бранната стойка воители започнаха да припадат по местата си, дойде втората вест: враговете, тръгнали без всякакво бързане към византийския стан, като мъкнали със себе си колите и в тях — целите си семейства.^[1] Тъй както се влачеха те, щеше да мине час до срещата, но за всички беше пресен примерът от вчера, та никой не посмя да даде почивка на вдървените от неподвижност воители. Зачестиха припаданията, а прахулякът от движението на „скитите“ се виеше все още наблизо до Дръстър. Алексий Комнин отдавна виждаше вредата от престараването на своите помощници, но сега най-сетне разпрати вестители със заповед — нека дадат отдох на бойците.

Изпълниха повелята му. Мнозина поседнаха и даже се излегнаха на посърналата трева, други отидоха назад, да се подкрепят със зальк храна, бойната редица се разбърка...

И точно тогава изневиделица се появи скитската конница, може да имаше до три-четири хиляди души, и с неистов рев и трясък се

вряза между центъра и дясното крило. Бандата на Татикий успя навреме да се приготви за посрещането на удара, та опази крилото, но няколко друнги в центъра буквално за минути бяха пометени, стотици хора от тях загинаха, а останалите потърсиха спасение в паническо бягство. Когато вече и други ромейски части се свързеха и започнаха да дават отпор, конниците изчезнаха също така бързо, както се и появиха.

След непълн половин час обаче те отново пристигнаха. Сега ги очакваха, та те не посмяха — или не пожелаха — да опитат нов удар, а спряха на петдесетина крачки, изхвърлиха един подир друг два гъсти облака стрели към дясното ромейско крило и веднага пак побягнаха.

При третото им появяване вече само малцина бяха онези, които още можеха да изпълняват повелята на императора — да понасят гибелните удари, а да не отвръщат с нищо. Първи не издържаха езичниците: Уза и Караджа се метнаха на дребните си кончета и поведоха хората си срещу нападателите. Печенегите обаче не дочакаха сблъсъка, а им обърнаха гръб и офейкаха, преследвани отблизо от ездачите на двамата узи. Двете групи се отдалечиха и тропотът на конете им се загуби някъде там, между хълмовете на изток. За да не оставят съюзниците си без подкрепа, Кастамонит и Татикий пратиха вест на императора и без да дочакат отговора му, вдигнаха турмата си и я насочиха в бърз ход зад конниците.

Последните събития доста объркаха императора. Той вече се чудеше дали да не потегли с цялата си войска подир самоволно отдалечилото се дясно крило, когато забеляза, че друга опасност беше почти пред него — използвайки прикритието на конницата, главните сили на „скитите“ бяха приближили и сега бяха на не повече от четири стадии пред ромеите. Сега пък не издържа Адриан Комнин, братът на самодържеца. Той не изтрая да гледа как враговете спокойно се подготвят за решителен пристъп и с меч и знаме в ръце храбро поведе друнгите си срещу тях. Беше глупаво и необмислено младежко начинание, което бе жестоко наказано: „... той се понесъл чак до колите — ще бъде записано по-късно в хрониките^[2], — но макар и да се сражавал храбро, върнал се само със седем души, като всички останали били съсечени или заловени от скитите.“

Целият боен ред бе потресен от това ново тежко поражение, разиграло се буквално пред очите им. Смущението се увеличи, когато

съвсем малко по-късно долетяха отнякъде главатарят Уза и няколко ездачи, които викаха с цяло гърло, докато офейкваха на юг:

— Капан!... Клопка!... Всички са обградени... Избити!...

Сякаш за да потвърди грозното им предупреждение, печенежката конница се появи отново и се разля като отприщен бент зад ромейската редица, като се нахвърли с дива, варварска ярост над тилните им части. Толкова голяма беше уплахата, която те предизвикаха, че по-късно някои щяха да говорят за тях като за тридесет и шест хиляди души... [3] Едновременно с това напреднаха и пешаците отсреща. И ето как само за минути императорът, заедно с цвета на войската си, се оказа между два огъня...

Битката се разгоря по цялата линия. Разколебани вътрешно, уморени от продължителните сковани стойки, ромеите изглеждаха бледи сенки на онова, което се очакваше да бъдат. Напразно Алексей Комнин търсеше да предизвика, прелом в битката, като със собствената си ръка развяваше омофора на майката Богородица — неговата войска бавно, но невъзвратно се топеше под ударите на врага.

Случи се и друго, което показва, че зад „скитите“ стоеше ум, който не се ограничаваше да води боя, като само хвърля нови и нови части. Една тяхна дружина, в която нито един воин нямаше азиатски черти, се вряза устремно в разстроения ромейски ред и със зашеметяващ кървав удар откъсна центъра от лявото крило. Императорът схвана опасността и лично поведе хората си наляво, за да възстанови прекъснатата връзка. Стигна се дотам, че и той натопи меча си във „варварска“ кръв. Уби един „скитски“ пешак, после отсече ръката на друг, успя да спаси от гибел Никифор Диоген... И точно тогава битката го изхвърли срещу един враг, който той веднага позна — беше онзи, когото в цялата империя зовяха „Велизарий на злото“.

— Пази се, Комнине! — извика му на гръцки Сеслав. — Сега ще се увериш костелив ли е орехът...

Те се сближиха и кръстосаха мечове. Първата схватка завърши, без да донесе победа за някого. Но при втората проклетият българин успя да отклони оръжието му и замахна да го съсече. Конят на императора отскочи, та ударът не попадна в рамото, където беше насочен, а в бедрото, здравата стоманена броня го притъпи и спаси Алексей от нараняване, но ударът му причини жестока болка, която в

последствие му остана за дълги години.^[4] За негово щастие веднага след този сблъсък между двамата се врязаха личните му защитници и предвардиха третата схватка, която навярно щеше да бъде гибелна.

— Защо, о венценосни, се опитваш да се задържиш още тук? — почти му се скара Николай Маврокатакалон. — Не виждаш ли, че битката е безнадеждно изгубена?

Измъчван от болката в крака, загубил някъде омофора на Богородица, императорът кимна в съгласие:

— Да, време е да се погрижим за собственото си спасение. Но ще ударим напред. Там няма да ни очакват...

Тактиката му се оказа полезна — той, последван от телохранителите си и от петдесетина схоларии^[5], успя да пробие веригата на „скитите“ и да се спаси с позорен бяг. Тъй много бяха наплашени императорът и хората му, че с непрекъсната езда вечерта и цялата нощ се озоваха на сутринта чак в Голое. Това незапомнено бягство стана повод дълги години след това да му подмятат: „От Дръстър до Голое е хубаво разстояние, Комнине...“^[6]

... А под стените на Дръстър византийската армия бе престанала да съществува...

---

[1] Автентично. Хронистката на събитията Ана Комнина пише: „Самодържецът прочее се бил вече приготвил така, когато се появили скитите, които вървели заедно с колите, жените и децата си.“. ↑

[2] Автентично. ↑

[3] Автентично. ↑

[4] Автентично. ↑

[5] Схоларии — гвардейска част във Византия. (Виж ескувити.). ↑

[6] Автентично. Подигравките по отношение бягството на императора са били основателни: пресметнато дори по днешните пътища (през Ришкия проход), много по-преки от древните, разстоянието от Дръстър (Силистра) до Голое (с. Лазарево, Карнобатско) е около 215 километра — изключително дълго като за петнадесетина часа езда, при това главно нощна. ↑

Сеслав не вървеше, а тичаше през бойното поле — хлъзгаше се в локви кръв, прескачаше ранени и убити, заобикаляше навързани един за друг пленници... Но колкото и да бързаше, един глас го накара да спре:

— Сеславе!... Войводо!... Помогни!...

Огледа се. И веднага видя онзи, който бе потърсил помощта му. Сред купчина умиращи и мъртви лежеше Видул от Пастири и се мъчеше да спре кръвта, която не течеше, а бликаше от една тежка рана на бедрото му.

— Ето ме, Видуле! — отзова се Сеслав. — Остави на мене, аз ще се оправя...

Но още като се наведе, разбра, че не можеше да се справи с раната — кракът беше всъщност отсечен и само се крепеше на малко кожа и мускули.

— Един техен пешак — мъчително продума Видул, сякаш се извиняваше. — Успя да ме халоса със секирата си, кучето...

Сеслав съдра ризата си, усука нещо като здрава връв и стегна крака над раната.

— Знаеш ли — каза, като гледаше настрана, — този крак...

— Знам — помогна му раненият. — Няма спасение за него. Отрежи го, войводо, и...

— Не! — възкликна Сеслав. После добави по-тихо: — Разбери, нямам сили да го сторя, Видуле.

Може би щяха да спорят дълго, ако в този момент един познат глас не се бе обадил до тях:

— Остави на мене, Сеславе!

Сеслав погледна през рамо. Беше Гневота Едноокия.

— Остави на мене — повтори бившият разбойник. — Поне десет пъти е трябвало да оправям такива ръце и крака. И наши, и на врагове.

— Какво ще му направиш?

— Ще го отрежа, а сетне с мехлем и билки ще изцерят останалото. А догодина Видул ще надтичва и тебе, и мене с дървения

си крак...

— Предавам ти го — съгласи се Сеслав. — Но ще обещаеш и друго. Намери после хора, натоварете Видул на една каруца и го проводете в Пастири. Там ще се грижат за него, ще го доизцерят...

— Имай го за свършено! — обеща Едноокия.

Войводата се помъчи да каже още някоя утешителна дума на ранения, сетне побърза да се отдръпне — чувствуваше се някак гузен, че е здрав, докато Видул...

Четвърт час по-късно той намери онези, за които тичаше преди малко: Сача и Селте се бяха разположили като древни сатрапи и с доволство следяха как хората им трупаха пред тях незапомнената плячка от стана на ромеите.

— Слушайте! — започна направо Сеслав. — Оставете това и вдигайте хората си на поход.

— Да оставим това ли? — Сача шеговито се преструваше на недочул. — Може би ще ни предложиш да погледаме колко красиво се отразява червеното слънце във водите на реката?

— Вдигай войската, ти казвам! — кресна войводата. — Ще оставим хора да се погрижат за ранените и да съберат пленниците и плячката, а ние...

— Ти луд ли си? — прекъсна го Селте. — Да зарежем плячката и пленниците, а? Пък ние да гоним оня, дето клати дърветата?

— Остави го да си довърши думата — намеси се Сача. — Нека да го чуем, та да се посмеем...

Сеслав разбра, че нищо не ще може да накара тези хора да надвият разбойническата си природа и все пак реши да опита. Разполагаше ли с друга възможност?

— Трябва веднага да тръгнем на юг — каза той, като се постара гласът му да бъде строг и убедителен. — И то без колите и семействата, без пешаци, само конница. Препуснем ли здраво, ще влезем в Цариград преди императора. — И направи опит да погъделичка алчността на двамата печенежки предводители: — Представете ли си, какво би ни чакало тогава? Когато принудим Византия да коленичи, тя ще се изкупи с такива богатства, пред които това тук ще изглежда като сламена колиба, струпана до мраморен дворец...

— Чувал съм от твоите славяни една поговорка, Сеславе — с оттенък на присмех му отговори Сача. — Да оставим питомното, за да гоним дивото... Това ме съветваш, нали? Не, драги. Благодаря. Аз предпочитам питомното, което е в ръцете ми...

— Глупак! — кресна отново българинът. — А почти без усилие можем да имаме десетократно и стократно повече!...

— Ами че тогава иди и го завладей — подигра го и Селте. — Ние няма да ти се разсърдим.

— Дайте ми конницата и аз наистина ще го направя!

— А, това не — показва жълтите си зъби Сача, — нито един човек от моите няма да тръгне без мене. — После кръстоса ръце на гърдите. — Защо хитруваш, Сеславе? Защо ни залъгваш с приказки за несметни богатства, докато ние не сме порасли за един ден, та добре разбираме защо искаш да... Как го рече? Да принудим Византия да коленичи.

— Дори и тъй да е. И какво?

— Какво ли? Само това, че ние съвсем нямаме целите, които гониш ти. И затова хич не ни блазни да принуждаваме Византия да...

— А ако заповядам? — стрелна го с очи Сеслав. — Има ли нужда да ти напомням, че Татуш ми повери цялата власт над печенегите?

— То беше докато спасим Дръстър и прогоним ромеите — не се смути другият. — Сега, когато го извършихме, властта ти е като онази вода в Дунава, която вчера мина оттука...

— Какво пък — допълни ехидно Селте, — щом искаш да се ползуваш от властта на Татуш, почакай него самия. Ще дойде след ден-два и ако го убедиш, всички ще тръгнем с вас.

От безсилие и гняв Сеслав така стисна пестници, че ставите му изпукаха. В това време Сача се надигна от мястото си, приближи до него и го потупа приятелски по рамото:

— Остави тези неща, друже. Послушай мене, по-стария. Недей да гониш вятъра, а гледай онова, което ти е подръка. Хубава работа свършихме вчера и днес, това е вярно. И сме заслужили наградата си. Седни до нас. Ще съберем всичко, ще го поделим по братски помежду...

Сеслав рязко отдръпна рамото си и без да каже дума повече, се отдалечи. Отиде настрана от бранното поле, приседна зад един шубрак и захлупи лице в шепите си.

Той, истинският победител над Византия, плачеше.

На четвъртия ден след битката Татуш пристигна, като водеше със себе си една безчислена паплач кумани — може да имаха до тридесет хиляди души. Не ги водеше Сокал, неговият стар приятел, той само преди половин година се бе удавил по време на лов, но печенегът бе успял да се споразумее с наследника му Тугортак и неговия племенник Маняк, който беше още млад, но вече се бе издигнал високо над съплеменниците си. Когато куманското множество се изля на отсамната страна на Дунава, следите от битката още не се бяха изличили, само мъртвите бяха вече погребани от пленниците. А иначе всичко си беше по прежнему, даже и плячката, до два човешки ръста висока, стоеше още неразпределена, струпана на купчина.

— Тези за какво са ви? — попита Татуш, след като свършиха поздравленията, посочвайки към пленниците. — Държете ги, за да ги хранутим ли?

— А, не — ухили се насреща му Сача. — Отдавна да сме им видели сметката, ама разбрахме, че за тях можем да получим откуп, който да засенчи тази камара.

Това беше вярно. Преди два дни той и Селте бяха вече заповядали поголовна сеч над заловените ромеи, когато кесарят Никифор Мелисин — същият, който в битката бе оглавил лявото ромейско крило, а после бе безславно заловен наедно с повечето от воините си — ги бе убедил, че докато със смъртта им няма да спечелят нищо, могат да вземат пребогат откуп срещу свободата им.^[1]

— Добре! — кимна доволно Татуш. — Ще го имаме в сметката, когато разделяме плячката.

— Да, ще го имаме в сметката — повтори многозначително някой до рамото му. Говореше Тугортак.

— Какво искаш да кажеш? — стрелна го с мъничките си очички печенегът.

— Каквото казах — сви рамене Тугортак. — Мигар си забравил, че според уговорката нам се пада половината от всичко завоювано и спечелено?

— Шегуваш се, нали? Какво сте завоювали вие, че да искате дял от него?

— Ние напуснахме домовете си — наставнически му отговори куманинът — и ви дойдохме на помощ, изминавайки такъв път, за да участвуваме както в опасностите, така и в победата. И тъй като ние сме си свършили цялата наша работа, не трябва да ни отпращате сега с празни ръце. Ние не дойдохме умишлено в края на войната и затова не сме причина ние, а императорът, който започнал по-рано битката. И тъй, или разделете цялата плячка с нас, или ще ни имате вместо за съюзници — за врагове.^[2]

Заспориха, преминаха и на заплахи. Сеслав, който присъствуваше, неусетно се измъкна настрана, отиде при хората си и ги накара да вдигнат на крак дружината. Всъщност нямаше никакъв план, дори не можеше да реши, ако последва сбиване, кого да подкрепи, куманите или довчерашните си съюзници.

— Дядо Несторе, дядо Несторе — промърмори на себе си, — защо не си до мене, дядо Несторе!...

Видя отдалече как двамата кумански главатари изведнъж се метнаха на конете и препуснаха към своята орда. Татуш, Сача и другите печенежки първенци също се засуетиха и с бойни рогове и вестители започнаха да събират войската си. Доколкото се разбираше от разстояние, сблъскването беше неизбежно. Сеслав още се чудеше какво решение му налага дългът към България, когато Ботас приближи до него, и прочел вътрешните му колебания, го заговори:

— Остани настрана, войводо. Не от страх, а искрено и от сърце ти давам този съвет.

— Ако те послушам, може да изпусна из ръцете си последната надежда за сполука...

— Живял съм дълго между тях, Сеславе, прекалено дълго. Познавам издъно и куманите, и печенегите. Помни ми думата, те сега ще се сбият, ще пролеят много кръв, но на края ще се споразумеят и помирят. Намесим ли се обаче ние, независимо на чия страна, когато си подадат ръце, ще изкарат нас виновни за всичко и с дружни сили ще ни избият.

— Довърши съвета си, Ботас.

— Изтегли дружината, войводо. Ще оцелеем само ако сме далеч от тази папlach.

Сеслав го послуша. И не сгреши. Защото цялото предсказание на алана се сбъдна — край безименната рекичка се разигра люта битка, в която паднаха повече печенеги, отколкото в сражението срещу войската на Алексей Комнин, но на края двете враждуващи страни се помириха. И ако славяните бяха там, може би наистина щяха да се окажат виновниците за всички неразбирателства...

---

[1] Автентично. Действително пленниците са били спасени благодарение на наемците на Никифор Мелитин, а по-късно откупени от императора. ↑

[2] Цялото слово на куманина — автентично. ↑

XI

OKO ZA OKO...

Сеслав проследи битката чрез съгледниците си, които начесто му донасяха за развитието ѝ и за промените в нея. А когато се разбра, че се е стигнало до мир между Тугортак и Татуш, изпрати Ралф и Ботас да изучат новата обстановка по-добре — те никога не бяха имали стълкновения с печенегите, бяха запазили добрите си отношения със Селте и някои други, та за тях появяването на бойното поле или в Дръстър не представляваше опасност. Но когато и войводата, и изобщо всички от дружината очакваха добри сведения, пристигна една колкото неочаквана по характер, толкова и тревожна вест. Дойде тя чрез Ботас и Валцар, стария Сеславов познайник.

— Лоша новина, войводо — започна направо Ботас, когато двамата с печенега скочиха от седлата.

— Какво се е случило?

— Не зная още дали се е случило. И не дай боже!... Но по-добре нека ти разкаже Валцар — каквото зная, чул съм го от неговата уста.

— Не ме мъчете повече! — помоли Сеслав, изпълнен от мрачни предчувствия. — Говори, Валцар.

— Не е много, което мога да ти кажа, Сеславе. Но ще ти го повторя, пък ти сам прецени...

Разказът на печенега беше доста кратък. Валцар бил един от онези четиридесет души, които придружили Татуш и Ълфин Риса при куманите. Когато се връщали, те и съюзниците на Татуш прекосили Дунава приблизително по средата на пътя между Дръстър и Тмутаракан, намислили били да се явят откъм гърба на ромеите, ако Алексей Комнин бил стигнал вече Дръстър. Но когато на отсамния бряг на реката трябвало да се очаква, че ще е нужна мъжка десница, Ълфин взел със себе си десетина души, все изпитани главорези като него, и поел на юг, доколкото Валцар можал да ги проследи, те се отправили не към Тмутаракан и Главиница, а по-навътре в сушата.

— Разбираш ли, защо ти го разказвам, Сеславе? — завърши той. — Те поеха по друм, който ще ги отведе в Пастири, твоето село...

Войводата усети как прималаява от страх, но направи усилие да се овладее. Облиза пресъхнали устни и запита:

— Татуш не забеляза ли, когато ония се отделиха?

— Как да не е забелязал? Ами че преди да тръгне, Риса дълго си шушука с него...

Сеслав поразмисли минута-две, после нареди:

— Поеми дружината, Гневота! Оставаш начело, докато аз отсъствам.

— Какво си намислил, Сеславе?

— Засега ще отида при Татуш и ще се помъча от него да се добера до истината за плановите на онзи негодник. Ти, Ботас, ще дойдеш с мене. Помъчи се сам да узнаеш нещо повече за Ълфин, подшушни и на Ралф да се опита да измъкне някое сведение от неговите англи. А ти, Гневота, пригответи десетина души за път. От поизпитаните. Окаже ли се, че Риса е тръгнал към Пастири, ще го последвам с тях.

— Нали няма да забравиш и мене, войводо? — пръв се обади Валцар.

— Благодаря ти, Валцар — с топлота му кимна Сеслав. — Не, няма да те забравя. А ние да тръгваме, Ботас.

* * *

Разговорът му с Татуш не даде никакъв резултат. Верен на себе си, печенегът се огъваше като змиорка, хитруваше, заливаше Сеслав с потоци от думи без съдържание, но, тъй или иначе, на въпросите му не даде отговор.

За щастие Ралф Рижиия имаше повече успех. В „Трите глигана“ той намери стария си познайник Вортаймър. След една здрава почерпка, изпълнена с по-далечни и по-близки спомени, Ралф заговори за участието си в двете битки срещу Алексей Комнин, после ловко прехвърли думата върху мисията при Тугортак и Маняк, в която Вортаймър, заедно с още неколцина англи, бе съпровождал Татуш.

— Не ми напомняй! — Вортаймър с привичен жест метна към раменете дългите си руси коси, сега в това движение и на иначе

добродушното му лице можеше да се прочете неприкрит яд. — Бихме път за нищо.

— Как за нищо? Нали ако не бяхме се справили с ромеите, победата щеше да зависи само от вас?

— Там е работата, че когато дойдохме, вие вече се бяхте справили. И за нас нито работа остана, нито дял от пляката. А тази пуста плячка ни описваха с такива пищни думи, че заради нея се отказах от една друга хубавичка работа.

— Зависи какво разбираш под „хубавичка“... — подмами го Рижия.

— Петдесет златици за един ден, и то почти без опасност — това не е ли хубавичка работа, стари приятелю?

Ралф свирна многозначително с уста.

— Че кой е този Крез^[1], — който плаща така?

Другият отвори уста да отговори, но се въздържа.

— Ти пък защо се интересуваш? — попита на свой ред.

— Че кой няма да се интересува как се печелят петдесет златици за един ден труд?

Русият гигант напълни стаканите и бавно, на редки глътки, изпразни своя. Личеше — пиеше не от жажда, а за да има време да помисли.

— Излишно е, Ралф — каза после. — Работата беше еднократна и няма да се повтори. Лошото е, че аз се полакомих по сладките обещания на Татуш и останах настрана от нея. И в края на краищата от двата стола се озовах на земята...

— Не виждам защо забулваш нещата в такава тайнственост — засмя се насреща му Рижия. — Още повече че работата била свършена, казваш.

— Защото тя е такава, че човек може от много приказки да си загуби езика... заедно с цялата глава, приятелю.

— А разправяше, че била без опасност — напомни му Ралф.

— Работата да, но не и приказките за нея. — Ново напълване и ново бавно изпразване на стакана. — Ще се опиташ ли да ме баламосаш, Ралф, че въпросите ти са само ей така, за убиване на времето?

Последва продължително мълчание — сега беше ред на Ралф да размисли и да си спомни всичко, което знаеше за нрава на своя

сънародник. На края се реши, извади от джоба си една кожена кесия, стегната със здрав ремък, и постави пред себе си на масата.

— Ти наистина, вместо да седиш на два стола, си се намерил на земята, Вортаймър — произнесе тихо, но отчетливо. — Все пак обаче имаш възможност да наваксаш загубата.

— От тебе?

— От мене. И то още по-безопасно, отколкото в онази тайнствена работа.

— Слушам те, Ралф — алчно го подкани великанът, докато опипваше с поглед кесията на масата, претегляше я.

— Тук има петдесет венециански дуката^[2], Вортаймър, а те струват повече от номизмите, които си щял да получиш от другия.

— За мене ли са, приятелю? — прегракнало попита русият.

— За тебе. Ще имаш половината, ако ми кажеш работата, за която те викаха. Ако, както предполагам, тази работа има някаква връзка с моя вожд Сеслав, ще получиш веднага и другата половина. При това не рискуваш нищо, Вортаймър. Защото твоето име ще остане в тайна.

— Петдесет дуката само за това, Ралф?

— Говори, приятелю, но говори истината, без измислици, и тази кесия още сега става твоя.

— Тя наистина ще бъде моя, Ралф. Ето какво е. Парите ги предлагаше Ълфин. Трябваша му десетина души, за да нападнем някакво село, което се намирало на югоизток от Тмутаракан. Сеслав имал там къща, тъй говореше Риса, и в нея криел огромно богатство. Знаеше се, че селяните няма да са там, та цялата работа щеше да бъде да обезоръжим и вържем пазача, който Сеслав може би е оставил, и сетне да помогнем за намирането на скритото съкровище. Това е всичко.

— Че това е щяло да бъде явен обир, Вортаймър.

— Златото принадлежало на Ълфин, тъй разправяше той самият.

— И Риса с хората си се отправи нататък?

— Така. Но намерили ли са селото, какво са правили там — не зная.

— Кога се отправиха да го търсят?

— Вчера сутринта. Отделиха се от нас, когато ние свърнахме към Дръстър.

Червенокосият поразмисли, после кимна:

— Кесията е твоя, Ворттаймър.

И докато другият я грабна и светкавично натика в джоба си, повика със знак собственика, за да плати. Но великанът го спря великодушно:

— Остави, пиенето е от мене, Ралф. Нали плаща онзи, който печели?...

С тези думи двамата се разделиха.

Три часа по-късно, когато ранната вечер на месец листопад бе вече прихлупила черната си плащаница над Страната без закони, Сеслав се отправи на път, начело на един малък отряд от решителни мъже. Между тях бяха също Ралф, Валцар и Ботас.

---

[1] *Крез* (560–547 г. пр.н.е.) — последният лидийски цар, станал пословичен с изключителните си богатства. ↑

[2] *Дукат* — златна венецианска монета с висока стойност. ↑

Тревожни бяха времената, та хората от Пастори предвидливо бяха поставили наблюдатели по всички пътища, които водеха към селото им. Именно те отрано известиха за въоръжената до зъби непозната група, която в умерен тръс приближаваше откъм Тмутаракан.

— Това ще да е Ълфин — загрижено каза Братан, след като набързо се осведоми за някои подробности.

— Да, Ълфин — съгласи се Нестор. — Селото няма от какво да се страхува. Риса идва само за тази къща.

— Да се укрием в гората, дядо Несторе? — предложи Груд Левака.

— За мене е много късно — поклати глава старецът, като показва с очи крака си. — Но вие вървете, приятели. Вземете Мартина, Стамена и децата и като се укривате между къщите, бягайте в гората.

— За такива подли ли ни имаш? — обиди се едрият Груд. — Аз съм кмет, човече божи, на мен се пада да посрещна неканените гости.

Поспориха, но като нямаше много време за приказки, пък и като разбра, че не ще го послушат, Нестор пръв се предаде:

— Погрижете се поне за жените и децата.

Също и това не се оказа лесно за изпълнение — Стамена се подчини веднага, ала Мартина решително отказа.

— Как? — възмути се тя. — Да изоставя дядо си?

— Ти не си вече внучка на дядо си — скара ѝ се Нестор, — а си жена на Сеслав и майка на децата му!...

— Аз ще посрамя и Сеслав, и българската си кръв, ако избягам...

И стана така, че Стамена се укри с трите деца в гората на Остър меч, а Мартина остана с Нестор, Груд, Братан и още неколцина мъже, които се събраха от селото да бранят дома на Сеслав. Сред тях беше и Видул. Той, още много слаб и с незаздравяла рана на мястото на отсечения крак, не си въобразяваше, че ще бъде равностоен защитник, но вярваше присъствието му да е с нещо полезно.

Едва се поприготвиха и обръжиха, когато откъм края на селото се разнесе тропот на коне.

— Ще ги посрещна аз — каза Братан. — Нека разберам за какво са дошли преди още да са прекрачили в къщата.

— Тъй да бъде — съгласи се Груд Левака. — Попитай ги. Човеци сме в края на краищата, не вълци от гората...

Братан излезе на пруста, когато конниците тъкмо приближаваха.

— Кой сте вие? — извика срещу тях. — И какво ви води насам? Тук няма...

Никога не се разбра какво е искал да каже старият войник със своето „няма“. Откъм още неспрялата група ездаци долетя една тежка и дълга стрела, която го прониза и го забодя за стената до входната врата. И толкова яка бе стрелата, и с такава сила бе запратена, че Братан се опита да я изтръгне с две ръце, но не успя и скоро изпуснал последния си дъх, увисна на нея, без да я пречупи с тежестта на тялото си.

Никой от нападателите не се трогна от картината на жестокото убийство. Те скочиха от конете, метнаха поводите на коневръза и Ълфин Риса ги призова:

— След мен!...

Десетината закоравели злодеи изтеглиха мечовете, последваха го по няколкото стъпала, ритнаха вратата и нахлуха вътре. Пресрещнаха ги — въоръжени, с каквото им бе попаднало подръка — Груд Левака и неколцината селяни, дошли на помощ, сред тях с мечове в ръце бяха също полускованият дядо Нестор и нежната Мартина... Храбри и решителни бяха тези защитници, но що можеха да свършат те срещу хора, които двацет и повече години са преживявали от меча? Как ще се равнява коравата ръка на селянина, свикнала само с дръжката на ралото или с овчарската гега, с опитната десница на войника по занаят?

Още с първата схватка защитниците бяха отхвърлени от вратата. При втората падна съсечен Груд, а един майсторски удар изтръгна оръжието от немощната ръка на Нестор.

— Не убивайте стареца и жената! — заповяда Ълфин. — Те са ми нужни!...

При третия сблъсък загинаха и другите селяни, а Мартина и дядо й се намериха овързани по на един стол, нападателите не сметнаха за

необходимо да обезвреждат лежащия на съседния одър Видул, защото видяха и раната, и безсилието му. Ълфин прибра оръжието си, изпрати един страж пред вратата, утоли жаждата си от някаква делвичка с младо вино, после избърса уста с опакото на ръката си и седна срещу пленниците. С изражението, което имаше, той твърде напомняше онзи хищник, името на който му бе прикачено като прякор.

— Нали се досещаш за какво съм дошъл, старче? — обърна се той към Нестор. — Нека да не губим време в празни приказки. Византийските пари са цената на живота ти. Дадеш ли ми ги с добро, оставаш жив. Не ми ли ги дадеш, аз пак ще ги намеря, но преди това ще изтръгна с ченгел душата от мършавото ти тяло.

Старият човек прецени, че ще бъде глупаво да хитрува и отрича — виждаше се, че Ълфин добре знае за какво е дошъл.

— Нека да не губим време в празни приказки — повтори думите му. — Парите ти нито ще получиш, нито ще намериш, Ълфин. Затова изпълни закана си и ме убий, палачо. Аз съм готов да срещна смъртта.

Така бяха произнесени тези думи, че Ълфин разбра — старецът наистина щеше да опази тайната си. Такъв беше той, че тази мисъл, вместо да го стъписа, го накара да се засмее жестоко и издадените му зъби се подадоха между устните.

— А, не, старче, не! — каза. — Не чакай бърза и лесна смърт. Ще стигнеш до нея, но след такива мъчения, които хиляда пъти ще те накарат да проклинаш, дето изобщо си се родил...

— И на това съм готов — решително рече Нестор. — Започвай!

— Не! — изпищя Мартина. — Не! Не смейте да го докоснете, разбойници!...

— Чуваш ли, старче? — вдигна вежди Риса. — Твоята внучка те съветва да бъдеш по-разумен...

— Дай им проклетите пари, които искат от тебе, дядо, и нека се провалят заедно с тях в пъкъла! — настоя младата жена. — Колкото и да са те, не се равняват на живота ти!

— Лъжеш се, момичето ми. Парите не са мои, а на България. Дори и да ме убият, Сеслав знае скривалището и един ден ще ги употреби за благото на отечеството. Какво е моят живот пред тази цел? — И старият човек се обърна към Ълфин. — Хайде, палачо.

— Какво пък, да започнем — сви рамене Риса. И нареди: — Заеми се с него, Мейрик. Много пъти съм те чувал да се хвалиш с умението си да развързваш упорити езици. — После кимна и на един от печенегите: — Помагай му ти, Кеген.

Двамата станаха, запретнаха ръкави и несмущавани от писъците, молбите и сълзите на Мартина и ругатните на Видул, започнаха „работата“ си. Скоро на всички стана ясно, че Мейрик не се е хвалил напразно — той владееше и с изтънчена жестокост прилагаше върху жертвата си какви ли не чудовищни средства за мъчение: от трошенето на пръстите и изтръгването на ставите, през горенето на живо месо, та до рязането на ивици кожа и набиването на клечки под ноктите...

Наближаваше да стане час, откакто той показваше върху стареца своите сатанински знания, когато един от насядалите наоколо и убиващи времето си с лудо вино мъже се обади:

— Жената не издържа, Ълфин. Виж я, изгуби сваят...

— Но този тук дори не помръдна! — изръмжа Кеген и избърса потта, която се стичаше от челото му. — Дявол го знае от какво е направен, но не трепва.

— Сякаш не трошим неговите кости — продължи Мейрик, — а на съседа...

— Продължавайте! — заповяда Риса.

Продължиха. И когато старият човек заприлича на каша от кърваво месо и начупени кости, Ълфин направи знак на двамата палачи да се отстранят, после извади ножа си и застана пред Нестор. Допря върха на острието до шията му и произнесе с глас, който му се искаше да бъде само студен и безразличен, но в който неволно се прокрадваше и мъничко страхопочитание:

— Е добре, старче. Поиска да ни покажеш, че си мъжествен и ни го показва. Признаваме ти го. Но оттук нататък за тебе има още само една-единствена крачка — към отвъдното. Давам ти последна възможност. Кажи къде е скрито съкровището и живеи, или...

Нестор полека вдигна очи и кръстоса поглед с Ълфин... И странно — не Ълфин, а той, смляната жертва, гледаше с очи на победител. Виждаше се как събира сили. И когато ги събра, се изплю върху мъчителя си. Другият трепна, после мушна с всички сили и ножът му почти преряза слабия врат на стареца. Главата на Нестор се

изкриви на една страна и застина така. Но очите му бяха останали отворени и пазеха своето изражение на вътрешно тържество.

— Нищо — с престомена самоувереност каза Ълфин. — И сами ще намерим съкровището. Елате, момчета!

В следващите часове направиха всичко, за да го открият: вдигаха плочи от настилната, разрушаваха зидове, сваляха керемиди от покрива, насичаха шкафове и подпорни греди, копаха в избата и по двора — от богатството нямаше и следа.

— Вземете тази тигрица с нас — заповяда Ълфин, когато се увери, че усилията им остават напразни. — Тя ще развърже устата на възлюбения си мъж...

Двама вдигнаха Мартина, стовариха я като вързоп зад седлото на един кон и я вързаха. Когато свършиха, Ълфин се върна в полуразрушената къща и се изправи пред лежащия на одъра Видул.

— Тебе ще оставя жив — каза му. — И не защото ми е мъчно за отсечения ти крак, далеч от тази мисъл. Оставям те, за да бъдеш свидетел и да предадеш на Сеслав онова, което видя тук и което ще ти кажа сега. Чуваш ли ме?

— Чувам те — изсумтя Видул. И добави: — Бъди, проклет!

Проклятието не направи абсолютно никакво впечатление на другия.

— Тогава слушай, гледай и запомни — продължи Ълфин. — Искам да кажеш на Сеслав, че отвеждам жена му в Дръстър. Ще си я получи, ако ми дотъркаля парите на Нестор. Всичките, до последния петак, тъй му кажи. Давам му десет дни. Не ми ли ги донесе дотогава в Дръстър, той пак ще си получи своята хубавица, но парче по парче. Запомни ли?

— Бъди проклет! — повтори вместо отговор Видул. — Изчадие на ада, бъди проклет!

Риса не обърна внимание и на тези негови клетви. Той взе дебелата колкото детска ръка вощеница, с която Мейрик бе горил гърдите на стареца, и натисна върху нея печата на пръстена си.

— Това го оставям за доказателство, че наистина съм бил аз — завърши „наставленията“ си. — Ако Сеслав иска да види още веднъж жена си жива, нека донесе златото на притежателя на този печат. Това му обясни от мене. Донося златото в Дръстър, взема жена си от Дръстър, иначе...

И с тези думи излезе от къщата.

Докато си вземаше своя жребец от коневръза и се отдалечаваше, продължаваше да чува клетвите на ранения.

Сеслав нямаше характера на Йов^[1] — нито можеше като него да понася удари, нито притежаваше примиримостта му пред съдбата, — та новата злочестина, която го посрещна в Пастири, най-напред го сломи, после пък го подтикна към неразумна жажда за мъст.

Още преди идването му селянките бяха прибрали, измили и приготвили покойниците като за погребение. Сеслав проля горчиви сълзи над трупове на Нестор, Братан, Груд и другите жертви. След това прегърна невръстните си чедра и заедно с тях горко оплака злата участ на Мартина.

Докато той се отдаваше на скръбта си, никой не се опита да го разтушава — тези неуки хорица знаеха от живота, че и най-коравите юнаци понякога имат нужда да изплачат натрупаната в гърдите им горест. Но когато после без никакъв преход го обзе бурен и безразсъден гняв, та той се разфуча и заприканва хората си начаса да скочат на конете и да се понесат към Дръстър, срещна хладна въздържаност.

— Какво? — изненада се войводата. — Мигар се уплашихте? — И тъй като те не отговаряха, позволи си и да ги уязви: — Или забравихте, че ви плащам, за да ме следвате в опасностите?

Дори и след тези несправедливо остри думи се видя обграден от стената на мълчаливото всеобщо несъгласие. Стъписа се — подобно нещо се случваше за пръв път през няколкогодишния му престой в Страната без закони. Точно тогава към него приближи овдовялата за втори път Стамена и му каза, че Видул иска да поговори с него, та го отклони от някои неразумни решения, които вече пареха на езика му.

Видул естествено беше още на легло. Все пак при влизането на войводата той се поизправи на лакти, а услужливи ръце тикнаха зад гърба му няколко възглавници.

— Повиках те, да ти поговоря за дядо Нестор — каза. — Той, горкият, живя дълго между нас, селяните, та понаучихме едно — друго от него.

— Не ми е време за... — започна Сеслав, но Видул го прекъсна.

— За мъдростта винаги трябва да се намери време, войводо. Без време са само гневливостта и привързаността. — Той, забеляза как думите му в един миг пречупиха възбудата на Сеслав. — Тъкмо на това ни научи мъдрият старец, войводо: каквото и да ни е пратило провидението, колкото и да се ядосваме или да страдаме, най-напред да седнем и кротко да обмислим онова, което е най-разумно да се стори.

— Разбрах урока ти — гузно се съгласи Сеслав и приседна срещу одъра на ранения. — Хайде, нека поразмислим както би размислил дядо Нестор, царство му небесно.

— Тогаз първо повикай Ботас, Валцар и Рижия. Също и това знам от праведния старец — че две глави винаги мислят по-добре от една.

След малко, когато извиканите бяха вече при тях, Видул поде отново, като се обръщаше към новодошлите:

— Одеве чух през прозореца, когато войводата ви приканваше да го последвате в Дръстър, пък вие не рачихте, затрахте си. Защо?

— Ние не сме се наговаряли, Видуле — пръв от попитаните се обади Ралф, — та ще отговоря само за себе си. Не се съгласих, понеже ми се видя неразумно.

— Защо? — повтори въпроса си раненият.

— Познавам Ълфин от двадесет години. Той прилича на рис не само по злост, но и по хитрост. Щом Ълфин тъй шумно и показно на няколко пъти е повторил „Дръстър... Дръстър... Дръстър...“, то не е било случайно. В Дръстър той навярно е устроил такъв капан, че...

— Прав си — обади се тихо Сеслав. — Мъката така беше замъглила разсъдъка ми, че трябва да съм бил сляп за тази проста истина.

— Аз пък се въздържах за друго — заговори на свой ред. Ботас. — Рекох си тъй: ние дойдохме направо от Дръстър и по пътя се оглеждахме на четири, ако Ълфин наистина е тръгнал нататък, защо не го срещнахме?

— И как разтълкува тази несъстояла се среща? — нетърпеливо попита войводата.

— Че навярно Риса е укрil Мартина другаде — убедено каза аланът, — а в Дръстър само крои клопка за тебе и нас.

— Господ да ме убие, ако не е така! — възкликна от леглото си Видул.

Умълчаха се. Без да го кажат, всички мислеха заедно — къде ли е тъмницата, в която Ълфин бе хвърлил нещастната Мартина.

— Знаете ли какво ми се върти из главата — рече по едно време Валцар. — Преди години един приятел, който служеше в личната стража на Сача, ми беше разправял, че в Главиница Ълфин имал нещо като собствен малък дворец...

Всички без Видул наскочиха нетърпеливо и заговориха в един глас:

— Наистина ли, Валцар? Дявол да го вземе, ако е така...

— Да, не мога да греша — след ново размишление повтори печенегът. — Тогава не обърнах внимание на тези приказки, но...

— Ако мълчешком съберете дружината — обади се от одъра Видул, — и внезапно нападнете Главиница, ще съумееете да я превземете.

— Нямам време да събирам дружината — решително отсече Сеслав. — Приятели, ще ми помогнете ли да освободим Мартина?

Този път сред тях нямаше никакво колебание:

— С тебе сме, войводо! — извикаха те едновременно.

— И искам да знаеш едно — допълни Ралф. — Ще дойда и ще срещна пръв опасността не защото ми плащаш, Сеславе.

Сеслав се изчерви и гузно отклони поглед.

— Простете ми онези невъздържани думи, приятели...

— А, защо? — разпери ръце срещу него Рижия. — Не се чувствам обиден, Сеславе. Аз съм наемен войник и не се срамя от парите, които получавам за службата си. Друга е причината, поради която сега...

— Че този път ще служиш на правдата ли? — попита Видул.

— И това не. Ще го сторя не за Мартина, нито за тебе, Сеславе. А за да навредя на Ълфин. Той е срам за името на англите. И с делата си опетнява и моето име. Ето, затова ще бъда пръв в битката.

Думите на Ралф изпълниха всички с уважение и признателност. Сеслав му подаде ръка и той я стисна здраво, по мъжки.

— А всъщност би могло и да няма битка — каза Валцар. — Войводо, пазиш ли още онази дамба на Татуш, с която на времето си подхлъзнал Селте във Вичина?

— Ето я. — Сеслав извади парчето пергамент от джоба си.

— Дай ми я и аз се надявам да освободя Мартина, без даже да измъкнем мечовете от ножниците.

— Разбрах мисълта ти, Валцар. Може би наистина... Хайде, да ставаме, приятели!

— А, не, защо да бързаме — противопостави се Ралф. — Виждаш, войводо, добрата подготовка е половин победа. Мисля, че и аз мога да вляза в Главиница не с празни ръце. — Той се обърна към Видул. — Ти говореше, че Риса е оставил някъде отпечатък от пръстена си?

— Да. На Дебелата вощеница у Сеславови.

— Дай ми два часа време, войводо. На времето един хитрец срещу мех вино ме научи как човек може от отпечатък да възстанови самия пръстен. — Рижия се засмя широко. — Е, не като да го носи цял живот — восъкът се топи лесно, знаете, — но достатъчно, колкото да хвърли прах в очите на неколцина тъпаци.

— Не е лошо да използваш тези два часа и ти, Сеславе — каза Ботас. — Ти си прекалено познат по тези краища. Няма да е излишно да прахосаш малко вълна и да украсиш лицето си с чифт дебели мустаци и една красива къдрава брадичка.

Сеслав послуша и този съвет. Докато той с помощта на алана „работеше“ новото си лице, Видул, след като дълго и безмълвно ги наблюдава от одъра, изведнъж изпъшка горестно:

— Слава на господата вседържителя и на всички светци! Какво ли не бих дал, за да съм с вас, когато ще смажете главата на тази пепелянка в човешки образ!...

— Ти имаш по-важна работа тук — отговори му войводата, докато залепяше мустаците си.

— Много важна, да — горчиво се присмя на себе си хромият. — Да лъскам със задника си столовете и пейките...

Сеслав се извърна към него и го изгледа продължително.

— Груд е мъртъв, Видуле — напомни му. — По ум и заслуги ти си най-достойният да го заместиш като кмет. Пък и одева доказва, че те бива да напипваш най-верния път... — Другият понечи да го прекъсне, но той не му позволи. — И не бързай да се оплакваш, че няма да си сред копията и секирите. Вчера трябва да си разбрал, че да си кмет на Пастири, не е като да си играеш на кокалчета...

Видул не възрази повече.

---

[1] Йов — библейски патриарх, прочут с праведността си. Според легендата, за да провери вярата му, бог го подложил на какви ли не душевни и физически изпитания, но той нито веднъж не възроптал срещу съдбата си. И затова после бил богато възнаграден. ↑

В Главиница пристигнаха привечер, по здрач, та когато застанаха пред главния вход, портата на крепостта беше затворена и подвижният мост — вдигнат. Очакваха го и се бяха уговорили как да действуват — основата група спряна прилично разстояние, а напред излязоха само Ралф и Валцар.

— Хей, вие там! — провикна се с господарски тон печенегът, като се обръщаше към стражите.

— Кой сте вие? — запита един глас откъм челната кула.

— На тебе ли ще се представим, глупако? — майсторски изигра разсърдване Валцар. — Иди и кажи на кастрофилакса тозчас да се яви пред нас. И се моли на боговете си до идването му да съм забравил нахалството ти, защото иначе не давам и пукната пара за ушите ти...

Това своеобразно встъпление даде плод, защото не мина много и на стражевите кули се забеляза оживление, после мостът се спусна със скърцане, обкованата врата се отвори бавно и от нея прекрачи мъж в пълно въоръжение.

— Я! Да пукна, ако това не е Челгу! — провикна се Валцар. — Мигар те въздигнаха в кастрофилакс, Челгу?

— Да пукна и аз, ако тази муцуна не принадлежи на Валцар! — отговори със същия тон кастрофилаксът на Главиница, като разпери ръце за прегръдка. — Значи, ти разтрепери стражите ми, а?

— А, не! — Новодошлият направи крачка назад и избягна прегръдките; свойското държане не влизаше в планове му. — Изплаши ги онзи, когото представлявам тук, Челгу. Да познаваш този знак?

Другият взе парчето оцавена кожа и дълго оглеждаше змея в полет, отпечатан върху нея. И колкото повече я гледаше, толкова побезкръвно ставаше лицето му.

Ралф Рижия следеше внимателно поведението му. И когато му се стори, че онзи е „узрял“, тикна под носа му ръката си?

— А да си виждал този пръстен, приятелю?

По понятни причини нямаше намерение да го оставя в ръцете му. Но и не беше нужно — след като държеше дамгата на Татуш, за Челгу знакът на Ълфин оставаше на второ място.

— За какво са ви пратили, Валцар? — попита хрипливо.

— Бъди спокоен, не е за тебе. — Валцар уж го успокояваше, но не изоставяше властния оттенък на гласа си. — Дошли сме за оная ревла...

Когато яздеха към Главиница, той и Ралф се уговориха само няколко неща: да говорят и се държат заповеднически, от горе на долу, и да не питат за Мартина, а с поведението и думите си да подсказват, че просто знаят за нея. Тази тяхна тактика даде плод — кастрофилакът на Главиница въздъхна облекчено и се засмя:

— Ревла ли рече, Валцар? Бясна тигрица е тя, приятелю, а не ревла... За какъв дявол ви е?

— Знам ли? Татуш и Ълфин ни вдигнаха по никое време, щели сме да заплатим с главите си, ако не я заведем в Дръстър до утре сутринта. — „Пратеникът на Татуш“ свирна на спътниците си да ги последват и подкани посрещача: — Хайде, води ни, Челгу. Аз, знаеш, още държа на главата си...

Влязоха в крепостта и там кастрофилакът им рече:

— Щом няма да ми погостувате, можете да ме почакате тук. Аз ще ви я доведа. — И добави с усмивка: — И да ви кажа право, с благодарност ще се отърва от нея. За едно денонощие, откакто е тук, този дявол в женски образ вдигна Главиница на главата си...

Изтръпнали от напрежение, Ралф, Валцар и хората от „свитата“ им останаха да чакат. От страх да не се издадат не разменяха нито дума и това принудително мълчание като че увеличаваше възбудата им. Сеслав чупеше пръсти. Ралф нервно дъвчеше устната си. Един русин от групата, Олег по име, настървено скубеше с цяла шепа от брадата си... Слава богу, не чакаха дълго и по улицата срещу тях се зададоха Челгу и Мартина. Както беше третата и последна уговорка между тях, Валцар се впусна да отвлича вниманието на кастрофилакса, докато в същото време Ралф правеше тайни знаци на Мартина да не издава познанството си с тях. Но щастieto, което ги бе покровителствувало дотук, в този момент им изневери. Мартина изобщо не забеляза знаците му. Погледът ѝ попадна веднага върху Сеслав, позна го

въпреки старателната му маскировка и забравила всяка предпазливост, се втурна към него с вика на облекчение и ликуване:

— Сеславе!...

— Мартина!... — не издържа и Сеслав, също се спусна към нея и я притисна в прегръдките си.

От всички наоколо пръв се опомни Челгу и изкрещя диво:

— Измама!... На оръжие!...

Това бяха последните думи през живота му. Защото двамата с Ралф едновременно изтеглиха мечовете, но Челгу не можеше да се равнява по умение с червенокосия си противник и падна пронизан още в първата схватка.

— Назад! — викаше в това време Валцар. — Към вратата!... Назад!... Ние с Ралф ще прикриваме отстъплението ви!...

Послушаха го и бързо отстъпиха към вратата. И съвсем навреме, защото от кулите вече се спущаха неколцина стражи... Застанали един до друг, Валцар и Ралф ги посрещнаха дружно. Тясното място ги благоприятствуваше, та те не само ги спряха, но ги накараха и да отстъпят. А когато някъде отвъд стената долетя гласът на Сеслав „Готово!... Бягайте!...“ те нанесоха два последни удара на стражите, после обърнаха гръб и хукнаха към своите. Преминаха моста, после изтичаха още десетина крачки и... и точно тогава Ралф нададе къс вик и рухна на земята. От лявата му ръка стърчеше и още трепкаше стрела.

— С мен е свършено, Валцар!... Бягай, спасявай се поне ти!...

— Да те изоставя ли? Дума да не става!...

Валцар приклекна до него, но не знаеше какво може да стори за спасението му. А в същото време откъм стената се чу радостен вик:

— Единият падна!... Стреляйте всички бе, стреляйте!...

Долетяха още няколко стрели, едната дори отнесе калпака на Валцар, но други поражения не им нанесоха. И този момент се разнесе бесен тропот на коне. Печенегът вдигна очи. Към тях препускаше Сеслав, като водеше със: себе си и още един кон. Спря, Валцар му подаде безчувственото тяло на Ралф, после се метна на свободния кон и двамата изчезнаха, погълнати от здрачевината...

* * *

На три-четири поприща от Главиница бегълците спряха, свалиха безжизнения Ралф, раздраха дрехата му и огледаха раната. Засегнатата беше само ръката, но ударът беше лош — стрелата първо беше разкъсала някакви жили и после бе натрошила костта под рамото. Стегнаха ръката над раната и с помощта на остър нож извадиха стрелата.

— Божичко! — проплака Мартина. — Пострада заради мене...

— Няма да издържи, ако го вземем с нас — каза на свой ред Сеслав. — Могат да го спасят само в Пастири! — Той поразмисли малко и продължи: — Тук трябва да се разделим, приятели. Вие — отдели с ръка петима от придружниците си — ще вземете Ралф и още тази нощ ще го пренесете в селото. Вдигнете от сън вдовицата Стамена и ранения Видул и им предайте от мене: под дърво и камък да издирят способен врач, но да спасят...

— Ясно, войводо! — каза един от посочените.

— Останете в Пастири до оздравяването му, а после се приберете във Вичина с него и Стамена. Нека Видул ме известява, ако в селото се случват нови поразии. Тръгвайте!

Мълчаха, докато тропотът на конете се отдалечи по пътя към изток, после Сеслав поде отново:

— Ще се разделим и ние, приятели. На тебе, Ботас, ще разчитам да заведеш до Вичина останалите хора и... Мартина.

— Как?! — трепна жената. — Добре ли те чух, Сеславе? Затова ли ме освободихте, за да...

— Налага ми се, Мартино — мрачно, но решително каза той. — Аз имам една лична работа в Дръстър и ако ти си с мене, само ще ми пречиш. Не, ти ще отидеш във Вичина с Ботас и другите, а за Дръстър ще взема само един човек.

— Ще бъда аз, Сеславе — вметна бързо Валцар.

— Благодаря, приятелю, нека бъдеш ти.

Той им разясни плана си. Щяха да отидат всички в Тмутаракан, където, знаеше се, русите щяха да ги посрещнат с отворени обятия. Още вечерта Ботас, Мартина и придружниците им трябваше да тръгнат по течението с кораб, нает от русите, за да преминат покрай Дръстър под прикритието на нощта.

— Няма да имате преमेждия — каза убедено. — След войната там не са особено бдителни, пък и още няма да са узнали, че сме

освободили Мартина, та нито пътищата ще завардят, нито ще следят реката.

— А ние с тебе, Сеславе? — попита Валцар.

— Ще преспим в Тмутаракан и ще продължим към Дръстър утре по видело. За моята работа там трябва да съм отпочинал и бодър.

— Дръстър? — замислено повтори Ботас. — Нали не си забравил, войводо, че там има капан, готов да щракне зад тебе?

— Грещиш, приятелю — поклати глава българинът. — Капан вече няма. — Той показва към жена си. — Нейното освобождение изпили зъбите и на капана, и на онези, които го бяха заложили.

— Поне ще ми кажеш ли каква е тази твоя работа в Дръстър? — тихо се примоли Мартина.

— Един мъжки дълг — отговори Сеслав и в гласа му прозвучаха стоманени нотки. — Един от онези дългове, за които не важи християнското правило „ако ти ударят едната страна, ти подложи и другата“, а се уреждат по поговорката, „око за око, зъб за зъб“...

С тези думи той се метна на коня си. Другите последваха примера му и малката групичка се понесе към Тмутаракан.

Куманите си бяха заминали, та в този ден дръстърци празнуваха наведнъж три неща: спасяването на града си, разгромяването на ромеите и сравнително безболезненото отърваване от опасните им отвъддунавски съюзници. И тъй като в крепостта нямаше място като за толкова народ, празничната трапеза, дълга, кажи-речи, едно поприще, се бе проснала извън крепостната стена. Колко печени вола и овце се изядоха в този ден, колко менци младо вино се изпиха — това никой никога не можа да пресметне. И все пак в спомените на дръстърци празничното пиршество се запомни не с изобилието на храна и питие, а с едно друго събитие, обاغрено с кръв.

Започна то точно по пладне, когато откъм единия край на трапезата се разнесоха нестройни приветствия:

— Да живее Сеслав!...

— Привет на спасителя на Дръстър!...

— Слава на юнака!...

Като не разбра добре виковете, Татуш (който заедно с най-близките си помощници заемаше средата на трапезата) се наведе и попита:

— Какво реват ония там?

— Идва моят човек — подаде криви зъби Ълфин. — Клъвнал е въдицата...

— Чувате ли как го посреща нашата паплач? — обади се подстрекателски Селте. — „Спасителят на Дръстър!“ И тези думи ги казват в твоє присъствие, Татуш...

Не успяха да завършат този разговор, защото в този момент се появи Сеслав, който, придружен от Валцар, с равномерен тръс се насочваше право към тях. На петдесетина крачки един слуга пое конете им и те продължиха пеша; лицето на Сеслав изразяваше всичко друго, само не празнично настроение.

— Заповядайте, приятели! — с пресилена сърдечност ги посрещна Татуш. — Вие имате голям дял за днешното празненство. Заповядайте и вдигнете стакани заедно с нас...

Сеслав с нищо не показва да е чул тази покана. Може да се каже, че изобщо не забелязва веселящата се дружина — цялото му внимание бе посветено на само един от тях.

— Стани, Ълфин! — произнесе заповеднически с глас, пълен с напрежение. — Каня те на двубой до смърт, английско куче. Въръжи се и ела да премерим силите си гърди срещу гърди, както подобава на воини.

Ълфин го изгледа продължително. В погледа му можете да се прочете насмешка, може би изненада, но в никакъв случай не и страх. Устните му отново се разтеглиха в усмивка.

— Ами ако откажа? — попита с беззвучен смях.

За по-малко от секунда в десницата на Сеслав се появи меч и върхът му се озова на една длан разстояние от шията на Риса.

— Ако откажеш, ще те заколя като крастав уличен пес...

Татуш, Сача, Селте и другите настанаха.

— Прибери оръжието, Сеславе — прикани го Татуш. И се опита да го сплаши: — Иначе стражите ми ей сега ще те хвърлят в тъмницата...

— Сигурен ли си, Татуш? — присмя се в лицето му българинът. — Сигурен ли си, че наистина могат да ме хвърлят? — Той извърна глава и извика с цяло гърло: — Дръстърци-и-и... Говоря ви аз, Сесла-а-ав!... Искат да ме хвърлят в тъмница-а-а...

Всеобщ вик на недоволство се понесе по цялата дължима на трапезата и заплашително отекна в стената на Дръстър. Онези, които се бяха сражавали под стяга на Сеслав за спасението на своя град, се надигнаха, на много места блеснаха мечове.

— Ще ни разкъсат... — с пресъхнало гърло произнесе Каталим.

— Ама чакай бе, Сеславе — поде отново Татуш, опитвайки се да излезе с чест от получилия се обрат. — Може ли така да се...

— Може! — не го доизслуша войводата. — Този негодник е отвлякъл жена ми, Татуш. И това престъпление е венец на целия му живот, изпълнен от край до край с безчестни и злодейства. За двама ни няма място под слънцето и днес един от нас трябва да си отиде.

— Наистина ли е извършил престъплението, което му приписваш, Сеславе? — попита някой зад гърба му. Сеслав хвърли бърз поглед назад. Въпроса бе задал Вортаймър; беше пак така рус,

както при Браничево, само че лицето му нямаше онзи добряшки израз — беше съсредоточено мрачно.

— Наистина, но не е цялата истина, Вортаймър. Преди да отвлече жена ми, Риса е избил половин дузина прекрасни мъже. Между тях и старецът Нестор, който ни отведе победоносно до стените на Цариград.

— Вярно ли е, Ълфин? Такава ли е била „работата“, за която канеше и мене? — Другият не отговори. — Тогава трябва да се биеш, иначе ще стана едновременно твой съдия и палач и ще ти отсека главата, както подобава на изрод като тебе. Да, да, ще се биеш и дано загинеш в двубоя. Но случи ли се да победиш, тогава ще застанеш с меч в ръка и срещу мене. Защото заради такива като теб, Ълфин, хората презират цялото ни племе.

Ълфин го изслуша, но с нищо не показва тази нова заплаха да му е направила някакво впечатление. Той обърна отново поглед към Сеслав и сякаш не забелязвайки, че само няколко пръста разстояние отделяха врата му от смъртоносното оръжие, нито проявяваше страх, нито бе престанал да се усмихва.

— Работата можем да уредим и по друг начин, не непременно с мечове — подхвърли спокойно. — Не ти ли каза оня, еднокракият?...

— Няма друг начин. Или ще се биеш, или...

— А не се ли страхуваш, че в един двубой ти изобщо не можеш да спечелиш? Не само защото съм по-силен от тебе. Помисли! Жена ти е моя пленница. Как мислиш, че ще постъпят пазачите ѝ, ако научат, че ти си ме убил?

В този момент съвсем неочаквано се намеси Валцар:

— Мартина не е вече твоя пленница, Рисе. От снощи тя е отново свободна.

За пръв път в този разговор Ълфин загуби самообладание. Той заговори несвързано:

— Как?... Та нали тя?... Челгу...

— Можеш да ми вярваш, Рисе. Защото аз със собствената си ръка избавих Мартина от твоите тъмничари.

Тук се случи нещо, което никой не беше предвидил и затова не успя да предотврати. Сача запита:

— Ти си дръзнал да своеволничиш в моята Главиница?

— Щом си позволил твоята Главиница да се превърне в затвор...

Валцар не успя да завърши. Защото Сача не извървя, а прелетя разстоянието до него и с неразбираема ругатня на устните заби ножа си до дръжката в гърдите му. Сеслав също се спусна нататък, но колкото да поеме умиращи Валцар в ръцете си.

— Валцаре!... — проплака. — Бедни приятелю!...

Някакво подобие на усмивка се хлъзна по бледнеещите устни на печенега. После прошепна все по-тихо и по-тихо:

— Да видиш, Сеславе... че и между... печенегите има честни люде... които знаят... да умират... за правдата, а не... за плячка...

И с тези думи главата му климна през ръката на войводата.

Наоколо се бе възцарила зловеща, оглушаваща ушите тишина. Сеслав полека и братски — грижовно положи мъртвия на земята, после вдигна лице и потърси очите на Ълфин.

— Този благороден мъж загина от друга ръка, но пак ти си виновен за злодейското му убийство. Ще платиш за него, както ще платиш и за Нестор, Братан и другите. — Той се изправи. Мечът му пак се насочи към Риса. — За последен път те питам. Ще се биеш ли, или ще избереш смъртта на червей?

— Не само ще се бия — сви едрите си рамене Ълфин, — но и ще те убия. След малко ще видя цвета на твоята кръв, българино.

— Щом си толкова сигурен в победата си, ще ми кажеш ли кои бяха съучастниците ти, когато извърши убийствата в селото?

— Ще ти ги кажа, но не сега. Ще ти ги прошепна на ухото, когато ще лежиш в краката ми, а душата ти ще се запътва към пъкъла.

При тези думи Риса вече не се усмихваше.

Разтичаха се стражи и глашатаи и накараха цялото множество да се премести от едната страна на проточилата се на цели четиристотин крачки трапеца; обширната равнина между нея и реката щеше да бъде мястото на двубоя.

Докато се подготвяше, казаха на Сеслав, че Татуш е заповядал Селте „да ръководи и да следи за почтеността на единоборството“. Младият българин се досещаше от какъв характер ще бъде почтеността, ръководена от Селте, но не възрази — за него беше достатъчно, че предизвикателството му беше прието. И когато се освободи от наметалото и всичко друго ненужно по себе си, което би затруднило движенията му (само върза виолетовата свилена кърпа на Мартина около китката на дясната си ръка — беше си внушил, че тя му носи щастие в часовете на изпитание), той се отправи към Селте, който стърчеше самотен на изчистената площадка. Почти по същото време от другата страна се запъти нататък и Ълфин. Като го огледа, Сеслав се изненада; прието беше в единоборствата да се използват само оръжия за близък бой — самият той носеше щит, меч, нож и бойна брадва, — докато Риса държеше в ръцете си прочутия си лък и колчана с тежките стрели.

Селте ги посрещна важен и надут като пуяк, изпълнен със самочувствие от съзнанието за значението на ролята си.

— Ще бъде честен двубой — каза им. — Всеки от вас ще може да разчита само на силата и ловкостта си. Който получи помощ отстрана, ще бъде позорно убит от стражата на Татуш. Приемате ли?

Двамата кимнаха мълчаливо.

— Вижте тази черта — продължи Селте, като показва в краката си. — Ще застанете от двете й страни и...

Не довърши. Прекъсна го Ълфин, който приближи до него и оживено зашепна нещо в ухото му, посочвайки колчана и лъка в ръцете си. За Сеслав не беше трудно да се досети: Селте бе очаквал да ръководи един типичен, по познати правила двубой, докато Риса

настояваше да получи предимството, което му даваше неговият голям, костен лък.

— Вижте тази черта — започна отначало Селте. — Ще опрете гръб до гръб над нея и ще...

Ълфин отново не му даде възможност да завърши. Както и преди малко, той го прекъсна с няколко прошепнати думи, Селте го изслуша и кимна в отговор.

— Ти, Сеславе, ще застанеш от тази страна, а ти, Ълфин, от тази. Ще извървите по сто крачки и ще се обърнете един срещу друг. Тогава ще ви дам знак и от този миг ще се смята, че единоборството е започнало. Съгласни?

— Съгласен! — с гузна припряност избърза да каже Ълфин.

— Смятам — надменно се усмихна Сеслав, — че трябва да повикаш стражите на Татуш, за да убият Риса.

— Какви ги приказваш, дявол да го вземе! — скара му се объркай Селте. — Да не би да си видял помощ отвън?

— Ако говорим за тебе, тя е отвътре. Като ми даваш тази страна, слънцето ще блести в очите ми и ще ме заслепява. Щом ще бъде наистина почтено единоборство, трябва местата да се решат с жребий.

Селте се обърка за минута, потърси с поглед помощ от Риса, но скоро се оправя.

— Жребия аз хвърлих, докато ви чаках. Или дръзваш да се усъмниш и мене?

— Как можеш да си помислиш такова нещо... — отговори двусмислено българинът и се изсмя в лицето му. — Но нямай угризения, Селте. Приемам източната страна. Слънцето няма да помогне на Риса.

— Изглеждаш много убеден в думите си — надсмя се пресилено Ълфин.

— И наистина съм убеден. Днешният ден ще бъде края на злодействата ти, Ълфин.

— Аз пък съжалявам само за хубавата ти броня — отговори другият. — Отсега си представям на какво ще заприлича този сребърен орел, когато стрелата ми мине през него...

— Стига приказки! — възвърна се към важната си роля Селте. — Единоборството ви е с оръжие, не с думи. Застане с гръб над чертата. Така! Сега тръгвайте!

Като се страхуваше от предателски изстрел откъм гърба, Сеслав извървя бързо своите сто крачки и се завъртя на пети. Почти по същото време отсреща се обърна и Ълфин. По средата между тях Селте тъкмо заставаше при по-личните зрители и оттам им извика:

— Започвайте!

Не последва нищо. Ълфин остана на мястото си и се залови грижливо да постави на тетивата една от смъртоносните си стрели. Но и когато я постави, дори и не посегна да опъне лъка — разстоянието беше прекалено голямо, за да разчита на успешен изстрел.

Сеслав разгада тактиката му, поразмисли и пусна меч в ножницата, а изтегли бойната си бродва и я хвана като за хвърляне отдалече. Направи го открито и показно — искаше Ълфин да забележи, че и той се готви за удар от разстояние, та да го предизвика към поранен изстрел. И така с бродва в едната ръка и с щит в другата бавно започна да се връща към средата, като внимаваше да не изпусне нито едно движение на противника си.

Другият обаче продължаваше да не напуска своето място. Оставил на земята меч, колчана и щита си, Ълфин очевидно нямаше намерение да се придвижва и щеше там да дочака Сеслав да се приближи на удобно за изстрел разстояние.

— Така да бъде — прошепна на себе си българинът и продължи полека напред.

Когато все още ги делиха около сто и петдесет крачки, Ълфин видимо се приготви за изстрел. Какво трябваше да означава това? Сеслав бе виждал Риса да улучва от толкова далече, но то беше изстрел към неподвижна и нищо неподозираща цел. Можеше ли да допусне той, че Сеслав ще се смръзне и с отпуснати ръце ще дочака стрелата?

Поразмисли българинът и скоро разтълкува намерението на Ълфин: с такъв далечен изстрел той не очакваше развръзка, но искаше да провери доколко противникът му познава борбата срещу английския лък. Сеслав се усмихна. „Какво пък, хитрост срещу хитрост — каза си. — Нека този пладнешки убиец да вярва в преимуществото на своето оръжие...“

След само още десетина крачки Ълфин вдигна лъка, почти без да се цели, го опъна и пусна тетивата. Сеслав изчака да чуе изсвистяването на стрелата във въздуха и се хвърли настрана. Само

след миг тежката английска стрела премина там, където той бе стоял допреди малко — така майсторски владееше Ълфин своето оръжие.

— Не улучи! — чуха се гласове наоколо.

Сеслав забеляза, че нито несполучливият изстрел, нито думите на зяпачите наскърбиха противника му. Напротив, лицето на Риса изразяваше доволство. Не беше трудно да се разбере причината за него — той си бе казал, че от сто и петдесет крачки може да се избяга от стрелата му, но, не и от петдесет. И затова спокойно си избра нова стрела от колчана и с предишната грижливост я постави на тетивата.

За опасността при изстрел от по-близо си помисли и Сеслав, та удвои вниманието си.

Сто и двацет крачки разстояние...

Сто крачки...

Осемдесет...

Ълфин на няколко пъти вдигна лъка, уж че ще пусне втората стрела и Сеслав всеки път с рязко движение поставяше щита пред себе си — не беше забравил той уроците на Ралф Рижия и си ги повтаряше през цялото време, но се стараеше да дозадълбочава заблудата на противника си.

Шестдесет крачки...

Петдесет и пет...

Ълфин отново изпъна тетивата. Не само Сеслав, а всички наоколо усетиха, че този път ще последва изстрел, и то изстрел-развръзка. Българинът цял се превърна във внимание и съсредоточение. И когато стрелата бръмна срещу него, той само за частица от секундата приклекна и се закри с щита по подходящ начин. Като че ли не беше още завършил движението си, когато стрелата с трясък се удари о щита и излетя нанякъде. Сеслав не се опита да я проследи, нито пък загуби време в самодоволство от успеха. „Посрещнеш ли по този начин една стрела — бе го учил Ралф, — не предизвиквай провидението, а измъквай меча и се втурвай срещу противника си.“ Той не измъкна меча, но рипна на крака и с всички сили се затича напред.

Оказа се, че не е било необходимо толкова бързване — слисан от случилото се, Ълфин изобщо не посягаше за трета стрела, а глуповато местеше поглед от лъка в ръцете си към тичащия насреща му мъж. И когато българинът се озова до него, той все още не бе проумял, че

обстановката се е изменила и че вече е дошъл негов ред да се погрижи за защитата си. Сеслав с един удар строши лъка в ръцете му и вдигна брадвата над бакърено — русата му глава. Едва в този момент Ълфин осъзна опасността и убеден, че е пред пътя към отвъдното, пребледня и стисна очи.

— Разбра ли какво са изпитвали старецът Нестор или неопитните селяни, когато си ги убивал? — студено му каза Сеслав. — Така безпомощни са посрещали смъртта и те, но за разлика от тебе са били невинни пред себе си и пред бога...

Другият мълчеше. Войводата се поколеба, пък захвърли настрана брадвата си, отдръпна се и — както преди години в двубоя с Тирак Чудото — произнесе с подигравка и презрение:

— Вземи меча си, убиецо. Не съм свикнал да убивам безоръжни противници.

Не повярвал на слуха си, Ълфин отвори очи и се огледа. Нямаше грешка — наистина Сеслав стоеше настрана, бавно измъкваше меча си и го чакаше също да се въоръжи.

— Не биваше да го пощадяваш, Сеславе — разнесе се един глас. — Ълфин живя като куче и заслужава кучешка смърт.

Българинът хвърли бърз поглед към зрителите. Онзи, който му бе извикал тези думи, бе дългокосият гигант Вортаймър.

В същото време Ълфин не отиде до оръжията си, а се промъкна пълзешком — сам непознаващ великодушието, той не го допускаше и за другите. Грабна щита и меча си и възвърнал вярата си в успеха, скочи на крака и с дива стръв се нахвърли върху противника си. Сеслав спокойно посрещна ударите му — някои отблъсна с оръжието си, други пое с щита, трети с къси движения остави да профучат покрай тялото му. Отстрани може би изглеждаше, че той едва смогва да се опази от тежките удари, но Ълфин не се излъга — имаше достатъчно опит, та скоро разбра, че насреща си има майстор на меча, който всеки миг владее положението и направлява двубоя според желанието си. Риса пое дъх и се хвърли в нов напад, но и той се съкруши в желязната отбрана на българина.

— Какво? — присмя му се над щита си Сеслав, когато се разделиха след втората схватка. — Срещу неопитните селяци ти беше по-лесно, нали?

И в този момент Ълфин се уплаши. Той, който безброй пъти бе отнемал живота на други, сега изведнъж усети край себе си собствената си смърт, дебнеща с косата и тракаща с голата си челюст, и това видение го изпълни с ужас.

— Не! — извика, отговаряйки не на Сеслав, а на собствените си мисли. — Не! Ще загинеш ти, а не...

Воден вече от страха си, а не от разума, той се втурна в ново нападение. Удари веднъж... втори път... В третия замах вложи цялата великанска сила на мишците си. Сеслав, който хладнокръвно следеше действията му, разбра, че е дошла минутата на развръзката. Пое бесния удар с меча си, направи крачка напред, докато оръжията се кръстосаха до самите дръжки, извъртя китката си, както стотици пъти го бе учил Братан, и мечът на Риса излетя от пръстите му.

Всичко бе очаквал българинът, само не и това, което последва. Ълфин се взря безсмислено в празната си ръка, после той, воинът и убиецът, нема доблестта да посрещне като мъж смъртта си, а с отчаян вопъл падна на колене и извика:

— Милост, Сеславе!... Милост!...

Смутен от тази липса на достойнство и неспособен да порази човек, който на колене моли за пощада, Сеслав за секунда се обърка, неспособен да вземе решение. Доловил разколебаването му, Риса се разкрещя още по-жалостиво:

— Милост!... Нали искаше да узнаеш съучастниците ми? Подари живота ми, Сеславе, и аз ще ти ги...

Изпънатите до краен предел Сеславови сетива го накараха да действа, изпреварвайки собствения си разум. Едно издайническо избръмчаване откъм смълчаните зрители едва достигна до слуха му и той се тръшна по очи на земята. Предназначената за него стрела прелетя над рамото му и с грозно хрущене прониза черепа на коленичилиия Ълфин.

Така загина от предателски удар Риса в момента, когато сам беше на път да извърши поредното си предателство.

Докато Сеслав бавно се изправяше, разнесоха се викове:

— Ето го!... Ето го убиецът!...

— Целеше Сеслав, пък улучи...

— Там... Там... Вижте го как бяга!...

— И той е от англите... Мейрик, така е името му...

После над цялата гълчава проехтя познатият глас на Вортаймър:
— Стойте!... Не го преследвайте!... Оставете го на мене!...

Станал на крака, Сеслав видя как русият великан опъна лъка си, прицели се във фигурата на бягащия към хълмовете Мейрик и пусна тетивата. Голямата стрела раздра с писък топлия есенен въздух и след секунда се заби между плешките на беглеца. Мейрик падна по очи и не мръдна повече.

Вортаймър остави лъка си, отметна коси към раменете и произнесе спокойно и студено:

— Мейрик преживяваше като наемен убиец и палач. Беше пръст божи, дете Ълфин загина именно от неговата ръка...

Това беше надгробното слово за двамата злодеи.

Сеслав кимна с благодарност на великана, поздрави с меча си множеството и се отдалечи. Първите си крачки направи сред плътна, глуха тишина. После обаче се разнесе дружен вик на хиляди гърла, от които Дръстър — както Йерихон^[1] преди столетия — потрепери:

— Да живее Сеслав войвода-а-а!...

Младият мъж продължи нататък.

---

[1] *Йерихон* — древен град в Мала Азия, на двадесетина километра от Ерусалим. Според Библията той бил първият град, срещнат от евреите при влизането им в тъй наречената Обетована земя. След като безуспешно обсаждали седем дни града, на осмия евреите надали такъв вик, че стените на крепостта се сринали с трясък. Оттук изрази: „Йерихонски вик.“. ↑

XII
„ЩЕ ДОЧАКАМЕ ДА СЪМНЕ“
(ВМЕСТО ЕПИЛОГ)

Изминаха още няколко години.

Погледнати отстрана, те изглеждаха години на спокойствие. Сеслав живееше сред семейството (което се бе увеличило с още един син, когото кръстиха, разбира се, Нестор) и приятелите си. Вичина и нейната околност продължаваха да цъфтят под неговата власт; не бе случайно дето имаха име на най-богатия край в цяла Малка Скития. След онези паметни събития, на дъното на които бе безмерната алчност на Ълфин Риса, нямаша никакви нови дразги и недоразумения с печенегите. Подобни вести идваха постоянно и от Видул — село Пастири също богатееше и печенегите и на него не създаваха неприятности. Така изглеждаха годините отстрани, но Сеслав и най-близките му люде не ги приемаха като спокойни и безметежни, никога — за разлика от онези, предишните — не ги нарекоха „отмората“. Защото наистина нямаша нито веднъж остри и явни сблъсъци с печенегите, но всъщност помежду им през цялото време съществуваша отношения на взаимно недоверие и студенина. Не че не поддържаха никакви връзки, но те се ограничаваха до най-необходимото и се градяха на почти неприкрита неискреност. Сеслав се страхуваше от тях, не изключваше едно тяхно внезапно нападение над богатата Вичина, та се принуждаваше да поддържа непрекъснато далеч по-голяма войска, отколкото би било във време на действителен мир. Печенегите пък от своя страна съвсем недвусмислено държаха Сеслав и изобщо славяните настрана от всички свои начинания. За пример е достатъчно да се каже, че те всяка година предприемаха поне по един поход във вътрешността на Византия — при последния от тях Сача нанесе съкрушително поражение на Алексей Комнин, като изби до крак петте друнги на архонтопулите^[1], — но нито веднъж не поканиха за тях и българите, а ако Сеслав по свой почин предложеше участието си, откланяха го с благовидни предлози, но твърдо и безусловно.

Приблизително същото се случи и в ранната пролет на годината от Христа 1091-а. Сеслав научи, че Татуш се стяга за нечуван и незапомнен поход на юг, в който щели да участвуват цялото племе на

печенегите и четиридесетхиляден кумански отряд, и настоя да се присъедини към него със славянската си дружина. Татуш обаче не пожела и да го изслуша докрай; той „великодушно“ покани Сеслав сам или най-много с един придружник да го съпроводи в похода, но за участие на дружината не даде да се отвори и дума. Беше явно: хитрият главатар на Дръстър се догаждаше за по-далечните цели на българите и старателно ги осуетяваше своевременно...

След като се посъветва с помощниците си, Сеслав реши въпреки всичко да отиде с печенегите, като за своя лична охрана избра Ботас. Имаше намерение Гневота и Ралф да остави като свои заместници във Вичина, но Едноокия не щя и да чуе: той събра четица от десетина „планински орли“ и реши да съпътствува тайно печенегите, като се промъква по заобиколни пътеки. „Само като ми дадеш знак и ние ще бъдем до тебе — отговаряше той на Сеславовите възражения. — Пък ако стиска на кривоокия, нека прати пълчищата си срещу нас, дузината...“

И тръгнаха. Никой не можеше да се похвали с ведро сърце.

---

[1] Битката се е състояла през пролетта на 1090 г. край Хариупол (дн. Айребол в Турция), крепостта, която няколко години по-рано е била превзета от войските, предвождани от Нестор. Архонтопулите (буквално: синове на архонти) са били един специално сформиран елитен отряд от младежи, представители само на най-знатните византийски фамилии и обучени лично от императора. ↑

Всичко в този поход беше низ от недомислия и неправилни действия.

Първата грешка беше всъщност още преди началото му. Татуш скрои някакво подобие на съд над дългогодишния си помощник Каталим и го предаде на палача. Искаше да стресне другите пълководци, но войската, усетила в тази несправедлива казън крамоли и неразбории сред началниците си, потегли със смут и объркване в душата.

После пролича пълната некадърност на Селте, който сега заемаше едно от челните места сред пълководците. Всичко, извършено от него, представляваше глупост след глупост и грешка след грешка. Но Татуш оставаше сляп за поразите, вършени от новия му пръв любимец.

А когато бяха около Веригава, Ботас разказа на Сеслав за някои странности в поведението на Тугортак и Маняк, вождовете на куманската орда, които бе забелязал. Войводата ги проследи и се увери в казаното, та дори зърна как тайнствени вестители в черни наметала се явяваха нощем в шатрите на двамата и също така нощем изчезваха в неизвестна посока. Обърна внимание на Татуш, а печенегът, обикновено мнителен и предпазлив, сега отговори с непонятна за него доверчивост. Познавал той изтънко душичката на куманина още от Сокал, та знаел кога да се страхува от него и кога — не.

Със същото нехайно безгрижие прие Татуш и предупреждението за шайкаджийството във войската и специално на Сача, първият между шайкаджиите. Не виждал нищо лошо — каза. — Нали за това били тръгнали, да натрупат богатство за сметка на ромеите...

Главатарят на печенегите не извлече поука и от урока, който му даде Алексей Комнин. То стана далеч на юг, до крепостта Хировакхи^[1], на няколко часа път от Цариград. Там Селте хукна да плякосва начело на отряд от шест хиляди печенеги, а императорът му погоди един капан, стар колкото света — преоблече една своя турма в печенежки дрехи, така приспа вниманието на Селте и с внезапен удар

разгроми шестте хиляди „скити“, като повечето от тях намериха там смъртта си, а останалите бяха поробени и отведени в Цариград.^[2] Между убитите беше и самият злополучен военачалник Селте.

Така пъплеше това невиджано множество — само печенегите в него, броени с жените и децата, достигаха до шестстотин хиляди души! — без план, без ясна цел, без строен ред. И където минеше, оставяше зад себе си пустиня. Когато беше под стените на столицата, изглеждаше, че този път дните на „царицата на градовете“ са преброени; по-късно Ана Комнина, дъщерята на императора, щеше да пише: „Ако съдим по човешки, нямаше надежда за спасение.“ Но когато гибелта висеше над Цариград, Татуш внезапно и безпричинно измени посоката и насочи своята паплач на югозапад. Тогава Алексей Комнин се залови трескаво да събира войска и да я праща на юг, в малкото крайморско градче Енос. Погледнато отстрана, нямаше никакви изгледи за успех — срещу стоте хиляди воини на „варварите“ той с мъка можеше да противопостави двадесет хиляди. И все пак императорът не смяташе, че отива на сигурно самоубийство — той основателно вярваше в по-високото качество на своята войска и в по-доброто ѝ въоръжение, а имаше наум и някои други надежди...

В края на месец брезен^[3] двете войски се сближиха при долното течение на Еврос^[4]. Татуш разположи стана си в ъгъла между Еврос и притока ѝ Мавропотамос^[5], а Алексей Комнин зае насрещния хълм Левунион^[6]. Когато Сеслав упрекна печенега, че с избора на мястото за стан е обрекъл войската си на пълна неподвижност, Татуш отговори лекомислено:

— А, защо, ние ще се придвижим на североизток... когато тръгнем в напад, за да смажем „богопомазаните“ ромеи.

Като чу този отговор, Сеслав кимна на Ботас — по-нататъшното им присъствие бе станало излишно, можеха вече да се изтеглят при Гневота. Така и сториха. И на двадесет и деветия ден на брезен тримата приятели станаха отдалече свидетели на паметната битка при Левунион.

Още преди първия час на деня^[7] двете войски се подредиха за бой — ромеите в подножието на хълма и „скитите“ пред стана, очертан с талигите им и другите товари. В средата Татуш разположи петдесетте или шестдесетте хиляди печенеги (никой не си бе дал труд да ги преброи), водени от Сача, а на двете крила постави куманските

отряди на Тугортак и Маняк. После гръмнаха тръби и литаври и стройните гръцки редици се люшнаха напред. Както диктуваше многолетният им обичай, печенегите ги чакаха по местата си. Но още преди да се сблъскат, стана неочакваното. Откъм двете крила на „скитската“ редица прозвучаха отсечени и пискливи призови на рог, веднага след тях настъпи кратко разбъркване и в следващата минута се видя, че двата кумански отряда са се извърнали с лице срещу съюзниците си и ведно с наближилите ромеи се нахвърлиха върху смутените и разколебани печенеги.

— Да-а-а... — тихо проточи Ботас. — Имало е защо да се явяват онези среднощни гости с тъмни плащове при Маняк и Тугортак...

— Вижте!... Вижте!... — извика Едноокия. — Сача е, познавам го по сребърното въоръжение...

Говореше за един печенег с блестящи доспехи — „един от видните скитски вождове“, както ще пише по-късно Ана Комнина, — който в този момент се отдели от редицата, захвърли оръжието си и с високо вдигнати ръце затича към отряда на Тугортак. Измяната на Сача (която впрочем не му донесе спасение, защото куманите не го пощадиха и той намери смъртта си под стъпките на конете им) още повече обезвери съплеменниците му. Разнесе се отчаян вопъл, откъснал се едновременно от стотици хиляди гърла — без да се стигне до истинско сражение, край Левунион бе започнал невиджан погром.

— Да си тръгваме — рече Сеслав, като избърса с длан студената пот, избила по челото му. — С печенегите е свършено.

Потеглиха. А зад тях ромеите пишеха с мечовете си една от най-срамните страници на своята история. Там, под хълма Левунион, те не спечелиха една битка, нито една война, а унищожиха цял един народ. Не пощадиха нито онези, които се предаваха, нито беззащитните жени и деца — до следващия изгрев-слънце племето на печенегите престана да съществува.^[8] В този кървав въртоп безславно загина и Татуш...

---

[1] *Хировакхи* — вероятно гр. Чаталджа (в Турция). ↑

[2] Случаят автентичен. ↑

[3] *Брезен* — месец април по старославянския календар. ↑

[4] *Еврос* — р. Марица. ↑

[5] *Мавропотамос* — р. Екрене, приток на Марица. ↑

[6] *Левунион* — хълм до устието на Марица (на турска територия). ↑

[7] Според византийската система броенето на часовете започвала с изгрева на слънцето. ↑

[8] Автентично. Ето как Ана Комнина описва събитията от този ден: „И тогава могло да се види необикновена гледка — в този ден загинал цял народ, не десетки хиляди, но надминаващ всяко число, заедно с жените си и децата, без изключение. Това станало на 29 април... затова византийците пеели песен, която гласяла: «Скитите за един ден не видяха май.» Когато слънцето било вече на залез и всички станали жертва на меча, включително децата и майките, а мнозина били и пленени...” Същата нощ обаче ромеите нападнали безоръжните и навързани пленници и се отдали на нова сеч. Някои историци пресмятат, че от около 600 000 печенеги са оцелели не повече от 40–50 000, които били по-късно заселени в Мъгленско, днешна Македония. ↑

Във въздуха витаеше онази тиха печал, с която се разделят хората, преминали заедно през много радости, надежди и... поражения.

— Нека да си го признаем: не успяхме — говореше Сеслав; мъчеше се гласът му да звучи делнично и спокойно, но в него се долавяха нотки на зле потиснати ридания. — Ние повярвахме, че е настъпил ден, пък то било само светлинка на свещ в черната нощ.

— Приказваш тъй — обади се Видул, — сякаш си започнал да мислиш, че тази черна нощ ще бъде вечна...

— А, не, приятели, това не! — възрази веднага войводата и личеше, че в това свое „не“ влага цялото убеждение на сърцето си. — Не! Ние се измавихме, че сега е бил краят на нощта, но че нощта ще има край — в това никога не бива да се съмняваме. Ще има! И ние ще дочакаме да съмне!

— Наистина ли ще дочакаме, Сеславе? — попита Гневота.

— Ще дочакаме! Дори и ако бог ни прибере, преди да изгрее денят на България, ние ще дочакаме да съмне чрез нашите синове. Важното е едно: да ги закърмим, тези наши синове, с вярата в неизбежното съмване и с непримиримостта към робството.

— Това беше излишно да го казваш — поклати глава Видул. — Българинът знае да търпи като вол, но вътре в себе, си никога не угася пламъчето на вярата и главнята на непримиримостта.

Умълчаха се. И през отворения прозорец до тях достигна един женски глас, който редеше някъде в селото:

*... Не ми бил, мамо, орел в небето,
най ми бил, мамо, Сеслав юнака:
на мъка, мамо, цар и лечител,
а на неправда — суров мъстител...*

— Чувате ли, братя? — тихо изрече Видул. — Също и тази песен ще ни подкрепя, докато още трае нощта...

— За да дочакаме да съмне, трябва преди всичко да оцелеем — заговори отново Сеслав. — Разбирате ли, приятели? Със Страната без закони е свършено. Само след дни ромеите ще възстановят властта си тук. И ще я възстановят с огън и желязо. За Видул и изобщо за хората от Пастири не ме е страх, но...

— Така е, войводо. И нас не ни е страх. Ние винаги сме били непознати за ромеите, пък и те нямат сметка, знаеш, да ни премахнат от тази и без това обезлюдена земя...

— Прав си. Но останалите?

— Говори пръв ти, Сеславе — предложи Ботас, — та твоето решение да упъти и нас, да ни насочи в избора ни.

— Ние тръгваме на запад — отговори войводата. — Нали, мила? — В знак на съгласие Мартина протегна ръка и доверчиво я постави в неговата. — Не, не, не в чужбина, не ме разбирайте погрешно. Човек като вашия Сеслав предпочита сух комат, но в България, отколкото разкош и богатство сред чужди.

— Тогава какво значи „на запад“? — попита Ралф Рижия, докато с дясната си ръка облягаше лявата върху масата; след онова тежко нараняване тя, ръката му, оцеля, но остана суха и скована, безжизнена.

— Обясни им ти, Гневота. Ти знаеш по-добре...

Както му беше обичай, преди да заговори, Гневота поправи превръзката на лицето си.

— Едно време с моите „планински орли“ имахме сигурно укритие там, където Веригава се докосва до Средецкото поле. Чудно място е то, приятели! Бистри потоци се стичат от планината, долу, в равното, богатата земя плаче за работливи ръце, а доще ли ти се дивеч — вземай лъка и влизай в гората. Всичко, всичко е наспорил там Господ! Дори, ако щете, и... свобода...

— Свобода ли? — трепнаха всички до един.

— Ами да, свобода. Видиш ли опасност, достатъчно е две крачки да сториш и дебрите на Веригава те спасяват от всякакъв поробител.

— И ти, Сеславе, нататък ли?... — обади се Видул.

— Слушайте, слушайте още! Продължи, Гневота!

— По време на „отмората“ Сеслав ми напълни торбата, със златици и ме проводи нататък. Откупих мястото, свиках най-добрите

майстори от цялото Средецко поле и...

— Вдигна къща ли, Гневота? — засмя се Ралф. — Виж го ти, за пръв път чувам стар разбойник къща да гради...

— Не къща, а цяло село, приятели — отговори Сеслав. — Който пожелае, нека ме последва. За всеки от вас там има готов дом, покъщнина, пълни житници, че дори и добитък в обора.

— Ех, Сеславе, Сеславе! — прихна в смях Видул и се плесна по дървения крак. — Знаех те за предвидлив, ама чак пък толкоз!...

— Сега говорете вие — прикани ги войводата. — Идвате, нали?

Неочаквано за всички първият отговор дойде от Стамена:

— Аз ще дойда — произнесе тя с онзи безжизнен глас, присъщ ѝ от гибелта на Братан насам. — И не за пълните житници и обори. Искам за себе си само едно — да се намери кътче за мене във вашия дом и залък хляб на вашата трапеза, за да доживея там до замомяването на Яна и Бояна и да видя възмъжали Нестор и Драгомир. Аз отдавна вече нямам друга радост извън тях...

Вместо да ѝ потвърди с думи, Мартина се приведе към нея и я прегърна топло.

— Ще дойда и аз — каза Ботас. — Какво друго да стори един самотен алан, който няма родина зад гърба си и други приятели извън вас? Ще дойда, та поне да се намира с кого в тихите вечери да си приказвам за миналите славни времена.

— А ти, Ралф?

— Не се засягай, но аз няма да те последвам, войводо. Нито ще остана тук, Видуле.

— Да не си намислил да се върнеш във Вичина? — стрелна го с единственото си око Гневота. — Внимавай, Ралф. Ромеите няма да простят на онзи, който почти цяло десетилетие е следвал само на една крачка „Велизарий на злото“...

— Няма да се върна и във Вичина — поклати рижата си глава Ралф. После продължи със странно изражение: — Знаете ли, приятели, аз научих много неща от вас, българите. Много повече, отколкото вие предполагате. Любов към отечеството, вяност към приятелите, грижа за сънародниците... Тъй, както сега никой от вас не помисля да потърси щастие в чужбина... — Спря, защото му се видя някак си много сложен начина, по който започна. И завърши изведнъж: — С една дума, намислил съм пак да се поуча от вас и да се върна в моята

стара Англия. Ще си родя там синове и пак като вас ще ги уча да обичат родината си... нищо, че сега на престола ѝ са проклетите норманди.

— Дявол да го вземе, добре си го намислил! — похвали го развълнуван Гневота. — Но премислил ли си всичко, Ралф? Къде на края на света е твоята Англия...

— Няма да съм сам. И знаете ли кой ще дойде с мене? Вортаймър, ако още го помните.

— Как не? — рече Сеслав. — Вортаймър повече от нас виеше с вълците, но винаги си е личало, че дълбоко в душата си е чист човек. — Той помълча малко. — И аз ще кажа като Гневота, че добре си го намислил. Достойно решение е за мъж като тебе... макар че винаги ще ни липсваш...

— На мен ще липсваш още повече — обади се Ботас. — И не само защото от двайсетина години сме заедно Ралф. Просто бях започнал да си представям, че сега и на старини ще бъдем все тримата — аз, ти и Гневота.

— Аз ли? — искрено се учуди Едноокия. — Мигар някой си е помислял, че човек като бате ви Гневота ще се залови да оре и сее?

— Как? — трепна Сеслав. — Да не ти е скимнало да ни изоставиш?

— Аз ще събера отново моите „планински орли“, Сеславе, и ще се върна към стария занаят — да мъстя на поробителите. Докато стига до ушите ви, че тук или там е видяна сметката на някой кръвопиец, да знаете, че Гневота Едноокия е още жив. А престанете ли да чувате за мене, съберете се, кажете добра дума и пийте по стакан вино — нека това да е панихидата за душицата ми.

— Да чуем и тебе, Видуле.

— Аз моето вече го казах, войводо. Оставам си тук да върша онова, което вие ще вършите в Средецко — да уча синовете ни на вяра и непримиримост.

— А селяните?

— Всички сме на един ум. — Кметът на Пастири се засмя хитро. — Да ти кажа ли още едно наше общо решение? Ще прекръстим селото си.

— И какво ново име сте му избрали?

— Сеслав! — тържествено обяви Видул. — Да, да, тъй ще се казва селото ни нине и во века — Сеслав.

Всеки посвоему посрещна тези думи — най-развълнуван беше, разбира се, самият Сеслав, — само Гневота избухна в гръмотевичен смях:

— Кълна се в копитото на Сатаната — изрече задавено, — много ме бивало за кръстник! Нали помните, че това име, Сеслав, аз му го дадох? Ето, сега Видул ще назовава с него селото, а и онези, които съм оставил да пазят имота в старото мое леговище, знаете ли как говорят за своето селище? Сеславци, така са го нарекли...

Поприказваха още и се посмяха, но нито приказките им се услаждаха, нито смехът им идеше от сърцето — всички мислеха за близката раздяла. Когато вече се наканиха да стават, Сеслав изведнъж се плесна по челото:

— Ама чакайте бе, хора! Щях да забравя най-важното! — Той скочи на крака. — Ботас, Гневота, пък и ти, Ралф, елате ми помогнете!

Не разбраха думите му, но го последваха навън. Сеслав грабна една кирка и с нея откова хоризонталната гредата, която от години служеше за коневръз пред къщата му.

— Хайде — каза, — да я вдигнем дружно!

Наловиха се четиримата за гредата, но едва я внесоха — така дяволски тежеше това парче дърво. Сеслав улови отново кирката и с няколко удара начупи гредата. От вътрешността ѝ изтече поток от злато — византийски номизми, венециански дукати, западни франкове, че и ненасечени в монети слитъци...

— Златото на Нестор — обясни Сеслав простичко.

Дълго никой в стаята не проговори — бяха занемели при вида на купчината злато. После изведнъж Видул прихна да се смее:

— Слава на Господа вседържителя и на всички светци! — изрече на скоропоговорка, както му беше привычката. — Ако видеше това злато, Ълфин Риса щеше да се обърне в гроба си. Да си върже той коня на гредата, а да не помисли, че...

— Идеята беше на дядо Нестор, нека е мир на праха му — каза войводата, докато с шепи разделяше купчината на пет приблизително равни части. — Той пожела да го скрием така, всъщност оставено пред очите на всички, та затова никому да не хрумне... — Изправи се и

посочи златото. — От името на дядо Нестор обявявам, че ние, петимата тук, сме негови наследници. Вземете дяловете си, приятели.

Измина доста време, преди някой от другите да помръдне — алчността нямаше място в душите на тези мъже.

— Да, ще взема единия дял — пръв наруши новото мълчание Видул. — Но не за себе си, аз нямам никакво право на него. Ще го взема за селото. — И допълни с беззвучна усмивка: — За село Сеслав...

— Ще взема дял и аз — каза след него Ралф Рижия. — С него двамата с Вортаймър ще си платим кораба до Англия. А каквото остане — то ще бъде за сънародниците ми.

— Ти, Ботас?

— Щом ще бъда с тебе, аз не се нуждая от злато...

Ралф му подмигна закачливо:

— А помниш ли, когато Сеслав и дядо Нестор ни приканваха да вземем участие в похода за свобода? Помниш ли думите си, а?

— Помня ги. И твоите помня. — Аланът се извърна пак към войводата. — Много вода изтече оттогава, Сеславе. И много неща ни научихте вие, българите... Та, казвам, злато аз не желая. От сърце го подарявам на децата ти. Нека то послужи за замогването на Драгомир и Нестор и за зестра на Яна и Бояна.

— Аз пък още по-малко се нуждая от злато — с безразличие вдигна рамене Гневота. — Колкото ми потрябва, аз си го вземам от ромеите. — И съобщи решението си: — Ще подаря моя дял на русите от Тмутаракан. Нека го приемат те в памет на онзи наш незабравим приятел, който наричаше сам себе си Егорушка.

— И който проля кръвта си за нас, българите — допълни Сеслав. И за да разсее новата мъка, която се сгъстяваше около тях, предложи: — Е какво, да ставаме, а?

След час вече се бяха натоварили по конете и каруците. Цялото село излезе да ги изпрати чак до онази местност, която наричаха Остър меч. Когато се разделяха, всички — пътници и изпращачи — бършеха очи.

— Не плачете, приятели — каза вместо прощална реч Сеслав. — Не трябва! Защото сега над България е нощ, а ние ще дочакаме да съмне.

И всички повториха след него като заклинание — Ще дочакаме да съмне!...

Керванът бавно потегли по пътя, който се виеше през гората. Последен яздеше Сеслав; на хълбока му се полюшваше онзи меч, с който предците му и той бяха воювали за България. Войводата се бе извърнал на седлото си и докато да го закрият дърветата, все размахваше за сбогом една теменужена свилена кърпичка...

ПОСЛЕСЛОВ НА АВТОРА

Чувствувам се задължен да ти разкажа, млади читателю, как и защо се роди тази книга.

Отивах по работа от София в Кремиковци. Ако погледнеш — нищо път, обаче тези петнадесетина километра се оказаха напълно достатъчни, за да се загубя (имам истинско дарование за това!), така че след неизбежното кратко лутане спрях в едно село да попитам за пътя. Но престоят ми продължи по-дълго, отколкото е нужно за едно просто осведомяване. Причината бе, че ме привлече най-напред името на селото, а после — и видът му: то е красиво и благоустроено, почти цялото с кокетни нови къщи, разположено е точно на ръба между Софийското поле и Стара планина и в самата му среда се събират две бърброви рекички, които носят дотук водата и легендите на висините. А селото се нарича Сеславци — име, от което (поне за мене) лъха на старина, на романтика, на смътни видения за подвизи и юнаци.

Две години по-късно пътувах през Лудогорието за Тутракан. Малко след като отминах град Кубрат, с крайчеца на окото си зърнах нещо, което ме порази — на един пътен знак прочетох име, което много ми напомни онова село, където случаят ме бе отвел по-рано. Върнах се, за да проверя. Не, нямаше грешка: един надпис ми сочеше, че на толкова и толкова километра вляво се намира село Сеслав!

Бях искрено и дълбоко поразен: тук, на триста-четиристотин километра от Софийското поле, срещях писмен спомен за същия този мъж със славянско име, който очевидно е дал названието и на Сеславци. Врхлетяха ме въпроси. Кой е бил този Сеслав — питах се аз, — че е почитан в два толкова отдалечени краища на България? Кога е живял? С какви дела си е запазил място в народната памет? Защо е заслужил да бъде тачен и обезсмъртен чрез наименованията на селищата? — Трябваше с горчив срам да си призная, че аз, дето уж имам самочувствието на човек, който е „на ти“ с българската история, не намирах отговор на тези въпроси.

Интересът към тази личност не ме изостави и когато се прибрах у дома. Зарових се задълго из библиотеките и усилията ми бяха възнаградени — чрез трудовете на видни наши учени, сега покойници, професорите Златарски, Мутафчиев, Я. Тодоров и др. — пред мен, макар и все още смътно, се очертаха и неподозирани славни страници от нашето по-далечно минало, и исполинската фигура на Сеслав, и пътят, извървян от него...

Първото докосване до личността на Сеслав и неговата епоха не подави, а, напротив — още повече разпали моето любопитство. Новите ми посещения, този път съвсем преднамерени в двете села, не ми помогнаха. На въпросите ми в Сеславци отговаряха приблизително така: „А бе на стар юнак било наречено селото ни, ама болярин ли, хайдутин ли — туй никой не знае. — И добавяха: — Но да знаете, името си е от памтивека; ние, шопите, сме си таквиз — и през Турско не сме давали да посягат на старите имена...“ В Сеслав, Разградско, научих още по-малко. Тук, в китното село, кацнало на една обла височина приблизително точно в средището между Дунавската равнина, Лудогорието и Добруджа, изобщо не срещнах човек, който да ми даде някакво тълкование — вярно или даже погрешно — на името. Обясниха ми само, че предишното, турското название на селото било Юруклери, което най-общо може да се преведе Пастири или Пастирско, но и за произхода на това име никой не можа да ми каже нещо повече.

Върнах се отново при книгите, но подирих помощ и от специалисти. Така моите търсения ме отведоха до дома на професор Василка Тъпкова-Заимова — най-последният и вероятно най-компетентният изследовател на историческите събития, които ме интересуваха. Проф. Тъпкова отзивчиво ми предостави собствените си трудове върху темата, а същевременно ми набеляза километричен списък на други, чужди, че дори и любезно се съгласи да ми бъде водач в моите лични проучвания на Сеславовата личност, на неговите спътници и врагове, на времето му (за което тук ѝ изказвам моята гореща благодарност), Оказа се, че за драматичните събития, в които Сеслав е бил една от централните фигури, съществува пребогатата литература — в пожълтелите пергаменти на древните хроники и в научните трудове на български, руски и съветски, румънски, чешки, френски, английски, немски и пр. и пр. историци.

От тях аз научих за онова чудно, едва ли не невероятно явление, което в книгата нарекох Страната без закони. А тя, Страната без закони, наистина е съществувала: „В големите и богати градове по Дунава — пише например проф. Петър Мутафчиев за тези странни години — гъмжало от варвари. Освен основното българско население в тях са били настанени още руси, може би алани, а свръх това отпръски от печенег и узи. Това било едно население от хора, на които войната била занаят, авантюристи от различни раси и езици.“ Но повече от това мен ме мамеше и привличаше необикновената личност на Сеслав.

Четях аз, поглъщах страница след страница и том след том и постепенно пред мене се възправяше — все по-ярък я все по-привлекателен — онзи нявгашен българин, когото народът спомня и до днес чрез имената на двете тъй отдалечени села. А онова, което летописи и съвременни проучвания премълчаваха, не беше трудно да допълня с логика, сравнение и малко въображение. И когато вече всички подробности бяха в главата ми и в камарата гъсто изписани тетрадки, реших да разкажа за Сеслав и на тебе, млади читателю.

Пожелавам си сам сега, когато затваряш последните страници, ти не само да си научил кой и какъв е бил този герой, когото помнят и славят в двата противоположни края на родината ни, но и да си изпитал възторг от делата му и да си се почувствувал горд, че си българин, потомък на юнаци като Сеслав, не скланяли глава дори във време на робство и кървави изпитания.

Впрочем именно тази е и целта на книгата в ръцете ти.

Ц. Р.

ПРИЛОЖЕНИЕ I

ОБЯСНЕНИЯ НА НЕПОЗНАТИТЕ ДУМИ

Апокриспарий — императорски или царски пратеник; лице, натоварено с дипломатическа мисия.

Алагатор — началник на военен конен отряд; офицер от кавалерията.

Архон — началник на военен отряд; офицер.

Аспра — дребна сребърна монета.

Банда — военна част във византийската армия в състав 4000 души.

Бомбицин — предшественик на съвременната хартия.

Вестарх — висша длъжност във Византия с функции в администрацията и войската, на осмо място в йерархията на империята (като първите четири са се давали само на членове на императорското семейство).

Дамга — особен личен знак; печат.

Декарх — десетник.

Дромон — средновековен кораб с платна и три реда гребци.

Друигарий на флота — главнокомандуващ морските сили на Византия.

Друнга — военна част в състав 200 души (5 друнги = 1 банда).

Дукат — златна венецианска монета с висока стойност.

Дукс — управител на по-малък град. (Сравни кефалия.).

Ескувити — гвардейска част във Византия. Гвардията се състояла от 4 тагми по 4000 души, наречени съответно схоларии, скувити, аритми и иканати.

Зарев — месец август по старославянския календар.

Иканати — гвардейска част във Византия. (Виж ескувити.).

Катепан — управител на област.

Кастрофилакс — началник на крепост (на крепостната стража).

Кафтан — дългопола мъжка дреха, носена от прабългарите.

Кемер — кожен пояс, носен под дрехите, за пазене в него на пари и ценности. Тюркска дума, дошла в бълг. език през турския.

Кесар — титла на императоровия брат или на друг негов много близък роднина.

Кефалия — управител на голям град, който имал функциите и на управител на околността, обединяващ в себе си административната, съдебната и военната власт.

Комес — началник на друнга във византийската войска. (Виж друнга.).

Костенурка — обсадна машина; дървен навес, покрит с мокри кожи, за достигане и подкопаване крепостни стени. Костенурка можело да се образува също като предните и страничните редици на обсадителите държали щитовете си един до друг, а вътрешните — над главите си.

Кука — обсадна машина с дълго рамо за разрушаване на зъбери и стени.

Купец — търговец.

Листопад — месец октомври по старославянския календар.

Литавър, литавра — ударен музикален инструмент, състоящ се от металическо полукълбо с опъната кожа, по която се удряло с пръчки.

Литра — мярка за злато, равна на 72 номизми. (Виж номизма.).

Логотет — висша длъжност, отговаряща на пръв министър или канцлер.

Логотет на дрома — главен ковчезник на войската.

Магнаурска школа — прочуто средновековно училище в Цариград, основано от император Варда. В него са учили и българи: Симеон, Кирил (Константин — братът на Методий), Йоан Екзарх и др.

Мириобиблион (буквално: „безбройно число книги“) — огромна библиотека в Цариград, събрана от патриарх Фотий.

Номизма (наричана още перпера) — византийска златна монета с тегло 4,48 грама. (Сравни литра.)

Овен — металически накрайник на тарана, изработван обикновено във вид на глава на овен. (Сравни таран.).

Патриций — представител на благородничеството и богатата класа.

Перпера — виж номизма.

Побирчия — служител, който събира данъците.

Поприще — стара мярка за разстояние, равна на 1000 стъпки (около 300 метра).

Протостратор — висш военачалник.

„Седем свободни изкуства“ — седем основни дисциплини, преподавани в Магнаурската школа. Делели се на „тривиум“ (граматика, риторика и диалектика) и „квадриум“ (аритметика, геометрия, астрономия и музика). Освен тях в школата се изучавали също философия и произведенията на древните писатели.

Стадия — мярка за разстояние, в различните епохи между 178 и 200 м.

Сушец — месец март по старославянския календар.

Схоларии — гвардейска част във Византия. (Виж ескувити.).

Таран — обсадна машина за пробиване отвор в стената на крепостта.

Тема — голяма административна област във Византия; покорените български земи били разделени в четири теми.

Тиара — корона с удължена форма, каквато са носили византийските императори, а днес — папата.

Тревен — месец май по старославянския календар.

Турма — военна част във византийската армия в състав 5000 души (турма = 5 банди = 25 друнги).

Тълмач — преводач.

Фибула — игла за закопчаване; украшение, което служи и за закопчалка — имало особено разпространение в античността и Средновековието.

Фолиант — голямоформатна книга с размер половин печатарски лист.

Хекатомба — жертвоприношение на сто животни в древна Гърция. Преносно — унищожаване на голям брой хора.

Цънгар — обущар.

Чревен (= червен) — месец юли по старославянския календар.

ПРИЛОЖЕНИЕ II

ОБЯСНЕНИЯ НА ДРЕВНИТЕ ГЕОГРАФСКИ ИМЕНА

Адрианопол — днес Одрин (в Турция).

Анхиало — Поморие.

Бдин (Бъдин) — Видин.

Белятово — крепост, която се е намирала не много далеч от Пловдив на север в планината, но точното ѝ място не е установено.

Берое — Стара Загора.

Браничево — гр. Косталац (в Югославия).

Веригава — старославянското име на Стара планина.

Ветрин — селище с неопределено местоположение; допуска се, че се касае за днешното с. Ветрен, Силистренско.

Вичина — гр. Мачин, разположен на Дунава в Северна Добруджа.

Вратица — Враца.

Главиница — крепост с неустановено местоположение; повечето изследователи (напр. Златарски) са на мнение, че се е намирала край Тутракан, но във всички случаи на реката, а не на мястото на днешното село със същото име; в книгата приемаме, че Главиница е била разположена на Дунава, някъде по средата между Русе и Тутракан, приблизително около с. Ряхово.

Голое — крепост при с. Лазарево, Карнобатско.

Голяма Скития — днешна Южна Украйна (СССР).

Диампол — Ямбол.

Дръстър — Силистра.

Еврос — р. Марица.

Истър (Истрос) — р. Дунав.

Кипсела — гр. Ипсала (в Турция).

Константинопол (Константиновград) — Цариград (Истанбул).

Констанция — Кюстенджа (в Румъния).

Лардея — крепост в местността Хисарлъка край Карнобат.

Левунион — хълм до устието на Марица (на турска територия).

Мавропотамос — р. Екрене, приток на Марица.

Малка Никея (по български **Никица**) — гр. Хавса, югоизточно от Одрин.

Малка Скития — Добруджа.

Маркели — крепост, която се е намирала вероятно при с. Войника, Ямболско или в м. Хисарлъка, югозападно от Карнобат.

Месемврия — Несебър.

Нукесри — крепост вероятно при с. Новград, Русенско.

Паристрион — днешна Северна България с цяла Добруджа.

Перитор — град със същото име в Беломорска Тракия (Гърция).

Плъвдив — Пловдив.

Подунавие — българското название на Паристрион (виж там).

Преславец — средновековен български град в Северна Добруджа, разположен на Дунава приблизително там, където започват разклоненията на делтата ѝ.

Проватон — гр. Провадия, северно от Одрин (в Турция).

Редестос — гр. Родосто (в Турция).

Средец — София.

Стенимахос — крепост край Асеновград.

Стохълмие — областта Лудогорието.

Тмутаракан — Тутракан.

Тонзос — р. Тунджа.

Топлицос — византийска крепост на р. Марица с неуточнено местоположение; някои изследователи приемат, че навярно се намирала в околностите на Хасково.

Филипопол — Пловдив.

Харвупол — гр. Айребол (в Турция).

Хем (Хемус) — Стара планина.

Хировакхи — вероятно гр. Чаталджа (в Турция).

Хръсград — Разград.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.